

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**YAŞAM MEMNUNİYETİ FONKSİYONUNDA
KURUMLAR, GÜVEN, NİSPİ GELİR
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Doktora Tezi

TUĞÇE KAYAGİL

İstanbul, 2020

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**YAŞAM MEMNUNİYETİ FONKSİYONUNDA
KURUMLAR, GÜVEN, NİSPİ GELİR
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Doktora Tezi

TUĞÇE KAYAGİL

Danışman: PROF. DR. Devrim DUMLUDAĞ

İstanbul, 2020

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

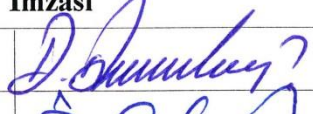
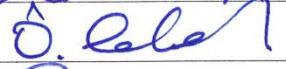
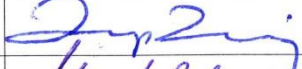
İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TEORİSİ Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi
TUĞÇE KAYAGİL'nin YAŞAM MEMNUNİYETİ FONKSİYONUNDA: KURUMLAR,
GÜVEN, NİSPİ GELİR. GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR
İNCELEME

adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 9.01.2020 tarih ve 2020-1/26 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...03.../...02.../...2020...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. DEVRİM DUMLUDAĞ	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ÖZGE GÖKDEMİR	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi ZEYNEP ZAFİR BAHÇEKAPILI	
4.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. MURAT ÇOKGEZEN	
5.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MURAT BİRDAL	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Tuğçe KAYAGİL
Ana Bilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Teorisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Devrim DUMLUDAĞ
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora - 2020
Anahtar Kelimeler	: Kurumlar, Güven, Yaşam Memnuniyeti, Nispi Gelir, Enstrüman Değişken

ÖZET

Bu çalışma, toplumsal bağ düzeyinin temel göstergesi niteliğindeki kişiler arası güvenin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemini üç açıdan sunmayı amaçlamıştır. Öncelikle, kişiler arası güven, kamu kurumlarına ve kuruluşlara güven, güvene bağlı tolerans seviyesi ve güvenilir bir çevrede yaşamak gibi güven türlerinin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi, "Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketinin" ikinci ve üçüncü dalgası ve "Dünya Değerler Araştırmasının" altıncı dalgası kapsamında gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında değerlendirilmiştir.

İkinci olarak, toplum merkezli güven oluşum modeline yöneltilen eleştiriler doğrultusunda güven değişkeninin endojenliği değerlendirilerek kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizma, enstrüman değişken yaklaşımı ile incelenmiştir. Kanun ve düzenin varlığına inanç üzerinden tahminlenen kişiler arası güvenin yaşam memnuniyetini nedensel mekanizma ile etkilediği yönünde bulgular elde edilmiştir.

Son olarak, nispi gelir konumunun belirleyicileri ve bu belirleyiciler arasında güvenin önemi değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, gerçek gelir konumu ile nispi gelir konumu arasındaki farkı belirten nispi gelir yanılsamasını ve nispi gelir konumunu etkileyen unsurlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Genel olarak, daha yüksek nispi gelir konumunu olumlu etkileyen sosyodemografik ve ekonomik göstergeler paradoksal şekilde nispi gelir yanılsamasını olumsuz etkilemektedir. Güven ise nispi gelir konumu ve nispi gelir yanılsamasında olumlu etkilere sahiptir. Nedensel etkilerin enstrüman değişken ve iki aşamalı probit yöntemi ile değerlendirilmesi doğrultusunda, kurumsal mekanizmanın sağladığı güven, gelir merdiveni basamaklarında bireylerin kendilerini daha yüksek seviyelerde konumlandırmasına yol açmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Tuğçe KAYAGİL
Field : Economy
Programme : Theory of Economics
Supervisor : Prof. Dr. Devrim DUMLUDAĞ
Degree Awarded and Date : Doctorate - 2020
Keywords : Institutions, Trust, Life Satisfaction, Relative Income,
. Instrumental Variable

ABSTRACT

This study aims to present the importance of trust which is the basic indicator of social bond level, in life satisfaction function from three perspectives. Firstly, the importance of trust types in life satisfaction function, such as interpersonal trust, trust in public institutions and organizations, level of tolerance based on trust and living in a safe environment were evaluated within the scope of the second and third wave of the "Life Survey in Transition Survey" and the sixth wave of "World Values Survey" for developed, developing and transition countries.

Second, in line with the criticisms of the community-centered trust formation model, by evaluating the endogeneity of trust, the causal mechanism between institutions, trust and life satisfaction was examined with instrument variable approach. Interpersonal trust estimated through belief in the existence of law and order affects life satisfaction with causal mechanism.

Finally, the determinants of the individual's relative income position and the importance of trust among these determinants are evaluated. In this context, the factors affecting the relative income illusion which indicate the difference between the real income position and the relative income position and the factors affecting the relative income position, were examined comparatively. Generally sociodemographic and economic indicators that positively affect the higher relative income position, paradoxically negatively affect the relative income illusion. Trust has positive effects on relative income position and relative income illusion. The evaluation of causal effects with instrument variable and the two stage probit method, the interpersonal trust provided by the institutional mechanism enables individuals to position themselves at higher levels in the income ladder steps.

TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Devrim Dumludağ danışmanlığında hazırlanan bu tez, kıymetli hocamın her aşamada beni yönlendirmesi, bilgi birikimini aktarması ve zamanın büyük bölümünü bana ayırması ile yazılabilmektedir. Hocama tüm kalbimle teşekkürlerimi sunarım. Mutluluk ekonomisi alanında Türkiye'de ilk çalışan akademisyenlerden biri olan Doç. Dr. Özge Gökdemir, tez izleme jürilerinde sunduğu fikirler ve yönlendirmelerle yoluma ışık tutmuştur. Hocama katkıları için minnettarım. Değerlendirmeleriyle çalışmanın daha iyi bir hal almasını sağlayan Dr. Zeynep Zafir Bahçekapılı, Prof. Dr. Murat Çokgezen ve Doç. Dr. Murat Birdal'a teşekkür ederim.

Oldukça geniş bir veri seti ile çalışılmış bu tezde yapılan analizleri ve analizlerin tüm inceliklerini öğreten Dr. Mustafa Özer, benim için tezin düğümlerini çözen kişi olmuştur. Mükemmel ekonometri anlatımıyla, mikro veri seti uygulamalarının tüm zorluklarını aşmamı sağlayan hocam olmasaydı tezin tamamlanması mümkün olmayabilirdi. Kendisine minnettarım. Tezin en sancılı dönemlerinde yanımda olan ve bana destek veren kıymetli arkadaşlarım İlbey Özdemirci, Dr. Özcan Özkan ve Dr. Hakan Kaya'ya ve Prof. Dr. Sadettin Paksoy'a bu süreçte beni yalnız bırakmadıkları için teşekkür ederim.

Sık sık görüşlerine başvurduğum Dr. Faruk Bartan, uzaktan doktora yapma sürecinin zorluğunu kolaylaştırmasaydı belki de bu satırları yazıyor olamazdım. Kendisine minnettarım. Çalışma aşkını örnek aldığım ve her seferinde onun kadar mesleğimi iyi yapmalıyım dediğim Dr. Tahir Öğüt'e tüm yönlendirmeleri için teşekkür ederim. Kıymetli annelerim, Oya Yöntem ve Müjgan Kayagil tez sürecinde iyi dileklerini eksik etmediler. Annelerime, rahmetli babam Meftun Yöntem'e ve tüm aile fertlerime teşekkür ederim. İktisat okumam konusunda beni yönlendiren ve maddi manevi desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen Yılmaz Uçak'a ve ablam Gökçe Uçak'a minnettarım. Kıymetli eşim Süleyman Özkan Kayagil, beni her zaman motive ederek tüm zorluklara kolaylıkla bakabilmemi sağladı. Kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Elif Lale'ye ithaf edilmiştir.

Tuğçe KAYAGİL

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. YAŞAM MEMNUNİYETİ	6
2.1. Yaşam Memnuniyeti: Tarihsel Süreç, Tanım.....	6
2.2. Yaşam Memnuniyeti ve Nispi Gelir.....	12
2.3. Yaşam Memnuniyeti ve Easterlin Paradoksu.....	14
2.4. Yaşam Memnuniyeti: Adaptasyon Teorisi, Beklentiler ve Odaklanma Yanılsaması	17
2.5. Yaşam Memnuniyetinin Objektif Faydaları.....	19
3. GÜVEN, KURUMLAR, EKONOMİK BÜYÜME.....	22
3.1. Güven ve Toplumsal Faydaları	22
3.2. Güven ve Ekonomik Büyüme	25
3.3. Kurumlar, Ekonomik Büyüme ve Kurumsal Reform Talebi	30
4. GÜVEN, KURUMLAR VE YAŞAM MEMNUNİYETİ	38
4.1. Güvenin Düzeyinin Belirleyicileri	38
4.2. Toplum ve Kurum Merkezli Güven Oluşum Süreci	42
4.3. Toplum ve Kurum Merkezli Güven Oluşum Sürecine Dair Literatür	49
4.4. Güven ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi	54
4.5. Kamu Kurum ve Kuruluşlara Güvenin Yaşam Memnuniyeti İle İlişkisi.....	55
4.6. Güvenilir Çevrede Yaşamamanın Yaşam Memnuniyeti İle İlişkisi.....	60
4.7. Güvene Bağlı Tolerans Düzeyinin Yaşam Memnuniyeti İle İlişkisi	61
4.8. Kurumlar ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi	63
4.9. Kurumlar, Güven ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi (Literatür Açığı).....	65
5. NİSPİ GELİR KONUMUNUN GÜVEN İLE ETKİLEŞİMİ.....	69
5.1. Nispi Gelir Kapsamında Karşılaştırma Nedenleri.....	69
5.2. Nispi Gelir Konumu ve Etkileri	71
5.3. Nispi Gelir Konumu ve Güven İlişkisi.....	73

6. SOSYO DEMOGRAFİK VE EKONOMİK DEĞİŞKENLERİN YAŞAM MEMNUNİYETİ FONKSİYONUNDA ÖNEMİ	76
6.1. Cinsiyet.....	76
6.2. Yaş.....	77
6.3. Medeni Durum	77
6.4. İstihdam	78
6.5. Eğitim.....	79
6.6. Sosyal Sınıf.....	81
6.7. Çocuk Sayısı ve Hanehalkı Sayısı.....	81
6.8. Mutlak ve Nispi Gelir.....	82
7. AMPİRİK ÇALIŞMA	86
7.1. Güven, Kurum ve Kuruluşlara Güven, Güvenilir Çevre ve Toleransın Yaşam Memnuniyetine Etkisi	86
7.1.1. Anket ve Örneklem Tanıtımı.....	87
7.1.2. Değişkenler ve Değişkenlerin Analize Hazır Hale Getirilmesi.....	89
7.1.3. Metodoloji ve Regresyona Dahil Edilen Özelliklerin Önemi	93
7.1.4. Ağırlıklandırma	99
7.1.5. Kümeleme.....	99
7.1.6. Ülke Sabit Etkileri	101
7.1.7. Model ve Analiz Bulguları	101
7.1.8. LITS III Analiz Bulguları.....	102
7.1.9. LITS III Analiz Bulgularının Sağlamlığı	113
7.1.10. WVS Analiz Bulguları	127
7.1.11. WVS Analiz Bulgularının Sağlamlığı	140
7.2. Kurumlar, Güven ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi	156
7.2.1. Ampirik Strateji: Enstrüman Değişken Yaklaşımı	156
7.2.2. Ampirik Çerçeve	158
7.2.3. Enstrüman Geçerlilik Testleri.....	160
7.2.4. Enstrüman Değişken Yaklaşımı: İlk Aşama Sonuçları	163
7.2.5. Enstrüman Değişken Yaklaşımı: İkinci Aşama Sonuçları	164
7.2.6. Gelişmiş Ülkeler, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Geçiş Ülkeleri için İlk ve İkinci Aşama Sonuçları.....	165

7.2.7. Bulguların Sağlamlığı.....	170
7.3. Güvenin Nispi Gelir Konumuna Etkisi	174
7.3.1. Referans Grubu Tanımlanması.....	176
7.3.2. Nispi Gelir ve Nispi Gelir Yanılsamasının Belirleyicileri	177
7.3.3. Güven ve Nispi Gelir Arasındaki Nedensel Mekanizma	186
7.3.4. Nispi Gelir İçin: Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi	187
7.3.1. Güvenin Nispi Gelir Yanılsamasına Nedensel Etkisi.....	188
7.3.2. Bulguların Sağlamlığı.....	189
8. SONUÇ	192
EKLER	199
KAYNAKÇA.....	256

TABLO LİSTESİ

Tablo 1:	LITS III, Kurumlara Güven Temel Bileşen Analizi	96
Tablo 2:	LITS III, Kurumlara Güven Yüklemeler	96
Tablo 3:	LITS III, Toleranssızlık Temel Bileşen Analizi	97
Tablo 4:	LITS III, Toleranssızlık Yüklemeler.....	97
Tablo 5:	WVS, Kurumlara Güven Temel Bileşen Analizi.....	98
Tablo 6:	WVS, Kurumlara Güven Yüklemeler	98
Tablo 7:	WVS, Toleranssızlık Temel Bileşen Analizi	99
Tablo 8:	WVS, Toleranssızlık Yüklemeler	99
Tablo 9:	LITS III, Tüm Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	104
Tablo 10:	LITS III, Gelişmiş Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri	107
Tablo 11:	LITS III, Gelişmekte Olan Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri	109
Tablo 12:	LITS III, Geçiş Ülkeleri, Sıralı Lojistik Tahminleri	111
Tablo 13:	LITS III, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın.....	114
Tablo 14:	LITS III, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek	116
Tablo 15:	LITS III, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın	118
Tablo 16:	LITS III, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek	120
Tablo 17:	LITS III, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik.....	122
Tablo 18:	LITS III, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik.....	124
Tablo 19:	WVS, Tüm Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri	129
Tablo 20:	WVS, Gelişmiş Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	133
Tablo 21:	WVS, Gelişmekte Olan Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	135
Tablo 22:	WVS, Geçiş Ülkeleri, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	137
Tablo 23:	WVS, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik	140
Tablo 24:	WVS, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik	143

Tablo 25: WVS, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın	145
Tablo 26: WVS, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek	148
Tablo 27: WVS, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik	150
Tablo 28: WVS, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik	153
Tablo 29: Stok-Yogo Zayıf ID Testi Kritik Değerler.....	162
Tablo 30: Enstrüman Geçerlilik Testleri	162
Tablo 31: Tüm Ülkeler, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları).....	164
Tablo 32: Tüm Ülkeler, Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları).....	165
Tablo 33: Gelişmiş Ülkeler, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları).....	166
Tablo 34: Gelişmiş Ülkeler, Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları).....	166
Tablo 35: Gelişmekte Olan Ülkeler, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları).....	167
Tablo 36: Gelişmekte Olan Ülkeler, Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)	167
Tablo 37: Geçiş Ülkeleri, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları).....	169
Tablo 38: Geçiş Ülkeleri: Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları).....	169
Tablo 39: Cinsiyete Göre, Gelişmiş, Gelişmekte ve Geçiş Ülkeleri İlk Aşama Sonuçları	171
Tablo 40: Cinsiyete Göre, Gelişmiş, Gelişmekte ve Geçiş Ülkeleri İkinci Aşama Sonuçları	172
Tablo 41: Güven Düzeylerine Göre Nispi Gelir Ortalaması	175
Tablo 42: Güven Düzeylerine Göre 4 yıl Sonraki Dönemde Nispi Gelir Ortalaması	176

Tablo 43: Güven Düzeylerine Göre 4 yıl Önceki Dönemde Nispi Gelir Ortalaması.....	176
Tablo 44: Sıralı Lojistik Tahminleri, Bağımlı Değişkenler: "Nispi Gelir" ve "Nispi Gelir Yanılsaması", (Eğitimsizlerin Referans Seçildiği Durum)...	181
Tablo 45: Sıralı Lojistik Tahminleri, Bağımlı Değişkenler: "Nispi Gelir" ve "Nispi Gelir Yanılsaması", (Lise Eğitiminin Referans Seçildiği Durum).....	184
Tablo 46: Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (Nispi Gelir Yanılsaması için İlk Aşama Sonuçları).....	188
Tablo 47: Güvenin Nispi Gelir Yanılsamasına Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)...	189
Tablo 48: Kanunların Varlığına İnancın (+) Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları).....	191
Tablo 49: Güvenin, Nispi Gelir Pozitif Değişkenine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları, Marjinal Etkiler)	191
Tablo 50: Ülkeler Bazında Anketin Yapıldığı Tarih İtibari ile Kur Değerleri.....	199
Tablo 51: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Yaşam Memnuniyeti Düzeyi...	200
Tablo 52: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Genel Güven Düzeyi	201
Tablo 53: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Güvenilir Çevre Yaşam Algısı.....	202
Tablo 54: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Cumhurbaşkanına Güven Düzeyi.....	203
Tablo 55: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Devlete Güven Düzeyi	204
Tablo 56: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Bölgesel Hükümete Güven Düzeyi.....	205
Tablo 57: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Yerel Yönetimlere Güven Düzeyi.....	206
Tablo 58: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Parlamenteğe Güven Düzeyi...	207
Tablo 59: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Mahkemelere Güven Düzeyi...	208
Tablo 60: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Politik Partilere Güven Düzeyi.....	209
Tablo 61: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Orduya Güven Düzeyi.....	210
Tablo 62: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Polise Güven Düzeyi	211

Tablo 63:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Bankalara Güven Düzeyi.....	212
Tablo 64:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Yabancı Yatırımcıya Güven Düzeyi	213
Tablo 65:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Sivil Toplum Kuruluşlarına Güven Düzeyi	214
Tablo 66:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Sendikalara Güven Düzeyi	215
Tablo 67:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Dini Kurumlara Güven Düzeyi	216
Tablo 68:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Göçmenleri Komşu Olarak İsteme	217
Tablo 69:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Farklı Irktan Birini Komşu Olarak İsteme	218
Tablo 70:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Farklı Dinden Birini Komşu Olarak İsteme	219
Tablo 71:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Farklı Dil Konuşan Birini Komşu Olarak İsteme	220
Tablo 72:	Dünya Değerler Anketi VI, Yaşam Memnuniyeti Düzeyi.....	221
Tablo 73:	Dünya Değerler Anketi VI, Güven Düzeyi.....	222
Tablo 74:	Dünya Değerler Anketi VI, Devlete Güven Düzeyi	223
Tablo 75:	Dünya Değerler Anketi VI, Parlamentaoya Güven Düzeyi.....	224
Tablo 76:	Dünya Değerler Anketi VI, Politik Partilere Güven Düzeyi	225
Tablo 77:	Dünya Değerler Anketi VI, Mahkemelere Güven Düzeyi.....	226
Tablo 78:	Dünya Değerler Anketi VI, Orduya Güven Düzeyi.....	227
Tablo 79:	Dünya Değerler Anketi VI, Polise Güven Düzeyi.....	228
Tablo 80:	Dünya Değerler Anketi VI, Bankalara Güven Düzeyi	229
Tablo 81:	Dünya Değerler Anketi VI, Dini Kurumlara Güven Düzeyi	230
Tablo 82:	Dünya Değerler Anketi VI, Sendikalara Güven Düzeyi.....	231
Tablo 83:	Dünya Değerler Anketi VI, Şirketlere Güven Düzeyi	232
Tablo 84:	Dünya Değerler Anketi VI, Devlet Memurlarına Güven Düzeyi	233
Tablo 85:	Dünya Değerler Anketi VI, Üniversitelere Güven Düzeyi.....	234
Tablo 86:	Dünya Değerler Anketi VI, Televizyona Güven Düzeyi.....	235
Tablo 87:	Dünya Değerler Anketi VI, Basına Güven Düzeyi.....	236

Tablo 88:	Dünya Değerler Anketi VI, Çevre Örgütlerine Güven Düzeyi.....	237
Tablo 89:	Dünya Değerler Anketi VI, Kadın Örgütlerine Güven Düzeyi	238
Tablo 90:	Dünya Değerler Anketi VI, Yardım Kuruluşlarına Güven Düzeyi	239
Tablo 91:	Dünya Değerler Anketi VI, Farklı Irktan Birini Komşu Olarak İsteme ...	240
Tablo 92:	Dünya Değerler Anketi VI, Farklı Dinden Birini Komşu Olarak İsteme	241
Tablo 93:	Dünya Değerler Anketi VI, Farklı Dil Konuşan Birini Komşu Olarak İsteme	242
Tablo 94:	Dünya Değerler Anketi VI, Göçmenleri Komşu Olarak İsteme.....	243
Tablo 95:	LITS II-III Tekrarlı Kesit Veri, Kurumlara Güven Temel Bileşen Analizi.....	244
Tablo 96:	LITS II- III Tekrarlı Kesit Veri, Kurumlara Güven Yüklemeler.....	244
Tablo 97:	LITS II- III Tekrarlı Kesit Veri Toleranssızlık Temel Bileşen Analizi	245
Tablo 98:	LITS II- III Tekrarlı Kesit Veri Toleranssızlık Yüklemeler	245
Tablo 99:	LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Tüm Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	246
Tablo 100:	LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Gelişmiş Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri	248
Tablo 101:	LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Gelişmekte Olan Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	250
Tablo 102:	LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Geçiş Ülkeleri, Sıralı Lojistik Tahminleri.....	252
Tablo 103:	Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Kanun ve Düzenin Varlığına İnanç.....	254
Tablo 104:	Ülkelerin Ortalama ve Medyan Gelirleri	255

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
EBRD	: Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IV	: Instrumental Variables
LITS	: Life in Transition Survey
LITS II	: Life in Transition Survey, 2010
LITS III	: Life in Transition Survey, 2016
OLS	: Standart En Küçük Kareler
Örn.	: Örneklem Sayısı
PCA	: Temel Bileşenler Analizi
Probit 2SLS	: Probit Two Stage Least Squares
SD	: Standart Sapma
WVS	: World Values Survey
YM	: Yaşam Memnuniyeti
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
2SLS	: Two Stage Least Squares

1. GİRİŞ

Yaşam memnuniyeti yüksek olan ülkelerde kişiler arası güven, istisnasız bir şekilde daha yüksek oranlara sahiptir. Sosyal sermayenin temel unsuru olan kişiler arası güven, daha önce tanımadığımız ve hakkında fikir sahibi olmadığımız insanlara duyduğumuz inancın bir ifadesidir. Bu inanç, bireylerin işbirliği yapma isteğinin göstergesi olarak ekonomik başarıyı önemli ölçüde açıklarken, aynı zamanda yaşam memnuniyetinin en önemli toplumsal belirleyicilerinden biri niteliğindedir. Bireysel açıdan yaşam memnuniyetinin değerlendirilmesinde ise sosyodemografik ve ekonomik faktörler önem kazanmaktadır. Genel olarak, bireyler temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra nispi gelirlerini mutlak gelirlerine kıyasla daha ağırlıklı değerlendirilmektedir. Nispi gelir kapsamında gelir karşılaştırmalarının artan önemi, nesnel göstergelerdeki iyileşmelere rağmen yaşam memnuniyetinin neden artış göstermediği konusunda önemli açıklamalar sunmaktadır. Bu kapsamda, toplumsal açıdan kişiler arası güven düzeyi ve bireysel açıdan nispi gelir kapsamında karşılaştırmalar, yaşam memnuniyetinin en önemli unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, sosyal dokunun kalitesini belirleyen kişiler arası güven düzeyinin, birçok ülkede oldukça düşük seviyede gerçekleşmesine neden olan unsurlar kapsamında teorik ve ampirik bir çerçeve sunarak, güvenin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda yaşam memnuniyeti fonksiyonunda güvenin önemi, üç farklı hipotez çerçevesinde incelenmiştir. Öncelikle kişiler arası güven, güvene bağlı tolerans düzeyi, güvenilir bir çevrede yaşamak, kamu kurumlarına ve kuruluşlara güven gibi değişkenlerin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi değerlendirilmiştir. Putnam'ın iddialarını merkeze alan toplum merkezli güven teorisinin eleştirisi kapsamında her güven türünün yaşam memnuniyetini arttırsa bile politika önerisi olarak sunulamayacağı yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.

Toplum merkezli yaklaşımda kişiler arası güven, sivil topluma katılım yoluyla oluşan bir değer olarak kabul edilmektedir. Söz konusu yaklaşımda, kurumsal

unsurların sabit tutulması nedeni ile kurumların, kişiler arası güveni etkileme mekanizmaları rolü göz ardı edilmiştir. Bu doğrultuda kurumların, kişiler arası güveni neden ve nasıl etkilediği ve bu etkinin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi belirlenememiştir. Bu kapsamda, güvenin belirlenmesinde kurum merkezli güven oluşum süreci teorik alt yapı seçilerek kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizmanın çözümlenmesi amaçlanmıştır. Kurumları temsilen bireylerin ülkelerinde kanun ve düzenin varlığına inancı değerlendirmesini belirten değişkenin eksojen değişken olarak atanması ile kurumların yaşam memnuniyetini direkt değil kişiler arası güven üzerinden etkilediğine dair nedensel mekanizma test edilmiştir. Enstrüman değişken yaklaşımı kapsamında, kanun ve düzenin varlığına inanç, yaşam memnuniyetini güven üzerinden etkilemektedir.

Çalışmanın son katkısı ise, nispi gelir konumunun belirleyicileri ve belirleyiciler arasında kişiler arası güvenin öneminin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda, bireylerin gerçek gelir konumu ile nispi gelir konumu arasındaki sapmanın ve nispi gelir konumun belirleyicileri ampirik olarak değerlendirilmiştir.

Giriş bölümünü takiben çalışmanın ikinci bölümünde, tarihsel süreçte mutluluk ekonomisinin yükselişi, yaşam memnuniyeti kavramı ve bu kavramın nasıl ölçüldüğüne değinilecektir. Nispi gelir hipotezinin mutluluk ekonomisi ile tekrar gündeme gelişi Easterlin Paradoksu kapsamında değerlendirilecektir. Gelirin yaşam memnuniyeti üzerindeki sınırlı etkileri; adaptasyon teorisi, beklentiler ve odaklanma yanılsaması gibi kavramlar bağlamında açıklanacaktır. Yaşam memnuniyetinin objektif faydalarına değinilerek aslında istenilen birçok iktisadi ve sosyal sonucun yaşam memnuniyetindeki artışlarla sağlanabileceğine dikkat çekilecektir.

Yaşam memnuniyeti hakkında makul bir tartışma yapabilmek için özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde güven ve kurumların gelir arttırıcı yönlerine dikkat çekmek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda üçüncü bölüm, güven ve kurumların iktisadi ve sosyal etkilerini değerlendirmektedir. Öncelikle kişiler arası güven, güvenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ve toplumsal faydalarına değinilmiştir. Sonrasında kurumların ekonomik büyüme üzerindeki önemi incelenmiştir. Bu çalışmanın ampirik kısmında kullanılacak kurumsal değişkenin diğer kurumsal değişkenlere kıyasla

önceliği bu bölümde açıklanmıştır. İyi işleyen kurumların pozitif tüm dışsallıklarına rağmen kurumsal reformların talep eksikliğinin nedenleri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü, uygulanacak ampirik modellerin teorik çerçevesinin sunulduğu bölümdür. Bu bölümde öncelikle kişiler arası güven düzeyinin bireysel, toplumsal ve kültürel belirleyicilerine değinilmiştir. Sonrasında kişiler arası güven oluşumunu nedensel mekanizma ile açıklayan toplum merkezli ve kurum merkezli güven oluşum süreci açıklanmıştır. Toplum merkezli yaklaşımın tarihsel kaderciliğine karşı güvenin kurumsal yapıdan etkilendiği ve kurumsal tasarımlarla arttığını savunan çalışmalara dair literatür taramasına yer verilmiştir. Dördüncü bölümün diğer kısımlarında kişiler arası güvenin, kamu kurumlarına ve kuruluşlara güvenin, güvenilir bir çevrede yaşamanın ve güvene bağlı tolerans düzeyinin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Sonrasında, kurumların yaşam memnuniyeti üzerindeki direkt etkisine dair literatür taramasına yer verilmiştir. Bu doğrultuda, bu bölümde kurumların güvene etkisi ve kurumların yaşam memnuniyetine etkisi değerlendirilerek, kurumların yaşam memnuniyetini güven üzerinden etkilediğine dair hipotezin alt yapısı belirlenerek kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin varlığına dair ampirik açık tespit edilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde, nispi gelir konumunun, yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi dışında diğer önemli etkilerine değinilmiştir. Bu doğrultuda, nispi gelir konumunun kişisel tavır ve davranışlar, sağlık, duygu durumu ve güven ile ilişkisine dair literatür taramasına yer verilmiştir.

Altıncı bölümde, ampirik analizlerde kullanılacak kontrol değişkenler açıklanmıştır. Cinsiyet, yaş, medeni durum, istihdam durumu, eğitim düzeyi, hanehalkı ve çocuk sayısı, sosyal sınıf, mutlak ve nispi gelirin yaşam memnuniyeti fonksiyonunda önemi bu bölümde değerlendirilmiştir.

Yedinci bölüm, üç farklı hipotezi test eden ampirik araştırmaya ayrılmıştır.

Yedinci bölümün ilk alt bölümünde kişiler arası güven, kamu kurumlarına ve kuruluşlara güven, güvenilir bir çevrede yaşamak, toleranssızlık ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiye yönelik ileri sürülen hipotezler belirlenmiştir. Söz konusu modeller için değişkenlere yapılan kodlamalar açıklanmıştır. Çoklu veri setleri için temel bileşen analizi uygulanarak, tüm regresyonlara dahil edilen kümeleme, ağırlıklandırma ve sabit etkiler gibi regresyona dahil edilen özellikler değerlendirilmiştir. Sıralı lojistik yöntemi ile ana model kesit veri analizi ile "Geçiş Ekonomilerinde Yaşam Anketi"nin III. dalgası (LITS-III) ve Dünya Değerler Araştırmasının IV. Dalgası (WVS-VI) için test edilmiştir. LITS için daha fazla veri seti ile çalışmak ve zamanın etkisini değerlendirmek için "Geçiş Ekonomilerinde Yaşam Anketi"nin II. dalgası (LITS-II) ile LITS-III birleştirilerek tekrarlı kesit analiz ana model olarak sunulmuştur. Ana modeller gelişmiş, ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için de test edilerek, farklılıklar belirlenmiştir. LITS-III ve WVS-VI için gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında güven değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi kadınlar ve erkekler için sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur.

Yaşam memnuniyetinin artmasına yönelik politika önerileri doğrultusunda çözümler sunabilmek için değişkenler arasında nedensel mekanizmaların varlığı gerekmektedir. Bu doğrultuda ampirik analizin ikinci kısmında güven değişkeninin endojenliği değerlendirilerek kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizma enstrüman değişken (IV-2SLS-iki aşamalı regresyon) yaklaşımı ile incelenmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle seçilen enstrümanın geçerlilik testleri yapılarak, kurulan model için uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Kurumsal değişken olarak bireylerin kendi ülkelerindeki kanun ve düzenin varlığına inancı temsil eden soru eksojen değişken olarak atanmıştır. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizma kadınlar ve erkekler için sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur.

Ampirik analizin üçüncü alt kısmında kişiler arası güven ve nispi gelir konumu arasındaki ilişki test edilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle bireylerin kendilerini karşılaştırdığı diğer kişilere göre referans gurubu tanımlaması yapılmıştır. Referans grubu tanımlamasından sonra bireyin gerçek gelir durumu ile nispi gelir konumu arasındaki farkı belirten nispi gelir yanılması değişkeni türetilmiştir. Bireyin nispi gelir konumunun ve nispi gelir yanılmasının belirleyicileri sıralı lojistik yönetimi ile test edilerek, güvenin nispi gelir konumu ve nispi gelir yanılması üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Daha yüksek güvenin daha yüksek nispi gelir konumuna nedensel etkisi IV yöntemi ile test edilmiştir. IV Probit yöntemi bu bölümde sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur.

Çalışmanın sonuç kısmı, teorik alt yapısı açıklanan ilişkilerin ve bu doğrultuda test edilen hipotezlerin değerlendirmesini sunmaktadır. Çalışma, güvenin adalet algısı ile değiştiğini, toplumsal bir memnuniyet kaynağı olan güvenin aynı zamanda en önemli bireysel memnuniyet kaynaklarından biri olduğunu vurgulamaktadır.

2. YAŞAM MEMNUNİYETİ

2.1. Yaşam Memnuniyeti: Tarihsel Süreç, Tanım

Genel olarak insanlar, hayatlarında daha olumlu duyguları hissetmeyi ve daha iyi deneyimler yaşamayı arzu etmektedir. Bu doğrultuda, insanların daha fazla mutluluğu daha az mutluluğa tercih ettiği, evrensel olarak kabul edilmektedir.¹ Mutlu bir hayatın ne olduğu sorusunun belirsizliği, mutluluğun koşullarının ve öncüllerinin nasıl ortaya çıkarılabileceği kapsamında değerlendirilmektedir.² Örneğin ekonomik açıdan, yüksek gelirin daha büyük mutluluğa yol açıp açmadığı sorusu, birçok bireyi kişisel olarak hayatlarını nasıl yapılandırmaları gerektiğine ilişkin önemli etkileri nedeniyle ilgilendirmektedir.³

Mutluluk nedir ve nasıl kazanılabilir sorusu klasik felsefenin temel konularındandır. Epicurus, Aristo ve Platon gibi filozoflar mutluluk konusunda farklı görüşlere sahiptir. Örneğin Epicurus hedonik mutluluğu kabul etmektedir.⁴ Hedonik mutluluk, artan olumlu duygu veya zevk ve azalan olumsuz duygular olarak tanımlanmaktadır.⁵ Aristo felsefesinde ise mutluluk, zevkten çok daha fazlası olduğu kabul edilen eudaimonism kavramı ile açıklanmaktadır.⁶ Bu kavramda mutluluğun, iyi bir insan olmaktan kaynaklandığı ifade edilmekte ve mutluluk ahlaki açıdan iyi bir yaşamla özdeşleştirilmektedir.⁷

Aristo, hedonik mutluluğu kaba bir ideal olarak kabul ederek, hedonizmin insanları arzularının takipçisi yapacağını belirtmektedir.⁸ Mutlu olmak için servet

¹ James E. Maddux, "Subjective Well-being and Lifesatisfaction: An Introduction to Conceptions, Theories, and Measures", James E. Maddux (Ed.), **Frontiers of Social Psychology: Subjective Well-Being and Lifesatisfaction**, Routledge, 2018, s. 3.

² Mark, Chekola, "Happiness, Rationality, Autonomy and the Good Life" **Journal of Happiness Studies**, Vol. 8, No. 1, 2007, s. 55.

³ Ed Diener ve Robert Biswas Diener, "Will Money Increase Subjective Well-Being? A Literature Review and Guide to Needed Research", **Social Research Indicators**, Vol. 57, 2002, s. 121-122.

⁴ Bengt Brülde ve Krister Bykvist, "Happiness, Ethics, and Politics: Introduction, History and Conceptual Framework", **Journal of Happiness Studies**, Vol.11, No. 5, 2010, s. 542.

⁵ June Gruber, Iris B. Mauss ve Maya Tamir, "A Dark Side of Happiness? How, When, and Why Happiness Is Not Always Good", **Perspectives on Psychological Science**, Vol. 6, No. 3, 2011, s. 223.

⁶ Carl Henric Grenholm, "Happiness, Welfare and Capabilities", John Atherton, Elaine Graham and Ian Steedman, (Ed.), **The Practices of Happiness Political Economy, Religion and Wellbeing**, 2010, s. 47.

⁷ Chekola, s. 56.

⁸ Richard M. Ryan ve Edward L. Deci, "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-being", **Annual Review of Psychology**, Vol. 52, No.1, 2001, s. 145.

peşinde koşma faaliyetinin doğal olmadığını, maddi değerlerin mutluluk ve sevgi gibi daha aşkın hedeflere ulaşmak için bir araç olduğunu savunmaktadır.⁹

Zenginlik ve fiziksel rahatlığın kazanılması ve hatta bir dereceye kadar bedensel zevkin çekiciliği ve fiziksel acıdan kaçınılması, mutluluğun kaynakları olarak önerilmemektedir. Zihnin ve ruhun gelişimi, mutluluğu üreten şeylerdir. Aristo, uzun süreli mutluluğu ve refahı, bedensel ihtiyaçlardan ziyade, insanların psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlamaktadır. Mutluluğun erdemli bir hayattan kaynaklandığını ve erdemlerin ise etik şekilde davranmak suretiyle edinildiğini iddia etmektedir.¹⁰

Platon ise ahlaki değerlerin mutluluğa neden olduğunu iddia etmek yerine, mutluluğun bir parçası olarak görmektedir. Platon'a göre erdemli olmak, kişinin kendi mutluluğunun bir kısmına sahip olmasını sağlamaktadır.¹¹

Felsefi tartışmalar, mutluluğu elde etmenin yolları üzerine ortak bir bakış açısı getirememiş olsa da bugünün mutluluk bilimi mutluluk hakkında önemli görüşler dile getirmektedir.¹² Mutluluk, artık felsefe veya inanç sistemleri ile sınırlı bir konu değildir.

Tarihsel süreçte mutluluk ampirik olarak 20. yüzyılın başlarında incelenmeye başlanmıştır. 1925'in başlarında Flugel, insanların duygusal durumlarını kaydederek ruh hallerini incelemiştir. Flugel'in çalışması, insanların gündelik hayatlarının daha iyi değerlendirilmesini sağlayarak, öznel iyi oluşu ölçmeye yönelik modern yaklaşımların öncüsü olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra araştırmacılar küresel anketler ile insanların mutluluklarını araştırmaya başlamıştır.¹³

⁹ Mark Anielski, "The Economics of Happiness: Building Genuine Wealth", **New Society Publishers**, 2009, s. 217.

¹⁰ Harvey S. James, Jr, "Is the Just Man a Happy Man? An Empirical Study of the Relationship Between Ethics and Subjective Well-being", **Kyklos**, Vol. 64, No. 2, 2011, s. 193.

¹¹ Nicholas White, "Harmonizing Plato", **Philosophy and Phenomenological Research**, Vol. 59, No. 2, 1999, s. 500.

¹² De Prycker, Valérie, "Happiness on the Political Agenda? PROS and CONS", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 11, No. 5, 2010, ss. 585–586.

¹³ Edward Diener, Richard E. Lucas ve Shigehiro Oishi, "Subjective Well-being: The Science of Happiness and Lifesatisfaction", **Handbook of Positive Psychology**, Vol. 2, 2002, s. 63.

1980'lerden sonra ise mutluluk, Amerikan psikolojisinde en popüler araştırma konularından biri haline gelmiştir. Daniel Kahneman, Martin Seligman ve Ed Diener gibi tanınmış psikologlar bu araştırma alanında yeni ufuklar açmıştır.¹⁴

Pozitif psikoloji çalışmalarından önce psikolojinin araştırma alanı zihinsel hastalıklar ve olumsuzluklarla sınırlı kalmıştır. Seligman'a (2002) göre psikoloji, sadece zihinsel hastalıkları düzeltmek değil aynı zamanda insan yaşamında doğru olanı inşa etmektir.¹⁵ Bu doğrultuda psikoloji bilimi sadece negatif durumları değil, pozitif durumları kapsayacak şekilde pozitif psikolojiye evrilmiştir.

Öznel iyi oluş (Subjective Well-being), bireylerin hayatını negatif ya da pozitif etkileyen olaylar, mutluluk ya da memnuniyet gibi unsurları inceleyen pozitif psikolojide kullanılan bir terimdir.¹⁶

Öznel iyi oluş hakkındaki çalışmalar çeşitli nedenlerle hızla artarak büyük uygulamalı bir disiplin haline gelmiştir. Bunun bir nedeni, Batılı ülkelerdeki insanların, iyi yaşam sürmek için hayatta kalmanın ötesine geçmelerine izin veren refah düzeyine ulaşmalarıdır. Ekonomik kaygıların azalması ile birlikte ekonomik refahın ötesinde yaşam kalitesi sorunlarıyla ilgilenen "post materyalist" bir dünyanın kapılarının açılması öznel iyi oluşu inceleyen çalışmalarda artışa neden olmuştur. Diğer bir nedeni ise insanların hayatları hakkında ne düşündüklerine ve hissettiklerine saygı göstermesi doğrultusunda demokratik yönünün geniş kabul görmesidir.¹⁷

Öznel iyi oluş, politika yapımcıların, filozofların veya diğer seçkinlerin neye önem verdiğine bağlı olarak değil, bireylerin kendi takdirlerine dayanmaktadır.¹⁸ Son olarak, öznel iyi oluş hakkındaki çalışmalar araştırmacıların öznel iyi oluşu incelemek için bilimsel yöntemler geliştirmeyi başarması nedeniyle artmıştır.¹⁹

¹⁴ Yukiko Uchida ve Shigehiro Oishi, "The Happiness of Individuals and the Collective", **Japanese Psychological Research**, Vol. 58 No. 1, 2016, s. 126.

¹⁵ Martin EP. Seligman, "Positive Psychology, Positive Prevention, and Positive Therapy", C. R. Snyder ve Shane J. Lopez, (Ed.), **Handbook of Positive Psychology**, Oxford University Press, 2002, s. 4.

¹⁶ Bruno S. Frey, "Happiness: A Revolution in Economics", **MIT Press**, 2008, s. 3.

¹⁷ Diener, Lucas ve Oishi, s. 64.

¹⁸ Pelin Kesebir ve Ed Diener, "In Defense of Happiness: Why Policymakers Should Care about Subjective Well-Being", Luigino Bruni, Flavio Comim, and Maurizio Pugno (Ed.), **Capabilities and Happiness**, Oxford University Press, 2008, s. 69.

¹⁹ Diener, Lucas ve Oishi, s. 63.

Öznel iyi oluşu inceleyen bilim insanları, iyi yaşamın önemli unsurlarından birinin kişinin kendi yaşamını sevmesi olduğunu varsaymaktadır. Öznel iyi oluş, bilişsel yargıların yanı sıra olaylara karşı duygusal tepkileri de içermektedir.²⁰

Öznel iyi oluşun olaylara karşı duygusal tepkileri içermesi sadece duygu durumu değişikliklerini kapsadığı anlamına gelmemektedir. Öznel iyi oluşun anlaşılmasında önemli hususlardan biri, öznel iyi oluşun basit bir hedonizm ifadesi olmadığıdır. Birinin hayatından memnuniyeti ve olumlu duygusal deneyimleri hedefleri ve değerleri ile ilişkilidir.²¹

Öznel iyi oluş kavramında önemli olan bir diğer unsur ise birinin hayatından memnun olduğuna dair bir yargıya yer verdiğinde sadece o anda değil gelecekte de bu durumun devam edeceğine dair beklentiyi de içermesidir.²²

Öznel iyi oluş üç bileşenden oluşmaktadır: Yaşam memnuniyeti, olumlu ruh halinin varlığı ve olumsuz ruh halinin olmaması.²³ Öznel iyi oluşun üç ana yüzünün her biri, sırayla alt bölümlere ayrılabilir. Küresel memnuniyet; aşk, evlilik, arkadaşlık vb. gibi çeşitli yaşam alanlarıyla memnuniyete bölünebilir ve bu alanlar da fasetlere ayrılabilir. Olumlu ruh hali; neşe, sevgi gibi özel duyguları içerirken, olumsuz ruh hali; utanç, suçluluk, üzüntü, öfke ve endişe gibi öznel duygulara ve ruh hallerine atıfta bulunmaktadır.²⁴ Öznel iyi oluş ayrılabilir yapılarda olsa da genel olarak, literatürde "mutluluk", "öznel iyi oluş" ve "yaşam memnuniyeti" kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır.²⁵ Veenhoven (2008), kendi dilinde mutluluk, yaşam memnuniyeti ve öznel iyi oluşun eş anlamlı olduğunu belirtmiştir.²⁶ Kavramlar ayrı ayrı da değerlendirilebilmektedir. Örneğin Dünya Değerler Araştırması (WVS) kişinin mutluluğu ve yaşam memnuniyetini farklı sorularla değerlendirmektedir. Bu çalışmada

²⁰ Diener Lucas ve Oishi, s. 63.

²¹ Kesebir ve Diener, s. 66.

²² Chekola, s. 60.

²³ Ryan ve Deci, s. 144.

²⁴ Ed Diener, Eunkook Suh ve Shigehiro Oishi, "Recent Findings on Subjective Well-being", 1997 https://intranet.newriver.edu/images/stories/library/Stennett_Psychology_Articles/Recent%20Findings%20on%20Subjective%20Well-Being.pdf, s. 3, (3 Şubat, 2018)

²⁵ Frey, s. 3.

²⁶ Ruut Veenhoven, "Sociological Theories of Subjective Well-Being", Michael Eid and Randy J. Larsen, (Ed.), **The Science of Subjective Well-Being**, The Guilford Press, 2008, s. 45.

da "mutluluk", "öznel iyi oluş" ve "yaşam memnuniyeti" kavramları betimsel ifadelerde birbirinin yerine kullanılmıştır.

Yaşam memnuniyeti, belirli bir zaman diliminde, olumsuzdan olumluya, kişinin yaşamı hakkında değişen duygu ve tutumların genel bir değerlendirmesidir.²⁷ Araştırmacılar, anketlerde yaşam memnuniyetini ölçmek için özel sorular tasarlamaktadır. Anketlerde özellikle mutluluğun veya memnuniyetin bireysel faydayı temsil etmesi için soruların sıralı nitelikte olması gerekmektedir.²⁸ Bu durum memnuniyetin fayda ile eş değer tutulması için önemlidir. Her birey, kendisinin ne kadar memnun olduğunu, hangi duygulara sahip olduğunu ve kendisine neyin fayda sağladığını yargılayabileceği için²⁹ yaşam memnuniyetinin fayda kavramını temsil ettiği varsayılmaktadır.

Yaşam memnuniyeti araştırmalarında en çok kullanılan ölçeklerden biri, Cantril merdiveni (Cantril, 1965) olarak adlandırılan ölçektir. Cantril merdiveni 0–10 aralığında ölçeklendirilmiştir. 10 mümkün olan en iyi hayatı, 0 ise mümkün olan en kötü hayatı temsil etmektedir.³⁰ Bu ölçekte 0–4 aralığında seçim yapanlar yaşamından memnun olmayanları temsil ederken, 6–10 aralığında seçim yapanlar yaşamından memnun olarak değerlendirilmektedirler. Bu şekilde ölçeklendirilmiş sorularda orta nokta referans kabul edilerek memnuniyet ve memnuniyetsizlik değerlendirilmektedir.

Farklı anketler yaşam memnuniyetini farklı aralıklarda ölçeklendirebilmektedir. Soru kalıbı genellikle "Bütün her şey göz önüne alındığında hayatınızdan genel olarak ne kadar memnunsunuz?" şeklindedir. WVS katılımcıların yaşam memnuniyetini, "hiç memnun değilim" ve "çok memnunum" skalasında 1–10 arası ölçekte değerlendirirken, 2016 yılında gerçekleştirilen Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketi (LITS), 1–5 arası ölçekte değerlendirmiştir.

²⁷ Trevino Muilenburg, Evie M. Megan K. Pittman ve Mary Guilfoyle Holmes, "Sense of Community and Income as Indicators of Lifesatisfaction", Matt Vassar (Ed.), **Psychology of Lifesatisfaction**, Nova Science Publisher's, 2012, s. 110.

²⁸ Heinz Welsch, "The Social Costs of Civil Conflict: Evidence from Surveys of Happiness", **Kyklos**, Vol. 61, No. 2, 2008, s. 323.

²⁹ Joachim Weimann, Andreas Knabe ve Ronnie Schöb, "Measuring Happiness: The Economics of Well-Being", **MIT Press**, 2015, s. numarasız.

³⁰ Maddux, s. 21.

Yaşam memnuniyeti yargıları, insanların kendileri için bireysel olarak belirlediği karşılaştırma standartlarına dayanmaktadır. Tipik olarak bireyler, standartlarını veya koşullarını, mevcut yaşamdan ne kadar memnun olduklarını değerlendirmek için uygun standartlar veya koşullar olduğuna inandıkları şeylerle karşılaştırmaktadır.³¹

Veenhoven (1991), yaşam memnuniyetini üç temel varsayım ve dört temel çıkarımla özetlemiştir. İlk varsayım, memnuniyetin karşılaştırmadan kaynaklanmasıdır. Bu varsayım için Veenhoven (1991), yaşamın değerlendirilmesinin az ya da çok bilinçli zihinsel bir süreç olduğunu ve yaşam algılarının bireylerin yaşamının ne olması gerektiğinin standartlarını belirlediğini değerlendirmiştir. Yazara göre algı ve standartlar arasında uyum ne kadar iyi olursa, kişi o kadar hayatından memnun olmaktadır. İkinci varsayım standartların ayarlanmasıdır. Yazar, standartların, gerçeklik algısını izlediğini belirtmektedir. Bu varsayımda, yaşam koşullarının iyileştiği düşünülüyorsa standartların yükseldiği, koşulların kötüleştiği düşünülüyorsa standartların düşürüldüğü belirtilmiştir. Üçüncü varsayım, karşılaştırma standartlarının keyfi olmasıdır. Yazar, karşılaştırma standartlarını, *"iyi bir yaşam için herhangi bir gerçek gereksinime uyması gerekmeyen zihinsel yapılar"* olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda, insanlar kendileri için gerçekte olumsuz durumları isteyebilirler. Bu durum özellikle bireylerin propaganda veya moda gibi mekanizmalarla yönlendirildiği dönemler için geçerlidir.³²

Bu varsayımlara dayanan çıkarımların ilki, mutluluğun, gerçek yaşam kalitesine bağlı olmamasıdır. Karşılaştırma standartları keyfi olduğundan, bunlara dayanan kararlar da keyfidir. Bu nedenle insanlar nesnel olarak kötü durumdayken öznel olarak mutlu olabilir veya iyi hallerinde mutsuz hissedebilir. İkinci çıkarım, mutluluğun kalıcı bir şekilde arttırılamayacağıdır. Uzun vadede yaşam koşullarında herhangi bir iyileşme, standartların yükselmesi ile dengelenmektedir. Üçüncü çıkarım ise mutluluğun zorluklara dayanıklı olmasıdır. Karşılaştırma standartları daha önceki deneyimlerde demirlendiğinde, insanlar zor zamanlardan sonra daha mutlu olma eğilimindedir. Son çıkarım ise, mutluluğun nötr olma eğiliminde olmasıdır. Standartlara sürekli olarak uyum sağladığında insanlar olumlu veya olumsuz değil, yaşamları

³¹ Muilenburg, Megan ve Holmes, s. 110.

³² Ruut Veenhoven, "Is Happiness Relative?", **Social Indicators Research**, Vol. 24, No 1, 1991, s. 3.

hakkında genellikle tarafsızdır. Yaşam boyunca mutlu dönemler mutsuz dönemleri dengelemektedir.³³

Yaşam memnuniyetinin açıklanmasında kilit faktörlerden biri olan karşılaştırma standartları, ekonomi biliminde nispi gelir hipotezi ile açıklanmaktadır. Bu nedenle, yaşam memnuniyeti ve nispi gelir ilişkisi ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

2.2. Yaşam Memnuniyeti ve Nispi Gelir

Nispi gelir hipotezinin anlaşılması için Bentham ve Mill tarafından ifade edilen fayda maksimizasyonu kavramı önem arz etmektedir. Bentham ve Mill için fayda maksimizasyonunda toplumsal amaç, kolektif zevklerin maksimize edilmesi veya kolektif memnuniyetsizliğin en aza indirilmesi olarak ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, açıklanmış tercihler kuramı kapsamında ekonomik faydayı ölçmek için bir araç sağlamıştır. Bu kapsamda faydayı ölçmek için gelir ya da tüketim kullanılmaktadır.³⁴

Nispi gelir hipotezi, James Duesenberry'nin 1949 tarihli "Gelir, Tasarruf ve Tüketici Davranışı Teorisi" kitabı ile literatüre girmiştir. Bu kitapta Duesenberry, alışkanlık oluşumu ve nispi gelir kaygılarına dayanan sosyal bağımlılıklarla ilişkili psikolojik faktörlere değinerek, tüketimin toplumsal boyutlarına vurgu yapmıştır.³⁵

Nispi gelir hipotezine göre, tüketim düzeyi bireyin dikey gelir dağılımındaki yerine bağlıdır. Gelir dağılımı değişmediğinde, ekonominin bir bütün olarak ortalama tüketim eğilimi değişmeyecektir. Tüm ekonominin gelir seviyesi yükseldiği varsayımında tüm harcama birimleri daha yüksek mutlak gelir elde etse bile her grubun nispi konumu değişmediği takdirde aynı gelir oranı tüketilecektir.³⁶

³³ Veenhoven, "Is Happiness Relative?", s. 4.

³⁴ Paolo Verme, "The Relative Income and Relative Deprivation Hypotheses: A Review of the Empirical Literature", **The World Bank, Policy Research Working Paper**: 6606, 2013, s. 3.

³⁵ Thomas I. Palley, "The Relative Income Theory of Consumption: A Synthetic Keynes-Duesenberry-Friedman Model", **Political Economy Research Institute**, Workingpaper Series: 170, 2008, s. 2.

³⁶ James J. Hadden, "A Study of the Consumption Function in Canada, Assumption University", Order No. 3051776, ProQuest Dissertations & Theses Global, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Assumption University of Windsor, 1965), s. 16.

Bu kapsamda nispi gelir hipotezi, gelir ve tasarruf davranışı arasındaki uyumsuzluğu açıklamada önem arz etmektedir.³⁷

Duesenberry faydayı, bireyin tüketiminin kendisini karşılaştırdığı diğer kişilerin tüketimine oranı olarak tanımlamıştır.³⁸

Duesenberry'e göre fayda, sosyal olarak birbirine bağlıdır. Duesenberry, maddi olarak yüksek yaşam standardına ulaşılmasının genel kabul görmüş sosyal amaç haline geldiğini iddia etmiştir. Duesenberry, her yıl aynı malları tüketen bir kişinin, komşularının tüketim mallarında daha yüksek kalitede olmasa bile değişikliğe gitmesi nedeniyle giderek daha kötü hissedeceğini vurgulamaktadır. Bireyin yüksek yaşam standardı hedefine ulaşamamış olduğu algısı doğrultusunda oluşan başarısızlık hissi ve özgüven kaybı bu durum nedeni olarak görülmektedir.³⁹

Nispi gelir hipotezi doğrultusunda, faydanın başkalarının tercihlerine bağlı olması nedeniyle, bireysel mutluluk veya memnuniyet, başkalarıyla karşılaştırıldığında elde edilen gelir miktarına bağlı olmaktadır.⁴⁰ Genel olarak, bireylerin yaşam standartlarını diğer insanlara göre olumlu veya olumsuz şekilde değerlendirmesi yaşam memnuniyetini belirlemektedir.

Duesenberry' nin görüşleri literatürde Arthur R. Momand tarafından 1913'te piyasaya sürülen çizgi romanda popüler bir cümle olan "Jones'lara ayak uydurma" ifadesi ile kavramsallaştırılmıştır.⁴¹ Bireylerin yetişmek istediği "Jones" kişisi, kendisinden oldukça zengin olan "Jones" değil, gelirleri sadece biraz daha yüksek ve aynı sosyal sınıfta olanlar için kullanılmıştır.⁴²

Duesenberry'nin teorisi o dönemde geniş kabul görmemiştir Duesenberry'nin kitabını yazdığı dönemde, baskın tüketim teorisi Keynes tarafından geliştirilen mutlak gelir hipotezidir. Franco Modigliani, Richard Brumberg ve Milton Friedmann tarafından

³⁷ Verme, s. 4.

³⁸ Alan J. Kuperman, "Relative Income Hypothesis", **International Encyclopedia of the Social Sciences**, İkinci Baskı, 2008, s. 153.

³⁹ Ken McCormick, "Duesenberry and Veblen: The Demonstration Effect Revisited", **Journal of Economic Issues**, Vol. 17, No. 4, 1983, s. 1126.

⁴⁰ Ada Ferrer-i-Carbonell, "Income and Well-being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect", **Journal of Public Economics**, Vol. 89, No. 5- 6, 2005, s. 1001.

⁴¹ Weimann, Knabe ve Schöb, s. numarasız.

⁴² Hadden, s. 17.

öne sürülen teoriler ise tüketimin, bir bireyin beklenen yaşam boyu kaynaklarının artan bir işlevi olduğunu ima etmiştir. 1970'ler ve sonrasında bu teorilerin bazı deneysel gözlemleri açıklayamamaları ve insanların nispi gelirlerini önemsedikleri yönündeki ampirik bulgular, nispi gelir hipotezinin yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır.⁴³

Nispi gelir hipotezine yenilenmiş ilgiye neden olan en önemli çalışma ise 1974'te Richard Easterlin tarafından sunulan ve sonrasında mutluluk ekonomisinin temel bulgularından biri olarak kabul edilen Easterlin Paradoksudur. Paradoks, nispi gelir kapsamında fayda ve yaşam memnuniyeti ilişkisini anlamada kilit rol üstlendiği için ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

2.3. Yaşam Memnuniyeti ve Easterlin Paradoksu

Mutluluk ve gelir arasındaki ilişkisinin araştırılması, Richard Easterlin'in 1974'teki öncü çalışmasıyla başlamıştır. Easterlin, mutluluk ve gelir arasındaki ilişkiyi, ülkelerde belirli bir zamanda gelir grupları arasında; uluslararası enine kesit verileri doğrultusunda ve ülkelerin zaman serileri kapsamında incelemiştir. Easterlin (1974), belirli bir zamanda bir ülkedeki en yüksek statü grubunda olanların ortalama olarak en düşük statü gruptakilerden daha mutlu olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Genel olarak gelir gruplarının karşılaştırmalı analizinde gelir ve mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu destekleyici kanıtlar sunmuştur.⁴⁴

Bu sonuç, daha yüksek gelirin, kişinin bütçe kısıtını dışa kaydırarak, kişinin daha fazla mal tüketmesini ve daha fazla fayda elde etmesini sağlayan standart ekonomik modelin varsayımlarının belirli bir zamanda ülkeler için, mutluluk verileri tarafından iyi bir şekilde desteklendiğini ifade etmektedir.⁴⁵

Easterlin (1974), uluslararası enine kesit verileri ile yaptığı analizlerde ise daha zengin ülkelerdeki insanların daha mutlu olup olmadığını sorgulamıştır. Bu kapsamda,

⁴³ Kuperman, ss. 153–154.

⁴⁴ Richard A. Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence," **Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramovitz**, P. David and M. Reder, (Ed.), New York and London: Academic Press, 1974, ss. 99–100.

⁴⁵ Michael Thomas McBride, "The Relative Income Hypothesis and Income Redistribution", Order No. 1387826, ProQuest Dissertations & Theses Global, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of Southern California, 1997), s. 9.

uluslararası karşılaştırmalarda gelir ve mutluluk arasında çok zayıf olmakla birlikte net bir ilişki olmadığı yönünde ampirik kanıtlar elde etmiştir.⁴⁶

Ulusal zaman serileri kapsamında ise ABD için 1946–70 yılları arasında daha yüksek gelirin daha yüksek mutluluğa yol açıp açmadığını incelemiştir. Gelir artışına rağmen ABD'de mutluluğun belirgin bir artış göstermediğini ve zaman içinde oldukça istikrarlı bir örüntü sergilediği yönünde kanıtlar sunmuştur.⁴⁷

Easterlin'in (1974), uluslararası karşılaştırmalarda ve ulusal zaman serilerinde gelir ve mutluluk arasında net bir ilişki olmadığı ya da ülke içi karşılaştırmalardaki gibi net bir eğilim olmadığı yönündeki standart ekonomik modele ters düşen bulguları Easterlin Paradoksu olarak ifade edilmektedir. Easterlin (1974), mutluluk ve gelir arasında ilişki olmadığı yönündeki bulgularını nispi gelir kapsamında sosyal deneyimlerin önemi, bireylerin zamanla daha iyi yaşam koşullarına adapte olması ve beklentilerinin artması ile açıklamıştır.⁴⁸

Birey için daha fazla gelir genellikle daha fazla mutluluk anlamına gelirken neden toplumun bütünü için durumun böyle olmadığını açıklamada anahtar kavram nispi gelire göre değişen ihtiyaç algısıdır. Bu durumu Easterlin (1973), şu şekilde ifade etmektedir:

"Ülkeler arasındaki basit karşılaştırmalarda gelir ve mutluluk arasında tekrarlanan olumlu bir ilişki vardır. Zengin ve yoksul ülkeleri ya da belirli bir ülkedeki daha yüksek ve düşük gelir durumlarını iki farklı zamanla kıyaslırsanız, gelir düzeyine göre ülke içi farklılıkların temelinde beklenebilecek mutluluk farkları görünmemektedir. Eğer birey için daha fazla para genellikle daha fazla mutluluk anlamına gelirse, neden toplum için bu durum böyle değildir? Cevap, insanların refah kararlarını nasıl şekillendirdiğinde yatmaktadır. Bireyin maddi durumundan memnuniyeti, sahip olduğu malların mutlak miktarına göre değil, ancak bu miktarın onun ihtiyaç duyduğu şeylerle karşılaştırılmasına göre belirlenmektedir. O zaman önemli bir diğer soru, ihtiyaçların nasıl tespit edildiğidir. Algılanan ihtiyaçlar, belirlenen her yerde tüm insanlar için esasen aynıdır. Öncelikle fizyolojik kaygılar önemlidir. Bu doğrultuda daha çok para daha fazla mutluluk demektir. Yalnızca belli bir zamanda bireyler arasında değil aynı zamanda,

⁴⁶ Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", s. 111.

⁴⁷ Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", ss. 110–111.

⁴⁸ Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", s. 118.

zamanla zenginleşen toplumlarda da geçerlidir. İnsanların ihtiyaçları algıladıkları sosyal grup tarafından belirlenir ve daha zengin yerlerde yaşayan kişiler yoksul toplumlardan daha iddialı koşullarla ihtiyaçlarını algılar. İhtiyaçlar ya da maddi hedefler, bir toplumda sosyoloji dilinde bireyin toplumsallaşma deneyimi yoluyla oluşur. Dolayısıyla birey yetişkinliğe eriştiğinde "ihtiyaç duyduğu" şey, genellikle izlenime bağlıdır. Büyüdüğünde etrafındaki hayatı ve toplumdaki gözlemleri nasıl yaşadığını belirler. Farklılıkların var olması için birçok kişisel ve sosyal neden vardır. Örneğin, akraba grubu, kuşkusuz zenginler arasında belli bir toplumda bile yoksullardan daha fazla algılanan ihtiyaçları yaratmaktadır. İnsanların aynı toplum ve kültüre üye olma tecrübelerinden dolayı, ihtiyaçlar konusundaki algılamalarında toplumsal norm olduğu konusunda büyük benzerlikler vardır. Genel olarak, bir toplum için yüksek gelirin genellikle daha fazla mutluluk anlamına gelmeme nedeni, ihtiyaçların genel seviyesinin maddi refahın değerlendirildiği karşılaştırma standartlarının toplumdaki gelir artışı ile birlikte artmasıdır. Asıl nokta, her kuşak için sosyalizasyon tecrübesinin daha yüksek yaşam standardında belirlenmesi ve her kuşağın ihtiyaç algısının bilinçsizce artmasıdır. Algılanan ihtiyaçlardaki bu yukarı yönlü değişim, mutluluk algısı üzerindeki gelir artışının olumlu etkisini telafi etme eğilimindedir. Bu doğrultuda herkesin gelirlerini yükseltmek herkesin mutluluğunu arttırmamaktadır. Mutluluk-gelir ilişkisi mantıksal hatanın klasik bir örneğini sunmaktadır."⁴⁹

Tüketimin ve dolayısıyla tercihlerin bu şekilde birbirine bağlı olması nedeniyle, bireysel mutluluk veya memnuniyet, başkalarıyla karşılaştırılan gelire bağlıdır.⁵⁰ Bu doğrultuda, daha fazla gelirin daha fazla fayda sağlayacağı anlayışı değişmiş, fayda mutluluğa eşit veya mutlulukla ölçülen bir kavram olarak kabul edilmeye başlanmıştır.⁵¹

Paradoksun açıklanmasında önemli unsurlardan biri, gelir dağılımı adaletsizliğidir. Amerikalıların yaşadığı gelir dağılımındaki değişiklikler dikkate alındığında Easterlin paradoksu daha az çelişkili olabilmektedir.⁵² Bu kapsamda Brockmann vd. (2009) 1990–2000 döneminde Çin'de yaşam memnuniyetinin, maddi yaşam standartlarındaki büyük iyileşmeye rağmen düştüğünü, Çin'deki gelir dağılımı

⁴⁹ Richard A. Easterlin, "Does Money Buy Happiness?", **The Public Interest**, Vol. 30, 1973, ss. 8–9.

⁵⁰ Ferrer-i-Carbonell, s. 1001.

⁵¹ Verme, 2013, s. 7.

⁵² Stefano Bartolini, Ennio Bilancini ve Maurizio Pugno, "Did the Decline in Social Connections Depress Americans' Happiness?", **Social Indicators Research**, Vol. 110, No. 3, 2013, s. 1035.

adaletsizliğinin, finansal memnuniyetsizliği arttırarak yaşam memnuniyetini olumsuz etkilediğini değerlendirmiştir.⁵³

Yüksek gelirin yaşam memnuniyeti üzerinde etkisinin sınırlı olmasını açıklayabilecek başka süreçler de bulunmaktadır. Genel olarak, bireylerin yeni yaşam standartlarına uyum sağlamaları olarak ifade edilen adaptasyon süreçleri, bireylerin beklentilerinin artması ve odaklanma yanılması gibi kavramlar gelir ve yaşam memnuniyeti arasındaki düşük korelasyonu açıkladığı için ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

2.4. Yaşam Memnuniyeti: Adaptasyon Teorisi, Beklentiler ve Odaklanma Yanılması

Sabit veya tekrarlanan bir uyarının etkilerini azaltan süreç veya mekanizmalara adaptasyon denmektedir.⁵⁴

Memnuniyet değişime bağlıdır ve sürekli tüketim ile ortadan kalkmaktadır. Ek mal ve hizmetler başlangıçta ekstra memnuniyet sağlar, ancak bu durum genellikle geçicidir. Adaptasyon, tüketimde karşılaştırmalı ve rekabetçi süreçlere neden olarak, insanların daha fazlasına sahip olmasını teşvik etmektedir.⁵⁵

Brickman ve Campbell (1971), insanların iyi ve kötü yaşam olaylarından sonra nispeten hızlı bir şekilde eski durumlarına (set-point), geri döneceği bir mutluluk seviyesini tanımlamak için "hedonik koşu bandı" terimini kullanmıştır.⁵⁶

Orijinal hedonik koşu bandı teorisine göre, iyi ve kötü olaylar geçici olarak mutluluğu etkiler; ancak insanlar hızla hedonik tarafsızlığa adapte olurlar. Hedonik adaptasyon fikri, servet değişikliklerine karşın insanların mutluluklarının nispeten istikrarlı oldukları gözlemi için bir açıklama sunmuştur. Buna ek olarak, koşu bandı

⁵³ Hilke Brockmann ve Diğerleri, "The China Puzzle: Falling Happiness in a Rising Economy", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 10, No. 4, 2009, s. 387.

⁵⁴ Alois Stutzer, "The Role of Income Aspirations in Individual Happiness", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 54, No. 1, 2004, s. 91.

⁵⁵ Frey, s. 40.

⁵⁶ Brickman, P. & Campbell, D. T. "Hedonic Relativism and Planning the Good Society" In M. H. Appley (Ed.), *Adaptation level theory: A symposium*, ss. 287–302, New York: Academic Press, 1971. **Aktaran:** Anthony Mancini, George Bonanno ve Andrew Clark, "Stepping off the Hedonic Treadmill: Individual Differences in Response to Marriage, Divorce, and Spousal Bereavement", **Journal of Individual Differences**, Vol.32, No. 3, 2011, s. 144.

teorisi, önemli kaynaklara sahip kişilerin bazen az kaynağa sahip olanlardan daha mutlu olmadığı ve ciddi problemleri olan kişilerin bazen oldukça mutlu oldukları gözlemini açıklamıştır.⁵⁷

Hedonik koşu bandı teorisine göre, mutluluğu arttırmak için uygulanacak politikalar işlevsel değildir. Teori, birçok açıdan özellikle gelirin azalan etkisini açıklamada önemli olmakla birlikte, bazı çalışmalarda zaman içinde belirli bir mutluluk seviyesinin olmadığı konusunda bulgular elde edilmiştir. Bireyler, her duruma tam bir adaptasyon göstermemektedir. İşsizlik ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki bu durumu açıklamak için önemli bir örnektir. Winkelmann ve Winkelmann (1998), işsizliğin yaşam memnuniyetinin belirlendiği noktayı olumsuz yönde değiştirdiğini ileri sürerek, işsizliğin yaşam memnuniyetine olumsuz etkisinin ilgili gelir kaybından kaynaklanan etkiden çok daha büyük olduğunu belirtmiştir.⁵⁸ Diener vd. (2009), ise bireylerin belirlediği yaşam memnuniyeti puanlarının hedonik olarak nötr olmadığını ve bir kişinin birden fazla memnuniyet belirleme noktası olduğu yönünde belirtmiştir.⁵⁹

Beklenti, arzu ve istek mutluluk ekonomisi literatüründe genel olarak "aspiration" sözcüğü ile ifade edilmektedir. Gelir ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide önemli açıklamalardan biri aspirasyon seviyesi kuramıdır. Bu kurama göre yaşam memnuniyeti, başarılar ve beklenti arasındaki farkın bir fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰

Artan gelirin faydası, maddi beklentilerin servetten daha hızlı artması durumuyla dengelenmektedir. Graham ve Pettinato (2002), yoksul ülkelerde yaşayan bireyler için gelirlerdeki hızlı artışın yaşam memnuniyetine etkisini değerlendirmiştir. Söz konusu ülkelerde bireylerin beklentilerinin artması, daha fazla hayal kırıklığına neden olarak yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir.⁶¹

⁵⁷ Ed Diener, Richard E. Lucas ve Christie Napa Scollon, "Beyond the Hedonic Treadmill: Revising the Adaptation Theory of Well-being", Ed Diener (Ed.), **The Science of Well-Being**, Social Indicators Research, Vol. 37, 2009, s. 103.

⁵⁸ Liliana Winkelmann ve Rainer Winkelmann, "Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data", **Economica**, Vol. 65, No. 257, 1998, s. 1.

⁵⁹ Diener, Lucas ve Scollon, s. 103.

⁶⁰ Kesebir ve Diener, s. 62.

⁶¹ Carol Graham ve Stefano Pettinato, "Frustrated Achievers: Winners, Losers and Subjective Well-being in New Market Economies", **Journal of Development Studies**, Vol. 38, No. 4, 2002, ss. 129–130.

Kahneman vd. (2006), insanların sadece gelir değil, herhangi bir faktörün mutlulukları üzerindeki etkisini düşündüklerinde, önemini abartma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bu eğilim, odaklanma yanılsaması olarak adlandırılmıştır. Yanılsama nedeniyle mutluluk ve gelir arasındaki gerçek ilişki abartılmaktadır. Odaklanma yanılsaması sosyalleşme ve birçok keyifli aktivite için harcanan süreyi feda etmeye neden olmaktadır. Yazarlar, yüksek gelirin iyi bir ruh hali ile ilişkili olduğu inancının yaygın ama çoğunlukla gerçek olmadığını belirtmektedir. Yazarlar, ortalamanın üzerinde gelirleri olan insanların daha gergin olma ve sosyal aktivitelere daha az katılma eğiliminde olduklarını değerlendirmiştir. İnsanlar, gelirlerinin mutluluğa olan katkısını, kendi hayatlarını veya başkalarının hayatlarını değerlendirirken paranın mutluluğa neden olacağı inancı doğrultusunda şekillenen geleneksel başarılarla odaklanmaları nedeniyle abartmaktadır.⁶²

2.5. Yaşam Memnuniyetinin Objektif Faydaları

Yaşam memnuniyetini belirleyen unsurlar literatürde ağırlık kazanmasına rağmen, yaşam memnuniyetinin belirleyici olduğu az sayıda çalışma memnuniyet ve hayatın diğer alanları arasında olumlu bir bağlantı kurmuştur. Mutlu olmak veya hayattan memnun olmak iyi hissettirse de insanların mutluluk duygusunu veya yaşam memnuniyetini artırmak sadece kendileri için faydalı değildir.⁶³ İyi bir toplumun oluşması, genel olarak bireysel memnuniyetin sağlanması ile gerçekleşebilir.⁶⁴

Yaşam memnuniyeti ile hayatımızın diğer önemli yönleri arasında dinamik bir ilişki vardır. Yaşam memnuniyeti bir araç olarak kabul edildiğinde, memnuniyeti arttırmanın objektif faydalarının daha iyi kavranması, yaşam memnuniyetini daha merkezi bir yere koymaya ve uygulanacak politikalara yön vermeye yardımcı olabilir.⁶⁵

⁶² Daniel Kahneman ve Diğerleri, "Would You Be Happier If You Were Richer? A Focusing Illusion", *Science*, Vol. 312, No. 5782, 2006, ss. 1908–1910.

⁶³ Maddux, s. 4.

⁶⁴ Richard Layard, "Promoting Happiness Ethics: The Greatest Happiness Principle", *World Happiness Report*, 2016, s. 50.

⁶⁵ De Neve ve Diğerleri, "The Objective Benefits of Subjective Well-being", *CEP Discussion Paper*, No.1236, 2013, s. 2.

Yaşam memnuniyetinin sağlık, uzun ömürlülük, bireysel ve sosyal davranışlar, tasarruf, tüketim, gelir ve verimlilik gibi unsurlar üzerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir.

Lyubomirsky vd. (2005), hayatlarından memnun bireylerin birçok yönden hayatlarından memnun olmayan bireylere göre daha başarılı olduklarını gözlemlemiştir. Çalışmaya göre, hayatlarından memnun bireyler yüksek gelir elde ederken, üstün çalışma performansı sergilemektedirler. Memnuniyet sosyallik, iyimserlik, daha enerjik olma, daha iyi bir problem çözme yeteneği, özgünlük ve fedakarlık gibi arzu edilen davranış ve özelliklerle ilişkilidir.⁶⁶

Yaşam memnuniyeti iki ana iletim kanalı üzerinden sağlığı etkilemektedir. Birincisi, hayata karşı olumlu tutum, otonom sinir sisteminin, sağlık üzerinde zararlı etkileri olabilecek fizyolojik reaksiyonları harekete geçirmesini önlemektedir. İkincisi, yaşamlarından memnun insanlar spor yapma ve kilosunu izleme gibi daha sağlıklı davranma eğiliminde olup sigara içmek ve fazla yemek gibi sağlıksız davranışlardan kaçınma olasılıkları daha yüksektir.⁶⁷

Olumlu duyguları düşük olarak sınıflandırılan insanlar, daha küçük fiziksel semptomları fark ederek aynı ağrı veya hastalık seviyelerinde ortaya çıkan olumsuz durumlardan daha fazla şikayet etmektedir. Bununla birlikte, insanlarda olumsuz ruh hallerinin deneysel olarak teşvik edildiği çalışmalar, öfkeli, üzgün ve korkulu ruh hallerinin ağrı eşiğini azaltabileceğini göstermektedir. Yaşamlarından memnun olmayan insanlar bu doğrultuda daha çok acı hissedebilir. Ayrıca, kardiyovasküler hastalıklara maruz kalma ve mevcut yaranın daha yavaş iyileşmesi memnuniyetsizlikle bağlantılıdır. Yaşamlarından memnun insanların bağışıklık sistemleri, depresif insanlardan daha etkili olma eğilimindedir ve bu nedenle enfeksiyonlarla daha iyi savaşmaktadır.⁶⁸

⁶⁶ Sonja Lyubomirsky, Laura King ve Ed Diener, "The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success?", **Psychological Bulletin**, Vol. 13, No. 6, 2005, ss. 836–837.

⁶⁷ Fabio Sabatini, "The Relationship between Happiness and Health: Evidence from Italy", **Social Science & Medicine**, Vol. 114, 2014, ss. 184–185.

⁶⁸ Ed Diener ve Robert Biswas Diener, "Happiness: Unlocking the Mysteries of Psychological Wealth", **Blackwell Publishing**, 2008, ss. 38–41.

Koivumaa vd. (2000), memnuniyetsizliğin ağır alkol kullanımına bağlı ölümleri arttırdığını ve yaralanma ölümleriyle ilişkili olduğunu tespit etmiştir.⁶⁹ Sabatini (2014), yaşam memnuniyetinin öznel sağlık algısının en iyi belirleyicisi olduğu yönünde bulgular sunmuştur.⁷⁰ Idler ve Benyamini (1997), öznel sağlık algısının ölüm oranlarını tahmin ettiği bilinen diğer ilgili değişkenler kontrol edildikten sonra bile bağımsız ölüm oranı belirleyicisi olduğu yönünde bulgular elde etmiştir.⁷¹ Sonuç olarak, memnuniyet öznel sağlık algısını, öznel sağlık algısı ise ölüm oranlarını etkilemektedir. Yaşam memnuniyetinin sağlığa olumlu etkisini değerlendiren çalışmalar kapsamında, memnuniyetin artması sağlık konusunda daha fazla harcama yapmak yerine başka üretken alanlara yatırım yapılmasını sağlayabilir.

Yaşam memnuniyeti, tüketim ve tasarruf davranışları ile zaman tercihi kapsamında ilişkilendirilmiştir. Guven (2012), memnuniyetin nedensel mekanizma ile tüketim ve tasarruf davranışını etkilediği yönünde ampirik kanıtlar sunmuştur. Çalışmada, yaşamından daha memnun insanların karar vermek için daha fazla zaman harcadıkları ifade edilmiştir. Bu tutum ise kişilerin harcamalar üzerinde daha fazla kontrole sahip olmasını sağlamaktadır. Daha memnun insanlar, daha uzun vadeli bir yaşam bekledikleri için gelecek hakkında şimdiki zamandan daha endişelidir. Bu kapsamda memnuniyet, daha uzun vadeli düşünme perspektifini belirleyerek tüketim ve tasarruf davranışını etkilemektedir.⁷²

Yaşam memnuniyetinin sağladığı olumlu duygular, üretkenliği etkileyebilmektedir. Oswald vd. (2012), deneysel olarak memnuniyetin üretkenliğe etkisini değerlendirmiştir. Çalışmada rastgele seçilen bireyler duygu yüklemesi ile daha memnun hale getirilmiştir. Söz konusu bireylerin yaklaşık % 12'sinin daha fazla üretkenliğe sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.⁷³

⁶⁹ Honkanen Koivumaa ve Diğerleri, "Self-reported Lifesatisfaction and 20-Year Mortality in Healthy Finnish Adults", **American Journal of Epidemiology**, Vol. 152, No. 10, 2000, s. 983.

⁷⁰ Sabatini, ss. 184–185.

⁷¹ Ellen L. Idler ve Yael Benyamini, "Self-rated Health and Mortality: A Review of Twenty-seven Community Studies", **Journal of Health and Social Behavior**, 1997, ss. 21–37.

⁷² Cahit Guven, "Reversing The Question: Does Happiness Affect Consumption and Savings Behavior?", **Journal of Economic Psychology**, Vol. 33, No. 4, 2012, ss. 701–717.

⁷³ Andrew J. Oswald, Eugenio Proto ve Daniel Sgroi, "Happiness and Productivity", **Journal of Labor Economics**, Vol. 33, No. 4, 2015, s.789.

3. GÜVEN, KURUMLAR, EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomistler yaşam memnuniyetini incelerken, gelirin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemine dikkat çekmiştir. Güven* ve kurumların gelir arttırıcı rollerine değinmek ayrıca yaşam memnuniyetine katkılarını gelir üzerinden de değerlendirmemize yardımcı olacaktır. Güven ve kurumların etkileşimini değerlendirmeden önce kavramların neyi ifade ettikleri ve ekonomiyi ve toplumu hangi mekanizmalar üzerinden etkilediği irdelenecektir. Bölümde, kurumların gelir üzerindeki etkileri, çalışmanın ana konusu olmaması nedeni ile literatürün en geniş çapta alıntı yapılan ve kurumsal önceliği belirleyen temel çalışmalara yer verilecektir. Bu kapsamda çalışmanın ampirik kısmında kullanılacak olan kurumsal değişkenin diğer kurumsal değişkenlere kıyasla önceliği açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Güven ve Toplumsal Faydaları

Sosyal uyumun temel yapı taşı niteliğindeki güven düzeyi giderek parçalanmış ve uzmanlaşmış akademik dünyada, sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, psikoloji, tarih, felsefe, yönetim- organizasyon ve antropoloji gibi bilim dallarının çalışma alanında olan disiplinler arası bir konu haline gelmiştir.⁷⁴ Siyaset bilimci Fukuyama (1995) tarafından güven, "*dürüst ve işbirlikçi davranışları kapsayacak şekilde ortak normlara dayanan, topluluğun diğer üyelerinin içinde ortaya çıkan beklenti*" olarak tanımlanmıştır.⁷⁵ Ekonomi disiplinde ise siyaset bilimindeki karşılığını içerecek şekilde karşı tarafın "*dürüst, ahlaklı ve şeffaf davranmasını kapsayan bir değer*" olarak kabul edilerek, ekonomik ve sosyal karşılıklı yarar sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.⁷⁶

Genel güven, farklı kişiler arasındaki güven türünü ifade etmektedir. Özelleşmiş güven ise, bildiğimiz ve güvenilirliği, önceki davranışlarına ve eylemlerine göre değerlendirebileceğimiz bireylere yöneliktir. Genel güven, ahlaki bir değer olarak

* Kişiler arası güven, kişiler arası genel güven, genel güven ve sosyal güven literatürde aynı anlamda kullanılmaktadır.

⁷⁴ Jan Delhey ve Kenneth Newton, "Who trusts? The Origins of Social Trust in Seven Societies", **European Societies**, Vol.5, No. 2, 2003, s. 94.

⁷⁵ Francis Fukuyama, "Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity", Vol. 99, **New York, Free Press**, 1995, s. 26.

⁷⁶ Jeffrey Sachs, "Investing in Social Capital", John Helliwell, Richard Layard and Jeffrey Sachs (Ed.), **World Happiness Report**, 2015, ss. 152–166.

algılanır ve çoğu insanın hatta daha önce bilmediğimiz bile olsa, güvenilebilir olduğu fikridir.⁷⁷

Genel güven, diğer kişilerin güvenilirliğine ilişkin varsayımsal bir beklentidir ve belirli bir kişi hakkında bilgi verilmediğinde geçerlidir.⁷⁸ Bu kapsamda, genel olarak aile çevresi dışında işbirliğine dayalı bir tutum olarak tanımlanmaktadır.⁷⁹

Güven, başkalarının iyiliğine dair bir inanç olup, inançtan bağımsız olarak da erdemli yaşamın bir gereğidir. Bu erdem sadece başkalarını değil kendimizi de değerlendirileceğimiz sosyal bir normdur.⁸⁰ Bu norm, başkalarının ne kadar güvenilir olduğuna duyulan inancın, bireyin kendi güvenilirlik düzeyini de belirlediğini ifade etmektedir. Bu kapsamda Glaeser vd. (2000), güven ve güvenilirliği ölçtükleri deneysel çalışmada, güvenin güvenilir davranışları öngördüğü yönünde bulgular elde etmiştir.⁸¹

Toplam (ülke veya bölge) seviyesinde, genel güven düzeyi, "Sizce çoğu insan güvenilir mi?" ya da "Genel olarak insanlara güvenir misiniz?" şeklinde sorulmaktadır. Bu soruya olumlu cevap veren bireylerin oranı bir toplumdaki genel güven seviyesini belirlemektedir. Ulusal genel güven puanları, bir ülkedeki insanların genel olarak doğru şeyi yapma beklentisini ölçmektedir.⁸²

Uslaner (2008), genel güvenin ahlaki güvenden farklı bir kavram olduğunu belirtmiştir. Yazar, genel güvenin, çoğu insanın ahlaki topluluğun bir parçası olduğuna duyulan inanç olduğunu, temelini ahlaki güvene dayandığını ancak aynı şey olmadığını savunmaktadır. Ahlaki güveni, bireyin yaşam deneyimlerine bağlı olmayan ancak değerler sistemi ile ilgili bir güven türü olarak tanımlamaktadır. Aile içinde öğrenilen davranış kalıpları değerler sistemi kapsamında güveni şekillendirmektedir.

⁷⁷ Josefina Sipilén ve Maria Bäck, "Generalised Trust and Perceptions of Immigration in Europe", <https://pdfs.semanticscholar.org/2dfe/53dad03992492df9d91f8f558ed8b567acc3.pdf>, 2016, (5 Aralık, 2019), s. 6–7.

⁷⁸ Toshio Yamagishi, Masako Kikuchi ve Motoko Kosugi, "Trust, Gullibility, and Social Intelligence", **Asian Journal of Social Psychology**, Vol. 2, No. 1, 1999, s. 146.

⁷⁹ Yann Algan ve Pierre Cahuc, "Trust, Growth, and Well-being: New Evidence and Policy Implications", **Handbook of Economic Growth**, Vol. 2, Elsevier, 2014, s. 10.

⁸⁰ Jonathan Baron, "Trust: Beliefs and Morality" *Economics*, Avner Ben-Ner and Louis Puttermann (Ed.), **Economics, Values, and Organization**, Cambridge University Press, 1998, ss. 409–411.

⁸¹ Edward L. Glaeser ve Diğerleri, "Measuring Trust", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 115, No. 3, 2000, ss. 811–846.

⁸² Christian Bjørnskov, "Determinants of Generalized Trust: A Cross-country Comparison", **Public Choice**, Vol. 130, No. 1, 2, 2006, s. 7.

Yazara göre, ahlaki güvenin değişme olasılığı düşükken, genel güven seviyesi değişebilir.⁸³ Algan vd.'nin (2014), bu konuda sunduğu analiz Uslaner'in (2008), güven konusundaki düşüncelerini daha da genişletmektedir. Yazarlar Uslaner'in aksine genel güvenin ahlaki güveni etkileyeceğini belirtmektedir. Yazarlara göre, ebeveynlerin çocuk yetiştirme seçenekleri, başkalarının dürüst olduğu durumlarda dürüst davranmayı öğretmek için iyi bir motivasyon oluşturmaktadır. Diğer ebeveynler yetişkin olarak çocuklarına daha güvenilir olmalarını sağlayacak ahlaki değerleri aşılyorsa, bireyler için çocuklarını bu şekilde büyütmek daha iyi bir seçenektir. Ebeveynlerin dürüstlük temelli değerleri çocuklara aşılama konusundaki teşvikler, toplumdan dışlanmama unsurunun bir yansıması olarak psikolojik kazanç elde etmelerine bağlıdır. Bu kapsamda genel güven seviyesi ahlaki güveni etkilemektedir.⁸⁴

Sosyal bir düzen inşa etme ve sosyal etkileşim çerçevelerinin sürekliliği için aktörler arasındaki karşılıklı güvenin istikrarlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.⁸⁵ Literatürde genel güven seviyesindeki düşüşlerin, suç ve cinayet oranlarındaki artışların belirleyicisi olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Güvenin daha kapsamlı bir terim olarak sosyal sermayenin şiddet içeren suçları azaltmak için iki temel argümanı vardır. İlk argüman, sosyal işlemlerin maliyetini düşürmesi üzerinedir. Bu durum, hem kişiler arası hem de toplumsal çatışmaların barışçıl çözümünü sağlamaktadır. Suçu azaltan etkisinin lehine olan ikinci argüman ise üyeleri arasında daha güçlü bağları olan toplulukların, toplu eylem sorunlarının üstesinden gelmeleri ve kendilerini örgütlemek için daha donanımlı olmalarıdır. Bu durum, fırsatçı davranış potansiyelini azaltarak toplumsal çatışma potansiyelini düşürmektedir.⁸⁶

Lederman vd. (2002), genel güven, dindarlık ve gönüllü kuruluşlara katılım gibi sosyal sermaye göstergelerinin kriminal davranış üzerindeki etkisini, otuz dokuz ülke kapsamında incelemiştir. Çalışmada, bağımlı değişken olarak ülke başına kasıtlı

⁸³ Eric M. Uslaner, "Trust as a Moral Value"
https://www.researchgate.net/profile/Eric_Uslaner/publication/237268768_Trust_as_a_Moral_Value/links/540b85940cf2f2b29a342c51/Trust-as-a-Moral-Value.pdf, 2008, (13 Eylül, 2019), s. numarasız.

⁸⁴ Algan ve Cahuc, s. 8.

⁸⁵ Adam B. Seligman, "The Problem of Trust", **Princeton University Press**, 1997, s. 13.

⁸⁶ Daniel Lederman, Norman Loayza ve Ana Maria Menendez, "Violent Crime: Does Social Capital Matter?", **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 50, No. 3, 2002, s. 514.

cinayet oranları kullanılmıştır. Topluluk üyelerine güven olarak ölçülen sosyal sermayenin, şiddet içeren suçların görülme sıklığını azalttığı ancak dindarlık ve gönüllü kuruluşlara katılım gibi göstergelerin etsinin belirsiz olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.⁸⁷ Messner vd. (2004), ABD'nin kırk bölgesi için sosyal sermayenin çeşitli boyutları ile cinayet oranları arasındaki ilişkiyi modellemiştir. Bağımlı değişkenin, yüz bin kişi başına düşen cinayet sayısı olarak alındığı çalışmada genel güven ve sosyal aktivizmin* yüksek cinayet düzeylerinin hem nedeni hem sonucu olduğu yönünde kanıtlar sunulmuştur.⁸⁸ Rosenfeld vd. (2007), daha fazla genel güvenin, daha düşük cinayet oranlarıyla ilişkili olması üzerine Amerika'da genel güven düzeyi azaldıkça silahlanma oranının arttığı yönünde bulgular elde etmiştir.⁸⁹ Bu kapsamda genel güven, toplumsal huzurun sağlanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Güven ve Ekonomik Büyüme

Güvenin yol açtığı işbirliğine dayalı çevre ekonomik performansın açıklanmasında klasik girdiler kadar önemli olmakla birlikte, güven ve ekonomik performans arasındaki ilişkinin araştırılması ile toplum ve ekonomi arasındaki bağın incelenmesi sağlanmıştır.⁹⁰

Güvenin ekonomik performansı etkileme mekanizmaları çoğunlukla doğrudan üretimle ilişkili işlem maliyetlerine dayanmaktadır. Bu nedenle, insanların fırsatçı davranmalarını engelleyen içselleştirilmiş normların varlığı işlem maliyetlerini etkileyerek ekonomik performansı belirlemektedir.⁹¹

⁸⁷ Lederman, Loayza ve Maria Menendez, ss. 509–539.

* Çalışmada sosyal aktivizm, ABD'de sosyal sermayenin tükenmesinde etkili olan faktörler üzerinden değerlendirilmiştir. Son 40 yılda özellikle politika ve toplum işlerine katılımın azalması ile ilgili olarak Amerikalıların televizyon izlemeye harcadığı zamandaki artışa vurgu yapılarak Putnam'ın "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" adlı çalışmasına atıfla yazarlar televizyon izleme oranlarını sosyal aktivizm için enstrüman değişken olarak kullanmıştır.

⁸⁸ Steven F. Messner, Richard Rosenfeld ve Eric P. Baumer, "Dimensions of Social Capital and Rates of Criminal Homicide", **American Sociological Review**, Vol. 69, No. 6, 2004, ss. 882–903.

⁸⁹ Richard Rosenfeld, Eric Baumer ve Steven F. Messner, "Social Trust, Firearm Prevalence and Homicide", **Annals of Epidemiology**, Vol. 17, No. 2, 2007, ss. 119–125.

⁹⁰ Ghazi Boulila, Lobna Bousrih ve Mohamed Trabelsi, "Social Capital and Economic Growth: Empirical Investigations on the Transmission Channels", **International Economic Journal**, Vol. 22, No. 3, 2008, ss. 399–400.

⁹¹ Christian Bjørnskov, "Social Trust and Economic Growth", Eric M. Uslaner, (Ed.), **Handbook of Social and Political Trust**, Oxford University Press, 2018, s. 537.

Genel olarak güven; şirket yapısı, inovasyon düzeyi, finansal sistem, eğitim yatırımları ve kurumsal kaliteye etkisi gibi mekanizmalar üzerinden ekonomik performansı belirlemektedir.

Söz konusu mekanizmaların anlaşılması için Banfield (1958) tarafından tanımlanan "ahlaksız ailecilik" kavramı önem arz etmektedir. Yazar, bu kavramı Güney İtalya'da kırsal bir köy olan Chiaromonte'de bireylerin ortak yararları doğrultunda birlikte hareket etme kabiliyetinin eksikliği ve bu eksiklik nedeniyle Chiaromonte'nin yoksulluğunu açıklamak için kullanmıştır.⁹² Banfield (1958), Chiaromonte köyünde, kısa vadede maddi çıkarlarını korumak isteyen ailelerin diğer ailelerin de aynı şekilde davranacaklarını düşündüklerini ve bu düşünce doğrultusunda hareket ettiklerini belirtmiştir.⁹³ Köylülerin davranışlarını yansıtan düşünce şeklini ise şu şekilde ifade etmiştir.

*"Aileden olmayanlara karşı makul tutum şüphedir. Ebeveynler, diğer ailelerin kendi ailelerinin başarısını kıskanacağını ve muhtemelen kendilerinden yaralanmaya çalışacaklarını bilir. Bu yüzden onlardan korkmalı ve kendilerinden yararlanılmasına karşı hazır olmalıdır."*⁹⁴

Bu doğrultuda, aileden olmayanlara karşı şüpheli yaklaşım Chiaromonte'de makul kabul edilmektedir.⁹⁵ Yazar, bu tutumun ve bu tutum dolayısıyla aileden olmayanlara karşı güvensizliğin normal kabul edilmesinin, bölgede gönüllü örgüt kültürünü engelleyerek köyün ekonomik kalkınmasının gerçekleşmemiş olmasında birincil derecede etkiye sahip olduğunu değerlendirmiştir.⁹⁶ Yazar, aile dışındaki kişilere güvenilmeyen bir toplumda kurumsal organizasyonlar oluşturulamayacağı için ekonomik kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir.⁹⁷ Chiaromonte'de tarım ve ormancılığın ana gelir kaynağı olduğu çitliklerin çoğunda oldukça küçük işletmelerin faaliyet gösterdiğinin değerlendirildiği çalışmada genel olarak Banfield (1958), "ahlaksız ailecilik" kavramı ile gönüllü örgüt kültürünün oluşamadığı güvensiz bir

⁹² Edward C. Banfield, "The Moral Basis of a Backward Society", Free Press, 1958, s. 10.

⁹³ Banfield, s. 85.

⁹⁴ Banfield, s. 116.

⁹⁵ Banfield, s. 38.

⁹⁶ Banfield, s. 89.

⁹⁷ Banfield, s. 7.

toplumda küçük ölçekli ekonomik kuruluşlar ve ekonomik geri kalmışlık arasındaki mekanizmayı önemli ölçüde açıklamıştır.⁹⁸

Genel olarak güven eksikliği, profesyonelce yönetilen işletmelerin gelişmesini engellemektedir. Yabancılarla güvenmemek, aile şirketlerinin profesyonel yöneticileri işe almaktan kaçınmasına neden olmaktadır.⁹⁹

Günümüzde güven düzeyi düşük toplumların ekonomilerinde şirket yapısı çoğunlukla küçük ölçekli ve aile şirketi yapısındadır.¹⁰⁰ Aile şirketlerinin de çoğunluğu nesiller arası devam sağlayamadığı için ekonomi olumsuz etkilenmektedir. Bu durumun örneği Türkiye özelinde kendisini göstermektedir. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yapılan bir araştırmaya göre *"Türkiye'de şirketlerin yüzde 95'i ve halka açık şirketlerin yüzde 75'i aile şirketi konumundadır. Aile şirketlerinin ortalama ömrü 25 yıldır ve sadece yüzde 30'u ikinci kuşağa, yüzde 12'si üçüncü kuşağa geçebilmektedir."*¹⁰¹

Sosyal sermaye teorisinde, güven ve işbirliğinin sağlanması için gönüllü dernek ve örgütlere katılımın önemi vurgulanmıştır. Bu düşüncede sivil toplum, halkın bilinçlendirilmesi ve demokratik istikrar için koşullar yaratmaktadır.¹⁰²

Putnam vd. (1993), Güney İtalya'da sivil toplumun ve güvenin daha zayıf olmasını, yerel yönetimlerin verimsiz ve yolsuzluğun yaygın olması ile ilişkilendirmiştir. Güven ve sivil toplum arasında güçlü bir ilişki olduğu yönünde kanıtlar sunmuştur.¹⁰³ Bu ilişkinin en önemli nedeni, sosyal sermaye yoluyla toplum üyelerinin, toplumsal yaşamı iyileştirmek amacıyla işbirliği yapma girişimlerini engelleyecek kolektif eylem ikilemlerini aşabilmeleridir.¹⁰⁴ Çoğunlukla gönüllü

⁹⁸ Banfield, s. 48.

⁹⁹ Randall Morck ve Bernard Yeung, "Family Control and the Rent-seeking Society", **Entrepreneurship Theory and Practice**, Vol. 28, No. 4, 2004, s. 392.

¹⁰⁰ Fukuyama, ss. 29-33.

¹⁰¹ Türk Aile Şirketleri Kritik Virajda, <https://www.itohaber.com/haber/guncel/210108/turk-aile-sirketleri-kritik-virajda.html>, (7 Temmuz, 2019)

¹⁰² Kenneth Newton, "Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy", **International Political Science Review**, Vol. 22, No. 2, 2001, s. 202.

¹⁰³ Robert D. Putnam, Robert Leonardi ve Raffaella Y. Nanetti, "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy", **Princeton University Press**, 1993, s. 182.

¹⁰⁴ Carlos Boix ve Daniel N. Posner, "Making Social Capital Work: A Review of Robert Putnam's Making Democracy Work, Civic Traditions in Modern Italy", <http://wcfia.harvard.edu/files/wcfia/files/96-04.pdf>, **The Weatherhead Center for International Affairs**, 1996, s. numarasız. (23 Ekim, 2018).

kuruluşlar aracılığıyla aktif bir nüfus, hükümetten talepte bulunabilir, dürüst ve duyarlı bir hükümet ise vatandaşlarına daha fazla refah getirecektir.¹⁰⁵

Fukuyama (1995), yüksek güvene sahip toplumlarda, işyerlerinde daha esnek ve grup odaklı örgütlenilebildiğini ve üst yönetimin astlara yetki devrinde problem yaşamadığını değerlendirmiştir.¹⁰⁶ Fukuyama'nın bu görüşlerini deneysel olarak test eden birçok çalışma olmakla birlikte en günceli Algan ve Cahuc (2014) tarafından yapılmıştır. Güvenin, kuruluşlardaki kararlarda sorumluluğun dağıtılmasını etkilediğini belirten yazarlar, sorumluluk devrini Küresel Rekabet Edebilirlik Raporuna dayanan "Ülkenizde, yetkiyi astlara devretme isteğini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu kapsamında ölçmüştür. Çalışmada, ülkeler arası yetki devrindeki değişimin yüzde 37'sinin ülkeler arasındaki güven düzeyindeki farklılıklarla ilişkili olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.¹⁰⁷

Güvenin ekonomik performans üzerinde etkisini değerlendiren temel çalışmalardan biri Knack ve Keefer'e (1997) aittir. Knack ve Keefer'e (1997) göre, düşük güvenli bir toplumda girişimciler veya ortaklar, çalışanların olası olumsuzluklarını izlemek için daha fazla zaman ayırmak zorunda kaldıkları için yeni ürün veya süreçler için daha az zamana sahip olmaktadır.¹⁰⁸ Yazarlara göre, güven ve toplumsal normlar büyümeyi yenilik ve faktör birikimi kanalı ile etkilemektedir. Dünya Değerler Anketi'ne dayanan çalışmalarında güven, her ülkedeki güvenen bireylerin yüzdesi olarak ölçülürken, sivil normlar, hak etmeden devlet yardımı almak, toplu taşıma ücretlerinden kaçınmak, fırsat bulduğunda vergi kaçırmak, rastgele bulunan bir paraya el koymak ve yanlışlıkla bir araca verilen bir hasarı bildirmemek gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Yazarlar, güven ve sivil normların bir anlamda birbirlerinin aynası olduğunu belirtmektedir. Güven, başkalarının fırsatçı davranıp davranmayacağına ilişkin beklentileri ölçmektedir. Bu nedenle bir toplumda güven mahkumlar ikilemi kapsamında işbirliği içinde hareket edilmesi beklenen kişilerin yüzdesini yansıtmaktadır. Yazarlar, güven ve sivil normların ekonomik performansla

¹⁰⁵ Eric M. Uslaner, "The Moral Foundations of Trust", **Cambridge University Press**, 2002, s. 218.

¹⁰⁶ Fukuyama, s. 31

¹⁰⁷ Algan ve Cahuc, ss. 35–36.

¹⁰⁸ Stephen Knack ve Philip Keefer, "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 112, No. 4, 1997, ss. 1253–1254.

pozitif korelasyonlu olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmanın bir başka sorusu ise Putnam tarafından belirtilen sivil toplumun ekonomik performansı ne derece açıkladığıdır. Bu kapsamda dini kuruluşlar, eğitim, sanat, müzik veya kültürel faaliyetler ve meslek birlikleri gibi çeşitli dernek ve organizasyonlara katılım faaliyetlerinin yoğunluğunu, her ülkede ortalama grup sayısı olarak kullanılmıştır. Ampirik bulgular doğrultusunda, güvenin ekonomi üzerinde olumlu etkileri olmasına rağmen, grup üyeliklerinin büyüme üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.¹⁰⁹ Knack ve Keefer'in (1997) bulgularının sonucu Whiteley (2000) tarafından güvenin ekonomi üzerinde olumlu etkileri olmasına rağmen gönüllü faaliyetlerden başka mekanizmalar tarafından üretilmesi gerektiği anlamına geldiği şeklinde yorumlanmıştır.¹¹⁰

Bu temel çalışmalardan sonra güvenin büyümeyi, yenilik ve faktör birikimi kanalı ile etkileme mekanizmasını doğrudan araştıran çalışmalarda artış yaşanmıştır. Algan ve Cahuc (2014), toplam faktör verimliliğinin yaklaşık üçte birinin ülkeler arası güven farklılıklarıyla ilişkili olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmada inovasyon, araştırma ve geliştirme harcamalarının GSYİH'e yüzdesi olarak ölçülmüştür. Ülkeler arasında Ar-Ge harcamalarının dağılımının % 37'sinin genel güven seviyesi tarafından açıklandığı yönünde bulgular elde edilmiştir.¹¹¹ Aynı doğrultuda Akçomak ve ter Weel (2009), daha çok sosyal ağlara ve yüksek sosyal normlara sahip bölgelerde yaşayan girişimcilerin riskli projelere yatırım yapma olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Yazarlar güvenin teknolojik yeniliği, bilgi üretimi ve paylaşımını artırarak etkilediğini değerlendirmiştir.¹¹²

Finansal sözleşmelere riayet etmek büyük ölçüde bireylerin başkalarına güven düzeylerine bağlıdır. Eğer finansör, gelecekte herhangi bir şeyi geri ödememe niyeti ile finansçı ile para alışverişinde bulunursa, finansal sözleşmelerin kullanımı azalmaktadır. Bu durum banka iflaslarına ve genel düzeyde finansal kırılganlığa neden olabilmektedir.¹¹³

¹⁰⁹ Knack ve Keefer, ss. 1251–1288.

¹¹⁰ Paul F. Whiteley, "Economic Growth and Social Capital", **Political Studies**, Vol. 48, No. 3, 2000, s. 449.

¹¹¹ Algan ve Cahuc, s. 35.

¹¹² I.Semih Akçomak ve Bas Ter Weel, "Social Capital, Innovation and Growth: Evidence from Europe", **European Economic Review**, Vol. 53, No. 5, 2009, ss. 544–567.

¹¹³ Boulila, Bousrih ve Trabelsi, s. 407.

Bu kapsamda Guiso vd. (2009), güven ve finansal sektör gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, İtalya'da güven düzeyinin yüksek olduğu bölgelerde, hane halkının nakit kullanımının azaldığı, hisse senedi ve çek kullanımının arttığı tespit edilmiştir.¹¹⁴

Son olarak güven, eğitim yatırımları üzerinden de ekonomik performansı etkileyebilmektedir. Düşük güvenli bir toplumda, istihdam uygulamaları akrabalık ve etnik köken gibi belirleyici kriterlerden etkilenirse eğitim yatırımları etkili sonuçlar vermeyebilir.¹¹⁵ İşe alım kararları, başvuru sahiplerinin kişisel niteliklerinden daha fazla etkilendiğinde düşük güvenli toplumlarda eğitim kazanımlarının getirisi azalmaktadır.¹¹⁶ Bjørnskov (2009), 1960–2000 döneminde elli iki ülke için güven düzeyi ve okullaşma hızı arasında ilişki olduğu yönünde ampirik kanıtlar sunmuştur. Yazar, yüksek güvenli toplumlarda, potansiyel çalışanları işe almadan önce kontrol etme gereğinin az olduğunu ve bu durumun işlem maliyetlerini azaltıcı etkisi olduğunu değerlendirmiştir. Yazar, bulgularını eğitilmiş işgücüne talep yüksek güven düzeyi ile arttığı için diğer tüm şeylerin eşit olması durumunda yüksek güven düzeyinin okullaşma hızını arttırdığı şeklinde yorumlamıştır.¹¹⁷

3.3. Kurumlar, Ekonomik Büyüme ve Kurumsal Reform Talebi

Kurum kavramı, sosyal bilimlerde oldukça geniş bir perspektifte kullanılmaktadır. Kurum kavramının tüm değerlendirilmelerinde, davranışsal düzenlemelere yol açabilecek kurallar yer almaktadır. Kurumlar, davranışların öngörülebilir yapısını belirlediği için organize davranışların oluşmasını sağlamaktadır.¹¹⁸

Organize davranışlar, özellikle yaptırımlarla yönlendirilmektedir. Bu açıdan kurumlar bireylerin doğru davranabilmelerini sağlayarak öngörülebilirlik derecesini

¹¹⁴ Luigi Guiso, Paola Sapienza ve Luigi Zingales, "The Role of Social Capital in Financial Development", *American Economic Review*, Vol. 94, No. 3, 2004, ss. 526–556.

¹¹⁵ Whiteley, ss. 451–452.

¹¹⁶ Knack ve Keefer, s. 1254.

¹¹⁷ Christian Bjørnskov, "Social Trust and the Growth of Schooling", *Economics of Education Review*, Vol. 28, No. 2, 2009, ss. 249–257.

¹¹⁸ Richard N. Langlois ve Geoffrey M. Hodgson, "Orders and Organizations: Toward an Austrian Theory of Social Institutions", https://www.researchgate.net/publication/237706119_Orders_and_Organizations_Toward_an_Austrian_Theory_of_Social_Institutions, 1992, s. 166, (23 Ekim, 2019)

arttırmakta ve sosyal ilişkilerin sürekliliğini sağlamaktadır. Kurumların kilit rolü, etkileşimlerde istikrarın devam etmesi koşullarını sağlayarak, belirsizliği azaltmaktır.¹¹⁹

Kurumlar belirli eylemler için teşvikler yaratırken, bazı eylemler için engelleyicidir. Kurumların bu fonksiyonu, belirli bir toplulukta paylaşılan davranışsal beklentilerin oluşmasına yol açmaktadır.¹²⁰ North'un (1990), ifadesi ile kurumlar, *"bir toplumdaki oyunun kurallarıdır veya daha resmi olarak, insan etkileşimini şekillendiren, insanca tasarlanmış kısıtlamalardır."*¹²¹

Acemoglu ve Robinson (2010), kurumların ekonomi üzerindeki önemini, *"ekonomik büyümenin klasik belirleyicilerinin altında yatan temel mekanizma"* olarak ifade etmektedir. Yazarlara göre, *"ülkeler arasındaki beşeri ve fiziksel sermaye ile teknolojik farklılıklar, ekonomik büyümenin ana belirleyicisi değil bir sonraki soruyu ortaya koymaları anlamında sadece en yakın nedenlerdir"*.¹²² Bu kapsamda zengin ülkeler, hukukun üstünlüğünün sağlandığı, iktisat politikalarının sağlam temellere oturduğu, vatandaşların sivil özgürlüklerinin ve siyasi temsil haklarının bulunduğu kurumsal kalite göstergelerine sahiptir.¹²³ Genel olarak politik, ekonomik ve sosyal kurumlar bu ülkelerde güçlüdür. Bu güçlü yapı kurumlar arası etkileşim temeline dayanmaktadır. Bu etkileşimi açıklamak için ekonomik ve siyasi kurumların kapsamı önem arz etmektedir.

Ekonomik kurumlar, ekonomik aktörlerin teşviklerini ve kısıtlarını belirlemektedir.¹²⁴ Acemoglu vd.'nin (2004), ifadesi ile *"ekonomik kurumlar, üretilen ekonomik değerın tutarını belirlemekle kalmayıp aynı zamanda tutarın toplumdaki farklı gruplar ve bireyler arasında nasıl paylaşıldığını da etkilemektedir"*.¹²⁵ Ekonomik kurumların kalitesi genel olarak ekonomik özgürlük endeksi ile ölçülmektedir. Heritage

¹¹⁹ Vlastimir Leković, "Interaction of Formal and Informal Institutions—Impact on Economic Success", **Economics and Organization**, Vol. 8, No. 4, 2011, ss. 359–360.

¹²⁰ Paul Osei-Tutu, Michael Pregernig ve Benno Pokorny, "Interactions between Formal and Informal Institutions in Community, Private and State Forest Contexts in Ghana", **Forest Policy and Economics**, Vol. 54, 2015, s. 27.

¹²¹ Douglass Cecil North, "Institutions, Institutional Change and Economic Performance", **Cambridge University Press**, 1990, s. 4.

¹²² Daron Acemoglu ve James Robinson, "The Role of Institutions in Growth and Development", **Leadership and Growth**, Vol. 135, 2010, s. 1.

¹²³ Dani Rodrik, "Getting Institutions Right", <https://drodrik.scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/getting-institutions-right.pdf>, 2004, s. 1, (18 Ağustos 2019).

¹²⁴ Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James A. Robinson, "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth", **Nber Working Paper Series, Working Paper**, 2004, s. 2.

¹²⁵ Acemoglu, Johnson ve Robinson, "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth", s. 3.

Vakfi, Fraser Enstitüsü gibi organizasyonlar ekonomik özgürlük kapsamını belirleyen endeksler oluşturmaktadır. Bu endeksler genel olarak hukukun üstünlüğü, devletin ekonomideki payı, piyasa açıklığı, kredi, emek ve iş çevrimleri düzenlemeleri gibi alt endekslerden oluşmaktadır. Ekonomik özgürlükler, bir ekonominin ne derece piyasa ekonomisine yaklaştığını belirten bir endekstir.¹²⁶

Piyasa ekonomisinde özel mülkiyet çalışanlar ve yatırımcılar için temel bir motivasyondur. Özel mülkiyet haklarının tanınması ve korunması için etkili bir hukuk sistemi, işleyen bir piyasa ekonomisinin en temel özelliğidir. Mülkiyet haklarının sağlamlığı, vatandaşlara girişimci faaliyetlerde bulunma ve uzun vadeli planlar yapma gibi imkanlar sağlarken vatandaşların iktisadi varlıklarının haksız kamulaştırma riskine karşı güvende olduğu hissini vermektedir. Bireyler, ekonomik özgürlüğün nimetlerinden yararlanırken hukukun üstünlüğü altında başkalarının ekonomik hak ve özgürlüklerine saygı duymaları konusunda güdülenmektedir. Bu doğrultuda özel mülkiyetin korunması için yargı sistemi bağımsız bir yapıda olmalıdır.¹²⁷

Hukukun üstünlüğünün sağlanmadığı bir ortamda, şirketler küçük ölçekli olma, düşük sermaye teknolojisini kullanma ve kısa vadeli avantajlar elde etme eğiliminde olmaktadır.¹²⁸

Olson (1993), bireysel mülkiyet ve sözleşme haklarının nesiller boyu güvenle sürmesi beklenen tek toplumun demokratik toplumlar olduğunu vurgulamıştır. Yazar, otokrasilerde, kısa vadeli düşünen biri tarafından yönlendirilmenin, yatırımlara ve uzun vadeli sözleşmelere duyulan güveni azalttığını değerlendirmiştir. Yazar, otokratik rejimlerin güveni azaltmıyorsa büyüme sağlayabileceğini fakat istikrarın uzun süre sağlanamayacağını ifade etmektedir. Otokrasilerde herhangi bir bağımsız gücün bulunmaması, mevcut otokrat gittiğinde ne olacağı konusundaki belirsizlik bu durumun temel nedenidir. Bireylerin konuşma özgürlüğü, mülk ve sözleşmeler için güvenli hakların olmadığı demokrasiler de yazara göre elverişli sistemler değildir. Olson, sadece

¹²⁶ Niclas Berggren, "The Benefits of Economic Freedom: A Survey", **The Independent Review**, Vol. 82, 2003, s. 196.

¹²⁷ Terry Miller ve Anthony B. Kim, "Principles of Economic Freedom", **Heritage Foundation**, 2015, s. 12, <https://www.heritage.org/index/pdf/2015/book/chapter1.pdf>, (15 Mart, 2018)

¹²⁸ Janine Aron, "Growth and Institutions: a Review of the Evidence", **The World Bank Research Observer**, Vol. 15, No. 1, 2000, s. 123.

güvenli demokrasilerde belirsiz bir gelecek içinde bireylerin haklarının korunabileceğini değerlendirmiştir.¹²⁹

Kurumlar ve ekonomik performans arasındaki ilişkinin önemi, birçok iktisatçı tarafından değerlendirilse de bu ilişkiye ait ampirik kanıtlar uzun bir süre sunulamamıştır. Bu doğrultuda kurumlar ve ekonomik performans arasındaki ilişkileri tespit etmekteki zorluklar, Olson'un (1993) ifadesi ile "*demokrasinin ve dolayısıyla kurumların çekiciliğinin evrensel olarak takdir edilmesine rağmen, ekonomik avantajlarının tam olarak anlaşılamamasına*"¹³⁰ neden olmuştur.

Bu durumun altındaki en önemli etken, gelir ve kurumlar arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemenin, kurum ve gelir değişkenlerinin içsel olması nedeniyle ampirik strateji geliştirmenin zor olmasıdır.¹³¹

Bu düşünsel mekanizma doğrultusunda, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini içsellik problemini ele alacak şekilde çözen ve uygun enstrüman* bulma zorluğunun üstesinden gelen Acemoglu vd. (2001), kurumsal kaliteyi sömürgecilik tarihiyle ilişkilendirmiştir. Yazarlar, farklı kurum kümeleri yaratan farklı tipte sömürgecilik politikaları uygulamalarını temel almıştır. Sömürgecilerin yerleşim yeri olarak, sağlık tehlikesinin az olduğu bölgelere yerleşmeleri ve bu bölgelerde mülkiyet haklarını koruyan kapsayıcı kurumlar kurma olasılığının yüksek olması hipotezi üzerine, yerleşimci ölüm oranlarındaki farklılıkları günümüz kurumsal farklılıklarını açıklamak için enstrüman olarak kullanılmıştır. Çalışmada, enstrüman değişken yaklaşımı ile kurumların büyümeyi nedensel olarak etkilediği yönünde bulgular elde edilmiştir.¹³²

Rodrik vd. (2002), ise kurumlar ve büyüme konusundaki ampirik literatürün doğru bir yönlendirme olduğunu ancak kurumsal gelişme için yalnız sömürge tarihini

¹²⁹ Mancur Olson, "Dictatorship, Democracy, and Development", **American Political Science Review**, Vol. 87, No. 3, 1993, ss. 571–574.

¹³⁰ Olson, s. 575.

¹³¹ Rodrik, s. 2.

* Enstrüman ifadesi ile kurumları anlamlı şekilde etkileyen; ancak ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemeyen bir değişken kastedilmektedir. Enstrüman değişken yaklaşımı bu çalışmanın da temel ampirik yöntemi olduğu için metot kısmında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

¹³² Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James A. Robinson, "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", **American Economic Review**, Vol. 91, No. 5, 2001, ss. 1369–1401.

enstrüman olarak kullanmanın yeterli bir açıklama olmadığını belirterek Acemoglu ve meslektaşlarını eleştirmiştir. Hiçbir zaman sömürgeleştirilmemiş bazı ülkelerdeki ortalama gelir seviyelerindeki farklılar nasıl açıklanabilir sorusu üzerine yazarlar, kurumlar ve büyüme arasındaki ilişkiye daha açıklayıcı bir yorum getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda yazarlar, coğrafya ve ticaret gibi geleneksel büyüme faktörlerine kıyasla kurumların refahı açıklamada ne kadar etkili olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Coğrafya, ticaret ve kurum değişkenlerinin her biri için üç farklı enstrüman kullanılmıştır. Ekvatordan uzaklık, coğrafya için enstrüman görevi görürken, yerçekimi denklemine dayanan ticaret/GSYİH payları güncel ticaret/GSYH oranları için enstrümanlanmıştır. Kurumsal kalite için ise Acemoglu vd.'nin (2001), fikrine dayanan sömürge yerleşimcilerinin ölüm oranları kullanılmıştır. Ampirik sonuçlar, mülkiyet hakları ve hukukun üstünlüğünü temsil eden kurumlar kontrol altına alındıktan sonra ticaretin gelir üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı, coğrafyanın ise zayıf etkileri olduğu yönündedir. Çalışmaya göre kurumlar dışındaki diğer geleneksel faktörler, büyüme mekanizmasında açıklayıcı güce sahip değildir.¹³³

Acemoglu ve Johnson (2005), mülkiyet hakları kurumlarının uzun vadeli ekonomik büyüme, yatırım ve finansal gelişme üzerinde nedensel olarak birinci derecede etkiye sahip olduğu yönünde bulgular elde etmiştir.¹³⁴

Genel olarak North (1990), Olson (1993), Acemoglu vd.(2001), Rodrik vd. (2002) ve Acemoglu ve Johnson'a (2005) göre mülkiyet hakları kurumu refahın belirlenmesinde temel olarak belirleyici bir etkiye sahiptir.

Ekonomik kurumların temel bileşeni olan mülkiyet haklarının belirlenme mekanizması, kurumsal iktisadın temel sorularından biridir. Acemoglu vd. (2004), ekonomik kurumların, *"ekonomik sonuçları şekillendiren temel faktör olsa da içsel olduğunu, siyasi kurumlar ve toplumdaki kaynakların dağılımı tarafından belirlendiğini"* belirtmiştir.¹³⁵ North (1990), ise yürürlükteki siyasi kuralların ekonomik

¹³³ Dani Rodrik, Arvind Subramanian ve Francesco Trebbi, "Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development", **National Bureau of Economic Research, Working Paper**, No. 9305, 2002, ss. 1-44.

¹³⁴ Daron Acemoglu ve Simon Johnson, "Unbundling Institutions", 2005, <https://www.nber.org/papers/w9934.pdf>, (15 Mart, 2019).

¹³⁵ Acemoglu, Johnson ve Robinson, "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth", s. 6.

kurallara yol açsa da nedenselliğin iki yönde çalıştığını ifade etmektedir. Yazara göre, "mülkiyet hakları, dolayısıyla bireysel sözleşmeler, siyasi karar alma ile belirlenir ancak ekonomik çıkarların yapısı da siyasi yapıyı etkilemektedir." Bu doğrultuda dengede, belirli bir mülkiyet hakkı yapısı oluşmaktadır. Siyasi kurumlar ise bu yapıyı belirlemede önceliklidir.¹³⁶

Siyasi karar alma sürecini belirleyen unsurlar siyasal kurumlar sistemini oluşturmaktadır.¹³⁷ Siyasi kurumlar, siyasal iktidarın sınırlarını çizen ve iktidarın değişme şeklini belirleyen kurallardan oluşmaktadır.¹³⁸ Acemoglu vd. (2004), ekonomik ve siyasi kurumlar arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir.

*"Ekonomik kurumların, siyasi kurumların mülkiyet haklarının uygulanmasında çıkarları olan gruplar arasındaki güç tahsisi ile ortaya çıkmaktadır. Farklı gruplar ve bireyler tipik olarak farklı ekonomik kurumlardan faydalandıkları için tüm bireylerin ve grupların aynı ekonomik kurum kümesini tercih edeceği garantisi yoktur. Bu nedenle sosyal seçimler üzerinde bir çatışma vardır. Karşıt iki grup olması durumunda siyasi iktidar nihai hakem rolünü üstlenmektedir. Genel olarak siyasi gücün fazla olduğu grubun tercihleri geçerli olmakta ve tercih ettiği ekonomik kurumları güvence altına almaktadır."*¹³⁹

Acemoglu vd.'nin (2004), ana argümanını, siyasi güce sahip grupların siyasi kurumları kendi lehlerine değiştirmek istemeleridir. Yazarların ifade ettiği gibi:

*"Kaynakların toplumdaki dağılımı, doğası gereği çelişkili ve siyasi bir karardır. Bu anlayışın merkezindeki taahhüt sorunu önemlidir. Siyasi gücü olan gruplar, kaynakların dağılımını kendi lehlerine değiştirmek için güçlerini kullanmamaya karar veremezler. Bu durum, bireylerin yalnızca bugünün ekonomik sonuçlarına değil gelecekteki sonuçlarına da önem vermesi nedeniyle. Siyasi kurumları değiştirmek için siyasi gücü kullanmak daha sonraki kazanımları daha dayanıklı hale getirmek için ortaya çıkmaktadır. Siyasi iktidarı kontrol etmeden güç sahiplerinin kendileri için faydalı, toplumun geri kalanı için zararlı olan ve genellikle geniş bir kesimin mülkiyet haklarını koruyamayan bir dizi ekonomik kurumu seçmeleri daha olasıdır."*¹⁴⁰

¹³⁶ North, s. 48.

¹³⁷ Kira Astrid Börner, "Political Institutions and Incentives for Economic Reforms", https://edoc.ub.uni-muenchen.de/3165/1/Boerner_Kira_Astrid.pdf, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ludwig-Maximilians-Universität München, 2005), s. 9.

¹³⁸ Devrim Dumludağ, "Foreign Direct Investment in Developing Economies and Turkey; The Role of Institutions" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2007), s. 36.

¹³⁹ Acemoglu, Johnson ve Robinson, "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth" s. 3.

¹⁴⁰ Acemoglu, Johnson ve Robinson, "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth", ss. 7–8.

Bu doğrultuda kurumlar, elitlerin kaynaklar üzerindeki baskısını ve kamulaştırılma kapsamını da etkilemektedir. Elitlerin ekonomi üzerindeki baskısı sömürge ülkelerindeki duruma benzer şekilde kalkınmayı engellemektedir.¹⁴¹ Morck ve Yeung (2004), kişiler arası düşük güven düzeyi ve elit grupları arasında yüksek güven düzeyi ile karakterize edilen toplumlarda kalkınmanın engellediğine dair ampirik kanıtlar sunmuştur. Yazarlar, elitler arasındaki yoğun güvene bağlı ilişkilerin siyasi rant arayışını teşvik ettiğini ve bir ülkenin büyük şirketlerinin yönetimini birkaç aileye emanet etmenin bu istenmeyen güven dağılımını teşvik ettiğini değerlendirmektedir.¹⁴²

Acemoglu (2016), elitlere karşı güven sorunun çözümünün kurumlar olduğunu "*Bu açgözlülüğü kanalizasyon yapmak ve elitleri hesap verebilir kılmak sivil toplumun yanı sıra kurumlara kalmış.*"¹⁴³ ifadesi ile de belirtmektedir. Bu düşünce doğrultusunda, insanların toplumlarını örgütlenme kararı, gelişip gelişmeyeceklerini belirlemektedir.¹⁴⁴ Bu ifadede, örgütlenme kararına vurgu yapılarak, sivil toplumun önemine dikkat çekilmektedir. Sivil toplum, çok çeşitli organizasyonları ve grupları kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır.¹⁴⁵

Sivil toplum, birey ve devlet arasındaki gönüllü dernekler arasındaki alanı ifade etmektedir. Gönüllü derneklerin yarattığı sosyal bağlar, toplumu bir arada tutan tutkal görevi görmektedir. Üyeler arasındaki sosyal ilişkiler, siyasete katılım taleplerinin aracılık ettiği ağın bir parçasıdır. Vatandaşların, gönüllü derneklere katıldığında meydana gelen rutin faaliyetlerin politika ile ilgisi yok gibi görünebilir. Sivil toplum, bireylerin politika ile ilgili örgütsel ve iletişim becerilerini geliştirerek politik aktiviteyi kolaylaştırabilir. Siyasal faaliyetin, sivil toplumun siyasal olmayan kurumlarına gömülü

¹⁴¹ Luca Ferrini, "The Importance of Institutions to Economic Development" E-International Relations Students, <http://www.e-ir.info/2012/09/19/the-importance-of-institutions-to-economic-development>, 2012, s. numarasız, (9 Ekim, 2018)

¹⁴² Morck ve Yeung, s. 391.

¹⁴³ Acemoglu, Daron, "Inclusive Institutions Key For Economic Growth", 2016, <https://www.symposium.org/inclusive-institutions-key-economic-growth>, (7 Aralık, 2019)

¹⁴⁴ Acemoglu, Johnson ve Robinson, Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth, s. 12.

¹⁴⁵ Erich J. Sommerfeldt, "The Civility of Social Capital: Public Relations in the Public Sphere, Civil Society, and Democracy", **Public Relations Review**, Vol. 39, No. 4, 2013, s. 282.

olması, toplulukların yaşam memnuniyeti düzeylerini iyileştirebilmeleri için önemli etkilere sahiptir.¹⁴⁶

Sivil toplum, devlet yönetimine sosyal katılım, temsil ve bilgi yayma yoluyla toplumsal çıkarların sağlanması ve ifade edilmesi için gerekli bazı işlevleri yerine getirmektedir.¹⁴⁷ Bu noktada dikkat çeken husus, toplumsal faydanın ön planda olmasıdır. Kurumsal iktisat kapsamında toplumsal fayda önem kazanmasına rağmen, kurumsal reformları sağlayacak toplumsal talep sağlanamamaktadır.

Leković'in (2011) ifadesi ile "*başarılı kurumsal reform, toplum kurumlara derin ihtiyaç duyduğunda gerçekleşebilir.*" Ekonomik aktörler, kurumların daha iyi olması halinde bir bütün olarak toplumun daha verimli olacağını bilse de kapsayıcı kurumlara talep olmayabilir. Her yeni kurumsal düzenlemenin kazananlarının ve kaybedenlerinin olması ve kaybedenlerin mevcut konumlarını korumaya çalışmaları kurumsal değişim için gerekli çabanın gösterilmemesine neden olmaktadır.¹⁴⁸

Bu noktada önemli diğer bir unsur, her kesimin kurumsal önceliğinin farklı olmasıdır. Farklı gelir grupların farklı kurumsal öncelikleri olabilir. Örneğin düşük gelir grupları arazi konularında yerel halk veya devlet müfettişleri tarafından yapılan baskılardan kurtulma konusunu daha fazla önemseyebilirken, yüksek gelir grubundaki zengin yatırımcılar, kurumsal hissedar haklarının korunması gibi hukuk kurallarını daha fazla önemseyebilir.¹⁴⁹ Bu kapsamda, bireylerin kurumsal öncelikleri doğrultusunda kurumsal reformları desteklediği ifade edilebilir.

¹⁴⁶ Ichiro Kawachi ve Lisa Berkman, "Social Cohesion, Social Capital, and Health", Lisa Berkman and Ichiro Kawachi, (Ed.), **Social Epidemiology**, Vol. 174, No. 7, 2000, ss. 179–180.

¹⁴⁷ Jennifer M. Coston, "Administrative Avenues to Democratic Governance: The Balance of Supply and Demand" **Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice**, Vol. 18, No. 5, 1998, s. 482.

¹⁴⁸ Leković, s. 366.

¹⁴⁹ Pranab Bardhan, "Institutional Economics of Development: Some General Reflections" <https://eml.berkeley.edu/~webfac/bardhan/papers/InstCESifo-1.pdf>, 2006, s. 5–6, (13 Mayıs, 2019).

4. GÜVEN, KURUMLAR VE YAŞAM MEMNUNİYETİ

Bu bölümde, yaşam memnuniyeti fonksiyonunda güvenin önemi değerlendirilerek güven ve kurumlar arasındaki ilişkinin alt yapısını sunmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle güveni belirleyen unsurlar ve güvenin oluşmasını sağlayan toplum ve kurum merkezli güven oluşum süreçleri değerlendirilecektir. Sonrasında, toplum merkezli yaklaşımın genel unsurları olan kişiler arası genel güven, kamu kurum ve bazı kuruluşlara güven, güvenilir bir çevrede yaşamak ve güvene bağlı tolerans düzeyinin yaşam memnuniyeti fonksiyonunda önemi değerlendirilecektir. Son olarak toplum merkezli güven oluşum modeline yöneltilen eleştiriler doğrultusunda kurum merkezli güven oluşum sürecinde, kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti ilişkisi açıklanacaktır.

4.1. Güvenin Düzeyinin Belirleyicileri

Güven düzeyi, toplumsal farklılıklara ve bireysel deneyimlere bağlı olarak değişebilmektedir. Alesina ve La Ferrara (2002), ABD için bireysel düzeydeki verileri kullanarak, travmatik deneyimlere sahip olmanın, ayrımcılığa uğramış olarak algılanan bir gruba mensup olmanın, gelir ve eğitim açısından daha düşük bir seviyede bulunmanın ve ırksal olarak heterojen bir toplumda yaşamının güveni azalttığı yönünde bulgular elde etmiştir.¹⁵⁰ Leigh (2006), Avustralya için güvenin, bireyin eğitimi ile pozitif ve işe giderken harcanan zaman miktarı ile negatif ilişkili olduğunu ve dil farklılıklarının güven üzerinde güçlü olumsuz etkisi olduğunu değerlendirmiştir.¹⁵¹ Helliwell ve Putnam (2007), güvenin bireyin kendi eğitimi ve ortalama eğitimdeki artışlarla birlikte arttığı yönünde kanıtlar sunmuştur.¹⁵² Knack ve Keefer (1997), eğitim sisteminin insanları daha bilinçli hale getirdiğini, bilginin, diğer kişilerin eylemlerinin sonuçlarını daha iyi değerlendirebilmesini sağladığını ileri sürerek güveni etkilediğini belirtmiştir.¹⁵³ Gelir ve eğitimin ekonomik kazanımlar nedeni ile de güveni artırdığı

¹⁵⁰ Alberto Alesina ve Eliana La Ferrara, "Who Trusts Others?", *Journal of Public Economics*, Vol. 85, No. 2, 2002, s. 207.

¹⁵¹ Andrew Leigh "Trust, Inequality and Ethnic Heterogeneity", <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.539322>, 2006, ss. 1–16 (8 Eylül, 2018)

¹⁵² John F. Helliwell ve Robert D. Putnam, "Education and Social Capital", *Eastern Economic Journal*, Vol. 33, No. 1, 2007, ss. 1–19.

¹⁵³ Knack ve Keefer, ss. 1253–1254.

düşünülmektedir.¹⁵⁴ Eğitimin güvene olumlu etkisi daha eğitilmiş insanların, herhangi bir nedenle daha güvenilir olan diğer eğitimli kişilerle ilişki kurması nedeniyle ortaya çıkabilir. Alternatif olarak, eğitim, sosyal becerileri artırarak bireysel sosyal sermaye yaratabilir.¹⁵⁵ Gelirin güven üzerindeki etkisi, çok fazla para kazanan biri için çalışmak ve güvenmek, başkalarının güvenilir olduğunu doğrulamak için zaman harcamaktan daha cazip olması kapsamında da değerlendirilmektedir.¹⁵⁶

Güven, heterojen topluluklarda daha düşüktür; çünkü farklı olmayanlar arasında ilişkiler daha yaygındır. Bu, hem ırklar arası temaslar hem de farklı gelir grubundaki insanlar arasındaki irtibatlar için geçerlidir. Sosyal bağlar, güvenilirlik ve aşinalık için teşvikler yaratmaktadır. Aynı sosyoekonomik grupta olan ve dolayısıyla birbirleriyle sosyal bağları olan iki kişinin tekrar buluşması muhtemel ise gelecekteki ilişkileri üzerine güven inşa edilebilir.¹⁵⁷

Güveni etkileyen temel mekanizmalardan biri gelir eşitsizliğidir. Eşitsizliğin güveni nasıl azalttığına ana argümanı, insanlar arasındaki farkların daha büyük olması, belirsizliğin artmasıdır.¹⁵⁸

Kaynakların dağılımı, insanların ortak bir kaderi paylaştıkları ve benzer temel değerlere sahip oldukları inancının oluşturulmasında kilit rol oynamaktadır. Ne zaman kaynaklar daha eşit olarak dağılırsa, insanların başkalarıyla ortak bir hissi algılaması daha olasıdır. Zenginlikte güçlü bir çarpıklık olduğunda her bir uçtaki insan başkalarıyla ortak çok az değeri olduğunu hissedebilirler. Eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda, insanlar kendi türlerine sadık kalmaktadır.¹⁵⁹

Kişisel belirleyicilerin yanı sıra güveni belirleyen temel güdü, ortak bir kader inancı taşıma hissidir. Örneğin tarihi geçmişinde monarşi ile yönetilmiş veya yönetilen ülkeler yüksek güven düzeylerine sahiptir. Kraliyete dayalı bir aileye sahip olmak,

¹⁵⁴ Leigh, s. 2

¹⁵⁵ Glaeser ve Diğerleri, s. 818.

¹⁵⁶ Henrik Jordahl, "Inequality and Trust", **Research Institute of Industrial Economics**, <https://www.ifn.se/Wfiles/wp/wp715.pdf>, 2007, (18 Mayıs, 2019), s. 6.

¹⁵⁷ Jordahl, ss. 7–12.

¹⁵⁸ Sander Steijn ve Bram Lancee, "Does Income Inequality Negatively Affect General Trust. Examining Three Potential Problems with the Inequality-Trust Hypothesis", **Gini Discussion Paper 20**, 2011, s. 9.

¹⁵⁹ Eric M. Uslaner, "Corruption, Inequality, and Trust", <http://gvptsites.umd.edu/uslaner/uslanersocialcapitalhandbookelgar.pdf>, (20 Haziran, 2019)

sosyal ve politik istikrar sağlayabilir. Norveç, Finlandiya ve Hollanda gibi yüksek güvenli ülkeler aynı zamanda barışçıl politik tarihlere de sahiptir. Bu toplumlardaki kraliyet ailesi üyeleri geleneksel olarak kamuoyuna açık bir şekilde erişilebilir olmuştur ve bu durum toplumsal mesafeyi koruyarak güveni arttırmaktadır.¹⁶⁰

Tabelini (2008), güven literatüründe dilbilimsel özellikleri kullanmıştır. Yazar, Kashima ve Kashima'ya (1998) atıfla birinci şahıs zamirlerini düşürmeyi yasaklayan dillerin, bireyin sosyal yanlarına daha fazla önem veren kültürel geleneklerin tipik bir örneği olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹ Bu kapsamda yazar, dilbilimsel özellikleri bireysel haklara daha saygılı olması ve bu özelliklerin güveni geliştirmesi doğrultusunda güvenin modellenmesinde kullanmıştır.

Güvenin oluşumuna etki eden bir diğer faktör iklim koşullarıdır. Nispeten insanlar daha soğuk iklimlerde hayatta kalmak için başkalarına daha fazla bağımlı olmaktadır. Bu bağımlılığın güven oluşturduğunun iddia edilmesi dolayısıyla en soğuk ayda ortalama sıcaklığın güven düzeyini etkilediği yönde değerlendirmeler bulunmaktadır.¹⁶²

Kişiler arası güven tutumları, dini inanç ve yetiştirme ile de ilişkilidir.¹⁶³ La Porta vd. (1997), baskın hiyerarşik dinleri olan ülkelerde, insanlar arasındaki yatay işbirliği ağlarını caydıran unsurların fazla olduğunu vurgulayarak güveni azalttığını belirtmektedir. Ülkelerde güçlü hiyerarşik dinler, özellikle Katoliklik güven ile negatif ilişkidir.¹⁶⁴ Guiso vd.(2005), aynı dine sahip iki ülkenin benzer kültürlere sahip olma eğiliminde olduğunu ve bu nedenle güvenin daha fazla olduğunu varsayarak, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde aynı dine sahip olmanın güveni arttırdığı yönünde bulgular elde

¹⁶⁰ Bjørnskov, "Determinants of Generalized Trust: A Cross-country Comparison", s. 8.

¹⁶¹ Emiko S. Kashima ve Yoshihisa Kashima, "Culture and Language: The Case of Cultural Dimensions and Personal Pronoun Use", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(3), 1998, 461–486, **Aktaran:** Guido Tabellini, "Institutions and Culture", *Journal of the European Economic Association*, Vol. 6, No. 2–3, 2008, s. 273.

¹⁶² Nurullah Gur, "Trust and the Wealth of Nations", *Progress in Development Studies*, Vol. 15, No. 2, 2015, s. 115.

¹⁶³ Ortiz Esteban Ospina ve Max Roser, "Trust", *OurWorldInData.org.*, <https://ourworldindata.org/trust>, (3 Mart, 2018)

¹⁶⁴ Rafael La Porta ve Diğerleri, "Trust in Large Organizations", *National Bureau of Economic Research*, 1996, s. numarasız.

etmiştir.¹⁶⁵ Literatürde monarşik geçmişe sahip olmak, dilbilimsel özellikler ve en soğuk aydaki ortalama sıcaklık ve din, güvenin modellenmesinde enstrüman değişken olarak kullanılmıştır.

Güvenin belirleyicileri arasında bir başka açıklama, kültürün genel dilbilimsel özelliğinden ziyade direkt kültürel ayrımlar üzerindir. Kültür, genel anlamda bireyci ve kolektivist olarak iki kategoride sınıflandırılmıştır. Hofstede vd.'ne (2010) göre, bireyci toplumlarda kişiler arasındaki bağlar gevşek olmasına rağmen kolektivist toplumlarda bireyler yaşamları boyunca sorgulamadan sadakat karşılığında uyumlu gruplar halinde yaşamlarını devam ettirmektedir.¹⁶⁶ Yamamashi (2011) kolektivist toplumların güvenlik ürettiğini ancak güveni yok ettiğini belirtmiştir.¹⁶⁷

Kolektivist toplumlar genel olarak grup üyelerinin, grup dışı üyelerden çok daha yüksek bir seviyede işbirliği yapacakları bir toplum olarak tanımlanmaktadır. Kişiler bir seviyede işbirliği yapabilirler ancak kolektivist toplum "grup içi tercih" olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁸

Grup içi anlayış kolektivist toplumlardaki hiyerarşik yapı ve güçlü aile bağları ile genel güvenin oluşmasını engellemektedir. Ermisch ve Gambetta (2010), güçlü aile bağları olan kişilerin, yabancılara daha az güven duygusu olduklarına dair kanıtlar sunmuştur.¹⁶⁹

Bu düşünceler doğrultusunda Allik ve Realo (2009), bireycilik-kolektivizm ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, Amerika'da yüksek düzeyde sosyal sermayeye sahip insanların siyasal etkinliklere daha yüksek oranda katılım gösterdikleri ve çoğu insanın güvенеbileceğine inanan bireysel toplumun özelliklerini yansıttığı yönde bulgular elde etmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Luigi Guiso, Paola Sapienza ve Luigi Zingales, "Does Culture Affect Economic Outcomes?", **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 20, No. 2, 2006, ss. 23–48.

¹⁶⁶ Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede ve Michael Minkov, "Cultures and Organizations: Software of the Mind" Vol. 3, **McGraw-Hill**, 2010, s. 51.

¹⁶⁷ Toshio Yamagishi, "Trust: The Evolutionary Game of Mind and Society" **Springer Japan**, 2011, s.vii.

¹⁶⁸ Jüri Allik ve Anu Realo, "Individualism-Collectivism and Social Capital", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, Vol. 35, No.1, 2004, s. 35.

¹⁶⁹ John Ermisch ve Diego Gambetta, "Do Strong Family Ties Inhibit Trust?", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 75, No. 3, 2010, s. 365.

¹⁷⁰ Allik ve Realo, ss. 29–49.

Literatür, kültürel özelliklere bağlı olarak güvenin farklılaşabileceğini örnekler sunup detaylandırırsa da LITS III'de yer alan ve Hofstede'nin tanımına göre kolektivist ve bireyci olarak nitelendirilen ülkelerde güvenin neredeyse eşit düzeyde olduğu yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Kolektivist ülkeler için genel güven seviyesi ortalama 2,8 iken bireyci ülkeler için 2,9'dur.* Bu açıdan Hofstede'nin tanımı doğrultusundaki kültür, ülkeler arasındaki güven farklılıklarını açıklamakta yeterli olamamaktadır. Bu bulgu, literatüre göre bireyci ülkelerin güven konusunda kolektivist ülkeler seviyesine gerilediğinin bir göstergesi olabilir.

Bireyci kültürün en yoğun yaşandığı ABD için Putnam (1999), yaptığı analizlerde fazla televizyon izlemenin, her tür sivil katılımı azalttığı yönünde bulgular elde etmiştir. Yazar, günlük televizyon izleme oranlarında bir saatlik artışın sivil katılımı yaklaşık yüzde on azalttığını değerlendirmiştir.¹⁷¹ Bu kapsamda, Amerikalıların çoğunun kendi toplumlarından geri çekilmesi yabancılara güvenin keskin bir şekilde düşüşüne neden olmuştur.¹⁷² Bu durumun tüm bireyci ülkeler bazında genelleşmesi ve gelir dağılımı adaletsizliğinin bu ülkelerde artması, güven düzeyinin bireyci ülkelerde kolektivist ülkelere yaklaştığı yönünde yorumlanabilir.

Güvenin bu tür belirleyicileri dışında güvenin artmasını sağlayacak iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, güvenin oluşmasında bazen tezat, bazen tamamlayıcı nitelikte olup güven literatüründe ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bu doğrultuda toplum merkezli ve kurum merkezli güven oluşum sürecini değerlendirmek kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti ilişkisinin anlaşılması için önem arz etmektedir.

4.2. Toplum ve Kurum Merkezli Güven Oluşum Süreci

Toplum merkezli güven oluşum süreci, genel olarak sosyal sermaye teorisi kapsamında değerlendirilmektedir. Sosyal sermaye, toplumun koordineli eylemleri

* **Kolektivist Ülkeler:** Bulgaristan, Hırvatistan, Rusya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye, Arnavutluk, Romanya, Ukrayna, Yunanistan; **Bireyci Ülkeler:** Çek Cumhuriyeti, Estonya, Almanya, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya.

¹⁷¹ Robert Putnam, "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community", **Simon & Schuster New York London Toronto Sydney Singapore Press**, 1999, s. 247.

¹⁷² Thomas H. Sander ve Robert D. Putnam, "Democracy's Past and Future: Still Bowling Alone?-The Post-9/11 Split", **Journal of Democracy**, Vol. 21, No. 1, 2010, ss. 9-16.

kolaylaştırmak yoluyla toplumsal etkinliği destekleyen bir özellik olarak tanımlanmaktadır.¹⁷³ Sosyal sermaye; güven, dürüstlük ve karşılıklı destek içeren kişiler arası ilişkilerin kalitesinin bir ölçüsüdür.¹⁷⁴ Sosyal sermaye, insanlar arasındaki bağ stokunu, bu bağların özelliklerini, işleyiş koşullarını ve sonuçlarını göstermekte ve birçok türde resmi veya gayri resmi gruplar arasındaki bağlantıları içermektedir.¹⁷⁵

Putnam'a (1995) göre sosyal sermaye daha özel olarak sivil toplum, güvenin gelişmesinde merkezi konumdadır. Putnam (1995), sivil toplumu diğer insanlarla bağlantı kurmanın bir aracı olarak değerlendirmektedir. Sivil toplum, insanlar arasındaki etkileşim düzeyini belirleyerek, daha fazla bağlantı kurulmasını temin etmektedir. Etkileşimin sıklığı ise diğer insanlara ne kadar çok güvенеceğimizi belirlemektedir.¹⁷⁶

Putnam vd. (1995), İtalya'nın yirmi bölgesi için politika süreçlerinin ve politika uygulamalarının kapsamlı ve karşılaştırmalı değerlendirmesini sundukları çalışmada, çeşitli bölgelerin hükümetlerinin ne kadar istikrarlı ve verimli olduğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, vatandaşların beklentilerini hızlı ve etkili bir şekilde karşılayan bölgelerdeki kurumsal başarının nedenleri sorgulanmıştır. Bölgeler arasındaki kurumsal performanstaki farklılıkları açıklamaya odaklanan çalışma, kurumsal performans ve sivil yaşam arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Yazarlar, İtalya'nın bazı bölgelerinin, canlı ağlara sahip sivil katılım normları olduğunu bazı bölgelerde ise yatay ilişkiler yerine dikey ilişkilerin hakim olduğunu belirlemiştir. Özellikle Güney İtalyan bölgelerinde dikey ilişkilerin varlığı sosyal hayatta güvensizlik kültürüne neden olmuştur. Çalışma, Kuzey ve Güney İtalyan bölgelerinde sivil yaşamdaki farklılıkların, kurumsal başarıyı açıklamada önemli rol oynadığını belirtmektedir.¹⁷⁷ *

¹⁷³ Putnam, Leonardi ve Nanetti s. 167.

¹⁷⁴ Sachs, s. 152.

¹⁷⁵ Bart Nooteboom, "Social Capital, Institutions and Trust" **Review of Social Economy**, Vol. 65, No. 1, 2007, s.31.

¹⁷⁶ Robert D. Putnam, "Tuning in, Tuning out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", **Political Science & Politics**, Vol. 28, No. 4, 1995, ss. 665–666.

¹⁷⁷ Putnam, Leonardi ve Nanetti, ss. 15–16.

* "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy"adlı çalışmada, Robert Leonardi ve Raffaella Y. Nanetti kitabın ortak yazarları olmasına rağmen sosyal sermaye teorisi ve toplum merkezli güven oluşumu hakkındaki görüşler genellikle bu kitap doğrultusunda Putnam'a mal edilmiş ve Putnam'ın teorisi ya da tezi olarak ifade edilmiştir.

Bu çalışmada, kurumsal farklılıkların, toplumsal ilişkileri yansıtan sivil topluma bağlı olduğunun değerlendirilmesinde toplumsal unsurlar ağırlık kazandığı için Putnam vd.'nin (1995) görüşleri toplum merkezli bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu kapsamda, ekonomik gelişme demokrasi için gerekli bir koşul olmaktan ziyade sivil katılım ve güven arasındaki karşılıklı ilişkiden doğmaktadır.¹⁷⁸ Bu yaklaşımda, bir toplumun vatandaşları arasında genel güven üretme kapasitesi, genellikle yüzyıllar boyunca izlenebilecek tarihsel ve kültürel deneyimlere bağlı sosyal organizasyonun uzun vadeli deneyimlerine bağlıdır.¹⁷⁹ Tarihsel etkilerin çağdaş sosyal sermaye düzeyleriyle paralel bir yol izlediği öne sürülen yol bağımlılığı argümanına vurgu yapılmaktadır.¹⁸⁰

Tarihsel koşulların ağırlık kazandığı toplum merkezli yaklaşımda, güçlü bir sivil toplumda demokratik katılımın, gönüllü örgütler ve gruplar yoluyla kişiler arası güven ve tolerans üretebileceği argümanı geliştirilmiştir. Güven ve sosyal sermayeyi bir araya getiren bu görüşe göre, toplumlar arkadaşlık, sadakat veya bağlılık temelinde gönüllü faaliyet yoluyla üretilen sosyal sermaye için fırsatlar yaratmalıdır. Bu düzeyde yaratılan güven, istikrarlı bir demokrasinin sürdürülmesi için üretilmiş bir değer olarak kabul edilmektedir.¹⁸¹ Bu kapsamda sivil toplum, sosyal ağlar aracılığıyla üyeler arasındaki iletişimin bir işlevidir ve sivil katılım arttıkça, toplumdaki yaşam kalitesi de artmaktadır.¹⁸²

Toplum merkezli yaklaşımda, sivil toplumun zayıflaması normların sürdürülmesindeki etkinliği azaltarak mütekabiliyet ve güven sorunlarına yol açmaktadır.¹⁸³ Bu anlamda güven, sivil katılım ve sosyal sermayenin diğer birçok biçimi

¹⁷⁸ John Brehm ve Wendy Rahn, "Individual-level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital", **American Journal of Political Science**, 1997, s. 1008.

¹⁷⁹ Dietlind Stolle, "Trusting Strangers—the Concept of Generalized Trust in Perspective", **ÖZP**, Vol. 31, No. 4, 2002, s. 404.

¹⁸⁰ John C. Pierce, Nicholas P. Lovrich ve William W. Budd, "Social Capital, Institutional Performance, and Sustainability in Italy's Regions: Still Evidence of Enduring Historical Effects?", **The Social Science Journal**, Vol. 3, No. 3 2016, ss. 271–281.

¹⁸¹ Susan Rose-Ackerman, "Trust and Honesty in Post-socialist Societies", **Kyklos**, Vol. 54, No. 2-3, 2001, s. 530.

¹⁸² Andrea L. Kavanaugh ve Scott J. Patterson, "The Impact of Community Computer Networks on Social Capital and Community Involvement", **American Behavioral Scientist**, Vol. 45, No. 3, 2001, s. 497.

¹⁸³ Putnam, "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community", s. 18

ile güçlü bir şekilde ilişkilidir.¹⁸⁴ Bu yaklaşımda, sivil toplumu temsil eden sosyal ağlar yoluyla güvenin gelişmesi ve yayılması sağlanmaktadır.¹⁸⁵

Toplum merkezli yaklaşımda, tolerans veya hoşgörü, güvenin gelişimine bağlıdır. Toplumsal erdemi olan bir vatandaş, kamu işleriyle ilgilenir, temel tanımlayıcı özelliği eşitlik olan sivil toplum örgütlerine üye olmak yoluyla topluma bağlanır. Bu bağ yoluyla başkalarına güvenmeyi ve farklı görüşlere toleranslı olmayı öğrenir.¹⁸⁶

Kişiler arası iletişim ağları ve sivil derneklerin oluşturduğu birikimin kolektif eylem sorunlarını çözme kapasitesi üzerinde ölçülebilir bir etkisi olabileceği fikri sezgisel olarak caziptir.¹⁸⁷ Gönüllü katılımın önemi kabul edilse bile, tüm dernekler normatif olarak istenen bir amaca hizmet etmemekle birlikte, güvensizliğe neden olan birçok dernek kurulabilmektedir.¹⁸⁸ Tarihsel koşulların, yurttaşlık kültürünün üretilmesinde ve çoğaltılmasında aşırı ağırlığa sahip olmasının etkisine giden yol bağımlılığı argümanının yokluğu ise tarihsel kanıtlara uygun olarak görülmemektedir.¹⁸⁹

Toplum merkezli yaklaşım, devlet ile ilgili politik faktörleri göz ardı etmektedir.¹⁹⁰ Politika yapıcılara Tocquevillian politika reçetesi sunarak, sosyal sermaye ağları ve kooperatif düzenlemeleri geliştirmeleri kapsamında politika önerisinde bulunmaktadır.¹⁹¹ Söz konusu politika önerileri kapsamında, toplum merkezli yaklaşımın temel politika eksiklerinin belirlenmesi güvenin gelişmesinde daha doğru yönlendirmeler yapabilmek için önemlidir.

Örneğin İtalyan devletinin, sivil kültür ve iyi yönetişimin gelişimini engellemiş olan Güney'in toplumsal özelliklerini yeniden üretmede oynadığı role dikkat çekmek gerekmektedir. Kuzey İtalya'da sivil kültürün sürdürülmesinde komünist ve daha az

¹⁸⁴ Putnam, "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community", s. 144.

¹⁸⁵ Putnam, Leonardi ve Nanetti, s. 169.

¹⁸⁶ Thomas R. Cusack, "Social Capital, Institutional Structures, and Democratic Performance: A Comparative Study of German Local Governments", **European Journal of Political Research**, Vol. 35, No. 1, 1999, s. 4.

¹⁸⁷ Joe Wallis, Paul Killerby ve Brian Dollery, "Social Economics and Social Capital", **International Journal of Social Economics**, Vol. 31, No. 3, 2004, s. 241.

¹⁸⁸ Bo Rothstein ve Dietlind Stolle, "The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust", **Comparative Politics**, Vol. 40, No. 4, 2008, s. 442.

¹⁸⁹ Cusack, s. 8.

¹⁹⁰ Vivien Lowndes ve David Wilson, "Social Capital and Local Governance: Exploring the Institutional Design Variable", **Political Studies**, Vol. 49, No. 4, 2001, s. 629

¹⁹¹ Sidney Tarrow, "Making Social Science Work Across Space and Time: A Critical Reflection on Robert Putnam's Making Democracy Work", **American Political Science Review**, Vol. 90, No. 2, 1996, ss. 389–397.

ölçüde Katolik alt kültürün rolü önem kazanmıştır. Bu sivil kültürün siyasi okuması, Kuzey İtalya'daki politik hareketlerin ve ideolojilerin olumlu rolünü ve kurumların Güney'deki olumsuz rolünün altını çizerek yeni soruları gündeme getirmiştir.¹⁹²

Devlet yapılarının, sivil toplumun, sosyal sermaye ve demokrasi arasındaki ilişkilerine dair nedensel çıkarımlarda bulunmadaki rolü, Putnam'ın sivil katılım ve bölgesel politika performansı arasında bulduğu korelasyonları açıklamaya yardımcı olabilir. Devletin yerli sivil toplum üzerindeki etkisi önemlidir. 1861'de idareyi ele geçiren birleşik hükümette Güney İtalya'yı yöneten her rejim yabancıydı ve Güney sömürü mantığıyla yönetilmiştir. Bu durum, karşılıklı güvensizlik ve çatışmaya neden olarak dikey bağların önceliğini korumak için yatay bağları yok etmiştir.¹⁹³

Güney İtalya'da mutlakçı kökenlerinin bir sonucu olarak, devlet yapısı kendi çıkarlarına meydan okuyacağını düşündüğü işbirliği ve sivil toplum biçimlerinin gelişmesini engellemede aktif bir rol oynamıştır. Birleşik İtalyan devletinin özel politik tarihi ile ilgili nedenlerden dolayı, bu baskı, Güney İtalya'da daha belirgin olmuştur.¹⁹⁴

Sosyal hayatı karakterize eden eşitsizlikler, Güney'de daha belirgin olup yerel feodal beyler köylüleri dikkatle izleyip örgütlü direnişe yol açabileceğine inandıkları kooperatif faaliyetlerini engellemiştir.¹⁹⁵

Putnam'ın tezi iyi yönetim ve sosyal uyumun ekonomik gelişmeye ölçülebilir bir katkı sağladığına işaret etse de, politika oluşturma için çok az rehberlik sunmaktadır. Sosyal sermaye alanına erken katılımcılar, devletin sosyal sermaye oluşumunu teşvik etme yeteneği konusunda kötümser davranmıştır.¹⁹⁶

Dernekleri cesaretlendirerek sosyal sermayenin yokluğu ile savaşılmaya çalışan politika yapıcılar, sorunun nedenleriyle değil, belirtileriyle uğraşmıştır.¹⁹⁷ Putnam'ın tezi, demokratik kurumların anlayışında bir köşe taşı haline gelmesine rağmen, politik

¹⁹² Michel Huyseune, "Institutions and their Impact on Social Capital and Civic Culture: the Case of Italy", Marc Hooghe and Dietlind Stoll (Ed.), **Generating Social Capital: Civil Society and Institutions in Comparative Perspective**, Palgrave Macmillan US, 2003, s. 225.

¹⁹³ Tarrow, s. 394.

¹⁹⁴ Huyseune, s. 226.

¹⁹⁵ Carles Boix ve Daniel N. Posner, "Social Capital: Explaining its Origins and Effects on Government Performance", **British Journal of Political Science**, Vol. 28, No. 4, 1998, s. 689.

¹⁹⁶ Wallis, Killerby ve Dollery, s. 239.

¹⁹⁷ Tarrow, s. 396.

literatür bu tezin geçerliliğini ve güvenilirliğini test etmek için titiz bir metodolojik analizden yoksundur.¹⁹⁸

Yakın zamandaki uluslararası politika girişimleri, sosyal sermaye ve demokrasi arasındaki ilişkide yoğun bir ilgiyi ortaya çıkarmıştır. Bu ilgi, güçlü bir dernek hayatının, demokrasinin yaratılması ve sürdürülmesi için faydalı olduğunu ileri süren uzun geleneğin varyantıdır. Bu görüşün popülaritesine rağmen, ilişkiyi desteklemek için çok az miktarda deneysel kanıt bulunmaktadır.¹⁹⁹

Solle (1998), gönüllü derneklere üye olmanın sosyal sermaye inşasında merkezi bir unsur olduğu varsayılsa da, gönüllü kuruluşların üyelerinin daha güvenilir olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Bu doğrultuda yazar, güvenin gönüllü kuruluşlara üyelik sonucu oluşmadığı yönündeki argümanı desteklemedir.²⁰⁰ Uslaner (2000) ise, çoğu zaman, gönüllü kuruluşlara üye olma ve sosyalleşmenin kendimizden farklı olan insanlara güven konusunda bir yol sunmadığını belirtmiştir. Yazar, bildiğimiz insanlarla sosyalleştirmeyi, sosyal aktivitelere en azından benzer ilgi alanlarına ve çoğunlukla aynı dünya görüşlerine sahip insanlarla katıldığımızı vurgulamaktadır.²⁰¹

Bu doğrultuda genel kanı, grup üyeliğinin güven oluşturmada, bunun yerine bireylerin topluma dahil olmak için başka insanlara güvenmesi gerektiğidir. Güven üreten kuruluşlar bile başlangıçta güvenilir insanların varlığını gerektirir. İnsanları bu nedenle gruplar halinde toplamak ve bundan fayda beklemek hatalı bir yaklaşımdır.²⁰²

Putnam vd.'nin (1993) tezinde, sivil toplum kamu kurumlarına güveni de temin etmektedir. Bu durum, yüksek sosyal sermaye ile etkili hükümet performansı arasındaki bağlantının varlığı ile ifade edilmektedir. Sivil katılım arttıkça hükümetin kurumsal

¹⁹⁸ Joan Barceló, "Re-examining a Modern Classic: Does Putnam's Making Democracy Work Suffer From Spuriousness?", **Modern Italy**, Vol. 19, No. 4, 2014, s. 457.

¹⁹⁹ Pamela Paxton, "Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship", **American Sociological Review**, 2002, s. 254.

²⁰⁰ Dietlind Stolle, "Bowling Together, Bowling Alone: The Development of Generalized Trust in Voluntary Associations", **Political Psychology**, 1998, ss. 497–525.

²⁰¹ Eric M. Uslaner, "Producing and Consuming Trust", **Political Science Quarterly**, Vol. 115, No. 4, 2000, s.567.

²⁰² Uslaner, "Producing and Consuming Trust", s. 589.

performansı artacağı varsayıldığı için hükümete güvenin azalması sivil toplumun etkinsizliğinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.²⁰³

Mevcut kanıtlar ise bir organizasyondaki insanlara güven, genel güven ya da kamu kurumlarına güven arasında bir bağ olduğunu göstermemektedir. Kamu kurumlarına güvenin genel güven seviyesi sonucu oluşmuş bir yapı olarak değerlendirilmesi Stolle'un ifadesi ile tutarlı değildir.²⁰⁴

Putnam (1999), "Sivil katılım, mütekabiliyet, dürüstlük ve güven arasındaki nedensel okların, iyi atılan spagetti kadar karışık" olduğunu belirterek; genel güven, sivil katılım ve kurumlara güven arasındaki bağlantının zorluğuna dikkat çekmiştir.²⁰⁵ Bu durumun yanı sıra, kurumsal performansı açıklayan teoride kurumların rolü göz ardı edilmiştir. Putnam vd.(1993), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Kurumsal tasarım sabit tutuldu. İtalyan bölgesel deneyinde kurumsal tasarımın sabit olması, diğer faktörlerin kurumsal başarı üzerindeki etkisini daha güvenilir bir şekilde tespit edebileceğimiz anlamına gelir."²⁰⁶ Putnam vd.'nin (1993), sivil toplumun varlığını kurumsal performansı belirleyen en önemli araç olarak savunmasına rağmen, çalışmalarında kurumsal tasarımın sabit tutulması birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir.

Bu eleştiriler kapsamında, sivil katılım yoluyla üretilen güvenin, kurumsal performansın nedeni olmaktan ziyade kurumsal performansın ürünü olarak geliştiği yönünde yaklaşımlar belirmeye başlamıştır.²⁰⁷

Güven teorisi oluştururken aynı zamanda, güvendeki gelişmeleri üreten, teşvik eden veya olumsuz etkileyen mekanizmaları da incelemek gerekmektedir. Siyasal ve sosyal kurumların özellikleri incelenen bazı sosyal etkileşimlerdeki tutumlar üzerinde

²⁰³ Putnam, Leonardi ve Nanetti, s. 144.

²⁰⁴ Susan Rose-Ackerman, "Trust, Honesty and Corruption: Reflection on the State-Building Process", **European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie**, Vol. 42, No. 3, 2001, s. 4.

²⁰⁵ Putnam, "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community", s. 145.

²⁰⁶ Putnam, Leonardi ve Nanetti, s. 10.

²⁰⁷ Stephen D. Morris ve Joseph L. Klesner, "Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence from Mexico", **Comparative Political Studies**, Vol. 43, No.10, 2010, s. 1259.

belirleyici bir etki meydana getirebilir. Kurumsal yaklaşımdaki sorun; neden ve etkinin açıklığa kavuşturulmamasıdır.²⁰⁸

Bu açıdan kurum merkezli güven oluşumunu anlayabilmek için kurumsal yapının, güven oluşumunu nasıl teşvik ettiğini kavramak önem kazanmaktadır. Toplum merkezli yaklaşıma karşı, sosyal sermaye kuramının kurum merkezli hesapları, sosyal sermayenin gelişmesi için, siyasal ve hukuki kurumların önemi üzerinde durmaktadır.²⁰⁹

Kurumlar karşılıklı ilişkilerde güveni kırmak için çeşitli yollarda davranma ihtimaline karşı büyük ölçüde caydırıcı unsurlar sağlamaktadır.²¹⁰ Bu kısıtlamalarda devlet, fırsatçı davranışları asgariye indirebileceği algısını beslediği sürece, güvene katkıda bulunmaktadır. Yasal mülkiyet hakları zayıf veya yok ise bir toplumdaki genel güven düzeyi düşük olmaktadır.²¹¹

Literatürde uzun bir süre toplum merkezli yaklaşım doğrultusunda güvenin gelişmesini için dernekleri cesaretlendirici politika öneriler sunan çalışmalardan sonra kurumsal kalitenin güven üzerindeki etkisini araştıran çalışmalarda artış yaşanmıştır. Toplum merkezli ve kurum merkezli yaklaşım kapsamında güven oluşumunda hangi yaklaşımın ağırlık kazandığını anlamak için söz konusu yaklaşımlara dair literatür taraması ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

4.3. Toplum ve Kurum Merkezli Güven Oluşum Sürecine Dair Literatür

Toplum merkezli yaklaşımda tarihsel süreç önemlidir. Pierce vd. (2016), İtalya'nın yirmi bölgesi arasındaki farklılıklara odaklanarak sosyal sermayenin İtalya'da bölgesel düzeyde tarihsel sürekliliğin kanıtı olup olmadığını incelemiştir. Mevcut sosyal sermaye düzeylerinin ve sivil toplum özelliklerinin tarihsel yapısının yol bağımlılığı argümanını destekler nitelikte olduğunu ve mevcut güven düzeyini açıkladığı yönünde bulgular elde etmiştir.²¹² Barceló (2014), İtalya'da demokratik hükümetlerin

²⁰⁸ Stolle, "Trusting Strangers—the Concept of Generalized Trust in Perspective", s. 409.

²⁰⁹ Rothstein ve Stolle, s. 443.

²¹⁰ Claudia Labarca, "Identity and Institutionalisation as Trust Building Strategies: The Sino-Chilean Case", **Revista de Ciencia Política**, Vol. 33, No. 2, 2013, s. 492.

²¹¹ Blaine Gary Robbins, "On the Origins of Trust" Order No. 3641622, ProQuest Dissertations & Theses Global, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Washington, 2014), s. 78.

²¹² Pierce, Lovrich ve Budd, "Social Capital, Institutional Performance, and Sustainability in Italy's Regions: Still Evidence of Enduring Historical Effects?", **The Social Science Journal**, Vol. 53, No. 3, 2016, ss. 271–281.

kalitesindeki değişikliklerin, sivil toplumun bir işlevi olduğu yönünde kanıtlar sunmuştur.²¹³ Porta vd. (1996), Putnam'ın İtalya için bulduğu sonuçların dünya çapında onaylandığını belirterek güvende bir standart sapma artışının yargı verimliliğini 0.7, yolsuzlukla mücadele notunu 0.3, bürokratik kaliteyi 0.3 ve vergi uyumunu 0.3 birim arttırdığı yönünde bulgular elde etmiştir.²¹⁴ Singh (2012), Dünya Değerler Anketi'nin dördüncü dalgasını kullanarak sosyal etkileşimlerin kişiler arası güven üzerinde güçlü etkileri olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Bu doğrultuda güvenin, ilk kez küçük gruplar halinde tekrarlanan fırsatlara sahip olan geleneksel bakış açısını yansıttığına dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu durumu ise iyi resmi kurumlara sahip olarak bilinen Singapur gibi ülkelerin neden düşük güven düzeyleri ile karakterize edilirken Çin gibi ülkelerin neden daha fazla güven ile karakterize edildiğini açıklama gücü olduğu yönünde değerlendirmiştir.²¹⁵

Putnam'ı destekleyen görüşlerin aksine güveni, kurumsal performansı belirlemekten ziyade kurumsal yapının bir ürünü olarak gören ya da aralarında karşılıklı nedensellik bulan çalışmalar çoğunluktadır. Örneğin Paxton (2002), Dünya Değerler Anketi ve Uluslararası Dernekler Birliği'nden elde ettiği veriler doğrultusunda uyguladığı panel tasarım modeliyle sosyal sermayenin demokrasiyi etkilediğini ve demokrasinin de sosyal sermayeyi etkilediğine dair bulgular elde etmiştir.²¹⁶ Saravia (2016), ekonomik özgürlük kurumlarının güven üzerinde etkisini inceleyerek, ekonomik özgürlüğün temel özelliklerinden biri olan mülkiyet haklarının önemine dikkat çekmiştir. Mülkiyet haklarının haksız fiil durumunda mülkün geri getirilmesinde nispeten etkili olduğu argümanı ile ekonomik özgürlük kurumlarının oluşturulduğu bir sosyal ortamda etkileşimlerin geliştirilmesinin daha kolay olduğunu savunmuştur. Böyle bir durumda işbirlikçi olmayan davranışlar daha maliyetlidir ve her iki taraf bu gerçekliğin farkındadır. Eurobarometre verilerini kullanarak 1980–1990 arasında dünya ekonomik özgürlüğünde yüzde onluk bir artışın, ülkelerdeki genel güveni yüzde iki

²¹³ Joan Barceló, "Re-examining a Modern Classic: Does Putnam's Making Democracy Work Suffer From Spuriousness?", **Modern Italy**, Vol.19, No. 4, 2014, ss. 457–471.

²¹⁴ Rafael La Porta ve Diğerleri, "Trust in Large Organizations", **National Bureau of Economic Research**, 1996, s. numarasız.

²¹⁵ Thomas B. Singh, "A Social Interactions Perspective on Trust and its Determinants", 2011, s. 27, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1826002, (3 Mayıs, 2018).

²¹⁶ Pamela Paxton, "Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship", **American Sociological Review**, 2002, s. 254.

buçuk arttırdığı yönünde bulgular elde etmiştir.²¹⁷ Robbins (2014), Dünya Değerler Anketi'nin 1980–2009 dönemini kapsayan çalışmasında genel güvenin, mülkiyet hakları kurumlarının niteliği ile artan oranda arttığını, işgücü piyasası düzenlemelerinin genel güveni artırdığını ve devletin güç paylaşımı kapasitelerindeki azalışların güveni azalttığı yönünde kanıtlar elde etmiştir. Genel olarak yazar, güven düzeyini hükümet, kredi, iş piyasası ve ekonomik piyasaların düzenlenmesi ve sosyoekonomik hükümlerin evrenselliği ile önemli ölçüde ilişkilendirmiştir.²¹⁸ Berggren ve Jordahl (2006), yasal menşei ekonomik özgürlük için enstrüman değişken olarak kullanarak, özgürlüklerin nedensel olarak güveni arttırdığı yönünde bulgular sunmuştur. Çalışmada, ekonomik özgürlükler ve genel güven arasındaki ilişki, özellikle ekonomik özgürlük endeksindeki diğer unsurlara kıyasla mülkiyet haklarının yasal yapısı ve güvenliği ile güçlü şekilde ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Yazarlara göre ekonomik özgürlükler güvenme özgürlüğünün temel şartıdır.²¹⁹

Muller ve Seligson (1994), çoğu sivil toplum kültürü tutumunun demokrasideki değişim üzerinde önemli bir etkisi olmadığını; güvenin, demokrasinin bir nedeni olmaktan ziyade demokrasinin bir sonucu olduğu yönünde kanıtlar sunmuştur. Bu argümana göre demokrasi, tipik olarak halkın sivil toplum kültürü tutumları dışındaki nedenlerle oluşmakta, zaman içinde demokrasinin başarılı bir şekilde devam etmesi ise sivil toplum düzeyindeki artışlarla sağlanmaktadır.²²⁰ Zak ve Knack (2001), kişiler arası güvenin, yasal sistemin daha gelişmiş olduğu toplumlarda daha yüksek olduğunu değerlendirmiştir.²²¹ Letki ve Evans (2005), 1989–1993 dönemindeki demokrasi düzeyindeki değişimin, 1993'te güvene etkisinin güçlü olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmada Doğu-Orta Avrupa'daki güven ve demokratikleşme arasındaki ilişkinin "yukarıdan aşağıya" bir süreç anlamına geldiği ifade edilmiştir. Yazarlar, Putnam'ın toplum merkezli yaklaşımını aşağıdan yukarı

²¹⁷ Antonio Saravia, "Institutions of Economic Freedom and Generalized Trust: Evidence from the Eurobarometer Surveys", **European Societies**, Vol.18, No. 1, 2016, ss. 5–24.

²¹⁸ Robbins, ss. 91–114.

²¹⁹ Niclas Berggren ve Henrik Jordahl, "Free to Trust: Economic Freedom and Social Capital", **Kyklos**, Vol. 59, No. 2, 2006, s. 161.

²²⁰ Edward N. Muller ve Mitchell A. Seligson, "Civic Culture and Democracy: The Question of Causal Relationships", **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 3, 1994, s. 635

²²¹ Paul J. Zak ve Stephen Knack, "Trust and Growth", **The Economic Journal**, Vol. 111, No. 470, 2001, ss. 295–296.

süreç, kurum merkezli yaklaşımı ise yukardan aşağı süreç olarak değerlendirmiştir.²²² Lowndes ve Wilson (2001), Yeni Labour'un İngiliz yerel yönetiminde "Demokratik Yenilenme Programını" kullanarak kurumsal tasarımın sosyal sermayenin yaratılması ve harekete geçirilmesi yönündeki rolünü değerlendirmiştir. Siyasal yaşamın geleneklerinin, sosyal sermayeyi etkilediği vurgulanmıştır. Çalışmaya göre hükümetler, örgütlenme özgürlüğünü ve özgür basını korumak için medeni hakları sağlaması, vatandaşların eğitimi, halka açık mekanların tasarımı, yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanmayı önleme yaklaşımları aracılığı ile sosyal sermayeye etki etmektedir. Çalışmada "Yeni Labour" kurumsal düzenlemelerinin bireyin kamusal katılımına öncelik vermesinin ve gönüllü kuruluşların hizmet sunumunda tarafsız olmasının mütakabiliyeti kolaylaştıran güven geliştirmede sosyal sermaye üretebileceği yönünde bulgular elde edilmiştir. Yönetişimin, sosyal sermayeden etkilenirken aynı zamanda sosyal sermayeyi önemli derecede etkilediği ifade edilmiştir. Yazarlar bulgularının Putnam'ın anlayışına derinlik kattığını ve bu anlayıştaki aşırı kadercilikten yeni kurumsal tasarımlarla kaçınılabileceğini vurgulamıştır.²²³

Dikkate değer önemli çalışmalardan biri de You'ya (2012) aittir. You (2012), güvenin bazı belirleyicilerinin kurumsal kalite dikkate alındığında etkisinin olmadığını test etmiştir. Yazar, ülkeler genelinde homojenliğin veya adaletin kişiler arası güveni daha iyi açıklayıp açıklamayacağını araştırmıştır. Güvendeki uluslararası değişimlerin adaletle daha iyi açıklandığını belirtmiştir. Demokrasi, yolsuzluk ve adil gelir dağılımını değerlendiren yazar Dünya Değerler ve Avrupa Değerler verilerinden oluşan çok düzeyli bir analizle hem bireysel hem de ülke düzeyinde güvenin gelirle arttığını, etnik çeşitlilik ile azaldığını ancak adalet değişkenleri dikkate alındığında diğer değişkenlerin önemini yitirdiğini vurgulamıştır.²²⁴ Campos vd. (2013), güveni kurumsal kalite göstergesi olarak kullanmıştır. Çalışmada, Avrupa ve Dünya Değer Anketlerinden elde ettikleri veriler doğrultusunda yüksek güvenin, daha yüksek özel tasarruf oranına yol

²²² Natalia Letki ve Geoffrey Evans, "Endogenizing Social Trust: Democratization in East-Central Europe", **British Journal of Political Science**, Vol. 35, No. 3, 2005, ss. 515–523.

²²³ Vivien Lowndes ve David Wilson, "Social Capital and Local Governance: Exploring the Institutional Design Variable", **Political Studies**, Vol. 49, No. 4, 2001, ss. 629–647.

²²⁴ Jong Sung You, "Social Trust: Fairness Matters more than Homogeneity", **Political Psychology**, Vol. 335, 2012, s. 702.

açtığı ve güven seviyesiyle ifade edilen kurumsal kalitenin Avrupa Birliği'ndeki tasarruf dengesizliklerini açıkladığı yönünde bulgular elde edilmiştir²²⁵

Kumlin ve Rothstein (2005) ise bazı devlet kurumlarıyla temaların, sosyal güveni harekete geçirme eğiliminde olduğunu, bazı refah devleti programlarının tam tersi bir şekilde işlev gördüğü tezine odaklanmıştır. Yazarlar 1999 yılında Göteborg Üniversitesi SOM Enstitüsü tarafından yapılan bir anketi kullanarak, bir hizmet veya ödeneğe hak kazanıp kazanılmadığına karar vermede bürokratik takdir yetkisine sahip hizmetler sunmanın güvene etkisini araştırmıştır. Araştırmada yardım ve hizmetlerin, vatandaşlara sadece belirli gelir düzeylerinin veya yaşam standartlarının altında olanlar için değil evrensel ilkelere uygun dağıtıldığını, insanların ihtiyaçlarının tespit edilmesinde takdir yetkisine dayalı temasa geçilmediği belirtilmiştir. Bu kurumsal deneyimlerin ise nedensel olarak güven oluşturduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın genel çıkarımıysa, üçüncü dünya ülkelerinde yoksulluğa önlemeye yönelik gönüllü kuruluşlara destek olan politikaların istenilen amaca hizmet etmediğidir. Sosyal sermayeyi yaratmak için çeşitli gönüllü kuruluşlara destek olarak yatırım yapmak, bunun tersi bir etkiye sahip olarak kamu yönetiminde aşiret, güvensizlik, nepotizm ve yolsuzluğu besleyebilir.²²⁶

Literatürde dikkat çeken önemli bir unsur yolsuzluğun güvene etkisidir. Yolsuzluk parlamento, hükümet gibi kurumlara güveni etkilemekten ziyade kişiler arası genel güven düzeyini çeşitli yollarla etkileyebilir.

Ebeveynler çocuklarına siyaset, yargı sistemi ya da genel olarak politik kurumlar ve diğer insanlar hakkında deneyimlerini bildirirler. Bu algıların iletilmesi toplumda genel güven düzeyini azaltabilir.²²⁷ Bu kapsamda Uslaner (2002), Dünya Değerleri Anketi verileri doğrultusunda elli iki ülke için yolsuzluk ve kişiler arası güven arasında negatif ilişki bulmuştur.²²⁸

²²⁵ M. de Castro Campos, M. C. Koola ve J. Muyskenb, "Private Saving Imbalances and Culture" **Working Paper, Utrecht School of Economics**, Netherlands, 2013, ss. 1–25.

²²⁶ Staffan Kumlin ve Bo Rothstein, "Making and Breaking Social Capital: The Impact of Welfare-State Institutions", **Comparative Political Studies**, Vol. 38, No. 4, 2005, ss. 339–365.

²²⁷ Stolle, "Trusting Strangers—the Concept of Generalized Trust in Perspective", s. 408.

²²⁸ Uslaner, "The Moral Foundations of Trust", s. 220.

Güvenin hem yolsuzluğun nedeni hem de sonucu olarak tanımlayan başka bir bakış açısı da bulunmaktadır. Bu bakış açısı, düşük güven düzeylerinin yolsuzluğu beslediğini öne sürmektedir. Bu görüşe göre, topluma veya hükümete duyulan güvensizlik, evrenselci bir ahlakın ve işbirlikçi davranışın benimsenmesini önleyerek var olan sorunlara karşı bireysel yaklaşımlar geliştirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle güvensizlik, yolsuzluğa karşı hoşgörülü bir tutumu teşvik ederek başkaları arasında yozlaşmış davranış beklentilerini olağanlaştırmaktadır.²²⁹

Uslaner (2013), bu ilişkiyi eşitsizlik tuzağı olarak adlandırdığı bir yapı ile açıklamaktadır. Eşitsizlik güvene baskı yaparak güveni azaltmakta, düşük düzeyde güven yolsuzluğa yol açmakta ve yüksek düzeyde yolsuzluk daha fazla eşitsizliğe yol açmaktadır.²³⁰

4.4. Güven ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi

Ekonomik büyümenin uzun vadede daha yüksek yaşam memnuniyeti ile ilişkisi tartışmalı bir konu olsa da güven düzeyinin ekonomik büyümeden daha iyi bir şekilde yaşam memnuniyeti ilişkili olduğu daha az tartışmalı bir konudur.²³¹ Örneğin Mikucka vd. (2017), ekonomik büyümeyi zamanla yaşam memnuniyeti ile uyumlu hale getiren iki koşul belirlemiştir. Yazarlar 1981'den 2012'ye kadar gözlemlenen 46 ülke için Dünya Değerleri Anketi ve Avrupa Değerler Anketi'nden elde ettikleri veriler doğrultusunda, uzun vadede ekonomik büyümenin, güvenin artması ve gelir eşitsizliğinin azalması koşulu ile yaşam memnuniyetini arttırdığı yönünde ampirik kanıtlar sunmuştur.²³² Bjørnskov (2003), ülkeler arası yaşam memnuniyeti farklılıklarının nedenini araştırmıştır. Çalışmanın ana varsayımı sosyal sermayenin yaşam memnuniyetini arttıracığı yönündedir. Sosyal sermaye göstergesi olarak, genel güven düzeyi, sivil katılım ve yolsuzluk düzeyi ile ilgili sorular kullanılmıştır. Bazı Kuzey Avrupa ülkelerinin maddi imkanlardan çok sosyal sermayenin yüksek olması nedeniyle dünyanın yaşam memnuniyeti en yüksek ülkeler arasında yer aldığı sonucuna

²²⁹ Morris ve Klesner, s. 1260.

²³⁰ Eric M. Uslaner, "Trust and Corruption Revisited: How and Why Trust and Corruption Shape Eachother", **Quality & Quantity**, Vol. 47, No. 6, 2013, s. 3604.

²³¹ Stefano Bartolini ve Francesco Sarracino, "The Dark Side of Chinese Growth: Declining Social Capital and Well-being in Times of Economic Boom", **World Development**, Vol. 74, 2015, s. 343

²³² Malgorzata Mikucka, Francesco Sarracino ve Joshua K. Dubrow, "When Does Economic Growth Improve Lifestylesatisfaction? Multilevel Analysis of the Roles of Social Trust and Income Inequality in 46 Countries, 1981–2012", **World Development**, Vol. 93, 2017, ss. 447–459

ulaşmıştır.²³³ Bartolini vd. (2017), sosyal sermaye ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi geçiş ekonomileri kapsamında değerlendirmiştir. Gelişmiş ekonomilerin aksine, geçiş ekonomilerinde ekonomik büyüme ile birlikte yaşam memnuniyeti yükselme eğilimindedir. Avrupa Değerler Araştırmasından temin edilen genel güven verileri doğrultusunda, geçiş ekonomileri için güvenin 4–6 yıl gibi orta vadede GSYİH ile karşılaştırılabilir bir güçte yaşam memnuniyetini etkilediği tespit edilmiştir. Kısa vadede ise (2 yıl) GSYİH, yaşam memnuniyetinin tek anlamlı belirleyicisidir. Maddi kaygıların önemli olduğu geçiş ülkelerinde bile güven ve yaşam memnuniyeti eğilimleri arasında orta vadede güçlü ve anlamlı ilişkinin varlığı güvenin önemini göstermektedir.²³⁴

Yaşam memnuniyeti literatüründe bir diğer önemli konu, kamu kurum ve kuruluşlara güvenin* yaşam memnuniyetinin belirleyicileri arasında önemli bir yeri olduğu bulgusudur. Bu doğrultuda ilerleyen bölümde kamu kurum ve kuruluşlara güvenin içeriği ve yaşam memnuniyetine etkisini değerlendiren çalışmalara yer verilecektir.

4.5. Kamu Kurum ve Kuruluşlara Güvenin Yaşam Memnuniyeti İle İlişkisi

Kamu kurumlarına güven, bir bireyin güvenlik, adalet ve hükümet kurumlarına güven duygusunu göstermektedir. Kurumlara güvene yüksek puan veren bireylerin, kurumlarının dürüst ve adil olduğunu düşündüğü ifade edilebilir. Örneğin hükümete güven, hükümetin haksızlığı azaltmaya yönelik etkili olabileceği fikrini barındırabilir.²³⁵

²³³ Christian Bjørnskov, "The Happy Few: Cross-country Evidence on Social Capital and Lifesatisfaction", **Kyklos**, 56. 1, 2003, ss. 3–16.

²³⁴ Stefano Bartolini, Małgorzata Mikucka ve Francesco Sarracino, "Money, Trust and Happiness in Transition Countries: Evidence From Time Series", **Social Indicators Research**, Vol. 130, No.1, 2017, ss. 87–106.

* Kamu kurumlarına güven; "confidence in public institutions" ve "trust in public institutions" ifadelerinin karşılığıdır.

²³⁵ Jesper Rözer ve Gerbert Kraaykamp, "Income Inequality and Subjective Well-being: A Cross-national Study on the Conditional Effects of Individual and National Characteristics", **Social Indicators Research**, Vol. 113, No. 3, 2013, ss. 1012–1013.

Bireyler başkalarına ve sosyal ortamı şekillendiren kurumlara güvenmedikçe, sorumlu kararlar alamazlar ve kontrol eksikliği yüzünden sıkıntı yaşayabilirler.²³⁶

Kurumlara güven, insanların çeşitli kurumlara karşı duydukları inancı ifade etmektedir. Bir kuruma güvenmek, kurumun kurallara ve yönetmeliklere uyduğuna, iyi çalıştığına ve genel çıkarlara hizmet ettiğine dair güvenin olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla güven kavramı, bireylerin bir kuruma karşı olumlu ya da olumsuz bir tutuma sahip olup olmadıklarını ya da o kurumu onaylayıp onaylamadıklarının ötesine geçmektedir. Güven, bir dizi inanç veya beklentiye içerecek şekilde bireylerin söz konusu kurumlara destek sağlama derecesini de ifade etmektedir.²³⁷

Siyasi kurumlara güvenin düşük olmaması, gelecekteki yaşam koşullarını iyileştirmek için ortak hedeflerin takip edilebileceğine olan güveni ifade etmektedir. İnsanlar politik eylemin etkinliğine güvenmiyorsa, sürdürülebilir hedeflere ulaşmak için herhangi bir taahhütte bulunmayı güvenilir görmemektedir. Temel kurumlara güvenilmiyorsa bireylerin, geleceği kasvetli olarak görmeleri daha muhtemeldir. Kurumlara düşük güven, bireysel eylemleri arzu edilen ortak bir geleceğe doğru koordine etme olasılığındaki azalışı ifade etmektedir.²³⁸

Kurumlara güven, kurumların şeffaflığını ve hesap verebilirliğini de gerektirmektedir. Kurumlara güvenin, vatandaşların iktidar ve devlet kurumlarının faaliyetlerini onayladığı rızasını içeren meşruluğu da sağladığı ifade edilebilir. Vatandaşlar bir hükümetin haklı olarak temsil yetkisine sahip olduğunu düşünürlerse, hükümet güvenilir olarak algılanmaktadır.²³⁹

Kurumlardaki güven ya da güvensizlik derecesi, farklı derecelerde kurumsal temastan etkilenebilmektedir. Kurumsal deneyimler insanlar arasında değişebilir, çünkü farklı geçmişlere sahip insanlar polis, yargı ve gönüllü kuruluşlar gibi kurumlarla farklı

²³⁶ Carola Hommerich, "Trust and Subjective Well-being After the Great East Japan Earthquake, Tsunami and Nuclear Meltdown: Preliminary Results", **International Journal of Japanese Sociology**, Vol. 21, No. 1, 2012, ss. 47–48.

²³⁷ Thierry Devos, Dario Spini ve Shalom H. Schwartz, "Conflicts Among Human Values and Trust in Institutions", **British Journal of Social Psychology**, Vol. 41, No. 4, 2002, s. 484

²³⁸ Lucía Macchia ve Anke C. Plagnol, "Lifesatisfaction and Confidence in National Institutions: Evidence from South America", **Applied Research in Quality of Life**, Vol. 14, No. 3, 2018, s. numarasız.

²³⁹ Adolfo Morrone, Noemi Tontoranelli ve Giulia Ranuzzi, "How Good is Trust? Measuring Trust and its Role for the Progress of Societies", **OECD Statistics Working Papers**, 2009, ss. 23–24.

deneyimlere sahip olabilirler. Genel olarak, birçok insanın özellikle adli kurum ve kuruluşlarla iletişim kurdukları zamanlar bir suça maruz kaldıkları zamanlardır. Bu doğrultuda, bazı deneyimler algıları etkileyebilmektedir. Örneğin boşanma sürecinden memnun olmayan bir kişi haksız bir çözüm olarak ilgili kurumu suçlayabilir.²⁴⁰

Morrone vd.'nin ifadesi ile *"güven, sosyal ve politik etkileşimleri geliştirse bile, her zaman iyi ya da gerekli değildir."* Piyasa ve politik güçten kaynaklanan kötüye kullanımlardan korunmak için belirli bir güvensizlik düzeyi gerekli olabilir. Mikro düzeyde, bu tür bir güven bazen bireylerin politik güveni olarak anılmaktadır. Bu tür bir güven belirli politik liderlere yöneliktir ve bireysel bakış açısını içermektedir.²⁴¹

Bu noktada yorumlanması gereken bazı hususlar önem arz etmektedir. Bunlardan ilki değerler sisteminin, kurumlara güvene etkisidir. Örneğin Devos vd. (2002), kamu kurumlarına güven ve değer öncelikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmada dindar bireylerin gelenekleri korumak için nispeten güçlü bir motivasyon sergiledikleri, kurumlara güvenmek için güçlü bir yakınlığa sahip değerleri olduğu vurgulanmıştır. Aksine, dindar olmayan bireyler bağımsız entelektüel değerleri daha yüksek oranda takip etmektedir. Örneğin solcu taraftarların değerleri, kurumlara karşı daha büyük şüphecilikle yaklaşmalarına neden olmaktadır. Bu açıdan kurumlara daha az güvenirlir. Bağımsız düşünciyi ve eylemi vurgulayan, değişimden yana olan ve kendi kendini kısıtlama, istikrar ve gelenek ve göreneklerin korunmasını vurgulayan değerler arasında bir gerilim vardır. Bu gerilim, bireylerin kurumlara olan güvenini etkilemektedir. Bu doğrultuda yazarlar, kurumlara duyulan güvenin, güvenlik, uygunluk ve gelenek gibi değerlere pozitif olarak bağlı olduğunu, fakat öz yönelim gibi değerlerle negatif ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda kurumlara güven, bireylerin eylemlerini ve özerkliklerini kısıtladıkları ve kendi hedeflerini seçebilme yeteneklerini sınırladıkları için öz yönelim gibi değerlerle çelişmektedir.²⁴²

Değerler sistemi ve çeşitli duygusal taraftarlık gibi unsurlar literatürdeki kanıtlarla da uyumludur. Örneğin Tang (2012), Asya Barometresi Araştırması'nın ikinci dalgasının verileri doğrultusunda Doğu Asya kurumlarındaki yüksek güven düzeyinin

²⁴⁰ John Hudson, "Institutional Trust and Subjective Well-being Across the EU", *Kyklos*, Vol.59, No. 1, 2006, s. 48.

²⁴¹ Morrone, Tontoranelli ve Ranuzzi, s. 5 ve s. 9.

²⁴² Devos, Spini ve Schwartz, ss. 481–494.

temel olarak geleneksel sosyal değerlerden kaynaklandığını bulmuştur.²⁴³ Bu açıdan geleneksel değerlerin kurumsal niteliklerden bağımsız olarak önceliklendirilmesi çeşitli problemlerin de kaynağı niteliğindedir. Chang ve Chu (2006), yolsuzluğun kurumsal güvene olan etkisini test etmiş ve Asya'daki politik kültür ve seçim politikası gibi faktörlerin, yolsuzluğa dair algıları etkisiz hale getirebileceğini öne sürmüştür. Doğu Asya Barometresinin verileri doğrultusunda Asya'daki yolsuzluğun kamu kurumlarına güveni azalttığına dair hiçbir kanıt bulunamamıştır.²⁴⁴ Sampaio vd. (2015) ise kamu kurumlarına olan güvenin genel sosyal veya ekonomik koşullardan ziyade özel politik faktörlerin sonucu olduğu hipotezini destekleyen yönde kanıtlar elde etmiştir.²⁴⁵ Choi ve Woo (2016), Asya Barometresi Anketini kullanarak Japonya, Güney Kore ve Tayvan'da kurumsal yaklaşım olarak belirttikleri kamu kurumlarına güvenin hükümet kurumlarının gerçek performansının bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Doğu Asya için iyi performans gösteren hükümet, vatandaşların politik kurumlara güvenini artırırken performans başarısızlığı politik kurumlara güveni azaltmaktadır.²⁴⁶ Newton ve Norris (1999) Dünya Değerleri Anketi verileri doğrultusunda kamu kurumlarına güveni kurumsal performans göstergesi olarak kullanmıştır. İyi performans gösteren hükümet kurumlarının, vatandaşların güvenini elde ettiği öngörüsü doğrultusunda hükümete güveni belirleyen faktörün öncelikli olarak hükümet performansı olduğu yönünde bulgular elde etmiştir.²⁴⁷

Kurumlara güvenin başka bir açıklaması ise güvenin döngüsel nitelik taşıdığıdır. Örneğin Stevenson ve Wolfers (2011), 1973–2010 dönemini kapsayan Gallup Anketine dayanan çalışmalarında işsizliğin en keskin biçimde arttığı ülkelerde,

²⁴³ Yen-Chen Tang, "Institutional Trust and Democratic Support: From the Perspective of East Asia", <https://pdfs.semanticscholar.org/d5e8/6db1f7cbbf579e02a1a3e8898da318d7aa46.pdf>, 2012, (20 Mart, 2018)

²⁴⁴ Eric CC Chang ve Yun-han Chu, "Corruption and Trust: Exceptionalism In Asian Democracies?", **The Journal of Politics**, Vol.68, No. 2, 2006, 259–271, http://daais.sinica.edu.tw/download/publication_list/en/98.pdf, (23 Haziran 2019)

²⁴⁵ Joelson Sampaio ve Diğerleri, " Does the Concern About Local Crime Affect Trust in the Police?", **Department of Economics, Fea-Usp Working Paper Series**, No. 19, 2015

²⁴⁶ Eunjung Choi ve Jongseok Woo, "The Origins of Political Trust in East Asian Democracies: Psychological, Cultural, and Institutional Arguments", **Japanese Journal of Political Science**, Vol. 17, No. 3, 2016, ss. 410–426.

²⁴⁷ Newton, Kenneth ve Pippa Norris, "Confidence in Public Institutions: Faith, Culture or Performance?", " <https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/NEWTON.PDF>., 1999, ss. 1–33, (16 Kasım, 2019)

hem finansal kurumlara hem de ulusal hükümetlere olan güvenin çarpıcı bir şekilde düştüğünü tespit etmiştir.²⁴⁸

Çeşitli kurumlara duyulan güven düzeyi aralarında bazı ilişkiler de önem kazanabilmektedir. Örneğin Nakajo (2015), Sosyal Sermaye Karşılaştırması Anketi verilerini kullanarak yerel yönetime duyulan güvenin büyük ölçüde sivil katılımdan kaynaklandığını ve federal hükümete olan güvenin esas olarak vatandaşların hükümetin performans algısının bir işlevi olduğunu ileri sürmüştür. Ülke çapında hükümetin daha yüksek güven düzeyine sahip olmasının, demokratik istikrarı desteklediğini ancak bu güvenin yerel yönetime güven aracılığıyla sivil katılımdan kaynaklandığı yönünde bulgular elde etmiştir.²⁴⁹ Kaase (1999) ise kişiler arası güven, siyasi kurumlara güven arasındaki ilişkiyi, Eurobarometre, Avrupa ve Dünya Değerler Anket verileri ile analiz etmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, kişiler arası güven ve dokuz Avrupa ülkesindeki politik güven arasındaki istatistiksel ilişki, genellikle olumlu olsa da, çok düşük düzeydedir.²⁵⁰

Literatürde, kamu kurumlarına duyulan güven, yaşam memnuniyetinin belirleyicileri arasında değerlendirilmektedir. Örneğin Macchia ve Plagnol (2018), on Güney Amerika ülkesi arasında 2009–2016 dönemi için Gallup Dünya Anketi'nin sekiz dalgasını kullanarak, mali kurumlara güveni, seçimlerin dürüstlüğü, ordu, yargı sistemi, ulusal hükümet ve polise güveni yaşam memnuniyeti fonksiyonunun güven temelli belirleyicileri olarak kullanmıştır. Demografik faktörler ve makroekonomik göstergeleri kontrol ettikten sonra bile bu tür kurumlara güvenenlerin, kurumsal güvene sahip olmayanlardan daha yüksek oranlarda yaşam memnuniyeti bildirdiği yönünde bulgular sunulmuştur.²⁵¹ Hudson (2006), Eurobarometre verilerini kullanarak uluslararası sivil toplum kuruluşları veya Birleşmiş Milletler (BM) gibi kurumların yaşam memnuniyetinin belirleyicisi olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Bu doğrultuda BM'e güvenin önemi, insanların kendi ülkeleri dışındaki olaylarla

²⁴⁸ Betsey Stevenson ve Justin Wolfers, "Trust in Public Institutions over the Business Cycle", **American Economic Review**, Vol. 101, No. 3, 2011, ss. 281–87.

²⁴⁹ Miwa Nakajo, "Civic Engagement and Trust in National and Local Governments ", Order No. 3731154, ProQuest Dissertations & Theses Global, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Texas A&M University, 2015).

²⁵⁰ Max Kaase, "Interpersonal Trust, Political Trust and non-Institutionalised Political Participation in Western Europe", **West European Politics**, Vol. 22, No. 3, 1999, ss. 1–21.

²⁵¹ Macchia ve Plagnol, ss. 721–736.

ilgilendikleri yönünde yorumlamıştır. Yazar çalışmasında kurumlara güveni kurumsal kalitenin göstergesi olarak kabul etmiştir.²⁵² Bartolini vd.(2013), Genel Sosyal Anket verilerini kullanarak sosyal bağlardaki azalmanın ve kurumlara güvendedeki* düşüşün yaşam memnuniyetindeki azalmayı önemli bir şekilde etkilediğini tespit etmiştir.²⁵³

Genellikle kamu kurumlarına güvenin yaşam memnuniyetini olumlu etkilediği yönünde değerlendirmeler sunulmuştur. Bu değerlendirmeler, bazen kamu kurumlara güvenin kurumsal performans ürünü olduğunu bazen de olmadığını belirtmektedir. Kurumlara güven bazı durumlarda ideolojik görüşler doğrultusunda değişebilmektedir. Kurumlara güvenin yaşam memnuniyetini arttırmasına rağmen gerçek bir kurumsal performans ürünü olup olmadığının değerlendirilmesi doğru politika önerileri için dikkatle yorumlanmalıdır.

4.6. Güvenilir Çevrede Yaşamın Yaşam Memnuniyeti İle İlişkisi

Güvenilirliğin faydaları, yalnızca bir kimsenin ne tür bir karaktere sahip olduğuna değil, aynı zamanda yaşadığı çevreye de bağlıdır. Güvenilir biri olursa bile yaşanan çevre güvenilir değilse güvenden beklenen fayda elde edilememektedir.²⁵⁴

Kuroki (2015), güvenilir ortamlar insanların yaşam memnuniyetine etki eder mi, yoksa yaşam memnuniyeti, yüksek güven ortamları yaratır mı sorusu kapsamında, daha güvenilir vatandaşların bulunduğu bir bölgede yaşamının, herkesin yaşam memnuniyetini yükseltmediğini ve güvenilir olmayan bireylerin yüksek güvenli bölgelerde yaşamaktan yararlanamadıkları yönünde bulgular elde etmiştir.²⁵⁵

Helliwell ve Wang (2011), güvenilir bir çevrede yaşamın yaşam memnuniyetine etkisini Kanada Genel Anketi ve Gallup Dünya Anketi verileri kapsamında değerlendirmiştir. Bireylerden kaybedilen bir cüzdanın, komşuları tarafından bulunursa kendilerine iade edilme olasılığını değerlendirmeleri istenmiştir.

²⁵² Hudson, ss. 43–62.

* Çalışmada yüksek mahkeme, federal hükümet, yürütme, askeri kuvvetler, bankalar ve finans kurumları, büyük şirketler, örgütlü emek dernekleri, eğitim sistemi, dini topluluklar, tıp gibi bilimsel topluluklar, basın ve televizyon gibi kurumlara güven değişkenleri kullanılmıştır.

²⁵³ Bartolini, Bilancini ve Pugno, ss. 1033–1059.

²⁵⁴ Daniel M. Hausman, "Trustworthiness and Self-interest", *Journal of Banking & Finance*, Vol. 26, No. 9, 2002, s. 1773.

²⁵⁵ Masanori Kuroki, "Does Social Trust Increase Individual Happiness in Japan?", *The Japanese Economic Review*, Vol. 62, No. 4, 2011, ss. 444–459.

Güvenilir bir çevrede yaşamakta olanların yüzde yedi oranında daha yüksek düzeyde yaşam memnuniyetine sahip oldukları tespit edilmiştir. Cüzdanın dönme olasılığı kapsamında çalışmada gelir-eşdeğer telafi edici farklılıklar tahmin edilerek, yaşam memnuniyetinde aynı artışı sağlayabilmek için yaklaşık üçte iki oranında gelir artışının sağlanması gerektiği yönünde kanıtlar sunulmuştur.²⁵⁶

4.7. Güvene Bağlı Tolerans Düzeyinin Yaşam Memnuniyeti İle İlişkisi

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (Unesco) "Tolerans İlkeleri Beyanı" toleransı, "farklılıkta uyum" olarak tanımlanmıştır. Tolerans, "*insanların görünüşlerinde, durumlarında, konuşmalarında, davranışlarında ve değerlerinde doğal olarak farklılık gösterdiği gerçeğini kabul etmek*" anlamına gelmektedir.²⁵⁷

Savaşların ve çeşitliliğin arttığı günümüzde, tolerans ya da dilimizdeki karşılığı ile hoşgörü daha da önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu açıdan ülkelerin tolerans düzeyini belirleyen koşullar önem arz etmektedir. Berggren ve Nilsson (2013), kurumlar ve tolerans gibi sosyal değişkenlerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğu yönündeki çalışmasında, ekonomik özgürlükler ve tolerans düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Mülkiyet hakları ve sözleşme hukuku da dahil olmak üzere, hukukun üstünlüğüne atıfta bulunarak insanların, başkalarıyla etkileşimden korkmamalarını sağlayan kurumların güven yaratmakta önemli olduğunu, piyasa sürecinin hukukun üstünlüğü ile desteklendiğinde insanlar arasındaki etkileşimin toleransı geliştirebileceği değerlendirilmiştir. Ekonomik özgürlüklerin eşitsizliği arttırması durumun da ise tolerans düzeyi olumsuz etkilenebilmektedir. Çalışmada ekonomik özgürlük türlerinden sağlam paraya erişim, hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvenliğinin tolerans ile pozitif yönde ilişkili olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.²⁵⁸

Tolerans, sadece farklılıkları kabul etme ve bir arada yaşama kabiliyeti elde etme açısından değil iktisadi süreçlere katkısı ile de önemli bir unsurdur. Florida ve Gates (2015), yüksek teknolojili metropol alanlarında diğer metropollerden daha fazla

²⁵⁶ John F. Helliwell ve Shun Wang, "Trust and Well-being", **International Journal of Wellbeing**, Vol.1, No.1, 2011, ss. 42–78.

²⁵⁷ Unesco, "Declaration of Principles on Tolerance", **Culture of Peace Programme**, 1995, s. 9.

²⁵⁸ Niclas Berggren ve Therese Nilsson, "Does Economic Freedom Foster Tolerance?", **Kyklos**, Vol. 66, No. 2, 2013, ss. 177–207.

yetenekli işgücü olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Yazarlar, yetenekli işçileri belirli metropol alanına çeken mekanizmaların ne olduğu ve bireylerin yerleşim yeri kararlarını nasıl verdiklerini araştırmışlardır. Çalışmada, ABD'nin en kalabalık elli metropol bölgesinde tolerans düzeyi ile yüksek teknoloji başarısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Düşünce çeşitliliğini ve açık fikirli olmayı kabul eden yerleşim yerleri tolerans seviyesi yüksek yerler olarak tanımlanmıştır. Bu gibi yerler beşeri sermaye girişi için düşük giriş engelleri sağlamaktadır. Tolerans, yetenekli insanları bölgeye çekmeye yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda çalışmada toleransın, yüksek teknoloji endüstrisi oluşumunu sağlamada ve bölgesel büyümede önemli etkileri olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.²⁵⁹ Qian (2013), toleransın insanlar arasında, özellikle farklı geçmişlere sahip insanlar arasında, iletişimin önündeki engelleri azalttığını, bilgi yayılımı için daha fazla fırsat yarattığını belirtmiştir. ABD'de tolerans düzeyi ve beşeri sermayesi arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Bu ilişkinin varlığının, kentsel politikaların iletişimin önündeki engelleri azaltacak ve farklı kültüre sahip gruplar arasında sosyal uyumu kolaylaştıracak şekilde belirlenmesi için önemli olduğu ifade edilmiştir.²⁶⁰

Danimarka, Norveç, Finlandiya ve İsveç en yüksek tolerans seviyesine sahip ülkelerdir. Yunanistan, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Portekiz ve Polonya ise en az toleranslı ülkelerdir ve aynı zamanda genel güven seviyeleri bu ülkelerde oldukça düşüktür.²⁶¹ Sıpinen ve Bäck (2016), genel güven düzeyi yüksek olan ülkelerin daha yüksek tolerans seviyesine sahip olduğu yönünde bulgular sunmuştur. Çalışmada, güvenin dayanışma ve hoşgörüyü artırdığı belirtilmiştir. Genel olarak insanlara güvenen bireylerin, azınlıklar ve yeni etnik gruplarla işbirliğine inandıkları ifade edilmiştir. Çalışmada göçmenlere karşı algıyı belirlemek için çeşitli soru grupları kapsamında bir tehdit endeksi oluşturulmuştur. Endekste, başka ülkelere gelen insanlar nedeniyle suç oranlarının kötüleşip kötüleşmediği, söz konusu kişilerin ülke ekonomisi için genel olarak iyi ya da kötü olup olmadığı, mevcut işçilerin işlerini kaybetmelerine neden olup

²⁵⁹ Richard Florida ve Gary Gates, "Technology and Tolerance: The Importance of Diversity to High-technology Growth", **The City as an Entertainment Machine Emerald Group Publishing Limited**, 2003, ss. 199–219.

²⁶⁰ Haifeng Qian, "Diversity Versus Tolerance: The Social Drivers of Innovation and Entrepreneurship in US Cities", **Urban Studies**, Vol. 50, No. 13, 2013, ss. 2730-31.

²⁶¹ Francesca Borgonovi, "The Relationship Between Education and Levels of Trust and Tolerance in Europe 1", **The British Journal of Sociology**, Vol. 63, No. 1, 2012, s.148.

olmadığı yönünde sorular kullanılmıştır. Yazarlar, güven ve göçle ilgili algılanan tehdit seviyesi arasında anlamlı ve negatif bir korelasyon olduğu yönde kanıtlar sunmuştur.²⁶²

Tolerans, yaşam memnuniyetini için önemli bir unsurdur. Inglehart vd. (2008), 1981'den 2007'ye kadar yapılan temsili ulusal anketlerden elde edilen veriler doğrultusunda, demokratikleşmenin, insanların özgür seçime sahip oldukları algısını arttırdığını bu algı ile gelişen toleransın dünya çapında daha yüksek yaşam memnuniyeti seviyelerine yol açtığını değerlendirmiştir.²⁶³

Bilgimiz dahilinde, literatürde tolerans ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi doğrudan araştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Belirtilen literatür doğrultusunda farklılıkları kabul edebilmek ve toleranslı olabilmek için genel güven seviyesinin yüksek ve kurumsal etkinliğin sağlanmış olması gerekmektedir. Bu kapsamda, güvenin yaşam memnuniyetine olumlu katkısının, toleransı etkileme mekanizması ile de gerçekleştiği şeklinde yorumlanabilir.

4.8. Kurumlar ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi

Kurumlar ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki genel olarak ekonomik ve politik özgürlükler, federal yapının yaşam memnuniyetine etkisi, siyasi sürece katılmanın sağladığı memnuniyet gibi unsurlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Veenhoven (2000), ekonomik özgürlüklerin özellikle yoksul ülkelerde serbest ticaret fırsatı sağlayarak yaşam memnuniyetini artırdığını, politik özgürlüklerin ise daha zengin ülkelerde önemli olduğunu belirtmiştir. Yazara göre ekonomik özgürlükler, gelir artırıcı etkilerinden bağımsız olarak yaşam memnuniyetini farklı mekanizmalarla da etkileyebilmektedir. Daha fazla özgürlük, bireylerin yaşam tarzlarına müdahaleyi engelleyerek memnuniyetlerini arttırabilir. Politik özgürlükler ise, politik baskının uygulanmaması doğrultusunda yaşam memnuniyetini arttırabilmektedir.²⁶⁴ Orviska vd. (2014), Dünya Değerler Anketi verileri doğrultusunda demokrasiden duyulan

²⁶² Josefina Sipilinen ve Maria Bäck, "Generalised Trust and Perceptions of Immigration in Europe", <https://pdfs.semanticscholar.org/2dfe/53dad03992492df9d91f8f558ed8b567acc3.pdf>, ss. 1–30, (5 Aralık, 2019),

²⁶³ Ronald Inglehart ve Diğerleri, "Development, Freedom, and Rising Happiness: A Global Perspective (1981–2007)", *Perspectives on Psychological Science*, Vol. 3, No. 4, 2008, ss. 264–285.

²⁶⁴ Ruut Veenhoven, "Freedom and Happiness: A Comparative Study in Forty-four Nations in the Early 1990s", *Culture and Subjective Well-being*, Ed Diener and Eunkook M. Suh (Ed.), 2000, ss. 257–288.

memnuniyet ve yaşam memnuniyeti arasında pozitif ilişki olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmada, etkinin kadınlar ve gelişmiş ülkeler için daha az önemli olduğu değerlendirilmiştir. Yazarların politik özgürlüklerin özellikle yoksul ülkelerde, yaşam memnuniyetine katkıda bulunduğu yönündeki bulguları Veenhoven (2000)'ın bulguları ile çelişmektedir.²⁶⁵

Spruk ve Kešeljević (2015), ekonomik özgürlüklerin önemli ölçüde daha yüksek yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğunu değerlendirmiştir. Çalışmaya göre, ekonomik özgürlük endeksinde % 10'luk bir artış, ulusal mutluluk endeksini 0,5 puan arttırmaktadır.²⁶⁶ Rode (2013), ekonomik özgürlüklerin yaşam memnuniyetini nedensel olarak etkilediği yönünde bulgular sunmuştur. Ekonomik özgürlükler için coğrafi konum ve nüfusun ana dil olarak İngilizce konuşan kesimini enstrüman* olarak kullanmıştır. Sağlam paraya erişim ve uluslararası ticarete özgürlük ile ilişkili ekonomik düzenlemelerin düşük gelirli ülkelerin vatandaşlarının yaşam memnuniyetini önemli ölçüde artırma potansiyeli olduğu değerlendirilmiştir. Mülkiyet haklarının güvenliği ve yasal organların tarafsızlığı gibi kurumların yapısal özellikleri, gelişmiş ülkelerdeki vatandaşların yaşam memnuniyetini nispeten daha fazla etkilemektedir. Çalışmada kanun önünde eşitlik garantisi, mülkiyet haklarının korunması ve mahkemelerin tarafsızlığı gibi kurumsal faktörlerin yaşam memnuniyetini etkilemesi için vatandaşlara temel ekonomik hürriyetler ve maddi iyilik halinin öncelikle sağlanması gerektiği çıkarımı yapılmıştır.²⁶⁷

Gehring (2013), gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere ayrı ayrı bakıldığında, yüksek ekonomik özgürlüklerin yaşam memnuniyeti üzerindeki genel etkisinin

²⁶⁵ Marta Orviska, Anetta Caplanova ve John Hudson, "The Impact of Democracy on Well-being", **Social Indicators Research**, 115. 1, 2014, ss. 493–508.

²⁶⁶ Rok Spruk ve Aleskandar Keseljevic "Institutional Origins of Subjective Well-being: Estimating the Effects of Economic Freedom on National Happiness", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 17, No. 2, 2016, ss. 659–712.

* Yazar, bir ülkenin coğrafi konumunu, ekonomik faaliyet seviyesini tropik iklimden ve dünyanın önde gelen pazar merkezlerinden uzak bulunması ile olumsuz etkilerken, kıyı şeridinde yakınlığı ile olumlu etkileyebileceği doğrultusunda değerlendirmiştir. Bu doğrultuda yazar, New York, Rotterdam ve Tokyo pazarlarına olan hava mesafesini enstrüman değişkeni olarak kullanmıştır. Çalışmada yazar, coğrafi konumun kurumları doğrudan etkilediği ancak yaşam memnuniyeti üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını belirterek ekonomik özgürlükler için uygun bir enstrüman olduğunu açıklamıştır. Bir ülkenin mülkiyet hakları, ilk koloni türüne göre büyük ölçüde şekillenmektedir. Anglo-Sakson hukuk kökenli ülkeler, Fransız hukuk kökenli ülkelere daha fazla hesap verebilir yasal sisteme sahip ülkelerdir. Bu doğrultuda yazar, nüfusun ana dili İngilizce olan kişilerin toplam nüfusa oranını, enstrüman değişkeni olarak kullanabileceğini belirtmiştir.

²⁶⁷ Martin Rode, "Do Good Institutions Make Citizens Happy, or Do Happy Citizens Build Better Institutions?", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 14, No. 5, 2013, ss. 1479–1505.

gelişmekte olan ülkeler için daha fazla olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmada, devlet müdahalesindeki azalışların olumlu etkisinin gelişmekte olan ülkeler için daha yüksek yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğu yönünde bulgular sunulmuştur. Yüksek düzeyde yolsuzluğun, gelişmekte olan ülkelerdeki bu durumu açıklayabileceğini belirtmiştir. Tarafsız bir hukuk sistemi ve güvenli mülkiyet haklarının olumlu etkisi ise gelişmiş ülkelerde daha fazla yaşam memnuniyetini etkilemektedir.²⁶⁸

Literatürde ekonomik özgürlüklerin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi ağırlık kazanmasına rağmen, demokrasinin direkt etkisini araştıran çalışmalar daha sınırlıdır. Örneğin Dorn vd. (2005), demokrasinin seçmenlerin tercihlerini daha çok yansıtan politikalar üretmesi varsayımı doğrultusunda, demokrasinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini değerlendirmişlerdir. Polity IV endeksi kapsamında demokrasi seviyesindeki değişimlerin memnuniyeti etkilediği yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmaya göre, uzun demokratik geleneğe sahip ülkelerle karşılaştırıldığında, demokrasinin yaşam memnuniyeti üzerindeki olumlu etkisi geçiş dönemindeki ülkelerde daha sınırlıdır. Yazarlar, demokratik yapıların ortaya çıkmasından sonra, demokrasinin faydalarından yararlanılmasının zaman aldığını değerlendirmiştir.²⁶⁹ Frey ve Stutzer (2000), İsviçre kantonları arasında kurumsal farklılıkların yaşam memnuniyeti farklılıklarına yol açtığı yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmaya göre daha fazla yerel demokrasiye sahip kantonlarda yaşayan bireyler daha yüksek yaşam memnuniyeti bildirmektedir.²⁷⁰

4.9. Kurumlar, Güven ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi (Literatür Açığı)

Toplum merkezli güven oluşum sürecinde güven, sivil toplum modeliyle gönüllü örgütler ve gruplar yolu ile üretilmektedir. Bu kapsamda güvenin kurumsal performansı etkilediği değerlendirilmektedir. Sosyal sermaye teorisinin ana argümanı olan bu görüş için literatürde sınırlı sayıda destek sağlanmış olsa da bu görüşün

²⁶⁸ Kai Gehring, "Who Benefits from Economic Freedom? Unraveling the Effect of Economic Freedom on Subjective Well-being", **World Development**, Vol. 50, 2013, ss. 74–90.

²⁶⁹ David Dorn ve Diğerleri, "Is it Culture or Democracy? The Impact of Democracy and Culture on Happiness", **Social Indicators Research**, Vol. 82, No. 3, 2007, ss. 505–526.

²⁷⁰ Bruno S. Frey ve Alois Stutzer, "Happiness, Economy and Institutions", **The Economic Journal**, Vol. 110, No. 466, 2000, ss. 918–938.

hakimiyeti altında, toplumsal güven düzeyini arttırmak için gönüllü kuruluşların ve derneklerin geliştirilmesi, birçok ülkeye politika önerisi olarak sunulmuştur.

Güvenin oluşmasında ikinci görüş, kurum merkezli bakış açısını yansıtmaktadır. Bu görüşte güven, kurumsal performansın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Genel olarak demokrasinin, mülkiyet haklarının, farklı kurumsal tasarımların güveni etkilediği literatürde değerlendirilmiştir. Özellikle mülkiyet haklarının güvenliği, başkalarına güvenme özgürlüğü sağlamaktadır.²⁷¹

Toplum ve kurum merkezli yaklaşımın literatür taramasının incelendiği bölümde değerlendirildiği üzere, genel kanı, güvenin kurumları değil, kurumların güveni daha fazla etkilediği yönündedir. Bu doğrultuda literatürde, kurumsal mekanizmanın kişiler arası genel güven oluşturma etkisinin önemli olduğu tespit edilmiştir.

Kurumlar ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki genel olarak ekonomik ve politik özgürlüklerin etkisi kapsamında değerlendirilmiştir. Genel olarak ekonomik özgürlüklerin gelir arttırıcı unsurları geliştirmekte olan ülkeler için, mülkiyet hakları ise gelişmiş ülkeler için yaşam memnuniyetini etkilememektedir. Bu kapsamda söz konusu çalışmalar kurumların, güven ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini ayrı ayrı değerlendirmiştir.

Güven, yaşam memnuniyetinin en önemli belirleyicileri arasında kabul edilmektedir. Literatürde belirtildiği üzere, Bjørnskov (2003), Bartolini ve Sarracino (2015), Bartolini vd. (2017) ve Mikucka vd.'nin (2017) çalışmalarında güvenin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemini, ülkeler arası memnuniyet farklılıklarını açıklaması; maddi kaygıların önemine rağmen yaşam memnuniyetini önemli derecede öngörmesi; büyümeyenin yaşam memnuniyeti artışı sağlamasının güvene bağlı olması gibi unsurlar kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmalarda, güvenin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi nedensellik bağı kurulmadan belirlenmiştir.

Güvenin yaşam memnuniyetine neden olduğu hipotezini destekleyen ve bu doğrultuda enstrüman değişken kullanan bilginiz dahilinde iki çalışma vardır.

²⁷¹ Berggren ve Jordahl, s. 169.

Björnskov (2008), ABD'de 1983–1998 dönemi için güvenin yaşam memnuniyetine nedensel etkisini değerlendirmiştir. Gini katsayısını, Kuzey-Güney eyalet ayrımını* ve nüfusun yaş yapısını** enstrüman olarak kullanmıştır.*** Yazar, kullandığı tüm enstrümanların yaşam memnuniyetini direkt değil güven üzerinden etkilediğini varsaymıştır. Bulguları, nedenselliğin güvenden yaşam memnuniyetine doğru olduğu fikrini desteklemektedir.²⁷² Aynı doğrultuda Kuroki (2011), Japonya için güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizmayı incelemiştir. Yazar, göçün bireylerin başkaları ile tanışma olasılığını azaltması nedeni ile güveni etkilediğini varsayarak ortalama oturma süresini, güven için enstrüman değişken olarak kullanmıştır. Çalışmada nüfus sayımından beş yıl önce de aynı ilde yaşayanların oranı hesaplanmıştır. Yazar, bir toplumdaki ortalama oturma süresi toplumsal güveni arttırmalı hipotezi doğrultusunda güvenin nedensel olarak yaşam memnuniyetini etkilediği yönünde bulgular sunmuştur.²⁷³

Nedensel mekanizmayı sunan çalışmalar, güven ve yaşam memnuniyeti değişkenlerinin aynı anda pozitif bir eğilime sahip olmaktan ziyade, güven oluştuktan sonra yaşam memnuniyetinin artacağını göstermektedir. Bu kapsamda güveni arttıran politikalar uygulanmalıdır. Bu politikaların toplum merkezli bakış açısıyla mı yoksa kurum merkezli bakış açısıyla mı belirleneceği söz konusu çalışmalarda açıklanmamaktadır.

Bu duruma açıklık getirebilmek için kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel bağın çözümlenmesi gerekmektedir. Literatürde, kurumlar-güven; kurumlar-yaşam memnuniyeti; güven-yaşam memnuniyeti ilişkisinin ayrı ayrı değerlendirildiği belirlenmiştir. Kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki

* Daha soğuk bölgelerde insanların bir arada kalmak için daha fazla sosyal etkileşimde bulunduğu varsayılmaktadır. Bu etkileşimin güvene etkisi sıcaklık üzerinden değerlendirilmiştir.

** Putnam (2000), genç Amerikalı vatandaşların, yaşlı vatandaşlara göre başkalarına daha az güvendiğini belirterek, yaş yapısının kohort etkisi olduğunu değerlendirmiştir. Bu açıklama kapsamında yazar, nüfusun yaş yapısını enstrüman değişken olarak kullanmıştır (Björnskov, "**Determinants of Generalized Trust: A Cross-country Comparison**", s. 7).

*** Putnam, nüfusun yaş yapısı değişmediği sürece, çocukların ebeveynleri tarafından izlenen döngüyü yeniden ürettiği için hiçbir sosyal değişimin yaşanmayacağını belirtmiştir. Putnam, yirminci yüzyılın son yarısında, ABD nüfusunun yaş yapısındaki değişikliklerin, politik ve sosyal katılımdaki toplam değişikliklerin tam tersi olduğunu, bu durumun güveni azalttığını savunmuştur. Bu dönemde nüfusun yaş yapısı artmış siyasi ve sosyal katılım azalmıştır. (Putnam, Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, s. 514)

²⁷² Christian Björnskov, "Social Capital and Happiness in the United States", **Applied Research in Quality of Life**, Vol. 3, No.1, 2008, ss. 43–62.

²⁷³ Kuroki, s. 445.

nedensel mekanizmaya ise literatürde bir açıklık getirilmemiştir. Bu açığın önemli olması nedeni ile çalışmanın ampirik analizinin ikinci alt bölümünde kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel bağ ileri sürülen hipotezler doğrultusunda test edilecektir.

5. NİSPİ GELİR KONUMUNUN GÜVEN İLE ETKİLEŞİMİ

Nispi gelir, yaşam memnuniyetinin en önemli iktisadi belirleyicilerinden biri olmanın yanı sıra bireylerin sağlık, duygu durumu, davranış kalıpları ve piyasa ekonomisine verdiği destek düzeyi gibi birçok unsuru etkilemesi yönüyle de önem arz etmektedir. Bu kapsamda nispi gelir algısının nasıl oluştuğunu anlayabilmek söz konusu unsurlarda iyileşme sağlanması için de gereklidir. Bireylerin gerçek nispi gelir konumları algıladıkları nispi gelir konumlarından farklı olabilmektedir. Bireyler kendilerini gerçek konumlarından daha kötü veya daha iyi yerlerde algılayabilirler. Bu bölümde, bireylerin neden nispi gelir kapsamında karşılaştırma yaptıkları ve bu karşılaştırmaların bireylerin tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Ardından nispi gelir ve güven arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar ele alınarak ampirik kısımda incelenecek olana nispi gelir ve güven arasındaki etkileşimin temelleri sunulacaktır.

5.1. Nispi Gelir Kapsamında Karşılaştırma Nedenleri

Nispi gelir hipotezi, bir bireyin belirli bir tüketim seviyesinden elde ettiği memnuniyetin ya da faydanın, tüketimin mutlak miktarına göre değil, toplumdaki nispi büyüklüğüne bağlı olduğunu belirtmektedir. Nispi gelir hipotezi, bu açıdan bağımlı tercihler olgusu olarak ifade edilmektedir.²⁷⁴

Nispi gelir endişelerin etkileri bir birimden elde edilen faydayı azaltmanın yanı sıra, bireylerin göze çarpan tüketimini arttırmak için faaliyetlerde bulunmasına neden olmaktadır.²⁷⁵ Konumsal kaygılar, bireylerin fazla tüketmesine, fazla çalışmasına ve daha az tasarruf etmesine neden olmaktadır.²⁷⁶ Örneğin Akhaabi (2010), ABD düzeyinde nispi gelir algısının, kredi kartı borç miktarının önemli bir açıklayıcısı olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmada bireylerin nispi gelir konumlarını arttırmak için kredi

²⁷⁴ Kuperman, s. 153.

²⁷⁵ Alpaslan Akay ve Peter Martinsson, "Does Relative Income Matter for the Very Poor? Evidence from rural Ethiopia", *Economics Letters*, Vol. 110, No. 3, 2011, s. 213.

²⁷⁶ Francisco Alvarez-Cuadrado ve Ngo Van Long, "The Relative Income Hypothesis", *Journal of Economic Dynamics and Control*, Vol. 35, No. 9, 2011, s. 1498.

kart borçlarını cari seviyelere göre yaklaşık % 25,58 oranında arttırdığı yönünde kanıtlar sunulmuştur.²⁷⁷

Karşılaştırmaların nedenleri arasında bireylerin sağlık, iş, aile, toplum, yaşam standardı gibi alanlarda kendilerini bir grubun parçası görme inancı bulunmaktadır. Bu inançlar maddi malların, servetin ve gelirin sahipliğiyle ilgilidir. İnsanlar kendilerini maddi yaşam alanında değerlendirir. Gerçek ve ideal benlik imajı arasındaki düşük tutarsızlık olarak ifade edilen olumlu öz değerlendirmeler yaşam standartlarından memnuniyetle, tersine gerçek ve ideal arasındaki yüksek tutarsızlık olarak ifade edilen olumsuz öz değerlendirmeler ise memnuniyetsizlikle sonuçlanmaktadır.²⁷⁸

İnsanlar, yetenekleri, performansları ve diğer sosyal olarak tanımlanmış özellikleriyle ilgili belirsizliği azaltma ihtiyacı duyduklarında ve kendilerini yargılayacak bir dış standarda güvendiklerinde karşılaştırma yapmaya meyilli olmaktadır. Kendi değerlerinden emin olmayan ve iç standartlara sahip olmayan bireyler sık sık sosyal karşılaştırma yapmaktadır.²⁷⁹

Net iç standartları olmayan bireyler tüketim düzeyini artırmak suretiyle yaşam memnuniyetlerini arttırma yolunu tercih etmektedir. Bu durum kısır bir döngüyü neden olabilmektedir. Daha fazla gelir daha fazla tüketim ilişkisi yüksek bir fırsat maliyetine neden olabilir. Maddi malların tüketimi artarken, ilişkisel malların tüketim düzeyinin azalması, kişisel gelirlerin bu kanal üzerinden yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemesine neden olmaktadır.²⁸⁰

Nispi gelir hipotezinde tüketim algısı, bireyin gerçekte ihtiyacı olanla ihtiyaç algısı arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Örneğin Layard vd. (2010), ABD için Gallup verisini kullanarak, dört kişilik bir ailenin yaşaması için gereken en az gelir miktarının ne olması gerektiği sorusuna verilen cevapların, gelirlerdeki artışlar doğrultusunda her yıl ihtiyaç algılarının da artmış olduğu algısıyla değişime uğradığını

²⁷⁷ Hilary Akhaabi, "Relative Income and Consumer Debt: Evidence From the US Survey of Consumer Finance" Order No. 3427219, ProQuest Dissertations & Theses Global, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Walden University, 2010).

²⁷⁸ M. Joseph Sirgy, "Materialism and Quality of Life", **Social Indicators Research**, Vol. 43, No. 3, 1998, s. 235.

²⁷⁹ Judith White ve Diğerleri, "Frequent Social Comparisons and Destructive Emotions and Behaviors: The Dark Side of Social Comparisons", **Journal of Adult Development**, Vol. 13, No. 1, 2006, s. 37.

²⁸⁰ Leonardo Becchetti, Giovanni Trovato ve David Andres Londono Bedoya, "Income, Relational Goods and Happiness", **Applied Economics**, Vol. 43, No. 3, 2011, s. 273.

değerlendirmiştir. Bu durum bireylerin zihinsel olarak gelir normu kavramına sahip olduğunu ve genel yaşam standartları ile yükseldiğini desteklemektedir.²⁸¹

5.2. Nispi Gelir Konumu ve Etkileri

Bireyin nispi gelir konumu, gerçek maddi durumundan ziyade kendi algısına bağlı olarak değişebilmektedir. Konumsal kaygılar; bireyin sağlığını, davranışlarını, duygu durumunu ve piyasa ekonomisine verdiği destek düzeyi gibi birçok duruma etki etmektedir.

Literatürün nispi gelir kaygılarında dikkat çektiği en önemli unsurlardan biri, bireyin sağlığına etkisidir. Marmot ve Wilkinson'a (2001) göre konumsal kaygılar ve yoksunluk duygusu, fiziksel hastalığa yol açan stres ve endişeyi tetiklemektedir. Stres ve endişe ise sosyal izolasyon, depresyon gibi psikososyal etkilere yol açmaktadır.²⁸² Sağlık ve nispi gelir ilişkisini araştıran çalışmalardan Pham ve Kanter (2009), ABD'de nispi konum ve sağlık arasında bir ilişki olup olmadığını incelemiştir. Çalışmada, daha düşük nispi konumun, fizyolojik strese bağlı olduğu düşünülen sağlık koşullarıyla ilişkili olma eğiliminde olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Çok düşük nispi konum, fiziksel sağlık ve hareketlilik, genel hastalık yükünün artması ve kardiyovasküler morbiditenin bildirilmesi ile ilişkiliyken yüksek nispi konum, diyabet, ülser ve hipertansiyon bildirme olasılığı ile daha az ilişkilidir.²⁸³ Gravelle ve Sutton (2009), bireyin bildirdikleri sağlık durumlarının kendilerini karşılaştırdıkları referans grubuna bağlı olduğunu tespit etmiştir.²⁸⁴ McGee vd.(1999) ve Benjamins vd.'nin (2004), öznel sağlık algısı ile mortalite arasında güçlü ilişki olduğu yönünde bulgular elde etmeleri bu durumun önemini daha da arttırmaktadır.^{285&286} Bu kapsamda, nispi gelirin öznel sağlık üzerinden ölüm oranlarını etkilediği değerlendirilebilir.

²⁸¹ Richard Layard, Guy Mayraz ve Stephen Nickell, "Does Relative Income Matter? are the Critics Right", Ed Diener, John F. Helliwell and Daniel Kahneman (Ed.), **International Differences in Well-Being**, Oxford University Press, 2010, s. 148.

²⁸² Michael Marmot ve Richard G. Wilkinson, "Psychosocial and Material Pathways in the Relation between Income and Health: A response to Lynch et al", **BMJ**, Vol.322, No. 1233–6, 2001, s. 1234.

²⁸³ Genevieve Pham-Kanter, "Social Comparisons and Health: Can Having Richer Friends and Neighbors Make You Sick?", **Social Science & Medicine**, Vol. 69, No. 3, 2009, s. 335.

²⁸⁴ Hugh Gravelle ve Matt Sutton, "Income, Relative Income, and Self-reported Health in Britain 1979–2000", **Health Economics**, Vol. 18, No. 2, 2009, ss. 125–145.

²⁸⁵ Maureen Benjamins ve Diğerleri, "Self-reported Health and Adult Mortality Risk: An Analysis of Cause-Specific Mortality", **Social Science & Medicine**, Vol. 59, No. 6, 2004, ss. 1297–1306.

Nispi gelir konumu, bireylerin olumlu ve olumsuz davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Örneğin Friehe vd. (2014), dürüstlük ve nispi gelir kaygıları arasındaki ilişkinin kişilerin kendilerini karşılaştırdıkları referans grubuna bağlı olduğunu ve nevrozluğun konumsal kaygılarla güçlü bir ilişki gösterdiğini test etmiştir. Çalışmada, hoşgörülü bireylerin gelir karşılaştırmalarına daha az önem verdiği ve daha dürüst olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Güçlü nispi gelir kaygılarının potansiyel olarak olumsuz davranışlara neden olduğu yönündeki bulgularının, kurumlar tarafından işe alma ve tazminat kararlarında da kullanılabileceği belirtilmiştir.²⁸⁷

White vd. (2006), sık sosyal karşılaştırmalarla yıkıcı duygu ve davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, sık sosyal karşılaştırmalar yaptıklarını söyleyen kişilerin kıskançlık, suçluluk, pişmanlık, yalan söyleme, başkalarını suçlama ve karşılanmamış isteklere sahip olma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve işlerinden memnun olma olasılıklarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.²⁸⁸ Obloj ve Zenger (2015), sosyal karşılaştırmalar ve kıskançlık duygusu arasında pozitif bir ilişkinin varlığına dair bulgular sunmuştur.²⁸⁹

Nispi gelir kaygıları, bireylerin piyasa ekonomisi ve demokrasiye verdiği destek düzeyini de etkileyebilmektedir. Bu durum, fırsat eşitsizliğinin nispi gelir algısında olumsuz değerlendirmelere neden olmasından kaynaklanmaktadır. Fırsat eşitsizliği arttıkça nispi gelir konumu kötüleşmekte, bu kötüleşme piyasa odaklı reformları ve demokrasiye verilen desteği azaltmaktadır. Gelir merdiveninde kendilerini daha yüksek basamaklara yerleştiren insanlar piyasa ekonomisini daha fazla desteklemektedir.²⁹⁰

²⁸⁶ Daniel L. McGee ve Diğerleri, "Self-reported Health Status and Mortality In a Multiethnic US Cohort" **American Journal of Epidemiology**, Vol.149, No.1, 1999, ss. 41–46.

²⁸⁷ Tim Friehe, Mario Mechtel ve Markus Pannenberg, "Positional Income Concerns: Prevalence and Relationship with Personality and Economic Preferences", **IAAEU Discussion Paper Series in Economics**, No. 11, 2014, ss. 1–32.

²⁸⁸ White ve Diğerleri, s. 37.

²⁸⁹ Tomasz Obloj ve Todd Zenger, "Incentives, Social Comparison Costs, and the Proximity of Envy's Object" **HEC Paris Research Paper**, 2015, ss. 1–35.

²⁹⁰ EBRD: Transition Report 2016–17, "Transition for all: Equal Opportunities in an Unequal World", <https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-201617.html>, s. 45, (28 Mart, 2018)

5.3. Nispi Gelir Konumu ve Güven İlişkisi

Nispi gelir konumu ve güven arasındaki ilişki literatürde oldukça az çalışılmış bir konudur. Fischer ve Torgler (2006), yirmi beş farklı ülke için Uluslararası Sosyal Araştırma Programı mikro verilerini analiz ederek, nispi gelir konumunun bireylerin tutumları üzerindeki etkisini incelemiştir. Nispi gelirleri nedeniyle dezavantajlı hisseden kişilerin, "Joneses" referans grubunun güvensizliğine düşebileceğini ve bu güvensizliği diğer insanlara da genelleştirebileceğini ifade etmiştir. Çalışmada hayal kırıklığının sadece yatay düzeyde genel güvene zarar vermekle kalmadığını aynı zamanda konumsal kaygıların parlamento gibi devlet kurumlarına da daha az güvene yol açtığı tespit edilmiştir.²⁹¹

Konumsal kaygıların önemli bir bölümü bireyin dışsal standartlara olan bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Bu dışsal standartlara bağımlılık ise bireylerin materyalist tutumlarını ifade etmektedir. Materyalistler, tüketim nesneleriyle kimliklerini oluşturma ve bu yolla yaşam memnuniyetlerini artırma eğilimindedir.²⁹²

Nispi gelir, güven ve materyalizm arasındaki ilişkiyi araştıran Piekalkiewicz (2016), Alman Sosyo-Ekonomik Paneli verileri doğrultusunda daha az güvenilir ve sosyal bireylerin daha fazla maddi çıkarları önemseddiğini tespit etmiştir. Çalışmaya göre, gelir karşılaştırmalarının yaşam memnuniyeti üzerindeki olumsuz etkisi, ancak yüksek sosyal sermayeye sahip olmakla (yüksek güven düzeyi ve kişilerle görüşme sıklığı) nötrlenmektedir. Referans geliri yaşam memnuniyeti ile negatif ilişkilidir. Bu ilişki ise sosyal sermayesi daha yüksek olan bireyler için önemli ölçüde daha zayıftır. Çalışmaya göre, yüksek güven düzeyine sahip kişiler, gelir karşılaştırmalarının olumsuz değerlendirmelerinden daha az etkilenmektedir.²⁹³ Guven ve Sørensen (2012), ABD Genel Sosyal Anketi 1972–2004 dönemi verileri doğrultusunda, gelir ve statü

²⁹¹ Justina A. Fischer ve Benno Torgler, "The Effect of Relative Income Position on Social Capital", **Economics Bulletin**, Vol. 26, No. 4, 2006, ss. 2–3 ve ss.6–7.

²⁹² William Kilbourne ve Gregory Pickett, "How Materialism Affects Environmental Beliefs, Concern, and Environmentally Responsible Behavior", **Journal of Business Research**, Vol. 61, No. 9, 2008, s. 886

²⁹³ Marcin Piekalkiewicz, "Money, Social Capital and Materialism Evidence from Happiness Data", **Quaderni Del Dipartimento Di Economia Politica E Statistica**, No. 731, 2016, ss. 1–40.

konusundaki algıların kadınlar, düşük gelirli kişiler, muhafazakar ve daha az güvenen bireyler için daha önemli olduğu yönünde bulgular sunmuştur.²⁹⁴

Kuşaklararası gelir hareketliliği, nispi gelir ve güven ilişkisinin değerlendirilmesinde önemli bir kavramdır. Kuşaklararası gelir hareketliliği, mutlak ve nispi gelir hareketliliği kapsamında değerlendirilmektedir. Mutlak gelir hareketliliği, bir kişinin bir yetişkin olarak elde ettiği gelir miktarı ile ailesinin elde ettiği gelirin enflasyona göre düzenlenmiş miktarı arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Nispi gelir hareketliliği ise bir kişinin gelir dağılımındaki konumunun, ailesinin gelir dağılımındaki konumu ile arasındaki ilişkiyi belirtmektedir. Gelir sıralamasının nesiller boyunca çok az değiştiği durumlarda bile yüksek derecede mutlak gelir hareketliliğinin bulunması mümkündür. Her bir yetişkinin geliri, ailesinin gelirinin iki katına çıktığı varsayımsal bir durumda mutlak gelir hareketliliği yüksekken, bireyler gelir dağılımında ebeveynleri ile aynı konumda olduğu için nispi gelir hareketliliği düşük olabilmektedir.²⁹⁵

Nunn (2011), daha yüksek kuşaklar arası gelir hareketliliğine sahip ülkelerin aynı zamanda yüksek güven düzeylerinin rapor edildiği ülkeler olduğunu değerlendirmiştir. Danimarka, İngiltere, Romanya, Almanya ve İtalya gibi farklı sosyal ve kurumsal özellikteki ülkeleri inceleyen yazar, söz konusu ülkeler arasında güven düzeyi en yüksek ülke olan Danimarka'nın en üst düzeyde kuşaklar arası hareketliliğe sahip olduğunu belirtmiştir.²⁹⁶

Söz konusu çalışmalar, nispi gelir ve güven arasında pozitif ilişki olduğu yönde değerlendirmeler sunmuştur. Çalışmalarda bir yandan nispi gelir konumunun güveni etkilediği değerlendirilirken, diğer yandan güvenin nispi gelir dezavantajının olumsuz etkisini azalttığı veya daha yüksek nispi gelir hareketliliği ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tüm çalışmalar değerlendirmelerini algılanan nispi gelir konumu üzerinden yapmıştır. Literatürde güvenin, nispi gelirin belirleyicileri arasında önemli olup olmadığı, nispi gelir konumuna etkisi ve bu etkinin gerçek gelir konumu ve algılanan

²⁹⁴ Cahit Guven ve Bent E. Sørensen, "Subjective Well-being: Keeping up with the Perception of the Joneses", **Social Indicators Research**, Vol. 109, No. 3, 2012, s. 439.

²⁹⁵ Katharine Bradbury ve Robert K. Triest, "Introduction: Inequality of Economic Opportunity", **RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences**, Vol. 2, No. 2, 2016, s. 5.

²⁹⁶ Alex Nunn, "Fostering Social Mobility as a Contribution to Social Cohesion", **Council of Europe**, 2011, ss. 8–9 ve s.54.

nispi gelir konumu için değişip değişmediği yönünde değerlendirmeler bulunmamaktadır. Bu kapsamda, tezin ampirik analizlerinin üçüncü alt bölümünde nispi gelir ile güven ilişkisinin neye dayandığı, ileri sürülen hipotezler doğrultusunda ampirik olarak değerlendirilecektir.

6. SOSYO DEMOGRAFİK VE EKONOMİK DEĞİŞKENLERİN YAŞAM MEMNUNİYETİ FONKSİYONUNDA ÖNEMİ

Bu bölümde, ampirik analizlerde kullanılacak kontrol değişkenleri açıklanacaktır. Bu kapsamda cinsiyet, yaş, medeni durum, istihdam durumu, eğitim düzeyi, hanehalkı sayısı, sosyal sınıf, mutlak ve nispi gelir gibi değişkenlerin yaşam memnuniyeti fonksiyonunda önemi değerlendirilecektir.

6.1. Cinsiyet

Cinsiyet değişkeninin, yaşam memnuniyetine etkisi kullanılan modele ve diğer kontrol değişkenlerine duyarlı olma eğilimindedir. Bu kapsamda literatürde cinsiyetin yaşam memnuniyetine etkisi hakkında fikir birliği bulunmamaktadır. Alesina vd. (2004), Hartog ve Oosterbeek (1998), Di Tella vd. (2001) ve Mahon vd.(2005) kadınların erkeklerden daha yüksek yaşam memnuniyeti belirttikleri yönünde bulgular sunmuştur.²⁹⁷

Stevenson ve Wolfers (2009), ABD'de ve bazı Avrupa ülkelerinde kadınların yaşam kalitelerinin son 35 yılda iyileştiğini; ancak yaşam memnuniyetlerinin hem mutlak hem de erkeklere göre azaldığını tespit etmiştir. Çalışmada, 1970'lerde kadınlar, erkeklerden daha yüksek yaşam memnuniyeti bildirirken sonraki yıllarda kadınların yaşam memnuniyetindeki düşüşler nedeni ile erkekler için daha yüksek yaşam memnuniyeti olan yeni bir cinsiyet açığının ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Kadınların iş hayatına girmesi ile ihtiyaç algılarındaki artışların ya da nispi gelir konumlarındaki kötüleşmelerin bu durumun nedeni olabileceği ifade edilmiştir.²⁹⁸

²⁹⁷ Alberto Alesina ve Diğerleri, "Inequality and Happiness: are Europeans and Americans Different?", **Journal of Public Economics**, Vol. 88, No. 9–10, 2004, ss. 2009–2042; Joop Hartog ve Hessel Oosterbeek, "Health, Wealth and Happiness: Why Pursue a Higher Education?", **Economics of Education Review**, Vol. 17, No. 3, 1998, ss. 245–256; Rafael Di Tella, Robert J. MacCulloch ve Andrew J. Oswald, "Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence From Surveys of Happiness", **American Economic Review**, Vol. 91, No.1, 2001, s. 335–341; Noreen E. Mahon, Adela Yarcheski ve Thomas J. Yarcheski, "Happiness as Related to Gender and Health in Early Adolescents", **Clinical Nursing Research**, Vol. 14, No. 2, 2005, ss. 175–190.

²⁹⁸ Betsey Stevenson ve Justin Wolfers, "The Paradox of Declining Female Happiness", **American Economic Journal: Economic Policy**, Vol. 12, 2009, ss. 190–225.

6.2. Yaş

Yaş ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki kullanılan modele, eklenen kontrol değişkenler setine ve yaşanan ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılaşabilmektedir.

Genel olarak, 30'ların ortaları ile 40'ların ortaları arasındaki dönem en düşük yaşam memnuniyetinin yaşandığı yıllardır. Bireyler zamanla güçlü ve zayıf yönlerine adapte olursa yaşam memnuniyeti yaşla birlikte artabilir.²⁹⁹

Oswald (1997), Gerdtham ve Johannesson (2001), Gwozdz ve Poza (2009) yaş ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin U şeklinde olduğu yönünde kanıtlar sunmuşlardır.³⁰⁰ Easterlin (2006), ise yaşam koşullarındaki gelir, sağlık, istihdam gibi yaşla ilgili birçok değişken kontrol altına alındığında bu durumun yanıltıcı olabileceğini belirtmiştir.³⁰¹ Deaton (2007), yaşam memnuniyeti fonksiyonunda, yaş profillerinin bazen azalan, bazen U şeklinde ve bazen belirli bir örüntü göstermeyen, oldukça farklı yapıda olduğunu öne sürmektedir. Yoksul ülkelerde, yaşam ve sağlık memnuniyetinin daha hızlı düşüş gösteren bir eğilime sahip olduğunu belirtmiştir. Yazar, Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nde ileri yaşlarda yaşam memnuniyetinin azaldığını tespit etmiştir. U şeklinin ise genellikle zenginliğe bağlı olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada, zenginliğin yaşlanmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerini hafifletmeye yardımcı olduğu yönünde değerlendirmeler sunulmuştur.³⁰²

6.3. Medeni Durum

Yaşam memnuniyetine ilişkin kanıtlar genellikle evli insanların bekar, dul ve ayrılmış olanlara göre hayatlarından daha memnun olduklarını göstermektedir.³⁰³

²⁹⁹ Wencke Gwozdz ve Alfonso Sousa-Poza, "Ageing, Health and Lifesatisfaction of the Oldest Old: An Analysis for Germany", **Social Indicators Research**, Vol. 97, No. 3, 2010, s. 404.

³⁰⁰ Andrew J. Oswald, "Happiness and Economic Performance," **The Economic Journal**, Vol. 107, No. 445, 1997, ss. 1815–1831; Ulf-G. Gerdtham ve Magnus Johannesson, "The Relationship Between Happiness, Health, and Socio-economic Factors: Results Based on Swedish Microdata", **The Journal of Socio-Economics**, Vol. 30, No. 6, 2001, ss. 553–557; Wencke Gwozdz ve Alfonso Sousa-Poza, "Ageing, Health and Lifesatisfaction of the Oldest Old: An Analysis for Germany", **Social Indicators Research**, Vol. 97, No. 3, 2010, ss. 397–417.

³⁰¹ Richard A. Easterlin, "Life Cycle Happiness and its Sources: Intersections of Psychology, Economics, and Demography", **Journal of Economic Psychology**, Vol. 27, No. 4, 2006, ss. 464–465.

³⁰² Angus Deaton, "Income, Aging, Health and Well-being Around the World: Evidence from the Gallup World Poll", **NBER Working Papers**, No. 13317, 2007, s. 25.

³⁰³ Carol Graham, Andrew Eggers ve Sandip Sukhtankar, "Does Happiness Pay?", Wolfgang Glatzer, Susanne Von Below and Matthias Stoffregen (Ed.), **In Challenges for Quality of Life in the Contemporary World**, Dordrecht, 2004, ss. 179–204.

Medeni durum ve yaşam memnuniyeti ilişkisi ülkenin gelişmişlik seviyesine ya da kültürel özelliklerine bağlı olarak değişebilmektedir. Evlilik hem ekonomik hem de sosyal ödüller sağlayabilir ancak bu faydaların düzeyi muhtemelen toplumun değerlerine bağlı olmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını en kolay şekilde karşılayabilecekleri yaş gruplarında ve kültürlerde, bu etkilerin olumlu olması muhtemeldir. Benzer bir şekilde, evliliğe yüksek değer atfeden bireyci kültürlerde, boşanmış veya dul kalmış olanların evli bireylerle karşılaştırıldığında acı çekmesi muhtemeldir. Evlilik sosyal desteğin ana kaynağı olabilir. Kolektivist ülkelerde ise biriyle yaşayan insanlar evli veya bekar bireylere göre daha düşük yaşam memnuniyeti ve daha olumsuz duygular bildirmektedir. Kolektivist toplumlar daha gelenekseldir ve bu nedenle evlilik dışında birlikte yaşama kabulü daha az olmaktadır.³⁰⁴

Peiro (2006), medeni durum ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin esas olarak gelişmiş ülkelerde ortaya çıktığına dikkat çekmiştir.³⁰⁵ Stutzer ve Frey (2006) ve Graham vd. (2004), yaşam memnuniyeti yüksek olan kişilerin evliliği daha fazla tercih ettiklerini belirtmiştir.³⁰⁶ Medeni durumun yaşam memnuniyeti fonksiyonunda kontrol edilmesindeki bir diğer etken medeni durumun gelir düzeyine etkisidir. Örneğin Nakosteen ve Zimmer (1997), çoğu evli erkeklerin hiç evlenmemiş veya boşanmış erkeklerden daha fazla para kazandığını ve beklenen olumlu kazancı olan evli erkeklerin boşanmaya daha az eğilimli olduklarını ifade etmiştir.³⁰⁷

6.4. İstihdam

Yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki kontrol değişkenlerinin belkide en önemlilerinden biri istihdam durumudur. Carroll (2007), Avustralya'daki işsizlerin cari gelir sabit tutulsa bile gözlemlenen eşdeğer istihdam edilenlerden daha az yaşam memnuniyeti bildirdiklerini ortaya koymuştur.³⁰⁸ Clark ve Oswald (1994), işsizliğin,

³⁰⁴ Ed Diener ve Diğerleri, "Subjective Well-being: Three Decades of Progress", **Psychological Bulletin**, Vol. 125, No. 2, 1999, ss. 291–292.

³⁰⁵ Amado Peiro, "Happiness, Satisfaction and Socio-economic Conditions: Some International Evidence", **The Journal of Socio-Economics**, Vol. 35, No. 2, 2006, s. 357.

³⁰⁶ Alois Stutzer ve Bruno S. Frey, "Does Marriage Make People Happy, or Do Happy People Get Married?", **The Journal of Socio-Economics**, Vol. 35, No. 2, 2006, s. 326; Graham, Eggers ve Sukhtankar, "Does Happiness Pay?", s. 182.

³⁰⁷ Robert A. Nakosteen ve Michael A. Zimmer, "Men, Money, and Marriage: Are High Earners More Prone than Low Earners to Marry?", **Social Science Quarterly**, 1997, s. 66.

³⁰⁸ Nick Carroll, "Unemployment and Psychological Well-being", **Economic Record**, Vol. 83, No. 262, 2007, ss. 287–302.

fırsat maliyetinin eğitimli bireyler için daha yüksek olduğunu ve yaşam memnuniyetini daha fazla azalttığını belirlemiştir.³⁰⁹ Schoen vd.(2002), kadınların istihdamının mutlu evlilikleri istikrarsızlaştırmadığını ancak mutsuz evlilikleri tehdit ettiğini³¹⁰, Schoen vd. (2006), eşlerin tam zamanlı istihdamının daha yüksek evlilik istikrarı ile ilişkili olduğu yönünde ampirik kanıtlar sunmuştur.³¹¹ Graham (2009), Rusya'da işsizliğin yaşam memnuniyetini olumsuz etkilediğini, ancak işsiz bireylerin yüksek işsizlik oranı olan bölgelerde yaşadığında daha yüksek yaşam memnuniyeti seviyesi bildirdiklerini gözlemlemiştir. Yazar bu durumu, kişinin çevresindekiler kötüyse kendisini daha iyi hissedebileceği şeklinde yorumlamıştır.³¹² Lucas vd. (2004), Almanya'da işsizliğe uyum düzeyini test etmek için ortalama olarak bireylerin yeniden istihdam edilse bile eski yaşam memnuniyeti seviyelerine tam olarak dönemedikleri yönünde bulgular elde etmiştir.³¹³ Pharr vd. (2011), ise işsizliğin zihinsel sağlık üzerinde olumsuz etkisi olduğu yönünde bulgular sunmuştur.³¹⁴ Winkelmann (2009), Alman Sosyo Ekonomik Paneli verilerine dayanarak 1994–2004 dönemi için işsizlik nedeniyle yaşam memnuniyeti kaybındaki değişimin belirleyicilerini araştırmıştır. Daha fazla sosyal sermayenin işsizliğin sağlığa zararlı etkisini azalttığı hipotezi doğrultusunda, politik veya sosyal örgütlere katılım, gönüllü faaliyetler ve güvenin işsizliğin yaşam memnuniyeti üzerindeki olumsuz etkisini azalttığı yönünde bulgular elde etmiştir.³¹⁵

6.5. Eğitim

Eğitim, bireylerin hedeflerine doğru ilerleme kaydetmelerine ve değişikliklere uyum sağlamasına izin vererek yaşam memnuniyetine katkıda bulunabilir.³¹⁶ Yaşam

³⁰⁹ Andrew E. Clark ve Andrew J. Oswald, "Unhappiness and Unemployment", **The Economic Journal**, Vol. 104, No. 424 1994, ss. 648–659.

³¹⁰ Robert Schoen ve Diğerleri, "Women's Employment, Marital Happiness, and Divorce", **Social Forces**, Vol. 81, No. 2, 2002, ss. 643–662.

³¹¹ Robert Schoen, Stacy J. Rogers ve Paul R. Amato, "Wives' Employment And Spouses' Marital Happiness: Assessing the Direction of Influence Using Longitudinal Couple Data.", **Journal of Family Issues**, Vol. 27, No. 4, 2006, s. 506.

³¹² Carol Graham, "Happiness Around the World: The Paradox of Happy Peasants and Miserable Millionaires", **Oxford University Press**, 2009, s. 176.

³¹³ Richard Lucas ve Diğerleri, "Unemployment Alters the Set Point for Lifesatisfaction", **Psychological Science**, Vol. 15, No. 1, 2004, ss. 8–13.

³¹⁴ Jennifer R. Pharr, Sheniz Moonie ve Timothy J. Bungum, "The Impact of Unemployment on Mental and Physical Health, Access to Health Care and Health Risk Behaviors", **International Scholarly Research Network**, 2012, ss. 1–7.

³¹⁵ Rainer Winkelmann, "Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-being", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 10, No. 4, 2009, ss. 421–430.

³¹⁶ Diener ve Diğerleri, s. 293.

memnuniyeti fonksiyonunda, eğitimin katsayısı genellikle modele dahil edilen diğer değişkenlere duyarlıdır.³¹⁷

Graham ve Pettinato (2001), çalışmalarında zenginlik dışlansa bile eğitim seviyelerinin yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu ve anlamlı etkilere sahip olduğunu test etmiştir.³¹⁸ Helliwell (2003), farklı eğitim düzeylerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerini küçük ve önemsiz bulmuştur. Bu bulgunun açıklamasını, daha yüksek gelirlerin daha iyi sağlık ve daha yüksek güven düzeyleri ile ilişkili olmasıyla yorumlamıştır.³¹⁹ Hartog ve Oosterbeek (1998) ise yüksek eğitim düzeyinin ne en yüksek zenginlik ne de en yüksek sağlık ve mutluluğu ürettiği yönünde bulgular elde etmiştir.³²⁰ Del Mar Salinas vd. (2007) eğitimin gelir, meslek veya sağlık üzerindeki etkilerinin ötesinde, bireysel memnuniyeti belirleyen tüketim bileşeni olduğunu, bu doğrultuda eğitimin, bireysel refah düzeyine katkısının mutlak seviyelerden ziyade nispi konuma bağlı olabileceği yönünde ampirik değerlendirmeler sunmuştur.³²¹

Eğitimin yaşam memnuniyeti üzerindeki negatif etkisi beklenti kanalı ile olmaktadır. Ferrante (2009), eğitimin insanlar için yeni fırsatlar sağladığı gibi aynı zamanda isteklerin veya beklentilerin de artmasına neden olduğunu belirtmektedir. Yazar, beklentilerin esnekliği, fırsatların esnekliğinden daha büyük olduğu zaman, eğitimin yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceğini öne sürmüştür. Çalışmada İtalya için eğitimin algılanan fırsatların ve beklentilerin temel itici gücü olduğuna dair ampirik kanıtlar sağlanmıştır.³²²

Eğitimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesi ile de ilgilidir. Veenhoven (1996), Hollanda'da iyi bir eğitimin iyi bir yaşam için gerekli olduğunu ancak yüksek eğitilmiş kişilerin, daha az eğitilmiş meslektaşlarına kıyasla yaşamdan biraz daha az memnun olduğu yönünde bulgular sunmuştur. Yoksul

³¹⁷ Paul Dolan, Tessa Peasgood ve Mathew White, "Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-being", **Journal of Economic Psychology**, Vol. 29, 2008, s.100.

³¹⁸ Carol Graham ve Stefano Pettinato, "Happiness, Markets, and Democracy: Latin America in Comparative Perspective", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 2, No. 3, 2001, ss. 237–268.

³¹⁹ John F. Helliwell, "How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-being", **Economic Modelling**, Vol. 20, N o. 2, 2003, ss. 331–360.

³²⁰ Hartog ve Oosterbeek, ss. 245–256.

³²¹ Jiménez del Mar Salinas, M, Joaquín Artés ve Javier Salinas-Jiménez, "Education as a Positional Good: A Lifesatisfaction Approach", **Social Indicators Research**, Vol. 103, No. 3, 2011, ss. 409–426.

³²² Francesco Ferrante, "Education, Aspirations and Life Satisfaction", **Kyklos**, Vol. 62, No. 4, 2009, ss. 542–562.

ülkelerde eğitim ve yaşam memnuniyeti arasındaki korelasyonlar yüksek olmakla birlikte zengin ülkelerde düşük korelasyonların göze çarptığını belirtmiştir. En eğitilmiş ülkelerin en yüksek yaşam memnuniyeti bildirdiğini ancak yüksek eğitilmiş kişiler arasındaki memnuniyetsizliğin, muhtemelen iş eksikliğinden ve sosyal süreçteki daha önceki avantajların azalmasından kaynaklandığını belirtmiştir.³²³ Aynı şekilde Ferrer-i-Carbonell (2005), Doğu Almanya'nın Batı Almanya'dan daha az gelişmiş olduğu göz önüne alındığında, Doğu temsili için eğitimin yaşam memnuniyetini önemli ölçüde daha fazla etkilediği yönünde bulgular elde etmiştir.³²⁴

6.6. Sosyal Sınıf

Sınıf farklılıklarının yaşam memnuniyeti farklılıklarını açıklama rolü kısmen parasal farklılıklar ile ilgili olup, yaşam tarzındaki farklılıklar muhtemelen önemlidir. Yüksek sosyal sınıfta bulunan bireylerin daha aktif ve ilginç boş zaman etkinlikleri vardır. Sosyal sınıf, temel olarak sağlık durumundaki büyük farklılıkları açıklamaktadır. Bu bağlamda sosyal sınıf yaşam memnuniyetini sağlık, ilaca erişim, çalışma ve ev ortamındaki farklılıklar yoluyla doğrudan etkilemektedir.³²⁵

6.7. Çocuk Sayısı ve Hanehalkı Sayısı

Sahip olunan çocuk sayısı, bireylerin yaşam memnuniyeti üzerinde farklı etkilere sahiptir. Örneğin boş zaman, çocuk sayısından olumsuz etkilendiği için bireylerin memnuniyet düzeylerinin düşmesine neden olabilmektedir.³²⁶ Angeles (2009), çocuk sahibi olma ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif ilişkiyi destekleyen kanıtlar sunmuştur. Çalışma, çocuk sahibi olmanın yaşam memnuniyetine etkisinde medeni durumun önemli olduğunu belirtmektedir. Yazar, ortalama bir insan için, çocuk sahibi olmanın yaşam memnuniyeti üzerinde küçük veya hiç etkisi olmadığını, evli olan bireyler içinse etkinin çocuk büyük ve olumlu olduğunu değerlendirmiştir. Evli bireylerin çocuklarıyla ilgili olumlu deneyimleri, diğer medeni durumlar için çocuk

³²³ Ruut Veenhoven, "Developments in Satisfaction-research", **Social Indicators Research**, Vol. 37, No. 1, 1996, ss. 5-6.

³²⁴ Ferrer-i-Carbonell, s. 1008.

³²⁵ Michae Argyle, "Is Happiness a Cause of Health?", **Psychology and Health**, Vol. 12, No. 6, 1997, ss. 775-776.

³²⁶ Meng Wen Tsou ve Jin-Tan Liu, "Happiness and Domain Satisfaction in Taiwan", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 2, No. 3, 2001, s. 283.

sahibi olmakla kıyaslandığında daha fazla olduğu için yaşam memnuniyetini pozitif yönde etkilemektedir.³²⁷

Hanehalkı sayısı, gelirin paylaşımı üzerinde etkili olabilir. Bununla birlikte, hanehalkı sayısı insanların muhtemelen başkalarıyla yakın ve destekleyici ilişkiler içinde yaşadıkları gerçeğini de ortaya koymaktadır.³²⁸ Bu doğrultuda, çocuk sayısının ve hanehalkı sayısının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi belirsizdir.

6.8. Mutlak ve Nispi Gelir

Düşük gelir seviyesine sahip kişiler için mutlak gelir, temel ihtiyaçların karşılanması noktasında yaşam memnuniyeti için daha önemlidir. Temel ihtiyaçlar karşılandığında, nispi gelir yaşam memnuniyetini etkilemeye başladığı için mutlak gelirin önemi azalmaktadır. Yoksul insanlar karşılaştırma etkisinden etkilenmezse, bu durum neden beklenenden daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduklarını açıklamaktadır.³²⁹

Bu bakımdan mutlak gelirin yaşam memnuniyetine katkısı genellikle ekonomik gelişmişlik seviyesiyle ilgilidir. Yoksul ülkelerdeki insanlar mutlak gelirlerini, zengin ülkelerdeki insanlardan daha ağırlıklı bir şekilde değerlendirilmektedir. Mutlak gelirin özellikle düşük gelir düzeylerinde, yaşam memnuniyetine katkısı, Veenhoven (1991), Schyns (2000), Diener ve Seligman (2004), Asadullah ve Chaudhury (2012) tarafından değerlendirilmiştir.³³⁰

Nispi gelir kapsamında bireylerin yaşam memnuniyeti seviyeleri, gelirlerini karşılaştırdıkları referans grubuna bağlıdır.³³¹ Bu kapsamda ek gelir, ilgili karşılaştırma

³²⁷ Luis Angeles, "Children and Lifesatisfaction", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 11, No. 4, 2010, ss. 523–538.

³²⁸ Stutzer, s. 95.

³²⁹ Guardiola, Jorge ve Diğerleri, "Does Higher Income Equal Higher Levels of Happiness in Every Society? The Case of the Mayan People", **International Journal of Social Welfare**, Vol. 22, No. 1, 2013, ss. 6–9.

³³⁰ Ruut Veenhoven, "Is Happiness Relative?", **Social Indicators Research**, Vol. 24 No.1, 1991, ss. 1–34; Peggy Schyns, "The Relationship between Income, Changes in Income and Life-satisfaction in West Germany and the Russian Federation: Relative, Absolute, or a Combination of Both?", Diener and Don R. Rahtz (Ed.), **Advances in Quality of Life Theory and Research**, Springer Netherlands, 2000, ss. 83–109; Ed Diener ve Martin EP Seligman, "Beyond Money: Toward an Economy of Well-being", **Psychological Science in the Public Interest**, Vol. 5, No. 1, 2004, ss.1–31; M. Niaz Asadullah, Saizi Xiao ve Emile Yeoh, "Subjective Well-being in China, 2005–2010: The Role of Relative Income, Gender, and Location", **China Economic Review**, Vol. 48, 2018, ss.83–101.

³³¹ McBride, Michael, "Relative-Income Effects on Subjective Well-being in the Cross-section" **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 45, No. 3, 2001, ss. 251- 278; Erzo FP. Luttmer, "Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-being" **The Quarterly journal of Economics**, Vol. 120, No. 3, 2005, ss.

grubunun gelirinde bir artış olması durumunda yaşam memnuniyetinde artışa neden olmamaktadır.³³²

Nispi gelirin, yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi asimetric veya simetric olabilir. Olumlu ve olumsuz gelir karşılaştırmalarının her ikisi de yaşam memnuniyetini etkiliyorsa, nispi gelirin yaşam memnuniyetine etkisi simetric olarak değerdendirilmektedir. Olumlu ve olumsuz gelir karşılaştırmalarından sadece birinin yaşam memnuniyetini etkilemesi durumunda ise asimetric etkiler söz konusu olmaktadır. Ferrer-i Carbonell (2005), Batı ve toplam Alman örnekleme için karşılaştırma etkisini asimetric bulmuştur.³³³ Senik (2004), Rusya için referans grubu gelirinin, konuyla ilgili diğer çalışmalarla çelişerek yaşam memnuniyetini olumlu yönde etkilediği yönünde bulgular elde etmiştir. Bu durumu, yüksek gelir oynaklığı ve belirsizlik duyguları yaşayan nüfus kategorileri için geçerli olabileceği yönünde değerdendirmiştir. Rusya için nispi gelir değerdendirmesinde bilgi etkisi karşılaştırma etkisine göre daha ağırlıklı değerdendirilmektedir. Bu olağan dışı sonuçları, özellikle referans gelirin olumlu işaretini, tünel etkisinin* bir göstergesi olarak yorumlamıştır. Rusya'da bireyler nispi geliri, karşılaştırma yerine, kendi gelirlerini artırtabileceği düşüncesi doğrultusunda bir bilgi olarak kullanmaktadır.³³⁴

Karşılaştırma etkilerinin yaşam memnuniyetine etkisi ekonomik gelişme seviyesine göre de farklılaşabilir. Dumludağ (2014), farklı ekonomik gelişim düzeylerinde gelir karşılaştırmalarının yaşam memnuniyetine etkisini incelemiştir. Çalışmada, aşağı ve yukarı yönlü karşılaştırmaların geçiş ülkelerinde yaşam memnuniyetini etkilediği ancak yukarı yönlü karşılaştırmaların gelişmiş Avrupa ülkelerinde yaşam memnuniyetini etkilemediği yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu durum, yüksek ekonomik gelişim seviyelerinde maddi beklentilerin zaten yüksek

963–1002; Ada Ferrer-i-Carbonell, "Income and Well-being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect", **Journal of Public Economics**, Vol. 89, No. 5–6, 2005, ss. 997–1019; Andrew E. Clark ve Diğerleri, "Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles", **Journal of Economic Literature**, Vol. 46, No. 1, 2008, ss. 95–144; Claudia Senik, "When Information Dominates Comparison: Learning from Russian Subjective Panel Data", **Journal of Public Economics**, Vol. 88, No. 9–10, 2004, ss. 2099–2123.

³³² Dolan, Peasgood ve White, s. 68.

³³³ Ferrer-i-Carbonell, ss. 997–1019.

* Tünel etkisi, artan eşitsizliğin gelecekteki muhtemel sonuçlara göre olumlu bir sinyal olarak yorumlanması durumunda, yoksulların refahlarının artacağına yönelik beklentiyi ifade etmektedir (Senik, s. 2100).

³³⁴ Senik, s. 2099–2123.

olduğu için yaşam memnuniyetinde bir artışa yol açmayabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Çalışmada ayrıca olumlu karşılaştırmaların yaşam memnuniyetine pozitif etkisinin olumsuz karşılaştırmaların negatif etkisinden daha zayıf olduğu yönünde bulgular sunulmuştur.³³⁵

Mutlak ve nispi gelirin ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi farklı politika uygulamalarını gerektirmektedir. Yoksul ülkelerde uygulanan politikalarda, mutlak geliri artıracak politikalar uygulanmalıdır. Daha az yoksul ülkelerde ise gelir eşitsizliği dikkate alınarak nispi gelirlerin yaşam memnuniyetini etkilemeye başlayacağı eşik seviyesi belirlenmelidir.³³⁶

Nispi gelirin mutlak gelire göre yaşam memnuniyeti fonksiyonunda daha önemli olduğu yönünde bulgular ağırlık kazanmasına rağmen mutlak gelir ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin analiz edilmesi, sıkı nedensel bağlar kurma girişiminden ziyade, ilişkiyi değerlendirmeleri içermektedir.³³⁷ Bu kapsamda, yaşam memnuniyeti fonksiyonunda mutlak gelirin içselliğini ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Örneğin ölçülememiş kişilik farklılıklarından dışa dönüklük ve sağlık durumu, aynı anda hem yaşam memnuniyetini hem de geliri belirleyebilir. Bu nedenle mutlak gelirin tahmini etkisini değerlendirmek zorlaşmaktadır.³³⁸ Literatürde gelir değişkeninin içselliğinin ele alınması ile mutlak gelirin öneminin aslında nispi gelire kıyasla sanıldığı kadar düşük olmadığı yönünde değerlendirmeler sunan bazı çalışmalar vardır. Örneğin Luttmer (2005), kişinin ve eşinin çalıştığı endüstri alanını ve meslek etkileşimini enstrüman değişken olarak kullandığında hanehalkı gelirinin, temel regresyon sonuçlarının yaklaşık üç katı kadar yaşam memnuniyetini etkilediğini değerlendirmiştir.³³⁹ Kingdon ve Knight (2007), kişi başına düşen hanehalkı harcamalarının logaritmasını gelir için enstrüman olarak kullanmıştır. Çalışmada, enstrüman değişkenler yaklaşımında, gelir katsayısının standart regresyon modelinin

³³⁵ Devrim Dumludağ, "Satisfaction and Comparison Income in Transition and Developed Economies", **International Review of Economics**, Vol. 61, No. 2, 2014, ss. 127–152.

³³⁶ Akay ve Martinsson, ss. 213–215.

³³⁷ Betsey Stevenson ve Justin Wolfers, "Economic Growth and Subjective Well-being: Reassessing the Easterlin Paradox", **National Bureau of Economic Research: Working Paper**: No. 14282, 2008, s. 7.

³³⁸ Asadullah, Xiao ve Yeoh, s. 86.

³³⁹ Luttmer, ss. 974–977.

yaklaşık iki katı olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.³⁴⁰ Powdthavee (2009) gelir ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel ilişki için çalışmakta olan hanehalkı üyelerinin sayısını enstrüman olarak kullanmıştır. Enstrüman değişken yaklaşımı temel spesifikasyonunun, yaklaşık iki katı büyüklüğünde gelir etkisinin olduğunu göstermiştir. Yazar bulguları doğrultusunda, paranın küçük mutluluklar alacağını öne süren daha önceki değerlendirmelerin sorgulanması gerektiğini ifade etmiştir.³⁴¹ Ambrey ve Fleming (2014) ise beklenmedik zamanda kazanılan geliri (windfall) enstrüman olarak kullanarak ve gelirlerin yaşam memnuniyeti üzerindeki nedensel etkisinin önemli ölçüde daha yüksek olduğunu bulmuştur.³⁴² Tüm bu değerlendirmeler, mutlak gelirin yaşam memnuniyetine etkisinin kullanılan ampirik yöntemle göre farklılaştığını ifade etse de nispi gelirin içselliği bilginiz dahilinde değerlendirilmemiştir.

³⁴⁰ Geeta Gandhi Kingdon ve John Knight, "Community, Comparisons and Subjective Well-being In a Divided Society", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 64, No. 1, 2007, ss. 69–90.

³⁴¹ Nattavudh Powdthavee, "How Much Does Money Really Matter? Estimating the Causal Effects of Income on Happiness", **Empirical Economics**, Vol. 39, No. 1, 2010, s. 77.

³⁴² Christopher L. Ambrey ve Christopher M. Fleming, "The Causal Effect of Income on Life Satisfaction and the Implications for Valuing Non-market Goods", **Economics Letters**, Vol. 123, No. 2, 2014, ss. 131–134.

7. AMPİRİK ÇALIŞMA

7.1. Güven, Kurum ve Kuruluşlara Güven, Güvenilir Çevre ve Toleransın Yaşam Memnuniyetine Etkisi

Teorik kısımda incelenen çalışmalarda, kişiler arası genel güven düzeyinin, kamu kurum ve kuruluşlara güvenin, güvenilir bir çevrede yaşamının ve toleranslı olmanın yaşam memnuniyetini arttırdığı ileri sürülmüştür. Toplum merkezli yaklaşım kapsamında sivil toplum, kişiler arası genel güven düzeyi için temel oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda, kişiler arası genel güven, dikey bağlamda kamu kurum ve kuruluşlara güvenmeyi ve toleranslı olmayı sağlamaktadır. Güvenilir bireylerden oluşan bir toplumda ise güvenilir bir çevrede yaşama olasılığı daha yüksektir. Bu açıdan toplum merkezli yaklaşımda tüm güven türlerinin birbiri ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir.

Literatürde genel olarak güven türlerinin yaşam memnuniyeti fonksiyonunda önemi ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu konuda bütüncül bir yaklaşım eksikliği bulunmaktadır. Ampirik kısmın ilk bölümünde tüm güven türlerinin, güvenilir bir çevrede yaşamının ve toleransın yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemini sıralı lojistik yöntemi ile değerlendirilecektir. Sıralı lojistik yöntemi ile değişkenlerin içsellik problemi ele alınamamaktadır. Söz konusu yöntem ile test edilen regresyonlar, politika önerisini değil referans grubuna göre karşılaştırma etkisinin sonuçlarını ifade etmektedir. Bu nedenle ampirik kısmın bu bölümünde, güven konusunda politika üretmenin zorunluluğuna dair sunduğumuz ikinci ampirik analiz için alt yapı oluşturmak amaçlanmıştır.

Bölüm, kullanılan anket ve örneklem tanıtımı, değişkenler ve değişkenlerin analize hazır hale getirilmesi, metodoloji ve regresyona dahil edilen özelliklerin önemi ve oluşturulan model çerçevesinde analiz bulgularının değerlendirmesini içermektedir.

7.1.1. Anket ve Örneklem Tanıtımı

Kişiler arası güven, kamu kurumlarına ve kuruluşlara güven, güvenilir bir çevre ve toleransın yaşam memnuniyetine etkisini değerlendirmek için 2010 ve 2016 yıllarında Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Dünya Bankası (DB) tarafından yürütülen Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi'nin (LITS) ikinci ve üçüncü dalgası ile Dünya Değerler Araştırması'nın (WVS) 2010–2014 döneminde yürütülen altıncı dalgası kullanılacaktır.

LITS II anketi 35 ülkede (Almanya, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Hırvatistan, İtalya, Karadağ, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova, Letonya, Litvanya, Macaristan, Makedonya, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna, Fransa, Büyük Britanya ve İsveç) yapılmıştır. 38.864 haneyi kapsayan anket için ulusal temsili örnekler, yaklaşık 1.000 katılımcıdan oluşmaktadır.

LITS III anketi ise 34 ülkede (Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Makedonya, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Kosova, Kırgız Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna, Özbekistan) yaklaşık 51.206 haneye uygulanmıştır. Ulusal temsili örnekler, yaklaşık 1.500 katılımcıdan oluşmaktadır.

Yaşam memnuniyeti fonksiyonunda gelir önemli bir kontrol değişkenidir. Katılımcılara gelir sorusu sadece LITS III'te sorulduğu için bu bölümün temel analizleri ve diğer bölümlerdeki ampirik analizler LITS III kapsamında yapılacaktır.

Kesitsel araştırmalar, zaman içindeki tek bir noktayı gözlemlemek için kullanılmaktadır. Tekrarlanan kesitsel araştırmalar ise art arda gelen zamanlarda yeni bir görüşmeci örneğine anket uygulandığında oluşturulmaktadır. Yıllık bir anket için bu

durum bir yıl içindeki katılımcıların önceki yıldakilerden farklı olacağı anlamına gelmektedir.³⁴³

Farklı yıllarda aynı kişilere değil, farklı kişilere anketin uygulanması zamanın etkisini değerlendirmeyi engellemektedir. Bu açıdan farklı yıllarda yapılmış kesitsel araştırmaların zamana göre birleştirilmesi ile oluşan tekrarlı kesit verisi ile bulguların zamana göre değişip değişmediği de kontrol edilebilmektedir. Bu kapsamda LITS III kesit verilerinin analiz sonuçlarının güvenilirliğini test etmek için LITS II ve LITS III anketlerinde ortak sorulan sorular her iki ankete dahil olan ülkeler kapsamında birleştirilerek tekrarlı kesit (repeated cross-sectional) verisi oluşturularak analizler tekrarlanacaktır.*

WVS'nin altıncı dalgası 2010–2014 dönemi için 60 ülkede (ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Azerbaycan, Bahreyn, Belarus, Brezilya, Cezayir, Çin, Ekvator, Ermenistan, Estonya, Fas, Filipinler, Filistin, Gana, Güney Afrika, Güney Kore, Gürcistan, Hindistan, Hollanda, Hong Kong, Irak, İspanya, İsveç, Japonya, Katar, Kazakistan, Kıbrıs, Kırgızistan, Kolombiya, Kuveyt, Libya, Lübnan, Malezya, Meksika, Mısır, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Peru, Polonya, Romanya, Ruanda, Rusya, Singapur, Slovenya, Şili, Tayland, Tayvan, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Uruguay, Ürdün, Yemen, Yeni Zelanda, Zimbabve) toplam 90.350 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

WVS'nin altıncı dalgasının çalışmaya dahil edilme nedenlerinden biri LITS'te olmayan bazı sosyodemografik kontrol değişkenleri içermesidir. Bir diğer neden ise LITS II ve LITS III anketlerinde ağırlıklı olarak geçiş ekonomileri değerlendirilmiştir. WVS, bilim insanlarına ve politika yapıcılara, dünyadaki insanların inanç, değer ve motivasyonlarındaki değişiklikleri anlamalarına yardımcı olan en geniş kapsamlı araştırmadır.³⁴⁴ WVS'nin analizlere dahil edilmesi daha fazla ülke için ampirik

³⁴³ A.Walthery Rafferty ve S. King-Hele, "Analysing Change Over Time: Repeated Crosssectional and Longitudinal Survey Data", <https://www.ukdataservice.ac.uk/media/455362/changeovertime.pdf>, 2015, s. 4, (27 Eylül, 2017).

* **Ortak 32 Ülke:** Almanya, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Bosna, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Hırvatistan, İtalya, Karadağ, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova, Letonya, Litvanya, Macaristan, Makedonya, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna. (Kıbrıs ve Yunanistan sadece LITS III anketinde yer alırken, Fransa, Büyük Britanya ve İsveç sadece LITS II anketinde yer almaktadır.)

³⁴⁴ <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

değerlendirmelerin yapılmasına olanak sağlayacaktır. WVS'nin 2010-2014 dönemini kapsamı, LITS II ve LITS III anket yılları arasındaki dönemi de ayrıca değerlendirmemizi sağlamaktadır.

7.1.2. Değişkenler ve Değişkenlerin Analize Hazır Hale Getirilmesi

Bağımlı Değişken:

LITS II ve III için yaşam memnuniyeti sorusunda bireylerin bir bütün olarak yaşamlarından ne kadar memnun olduklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Cevaplar: 1- Hiç memnun değilim, 5- Çok memnunum aralığında kategorilendirilmiştir.

WVS katılımcıların, yaşam memnuniyetlerini "Genel olarak bugünlerde hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?" sorusuyla* değerlendirmektedir. Cevaplar: 1- Hiç memnun değilim, 10- Çok memnunum aralığında kategorilendirilmiştir. Bu soru, görüşme anketlerinde standart olarak, katılımcıların yaşam memnuniyetini ölçmektedir.

Bağımsız Değişkenler:

Literatürde cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, istihdam durumu, çocuk sayısı, hanehalkı sayısı, sosyal sınıf, mutlak ve nispi gelir gibi değişkenlerin yaşam memnuniyetinin önemli sosyodemografik ve ekonomik belirleyicileri arasında olduğu yönünde bulgular mevcuttur. Bu doğrultuda değişkenlerin analizlere hazır hale getirilmesi için kukla değişkenleri oluşturulmuştur.

LITS II ve III için cinsiyet kukla değişkeni katılımcı kadınsa bir, erkekse sıfır değerini almaktadır.

Altı yaş grubu için 18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65-fazlası olmak üzere kukla değişkenler oluşturulup "18-24" yaş grubu referans kabul edilmiştir.

Evli, bekar, boşanmış, ayrı yaşayanlar, dul olmak üzere beş medeni durum değişkeni için kukla değişkenler oluşturularak "evliler" referans kabul edilmiştir.

* Çalışmada, WVS için kullanılan soruların Türkçesi WVS'nin sitesinden alınmıştır. LITS sorularının Türkçesi ise tarafımızca çevrilmiştir.

Yedi eğitim düzeyi için eğitimsiz, ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans, lisansüstü eğitimi için kuklalar oluşturularak "eğitimsizler" referans kabul edilmiştir.

Katılımcının çalışma durumu istihdam değişkeni ile ifade edilmiştir. Katılımcı çalışıyorsa kukla değişkeni "1" çalışmıyorsa "0" değerini almaktadır.

LITS II ve III'te katılımcılara eğitim, sağlık, giyim, ayakkabı ve dayanıklı tüketim mallarına yaptıkları harcama miktarı sorulmuştur. Çalışmada katılımcılar bu soruya kendi ülke para birimleri ile cevap vermiştir. Bu nedenle ülkelerin yerel para birimleri cinsinden cevap verilen tüketim değeri anketin yapıldığı tarih itibarı ile Euro üzerinden hesaplanarak yıllık tüketim değişkeni oluşturulmuştur.

Gelir, yaşam memnuniyeti yargılarını potansiyel olarak etkileyen önemli bir kontrol değişkenidir. LITS III'te katılımcılara, "Şu anda evinizin toplam net aylık geliri nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Tüketim gibi gelir için de yerel para birimlerinin parasal değeri Euro üzerinden hesaplanmıştır. Hanehalkı gelir ve tüketim değerlerinin ölçüsü logaritmik değerleri ile analiz edilmiştir.*

LITS II ve III'te nispi gelirin etkisini değerlendirmek için katılımcılara, "Lütfen 10 puanlık bir gelir merdiveni hayal ediniz. Kendinizi merdivenin hangi basamağında görmektesiniz?" sorusu 1-10 arası ölçekte yöneltilmiştir. Onuncu basamak en üst gelir grubunu göstermektedir. 1-10 arası ölçek ($1/4=0$), ($5=1$) ve ($6/10=2$) olmak üzere 3 gruba indirgenmiştir. Kendilerini 1-4 aralığında beyan edenler "Ekon Sıralaması (Aşağı)", 5. sırada beyan edenler "Ekon Sıralaması (Orta Nokta)", 6-10 arası beyan edenler "Ekon Sıralaması (Yukarı)" ismiyle kodlanmıştır. Analizlerde "Ekon Sıralaması (Orta Nokta)" referans seçilmiştir.

LITS III ve LITS II-III analizleri için ayrıca hanehalkı sayısı kontrol değişkeni olarak eklenmiştir.*

WVS için kontrol değişkenleri ise şu şekildedir:

* Kur değerleri hakkında bilgi için bkz, "Ek 1" Tablo 50.

* LITS III'te hanehalkı sayısını kapsayan soru katılımcılara yöneltilmemiştir. LITS III için hanehalkı sayısı anketin başlangıcındaki diğer sorulardan hesaplanarak elde edilmiştir.

Cinsiyet değişkeni, katılımcı kadınsa 1, erkekse sıfır değerini almaktadır.

WVS'de LITS analizlerinden farklı olarak yaşın karesi hesaplanarak analizlere dahil edilmiştir.

Evli, bekar, boşanmış, ayrı yaşayanlar, birlikte yaşayanlar ve dul olmak üzere altı medeni durum değişkeni için kukla değişkenler oluşturularak evliler referans kabul edilmiştir.

Eğitimsiz, ilkokul terk, ilkokul, ortaokul terk, ortaokul, lise terk, lise, üniversite terk ve üniversite mezunlarını kapsayan dokuz eğitim düzeyi için kukla değişkenler oluşturularak eğitimsizler referans kabul edilmiştir.

Katılımcıların alışma durumu, tam zamanlı çalışma, yarı zamanlı çalışma, kendi işine sahip, emekli, ev hanımı, öğrenci, işsiz, diğer istihdam alanları için değerlendirilmiştir. Her alışma durumu için kukla değişkenler oluşturularak tam zamanlı çalışanlar referans kabul edilmiştir.

"İnsanlar bazen kendilerini bir sınıfa mensup olarak görürler? Siz, kendinizi şu sınıflardan hangisine ait görürsünüz?" sorusu kapsamında katılımcılara kendilerini hangi sınıfa ait olduklarını değerlendirmeleri için üst sınıf, orta sınıfın üstü, orta sınıfın altı, çalışan, işçi, emekçi sınıfı ve alt sınıf olmak üzere beş ayrı seçenek sunulmuştur. Her sınıfsal yapı için kukla değişkenler oluşturularak üst sınıf referans kabul edilmiştir.

WVS'de nispi gelirin etkisini değerlendirmek için katılımcılara, "Ülkenizde yaşayan insanları, gelir durumları bakımından 10 puanlı bir cetvele yerleştirecek olsak, siz kendinizi bu cetvelin neresinde görürsünüz?" sorusu 1-10 arası ölçekte yöneltilmiştir. 1 en alt gelir grubunu, 10 ise en üst gelir grubunu göstermektedir. 1-10 arası ölçek (1/4=0), (5=1) ve (6/10=2) olmak üzere 3 gruba indirgenmiştir. Kendilerini 1-4 arasında beyan edenler "Ekon Sıralaması (Aşağı)" kendilerini 5. sırada beyan edenler "Ekon Sıralaması (Orta Nokta)", 6-10 arası beyan edenler "Ekon Sıralaması (Yukarı)" ismiyle kodlanmıştır. "Ekon Sıralaması (Orta Nokta)" referans seçilmiştir.

WVS'de katılımcılara sahip oldukları ocuk sayısı sorulduğu için kontrol değişkeni olarak eklenmiştir.

Güven

LITS II ve III'te, "Genel olarak, insanlara güvenir misiniz?" sorusu 1-5 likert ölçeğinde sorulmuştur. Cevaplar "1-Tamamen güvenmem" ve "5- Tamamen güvenirim" aralığında kategorilendirilmiştir. 1. ve 2. ölçeği seçenler için "Güvenmemek", 3. ölçeği seçenler için "Güven Orta Nokta" ve 4 ve 5. ölçeği seçenler için ise "Güvenmek" değişkenleri oluşturulmuştur. "Güven Orta Nokta" referans kabul edilmiştir.

WVS anketinde ise, "Genelde insanların çoğunluğuna güvenilebilir mi? Yoksa başkalarıyla bir ilişki kurarken veya iş yaparken çok dikkatli olmak mı gerekir?" sorusu, "İnsanların Çoğuna Güvenilebilir" ve "Dikkatli Olmak Gerekir" seçenekleri doğrultusunda sorulmuştur. İnsanların çoğuna güvenilebilir ifadesini belirtenler 1 dikkatli olmak gerekir ifadesini belirtenler isen 0 olarak kodlanmıştır. 1 olarak kodlanan değişken "Güven" değişkeni olarak isimlendirilmiştir.

Güvenilir Bir Çevrede Yaşam Algısı

LITS II ve III'te katılımcılara ne kadar güvenilir bir çevrede yaşadıklarına inandıklarının değerlendirmek için "Adres bilgilerinizi içeren cüzdanınızı kaybettiğinizi ve yaşadığınız mahalledeki biri tarafından sokakta bulunduğunu düşünün, bu durumda size iade edilmesi ne kadar muhtemeldir?" sorusu yöneltilmiştir. Cevaplar "Büyük İhtimalle", "Kuvvetle Muhtemel", "Pek Olası Değil", "Olası Değil" şeklinde olumludan olumsuz doğru dört kategoride gruplandırılmıştır. Pek olası değil ve olası değil kategorileri "Güvensiz Çevre", "büyük ihtimalle, kuvvetle muhtemel" kategorileri ise "Güvenilir Çevre" olarak isimlendirilmiştir. WVS'de bu soru bulunmadığı için WVS analizlerine dahil edilememiştir.

Kamu Kurumlarına ve Kuruluşlara Güven

LITS II ve III'te katılımcılara on dört farklı kategoride kamu kurumlarına ve kuruluşlara güven sorusu yöneltilmiştir. Cumhurbaşkanı, devlet, bölgesel hükümet, yerel yönetimler, parlamento, mahkemeler, partiler, silahlı kuvvetler, polis, banka ve finansal sistem, yabancı yatırımcı, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve dini kurumlara

güven sorusu 1-5 likert ölçeğinde sorulmuştur. "1-Tamamen güvenmem" ve "5-Tamamen güvenirim" aralığında kategorilendirilmiştir.

WVS'de ise on yedi farklı kategoride kurumlara güven sorusu bulunmaktadır. Devlet, partiler, parlamento, mahkemeler, ordu, polis, büyük şirketler, bankalar, basın, televizyon, dini kurumlar, sendikalar, devlet memurları, çevre örgütleri, kadın örgütleri, yardım kuruluşları ve üniversitelere güven, "Tamamen Güvenirim", "Biraz Güvenirim", "Pek Güvenmem", "Hiç Güvenmem" şeklinde olumludan olumsuz doğru 4'lü ölçekte sorulmuştur. Bu soru tipinde ölçekteki artışların güven düzeyindeki artışı ifade etmesi için ters kodlama yapılmıştır.

Tolerans (sız)

LITS II ve III'te kişilerin tolerans düzeyini belirlemek için "Komşunuz olmasını istemediklerinizi seçip belirtiniz." ve WVS'de "Diyelim evinizin yanına bir komşu taşınacak. Şimdi size göstereceğim insanlardan hangilerinin komşunuz olmasını istemezsiniz." sorusu kapsamında bireylerin göçmen veya yabancı işçileri, farklı ırk mensuplarını, farklı din mensuplarını ve farklı bir dilde konuşan kişileri komşu olarak istemediklerini belirlemeleri istenmiştir. Sorunun olumsuz yapısı ve her anket için tüm seçeneklerde, olumlu görüş bildirenlerin yüzde oranının daha fazla olması nedeni ile 1 söz konusu kişileri komşu olarak istemeyenleri ifade ettiği için "Toleranssızlık" değişkeni olarak isimlendirilmiştir.*

7.1.3. Metodoloji ve Regresyona Dahil Edilen Özelliklerin Önemi

Yaşam memnuniyetine dair sorular genellikle ordinal (sıralı) niteliktedir.³⁴⁵ Bağımlı bir değişken ikiden fazla kategoriye sahip olduğunda ve her bir kategorinin değerinin, bir önceki değerden daha yüksek olduğu durumlarda sıralı lojistik regresyon yöntemi kullanılmaktadır.³⁴⁶ Sıralanan logit modeli, yanıt değişkeninin kümülatif olasılıklarına dayanmakta, özellikle her bir kümülatif olasılığın logitinin, yanıt kategorileri arasında sabit regresyon katsayılarıyla birlikte değişkenlerin doğrusal bir

* LITS II, III ve WVS analizleri için kullanılan yaşam memnuniyeti ve güven değişkenlerinin ülkeler bazında ortalamaları için bkz, "Ek 2" Tablo 51-94.

³⁴⁵ Richard Williams, "Understanding and Interpreting Generalized Ordered Logit Models", *The Journal of Mathematical Sociology*, Vol. 40, No. 1, 2016, s. 7.

³⁴⁶ <https://www.princeton.edu/~otorres/Logit.pdf>, (12 Eylül, 2018)

fonksiyonu olduğu varsayılmaktadır.³⁴⁷ LITS II, III ve WVS'de yaşam memnuniyetini ifade eden sorular sıralı nitelikte olduğu için ilgili değişkenlerin yaşam memnuniyetine etkisini değerlendirebilmek için sıralı lojistik regresyon yöntemi uygulanacaktır.

Kesitsel araştırmalar, zaman içindeki tek bir noktayı gözlemlemek için kullanılmaktadır. Tekrarlanan kesitsel araştırmalar ise art arda gelen zamanlarda yeni bir görüşmeci örneğine anket uygulandığında oluşturulmaktadır. Tekrarlı kesit veriler, farklı popülasyon örneklerini temsil ettiğinden, zaman içindeki popülasyon veya grup değişikliklerini analiz etmek için kullanılmaktadır.³⁴⁸

Kesit verilerde gözlemlenen bilgiler belirli bir zamanda nüfusun temsilcisidir ve kullanılan değişkenlerin zamansal yönleri mevcut değildir. Tekrarlı kesit örneklem, her dalgadaki örneklem için zamanın ve değişen nüfus dinamiklerinin etkisini değerlendirebildiği için değişkenlerin etkisi hakkında daha ayrıntılı bilgi vermektedir.³⁴⁹

Farklı yıllarda aynı kişilere değil, farklı kişilere anketin uygulanması zamanın etkisini değerlendirmeyi engellemektedir. Bu açıdan farklı yıllarda yapılmış kesitsel araştırmaların zamana göre birleştirilmesi ile oluşan tekrarlı kesit veriler ile bulguların zamana göre değişip değişmediği de kontrol edilebilmektedir. Bu kapsamda LITS III kesit verilerinin analiz sonuçlarının güvenilirliğini test etmek için LITS II ve LITS III anketlerinde ortak sorulan sorular her iki ankete dahil olan ülkeler kapsamında birleştirilerek tekrarlı kesit (repeated cross-sectional) verisi oluşturulmuştur. 2010 yılını kapsayan LITS II veri setinin tamamı "0", 2016 yılını kapsayan LITS III veri setinin tamamı "1" olarak kodlanarak tekrarlı kesit analizi için "Zaman" değişkeni oluşturulmuştur.

Çeşitli güven türlerinin yaşam memnuniyeti fonksiyonunda öneminin sıralı lojistik regresyon yöntemi ile değerlendirilebilmesi için büyük veri kümelerini kapsayan güven türlerine ait soruların indirgenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda LITS II, III ve

³⁴⁷ Leonardo Grilli ve Carla Rampichini, "Ordered Logit Model", *Encyclopedia of Quality of Life and Well-being Research*, Alex C. Michalos (Ed.), 2014, ss. 4510–4513.

³⁴⁸ Rafferty ve King-Hele, s. 4.

³⁴⁹ Julie L. Yee ve Debbie Niemeier, "Advantages and Disadvantages: Longitudinal vs. Repeated Cross-section Surveys", <https://rosap.ntl.bts.gov/view/dot/13793>, 1996, (12 Eylül, 2018), s. numarasız.

WVS'de kamu kurum ve kuruluşlarına güven sorularını tek boyuta indirgeyip regresyonlara dahil edebilmek için bu sorulara temel bileşenler analizi (PCA) uygulanmıştır. PCA, büyük veri setlerinin boyutsallığını azaltmak ve yorumlanabilirliğini artırmak için kullanılan bir tekniktir.³⁵⁰

PCA, verileri benzerlik ve farklılıklarını vurgulayacak şekilde ifade etmektedir. En yüksek öz değere sahip olan öz vektörler, veri kümesinin temel bileşenidir. Öz vektörler bulunduğu anda, bir sonraki adım, öz değerleri en yüksek değerden en düşük değere göre sıralamaktır. Bu yöntem bileşenleri önem sırasına göre vermektedir.³⁵¹

Bu doğrultuda LITS III için çok boyutlu olan on dört farklı kamu kurumu ve kuruluşu güven sorusu* daha küçük sayıda temel boyuta indirgemek amacıyla temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Tablo 1'de LITS III için kurumlara güvenin temel bileşenler analizinin sonuçları sunulmuştur. 14 değişken için öz değeri 1'den büyük olan iki bileşen bulunmuştur.* Bileşen ağırlıkları yaklaşık aynı yüklemeyi gösteren değişkenler için iki farklı yeni değişken türetilmiştir. Değişkenler varimax rotasyonu doğrultusunda "Politik Kurumlara Güven" ve "Ekonomik Kurumlara Güven" değişkeni olarak adlandırılmıştır. Tablo 2, LITS III için kurumlara güven yüklemelerini göstermektedir.

³⁵⁰ Ian T. Jolliffe ve Jorge Cadima, "Principal Component Analysis: A Review and Recent Developments", **Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences**, Vol. 374, No. 2065, 2016, s. 1.

³⁵¹ Lindsay I. Smith, "A Tutorial on Principal Components Analysis", <https://ourarchive.otago.ac.nz/bitstream/handle/10523/7534/OUCS-2002-12.pdf>, Technical Report, 2002, ss. 12–16, (16, Ekim, 2018)

* Değişkenlerin tamamı kurumlara güven olarak isimlendirilmiştir.

* LITS II-III için tekrarlı kesitsel verisinin temel bileşen analizi sonuçları LITS III'ün temel bileşen analizi sonuçları ile benzer olduğu için ekte verilmiştir. Bkz, "Ek 3" Tablo 95–98.

Tablo 1: LITS III, Kurumlara Güven Temel Bileşen Analizi

Değişkenler	Özdeğer	Fark	Oran	Kümülatif
Cumhurbaşkanına Güven	7.95978	6.49425	0.5686	0.5686
Devlete Güven	1.46553	.568171	0.1047	0.6732
Bölgesel Hükümete Güven	.897363	.258323	0.0641	0.7373
Yerel Yönetimlere Güven	.63904	.170717	0.0456	0.7830
Parlamentoya Güven	.468322	.0201284	0.0335	0.8164
Mahkemelere güven	.448194	.0272344	0.0320	0.8484
Politik Partilere güven	.42096	.068815	0.0301	0.8785
Silahlı Kuvvetlere Güven	.352144	.0380858	0.0301	0.9037
Polise Güven	.314059	.0412848	0.0252	0.9261
Banka ve Finansal Sisteme Güven	.272774	.0250201	0.0195	0.9456
Yabancı Yatırımcılara Güven	.247754	.0369316	0.0177	0.9633
Sivil Toplum Kuruluşlarına Güven	.210822	.0453733	0.0151	0.9783
Sendikalara Güven	.165449	.027642	0.0118	0.9902
Dini Kurumlara Güven	.137807	.	0.0098	1.0000

Tablo 2: LITS III, Kurumlara Güven Yüklemler

Bileşenler	Politik Kurumlara Güven	Ekonomik Kurumlara Güven
Cumhurbaşkanına Güven	.2744	-.2851
Devlete Güven	.2992	-.2932
Bölgesel Hükümete Güven	.301	-.2476
Yerel Yönetimlere Güven	.2844	-.2114
Parlamentoya Güven	.3013	-.2599
Mahkemelere Güven	.2871	-.1531
Politik Partilere Güven	.282	-.1645
Silahlı Kuvvetlere Güven	.2302	.1274
Polise Güven	.2516	.1361
Banka ve Finansal Sisteme Güven	.2526	.277
Yabancı Yatırımcılara Güven	.2456	.3925
Sivil Toplum Kuruluşlarına Güven	.2467	.4037
Sendikalara Güven	.2606	.3035
Dini Kurumlara Güven	.2044	.2967

Tablo 3 ise LITS III için "Toleranssızlık" değişkeninin temel bileşen analizi sonuçlarını göstermektedir. Dört farklı toleranssızlık sorusunun temel bileşen analizi sonuçlarında, öz değeri 1'den büyük olan tek bileşen bulunmaktadır. Bileşen ağırlıkları aynı yüklemeyi gösterenler için tek değişken türetilmiştir. Tablo 4 varimax rotasyonu

doğrultusunda "Toleranssızlık" değişkeni olarak adlandırılan LITS III için toleranssızlık yüklemesini göstermektedir.

Tablo 3: LITS III, Toleranssızlık Temel Bileşen Analizi

Değişkenler	Özdeğer	Fark	Oran	Kümülatif
Toleranssızlık: Göçmen ve Yabancı İşçiler	2.12008	1.36988	0.5300	0.5300
Toleranssızlık: Farklı Irk Mensupları	.750201	.155221	0.1876	0.7176
Toleranssızlık: Farlı Din Mensupları	.59498	.0602402	0.1487	0.8663
Toleranssızlık: Farklı Dil Konuşanlar	.53474	.	0.1337	1.0000

Tablo 4: LITS III, Toleranssızlık Yüklemeler

Bileşenler	Toleranssızlık
Toleranssızlık: Göçmen ve Yabancı İşçiler	0.4511
Toleranssızlık: Farklı Irk Mensupları	0.5328
Toleranssızlık: Farlı Din Mensupları	0.5144
Toleranssızlık: Farklı Dil Konuşanlar	0.4980

WVS için ise 17 farklı kamu kurumu ve kuruluşu güven sorusu için temel bileşen analizi uygulanmıştır. Tablo 5 öz değeri 1'den büyük olan üç bileşen olduğunu göstermektedir. Bileşen ağırlıkları yaklaşık aynı yüklemeyi gösteren gruplar için üç değişken türetilmiştir. Tablo 6 varimax rotasyonu doğrultusunda "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven", "Örgütlere Güven" ve "Medya ve Dini Kurumlara Güven" değişkenleri olarak isimlendirilmiş güven yüklemelerini göstermektedir. Tablo 7, WVS için "Toleranssızlık" değişkeninin Temel Bileşen Analizini sunmaktadır. Dört farklı toleranssızlık sorusunun temel bileşen analizi sonuçlarında, öz değeri 1'den büyük olan tek bileşen bulunmaktadır. Tablo 8, varimax rotasyonu doğrultusunda "Toleranssızlık" değişkeni olarak adlandırılan WVS için toleranssızlık yüklemesini göstermektedir.

Tablo 5: WVS, Kurumlara Güven Temel Bileşen Analizi

Değişkenler	Özdeğer	Fark	Oran	Kümülatif
Devlete Güven	7.0355	5.47804	0.4139	0.4139
Politik Partilere Güven	1.55745	0.430401	0.0916	0.5055
Parlamentoya Güven	1.12705	0.175919	0.0663	0.5718
Mahkemelere Güven	0.951133	0.081298	0.0559	0.6277
Orduya Güven	0.869835	0.039733	0.0512	0.6789
Polise Güven	0.830102	0.235825	0.0488	0.7277
Büyük Şirketlere Güven	0.594277	0.020874	0.035	0.7627
Bankalara Güven	0.573403	0.032049	0.0337	0.7964
Basına Güven	0.541355	0.077059	0.0318	0.8282
Televizyonlara Güven	0.464295	0.023949	0.0273	0.8556
Dini Kurumlara Güven	0.440346	0.04427	0.0259	0.8815
Sendikalara Güven	0.396076	0.024508	0.0233	0.9048
Devlet Memurlarına Güven	0.371568	0.034936	0.0219	0.9266
Çevre Örgütlerine Güven	0.336632	0.003872	0.0198	0.9464
Kadın Örgütlerine Güven	0.332761	0.038666	0.0196	0.966
Yardım Kuruluşlarına Güven	0.294094	0.009973	0.0173	0.9833
Üniversitelere Güven	0.284121	.	0.0167	1

Tablo 6: WVS, Kurumlara Güven Yüklemeler

Bileşenler	Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven	Örgütlere Güven	Medya ve Dini Kurumlara Güven
Devlete Güven	0.2667	-0.2549	-0.2447
Politik Partilere Güven	0.2555	-0.2553	-0.1981
Parlamentoya Güven	0.2786	-0.2396	-0.2393
Mahkemelere Güven	0.2636	-0.2174	-0.1722
Orduya Güven	0.2139	-0.1101	0.245
Polise Güven	0.2401	-0.2247	-0.1377
Büyük Şirketlere Güven	0.2449	0.1849	0.01779
Bankalara Güven	0.2429	0.1479	0.07716
Basına Güven	0.2456	-0.1294	0.4509
Televizyonlara Güven	0.2419	-0.1268	0.4551
Dini Kurumlara Güven	0.1435	0.06952	0.4827
Sendikalara Güven	0.2454	-0.075	0.1335
Devlet Memurlarına Güven	0.2727	-0.09565	-0.1699
Çevre Örgütlerine Güven	0.2402	0.4231	-0.1083
Kadın Örgütlerine Güven	0.236	0.4301	-0.09465
Yardım Kuruluşlarına Güven	0.2242	0.4284	-0.1107
Üniversitelere Güven	0.2378	0.2158	-0.07526

Tablo 7: WVS, Toleranssızlık Temel Bileşen Analizi

Değişkenler	Özdeğer	Fark	Oran	Kümülatif
Toleranssızlık: Farklı Irk Mensupları	2.27248	1.61979	0.5681	0.5681
Toleranssızlık: Farlı Din Mensupları	0.652683	0.098313	0.1632	0.7313
Toleranssızlık: Farklı Dil Konuşanlar	0.55437	0.033901	0.1386	0.8699
Toleranssızlık: Göçmen ve Yabancı İşçiler	0.520469	.	0.1301	1

Tablo 8: WVS, Toleranssızlık Yüklemeler

Bileşenler	Toleranssızlık
Toleranssızlık: Farklı Irk Mensupları	0.5216
Toleranssızlık: Farlı Din Mensupları	0.5011
Toleranssızlık: Farklı Dil Konuşanlar	0.5063
Toleranssızlık: Göçmen ve Yabancı İşçi	0.4695

7.1.4. Ağırlıklandırma

Anketlerin ağırlıklandırılması popülasyonun temsil değerini gösterebilmesi için uygulanan bir yöntemdir.³⁵² LITS II ve III anketlerinde ulusal temsiller için tüm gözlemlerin ağırlıklandırılmaları hesaplanmış olarak veri setlerinde bulunmaktadır. Bu ağırlıklandırma, ülkelerin sosyoekonomik olarak karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Anketlerde "Weight" adlı değişken tüm analizlere dahil edilerek verilerin ağırlıklandırılması sağlanmıştır. WVS için veri setinde "V258A" kodu ile verilmiş ağırlıklandırma değişkeni kullanılmıştır.

7.1.5. Kümeleme

"Aynı yıl doğma, aynı meslek grubuna dahil olma, aynı bölgede oturma gibi belirli bir özelliğe sahip bireylerin oluşturduğu gruba kohort grubu denmektedir."³⁵³

Aynı kohorttaki bireyler için standart hatalar hesaba katılmadığında bu tahminlerden kaynaklanan çıkarımlar geçersiz olmaktadır. Bu hususta çözüm, standart

³⁵² David R. Johnson, "Using Weights in the Analysis of Survey Data", **Presentation Prepared for the Population Research Institute**, Pennsylvania State University, November, 2008, s. 2.

³⁵³ Emrah Talaş ve Fatih Çakmak, "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımlarının Kohort Analizi", **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, No. 18, 2013, s. 21.

hataları uygun seviyede kümelemektir. Regresyon kümelemesi, çeşitli disiplinlerde uygulamalara sahip önemli bir kümeleme aracıdır. Kümeleme yöntemi ile her küme sınıfı için spesifik regresyon hiperdüzyonu ile karakterize edilen sabit fakat bilinmeyen bir alt popülasyon içeren veri setindeki gizli yapı keşfedilerek yeniden yapılandırılmaktadır. Regresyon kümelemesinde ön aşamada, verinin küme sayısı belirlenmelidir. Veri kümelerinde, gözlemlerin mümkün olduğunca benzer yapıda olması gerekmektedir.³⁵⁴

Küme seçeneğini kullanarak gözlemlerin ülkeler içinde ilişkili olabileceğini, ancak ülkeler arasında bağımsız olacağını belirtmek için tüm analizlerde standart hatalar kümelenmiştir. Örneğin A ülkesinde yaşam memnuniyetine verilen cevapların kendi içinde benzer olması ve B ülkesi içinde yaşam memnuniyetine verilen cevapların benzer olması durumunda bu benzerliklerin standart hatalarının kümelenerek kontrol edilmesi, analizlerin güvenilirliğini arttıracaktır.

Kohort etkisini kontrol edebilecek en önemli kümeleme tekniklerinden bir diğeri anket katılımcılarını doğum tarihine göre kümelemektir. Örneğin Uslaner (2002), Amerikan toplumu için gençlerin genellikle yaşlı insanlardan daha az güvendiğini, ancak önemli bir istisnanın varlığını tespit etmiştir. 1946–55 doğumlu olanlar en az güven veren nesil olsa da bu kişilerin 1980'lerin sonlarında en güvenilir grup haline geldiklerini belirtmiştir.³⁵⁵ Ayrıca bireysel ve ülke bazında yaşanan travmatik deneyimler, kişinin güven ve dolayısıyla yaşam memnuniyeti düzeyini etkilemektedir LITS II ve III anket verileri çoğunlukla geçiş ülkelerini içermektedir. Örneğin geçişin sancılı sürecini yaşayan ve yaşamayan bireylerin tutumları farklı olabilir. Aynı durum WVS için de geçerlidir. Bu doğrultuda tüm veri setlerinde bu farklılıkların etkisini kontrol edebilmek için standart hatalar, ülke ve doğum tarihi etkileşimi kullanılarak kümelenmiştir.

³⁵⁴ Guoqi Qian ve Yuehua Wu, "Estimation and Selection in Regression Clustering", **European Journal of Pure and Applied Mathematics**, Vol. 4, No. 4, 2011, s. 455.

³⁵⁵ Uslaner, "The Moral Foundations of Trust", s. 6.

7.1.6. Ülke Sabit Etkileri

Zamanla ülkeye özgü değişmeyen özellikler, ülke sabit etkileri olarak adlandırılmaktadır. Ülke sabit etkileri, ilgili değişkenler arasındaki ülke içi bireysel düzeyde ilişkilerin yakalanmasını sağlamaktadır.³⁵⁶ Son olarak yaşam memnuniyeti ve güven kararlarıyla ilgili tüm ülke çapındaki etkilerin kontrol edilmesi için ülke sabit etkileri tüm analizlere dahil edilmiştir.

7.1.7. Model ve Analiz Bulguları

Önceki araştırmalar, kişiler arası genel güven, kurumlara güven, güvenilir bir çevrede yaşam algısı, tolerans ve yaşam memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu araştırmada, söz konusu tüm değişkenlerin yaşam memnuniyeti ile ilişkisi aynı regresyon modelinde kullanılarak değişkenlerin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki öneminin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Örneklem tanıtımında açıklandığı üzere toleransın etkisi toleranssızlık değişkeni ile değerlendirilecektir. Tüm modellere yaşam memnuniyetini etkilediği düşünülen kontrol değişkenleri dahil edilmiştir.

Kişiler arası genel güven, kurumlara güven, güvenilir bir çevrede yaşam algısı ve toleranssızlığın yaşam memnuniyeti fonksiyonunda öneminin değerlendirilmesi için aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

"Kişiler arası güven, kurumlara güven ve güvenilir bir çevrede yaşam algısı ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif; toleranssızlık ve yaşam memnuniyeti arasında negatif bir ilişki vardır."

Bu hipotez doğrultusunda yaşam memnuniyeti denklemi LITS III ve tekrarlı kesit verisini kapsayan LITS II ve III için aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur. Denklemden B_6 kontrol değişkenler setini, ε_i hata terimini göstermektedir.

³⁵⁶ Artjoms Iyevs, "Happy Moves? Assessing the Impact of Subjective Well-being on the Emigration Decision", **University of the West of England Economics Working Paper Series**, No. 1402, 2014, s. 12.

$$\text{Yaşam Memnuniyeti}_i = \beta_0 + \beta_1 \text{Güvenmek}_i + \beta_2 \text{Güvenmemek}_i + \beta_3 \text{Toleranssızlık}_i + \beta_4 \text{Güvenilir Çevre}_i + \beta_5 \text{Kurumlara Güven}_i + \beta_6 X_i + \varepsilon_i$$

WVS için yaşam memnuniyeti denklemi aşağıdaki gibidir. Denklemden B₅ kontrol değişkenler setini, ε_i hata terimini göstermektedir.

$$\text{Yaşam Memnuniyeti}_i = \beta_0 + \beta_1 \text{Güven}_i + \beta_2 \text{Toleranssızlık}_i + \beta_3 \text{Güvenilir Çevre}_i + \beta_4 \text{Kurumlara Güven}_i + \beta_5 X_i + \varepsilon_i$$

7.1.8. LITS III Analiz Bulguları

LITS III'te yer alan tüm ülkeleri kapsayan analiz sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur. Yaşam memnuniyeti ve ilgili değişkenler arasındaki ilişki değişkenlerin ayrı ayrı ilave edildikleri üç ayrı model doğrultusunda incelenmiştir. Üç ayrı model oluşturmadaki amacımız her değişkenin net etkisini değerlendirebilmektir.

Birinci sütunda sunulan model 1'e sadece cinsiyet yaş, medeni durum, istihdam durumu, eğitim düzeyi, hanehalkı sayısı, tüketim, gelir ve nispi gelir değişkenleri eklenmiştir. Cinsiyet değişkeninin katsayısı 0.108*** bulunarak kadınların erkeklere göre daha fazla yaşam memnuniyeti bildirdikleri gözlemlenmektedir. Yaş değişkeni ise 18-24 yaş referans grubuna kıyasla (25-34) için -0.167***, (35-44) için -0.303***, (45-54) için -0.389***, (55-64) için -0.273*** katsayılarını vermektedir. (65-üzeri) için katsayı anlamsız bulunmuştur. 45-54 yaş aralığı en düşük memnuniyetini bildirmektedir.

Literatürle uyumlu olarak medeni durum değişkenleri negatif katsayılarla sahiptir. Sırası ile bekar, boşanmış, ayrı yaşayan ve dul kişiler için katsayılar -0.210***, -0.428***, -0.456***, -0.308***'dir. Bu doğrultuda ayrı yaşayan kişilerin yaşam memnuniyeti, evli olanlara kıyasla en düşük seviyededir. İstihdam durumu değişkeninde katsayı 0.260*** olarak hesaplanmıştır. Çalışanlar, çalışmayanlara göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahiptir. Modelde yaşam memnuniyetine en yüksek katkıyı yapan değişken eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyi, eğitimsizler referans seçilerek sırasıyla ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, üniversite, lisansüstü kategorisinde 0.291*, 0.339**, 0.339**, 0.339**, 0.339** katsayıları ile pozitif olarak yaşam memnuniyetine katkı sağlamıştır.

0.447***, 0.483***, 0.677***, 0.933*** katsayılarını vermiştir. Bu bağlamda bireylerin eğitim durumu arttıkça yaşam memnuniyeti artmaktadır.

Modelde tüketim değişkeni 0.012* gibi bir katsayı ile oldukça düşük bir etkiye sahiptir. Aynı etki gelir değişkeni için 0.014*** bulunmuştur. Model 1'e son olarak nispi gelir değişkenleri eklenmiştir. Daha yüksek nispi gelir konumunu belirten "Ekon Sıralaması (Yukarı)" 0.390*** katsayısı ile yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Daha düşük nispi gelir konumunu belirten "Ekon Sıralaması (Aşağı)" -0.859*** katsayısı ile olumsuz bir etkiye sahiptir. Literatürle uyumlu olarak olumsuz değerlendirmeler yaşam memnuniyetini daha fazla etkilemektedir.

Model 2'ye ise model 1'deki tüm değişkenlere ek olarak "Güvenmek" ve "Güvenmemek" değişkenleri eklenmiştir. "Güvenmek" değişkenin katsayısı 0.366***, "Güvenmemek" değişkenin katsayısı -0.125*** değerini vermiştir. Bu durum yaşam memnuniyeti üzerinde güven değerlendirmelerinin olumlu olduğu zaman daha yüksek bir etkiye sahip olduğu yönünde değerlendirilebilir. "Güven" değişkeninin modele eklenmesiyle "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısı -0.859*** iken -0.843*** olmuştur.

Son modelimiz model 3'e ise güvenilir çevrede yaşamak (referans: güvensiz çevre), politik ve ekonomik kurumlara güven ve toleranssızlık değişkenleri eklenmiştir. Son model için yaşam memnuniyetini olumlu etkileyen en yüksek faktör 0.984*** katsayısı ile lisansüstü eğitimidir. "Ekon Sıralaması (Yukarı)" ise 0.335*** katsayısı ile yaşam memnuniyeti üzerinde ikinci derecede önemlidir. Üçüncü sırada olumlu etki ise 0.228*** katsayısı ile "Güvenmek" değişkenine aittir. Sonrasında sırasıyla "Güvenilir Bir Çevrede Yaşamak", "Politik Kurumlara Güven", "Ekonomik Kurumlara Güven" 0.192***, 0.170*** ve 0.108*** katsayılarına sahiptir. Model 3'te toleranssızlık değişkeni 0.029** katsayısı ile yaşam memnuniyetine olumlu bir katkı sağlamıştır. Bu sonuç, geliştirdiğimiz hipotezle tezat bir durumu ortaya koymaktadır.

Model 3'te Ekon Sıralaması (Aşağı) -0.725*** katsayısı ile yaşam memnuniyetini en olumsuz etkileyen değişkendir. Model 1, 2 ve 3'te "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısının sırası ile -0.859***, -0.843*** ve -0.725*** olması,

modele eklenen her güven değişkeninin nispi gelir algısına dair olumsuz değerlendirmelerin etkisini azalttığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Piekalkiewicz (2016), gelir karşılaştırmalarının yaşam memnuniyeti üzerindeki olumsuz etkisinin ancak yüksek sosyal sermayeye sahip olunması ile telafi edilebileceğini bulmuştur. Bu durum yazarın bulgularına paralel şekilde yorumlanabilir. Güvenin geliştirilmesi, insanların maddi kaygılarını azaltmaktadır.³⁵⁷

Tablo 9: LITS III, Tüm Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.108*** (0.025)	0.108*** (0.025)	0.074** (0.032)
Yaş 25-34	-0.167*** (0.061)	-0.159** (0.062)	-0.040 (0.076)
Yaş 35-44	-0.303*** (0.063)	-0.305*** (0.064)	-0.178** (0.080)
Yaş 45-54	-0.389*** (0.065)	-0.393*** (0.065)	-0.292*** (0.082)
Yaş 55-64	-0.273*** (0.068)	-0.270*** (0.069)	-0.198** (0.087)
Yaş 65-Üstü	0.006 (0.074)	0.005 (0.074)	0.002 (0.093)
Bekar	-0.210*** (0.039)	-0.208*** (0.040)	-0.187*** (0.052)
Boşanmış	-0.428*** (0.046)	-0.422*** (0.046)	-0.330*** (0.062)
Ayrı Yaşama	-0.456*** (0.099)	-0.449*** (0.101)	-0.445*** (0.128)
Dul	-0.308*** (0.047)	-0.325*** (0.048)	-0.295*** (0.068)
İstihdam Durumu	0.260*** (0.033)	0.242*** (0.034)	0.274*** (0.041)
İlkokul Eğitimi	0.291* (0.162)	0.333** (0.163)	0.380** (0.187)
Ortaokul Eğitimi	0.339** (0.161)	0.365** (0.162)	0.366** (0.186)

³⁵⁷ Piekalkiewicz, s. 1.

Lise Eğitimi	0.447*** (0.158)	0.468*** (0.159)	0.501*** (0.185)
Ön Lisans Eğitimi	0.483*** (0.161)	0.498*** (0.161)	0.563*** (0.186)
Lisans Eğitimi	0.677*** (0.161)	0.667*** (0.162)	0.721*** (0.186)
Lisansüstü Eğitimi	0.933*** (0.167)	0.912*** (0.168)	0.984*** (0.195)
Hanehalkı Sayısı	-0.009 (0.011)	-0.010 (0.011)	-0.006 (0.014)
Tüketim	0.012* (0.007)	0.008 (0.007)	-0.001 (0.009)
Gelir	0.014*** (0.004)	0.010** (0.005)	0.009 (0.006)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.859*** (0.030)	-0.843*** (0.030)	-0.725*** (0.039)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.390*** (0.033)	0.373*** (0.034)	0.335*** (0.042)
Güvenmek		0.366*** (0.031)	0.228*** (0.039)
Güvenmemek		-0.125*** (0.030)	0.029 (0.039)
Güvenilir Çevre			0.192*** (0.035)
Politik Kurumlara Güven			0.170*** (0.012)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.108*** (0.012)
Toleranssızlık			0.029** (0.013)
Sabit 1	-2.407*** (0.198)	-2.618*** (0.200)	-2.526*** (0.237)
Sabit 2	-0.883*** (0.197)	-1.082*** (0.198)	-0.943*** (0.236)
Sabit 3	0.367* (0.198)	0.171 (0.200)	0.393* (0.236)
Sabit 4	3.057*** (0.200)	2.891*** (0.201)	3.079*** (0.237)
Gözlem	38990	37826	24800
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Regresyon sonuçlarında nispi gelir için karşılaştırma etkileri simetrik bulunmuştur. Literatürdeki bulgular, karşılaştırma etkilerinin ekonomik gelişmişlik seviyesine göre değişebileceğini ifade etmektedir. Karşılaştırma etkilerinin sağlamlığını değerlendirmek ve toleranssızlık değişkeninin etkisini ayrıntılı incelemek için veri seti gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında üç kategoriye ayrılmıştır.*

Tablo 10, 11 ve 12 sırasıyla gelişmiş, gelişmekte ve geçiş ülkelerinin regresyon sonuçlarını rapor etmektedir. Tüm veri setinde olduğu gibi tüm ülke kategorileri için değişkenlerin etkisi üç farklı model üzerinden rapor edilmiştir. Tüm ülke kategorileri için model 3 doğrultusunda aşağı yönlü karşılaştırmalar yukarı yönlü karşılaştırmalara kıyasla yaşam memnuniyeti üzerinde daha fazla etkiye sahiptir. Karşılaştırmaların farklı gelişmişlik düzeyine ilişkin asimetrik bir etkisi söz konusu değildir. "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeninin katsayısı sırasıyla gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan ekonomiler ve geçiş ekonomileri için -0.594***, -0.739***, -0.760***'tır. Bu kapsamda nispi gelir değerlendirmelerinin olumsuz etkisi en fazla geçiş ekonomilerinde gözlenmektedir. "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenin katsayısı ise sırasıyla gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan ekonomiler ve geçiş ekonomileri için 0.324**, 0.334***, 0.361***'dir. Bu durum daha gelişmiş ülkelerdeki yukarı doğru değerlendirmelerin yaşam memnuniyetinde bir artışa yol açmadığı sonuçlarıyla çelişmektedir. Yukarı yönlü karşılaştırmaların etkisi ise 0.361*** katsayısı ile en fazla geçiş ekonomilerini etkilemektedir. Toleranssızlık değişkeninin katsayısıysa -0.042 ile anlamsız bulunsa da gelişmiş ülkeler için negatiftir. Gelişmekte olan ülkelerde 0.035*** katsayısı ile toleranssızlık yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Geçiş ekonomileri için 0.023* katsayısı geçerlidir. Model 3 doğrultusunda gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için toleranssızlık, yaşam memnuniyeti arttırmaktadır.

* **Gelişmiş ülkeler:** Almanya ve İtalya. **Gelişmekte Olan Ülkeler:** Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Makedonya, Gürcistan, Yunanistan, Macaristan, Kazakistan, Kosova, Kırgız Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna, Özbekistan. **Geçiş Ülkeleri:** Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Rusya, Bosna, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Makedonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kosova, Kırgız Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Ukrayna, Özbekistan.

Model 3 doğrultusunda Tablo 10, 11 ve 12'ye göre gelişmiş, gelişmekte ve geçiş ülkelerinin regresyon sonuçlarında "Güvenmek" değişkenin katsayısı sırasıyla 0.288**, 0.224*** ve 0.230*** değerlerini vermiştir. Güvenmek değişkeni tüm ülke kategorileri için neredeyse eşit derecede yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu etkiye sahiptir. "Güvenmemek" değişkeni tüm ülke kategorileri için anlamsız bulunmuştur. Güvenilir bir çevrede yaşam algısını ifade eden "Güvenilir Çevre" değişkeni gelişmiş, gelişmekte ve geçiş ülkelerinin regresyon sonuçları doğrultusunda 0.269**, 0.190*** ve 0.186*** katsayılarına sahipken "Politik Kurumlara Güven" 0.179***, 0.167*** ve 0.160*** katsayılarına ve "Ekonomik Kurumlara Güven" 0.189***, 0.105***, 0.109*** katsayılarına sahiptir. Sonuç olarak tüm ülke kategorilerinde bireyler için "Güvenmek" değişkeni, politik ve ekonomik kurumlara güvenmekten ve güvenilir bir çevrede yaşamaktan daha fazla yaşam memnuniyetini etkilemektedir.

Tablo 10: LITS III, Gelişmiş Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.096 (0.091)	0.081 (0.093)	0.031 (0.103)
Yaş 25-34	0.520** (0.227)	0.478** (0.235)	0.776*** (0.263)
Yaş 35-44	0.119 (0.236)	0.044 (0.240)	0.296 (0.266)
Yaş 45-54	0.280 (0.237)	0.229 (0.243)	0.387 (0.274)
Yaş 55-64	0.151 (0.265)	0.096 (0.268)	0.099 (0.296)
Yaş 65-Üstü	0.732** (0.293)	0.687** (0.302)	0.662** (0.327)
Bekar	-0.509*** (0.135)	-0.489*** (0.138)	-0.546*** (0.146)
Boşanmış	-0.412** (0.193)	-0.403** (0.198)	-0.281 (0.199)
Ayrı Yaşama	-1.185*** (0.278)	-1.191*** (0.267)	-0.998*** (0.317)
Dul	-0.687*** (0.213)	-0.704*** (0.213)	-0.929*** (0.241)

İstihdam Durumu	0.148 (0.134)	0.152 (0.140)	0.158 (0.148)
İlkokul Eğitimi	-0.015 (0.436)	-0.003 (0.456)	0.458 (0.557)
Ortaokul Eğitimi	-0.115 (0.431)	-0.128 (0.452)	0.391 (0.580)
Lise Eğitimi	0.468 (0.436)	0.407 (0.455)	0.833 (0.575)
Ön Lisans Eğitimi	0.381 (0.470)	0.277 (0.488)	0.721 (0.604)
Lisans Eğitimi	0.759* (0.442)	0.689 (0.459)	1.112* (0.568)
Lisansüstü Eğitimi	0.723 (0.562)	0.630 (0.585)	1.190* (0.633)
Hanehalkı Sayısı	0.040 (0.051)	0.043 (0.051)	0.016 (0.056)
Tüketim	0.022 (0.028)	0.019 (0.029)	0.005 (0.030)
Gelir	0.043*** (0.016)	0.032* (0.017)	0.038* (0.020)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.664*** (0.112)	-0.636*** (0.110)	-0.594*** (0.126)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.431*** (0.135)	0.430*** (0.135)	0.324** (0.141)
Güvenmek		0.475*** (0.122)	0.288** (0.132)
Güvenmemek		-0.168 (0.105)	0.002 (0.115)
Güvenilir Çevre			0.269** (0.116)
Politik Kurumlara Güven			0.179*** (0.027)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.189*** (0.045)
Toleranssızlık			-0.042 (0.038)
Sabit 1	-0.633 (0.634)	-0.809 (0.655)	-0.327 (0.759)
Sabit 2	0.960 (0.638)	0.771 (0.659)	1.325* (0.757)
Sabit 3	2.376*** (0.640)	2.193*** (0.659)	2.867*** (0.766)

Sabit 4	5.223*** (0.642)	5.057*** (0.664)	5.790*** (0.754)
Gözlem	2385	2329	2068
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 11: LITS III, Gelişmekte Olan Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.108*** (0.026)	0.108*** (0.026)	0.073** (0.034)
Yaş 25-34	-0.192*** (0.063)	-0.182*** (0.064)	-0.080 (0.078)
Yaş 35-44	-0.312*** (0.064)	-0.310*** (0.065)	-0.195** (0.082)
Yaş 45-54	-0.416*** (0.066)	-0.419*** (0.067)	-0.329*** (0.085)
Yaş 55-64	-0.280*** (0.070)	-0.275*** (0.070)	-0.200** (0.089)
Yaş 65-Üstü	-0.025 (0.075)	-0.026 (0.076)	-0.042 (0.096)
Bekar	-0.186*** (0.041)	-0.185*** (0.042)	-0.151*** (0.056)
Boşanmış	-0.423*** (0.047)	-0.417*** (0.047)	-0.324*** (0.064)
Ayrı Yaşama	-0.382*** (0.105)	-0.371*** (0.107)	-0.360** (0.140)
Dul	-0.283*** (0.048)	-0.300*** (0.049)	-0.249*** (0.071)
İstihdam Durumu	0.266*** (0.034)	0.246*** (0.035)	0.286*** (0.043)
İlkokul Eğitimi	0.307* (0.167)	0.351** (0.168)	0.350* (0.197)
Ortaokul Eğitimi	0.372** (0.166)	0.401** (0.166)	0.349* (0.195)
Lise Eğitimi	0.447*** (0.163)	0.473*** (0.163)	0.455** (0.193)

Ön Lisans Eğitimi	0.490*** (0.165)	0.511*** (0.165)	0.527*** (0.195)
Lisans Eğitimi	0.674*** (0.165)	0.667*** (0.166)	0.668*** (0.195)
Lisansüstü Eğitimi	0.939*** (0.171)	0.924*** (0.172)	0.946*** (0.204)
Hanehalkı Sayısı	-0.010 (0.011)	-0.011 (0.011)	-0.007 (0.014)
Tüketim	0.012* (0.007)	0.008 (0.007)	-0.001 (0.009)
Gelir	0.013*** (0.005)	0.009* (0.005)	0.007 (0.006)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.870*** (0.031)	-0.855*** (0.031)	-0.739*** (0.040)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.388*** (0.034)	0.370*** (0.035)	0.334*** (0.044)
Güvenmek		0.360*** (0.032)	0.224*** (0.041)
Güvenmemek		-0.120*** (0.032)	0.035 (0.041)
Güvenilir Çevre			0.190*** (0.037)
Politik Kurumlara Güven			0.167*** (0.012)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.105*** (0.013)
Toleranssızlık			0.035*** (0.013)
Sabit 1	-2.413*** (0.203)	-2.620*** (0.204)	-2.599*** (0.246)
Sabit 2	-0.894*** (0.202)	-1.087*** (0.203)	-1.020*** (0.245)
Sabit 3	0.346* (0.203)	0.155 (0.204)	0.302 (0.245)
Sabit 4	3.034*** (0.205)	2.874*** (0.206)	2.979*** (0.246)
Gözlem	36605	35497	22732
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 12: LITS III, Geçiş Ülkeleri, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.118*** (0.027)	0.120*** (0.027)	0.077** (0.035)
Yaş 25-34	-0.211*** (0.065)	-0.201*** (0.066)	-0.136* (0.080)
Yaş 35-44	-0.345*** (0.066)	-0.346*** (0.067)	-0.267*** (0.084)
Yaş 45-54	-0.452*** (0.067)	-0.457*** (0.068)	-0.407*** (0.086)
Yaş 55-64	-0.294*** (0.071)	-0.290*** (0.072)	-0.228** (0.091)
Yaş 65-Üstü	-0.065 (0.076)	-0.068 (0.077)	-0.129 (0.096)
Bekar	-0.182*** (0.043)	-0.176*** (0.043)	-0.163*** (0.058)
Boşanmış	-0.437*** (0.050)	-0.426*** (0.050)	-0.347*** (0.067)
Ayrı Yaşama	-0.442*** (0.111)	-0.431*** (0.110)	-0.489*** (0.139)
Dul	-0.258*** (0.045)	-0.269*** (0.046)	-0.193*** (0.062)
İstihdam Durumu	0.269*** (0.036)	0.251*** (0.036)	0.307*** (0.045)
İlkokul Eğitimi	0.260 (0.160)	0.327** (0.165)	0.414* (0.226)
Ortaokul Eğitimi	0.338** (0.157)	0.390** (0.161)	0.351 (0.219)
Lise Eğitimi	0.442*** (0.156)	0.492*** (0.161)	0.514** (0.218)
Ön Lisans Eğitimi	0.463*** (0.158)	0.505*** (0.162)	0.531** (0.219)
Lisans Eğitimi	0.672*** (0.158)	0.686*** (0.163)	0.704*** (0.219)
Lisansüstü Eğitimi	0.907*** (0.164)	0.911*** (0.169)	0.942*** (0.227)
Hanehalkı Sayısı	-0.006 (0.011)	-0.007 (0.011)	-0.009 (0.015)
Tüketim	0.019***	0.015**	0.005

	(0.007)	(0.007)	(0.009)
Gelir	0.005	0.001	-0.006
	(0.005)	(0.005)	(0.006)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.882***	-0.866***	-0.760***
	(0.031)	(0.032)	(0.041)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.398***	0.380***	0.361***
	(0.035)	(0.036)	(0.045)
Güvenmek		0.345***	0.230***
		(0.033)	(0.042)
Güvenmemek		-0.160***	0.002
		(0.032)	(0.041)
Güvenilir Çevre			0.186***
			(0.037)
Politik Kurumlara Güven			0.160***
			(0.012)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.109***
Toleranssızlık			(0.013)
			0.023*
Sabit 1			(0.014)
	-2.407***	-2.616***	-2.644***
Sabit 2	(0.202)	(0.206)	(0.269)
	-0.908***	-1.102***	-1.066***
Sabit 3	(0.200)	(0.204)	(0.268)
	0.334*	0.143	0.257
Sabit 4	(0.200)	(0.205)	(0.268)
Toleranssızlık	3.020***	2.863***	2.928***
	(0.202)	(0.206)	(0.269)
Gözlem	33174	32101	20488
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.1.9. LITS III Analiz Bulgularının Sağlamlığı

Bu bölümde gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında söz konusu değişkenlerin yaşam memnuniyetine etkisi, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı değerlendirilerek sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur.

Tablo 13 ve Tablo 14'te sırasıyla gelişmiş ülkelerde kadın ve erkekler için regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Tablo 13'te model 3 doğrultusunda kadınlar için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.668^{***} katsayısına sahip iken, Tablo 14'te erkekler için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.503^{***} katsayısına sahiptir. Daha düşük nispi gelir algısı kadınları daha fazla etkilemektedir. Ekon Sıralaması (Yukarı) değişkenin katsayısı kadınlar için 0.494^{**} iken Tablo 14'te erkekler için Ekon 0.240 olarak anlamsız bulunmuştur. Bu bağlamda gelişmiş ekonomilerde erkekler için karşılaştırma etkileri asimetriktir.

Tablo 13'te model 3 doğrultusunda kadınlar için "Güvenmek" değişkeninin katsayısı 0.146 olarak anlamsız bulunmuşken Tablo 14'te erkekler için katsayı 0.402^{**} değerine sahiptir. "Politik Kurumlara Güven" ve "Ekonomik Kurumlara Güven" değişkenleri anlamlı olmakla birlikte kadın ve erkekler için ciddi bir fark yoktur. "Güvenilir Çevre" değişkeni kadınlar için 0.423^{***} katsayısına sahipken erkekler için bu katsayı 0.133 olarak anlamsız bulunmuştur. "Toleranssızlık" değişkenin katsayısı kadınlar ve erkekler için anlamsızdır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, gelişmiş ülkelerde güvenmenin yaşam memnuniyetinde etkisinin erkekler için güvenilir çevrede yaşam algısının ise kadınlar için daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 13: LITS III, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş 25-34	0.267 (0.318)	0.203 (0.302)	0.487 (0.368)
Yaş 35-44	0.084 (0.336)	0.014 (0.317)	0.228 (0.380)
Yaş 45-54	0.070 (0.355)	0.032 (0.341)	0.190 (0.406)
Yaş 55-64	-0.088 (0.358)	-0.133 (0.339)	-0.255 (0.412)
Yaş 65-Üstü	0.424 (0.384)	0.368 (0.372)	0.296 (0.468)
Bekar	-0.508** (0.209)	-0.430** (0.212)	-0.413* (0.219)
Boşanmış	-0.662*** (0.254)	-0.630** (0.257)	-0.461 (0.295)
Ayrı Yaşama	-1.751*** (0.675)	-1.700** (0.674)	-0.942 (0.692)
Dul	-0.849*** (0.270)	-0.842*** (0.276)	-1.032*** (0.311)
İstihdam Durumu	-0.040 (0.179)	-0.032 (0.187)	-0.108 (0.204)
İlkokul Eğitimi	-0.397 (0.570)	-0.359 (0.622)	0.332 (0.801)
Ortaokul Eğitimi	-0.356 (0.572)	-0.366 (0.620)	0.435 (0.792)
Lise Eğitimi	0.297 (0.574)	0.216 (0.618)	1.007 (0.798)
Ön Lisans Eğitimi	0.296 (0.628)	0.178 (0.667)	0.905 (0.834)
Lisans Eğitimi	0.509 (0.586)	0.447 (0.627)	1.214 (0.795)
Lisansüstü Eğitimi	-0.134 (0.762)	-0.293 (0.819)	0.734 (0.896)
Hanehalkı Sayısı	-0.006 (0.065)	0.004 (0.068)	-0.044 (0.079)
Tüketim	0.067* (0.040)	0.063 (0.041)	0.040 (0.044)
Gelir	0.040	0.026	0.035

	(0.027)	(0.028)	(0.029)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.727***	-0.707***	-0.668***
	(0.160)	(0.162)	(0.192)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.545***	0.561***	0.494**
	(0.185)	(0.189)	(0.209)
Güvenmek		0.335*	0.146
		(0.180)	(0.188)
Güvenmemek		-0.175	0.056
		(0.153)	(0.171)
Güvenilir Çevre			0.423***
			(0.160)
Politik Kurumlara Güven			0.199***
			(0.038)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.166**
			(0.069)
Toleranssızlık			-0.054
			(0.048)
Sabit 1	-1.057	-1.248	-0.491
	(0.879)	(0.906)	(1.121)
Sabit 2	0.555	0.354	1.188
	(0.872)	(0.902)	(1.120)
Sabit 3	1.921**	1.712*	2.632**
	(0.869)	(0.895)	(1.117)
Sabit 4	4.939***	4.739***	5.730***
	(0.875)	(0.917)	(1.129)
Gözlem	1183	1155	1007
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 14: LITS III, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş 25-34	0.732*** (0.283)	0.682** (0.295)	0.920*** (0.312)
Yaş 35_44	0.168 (0.299)	0.060 (0.299)	0.281 (0.306)
Yaş 45_54	0.498* (0.293)	0.418 (0.296)	0.487 (0.324)
Yaş 55_64	0.314 (0.350)	0.231 (0.351)	0.242 (0.362)
Yaş 65_ Üstü	1.082*** (0.373)	1.035*** (0.368)	0.900** (0.379)
Bekar	-0.478*** (0.179)	-0.493*** (0.183)	-0.626*** (0.214)
Boşanmış	-0.130 (0.303)	-0.161 (0.323)	-0.110 (0.330)
Ayrı Yaşama	-0.823*** (0.250)	-0.893*** (0.269)	-1.136*** (0.285)
Dul	-0.295 (0.369)	-0.353 (0.344)	-0.645* (0.358)
İstihdam Durumu	0.420* (0.233)	0.428* (0.233)	0.458* (0.246)
İlkokul Eğitimi	0.681 (0.653)	0.595 (0.654)	0.698 (0.819)
Ortaokul Eğitimi	0.432 (0.624)	0.352 (0.623)	0.467 (0.800)
Lise Eğitimi	0.950 (0.619)	0.853 (0.617)	0.812 (0.803)
Ön Lisans Eğitimi	0.758 (0.676)	0.597 (0.684)	0.592 (0.863)
Lisans Eğitimi	1.314** (0.618)	1.177* (0.617)	1.148 (0.811)
Lisansüstü Eğitimi	1.947** (0.840)	1.819** (0.800)	1.775* (0.931)
Hanehalkı Sayısı	0.054 (0.079)	0.055 (0.077)	0.031 (0.083)
Tüketim	-0.016 (0.043)	-0.017 (0.043)	-0.026 (0.042)
Gelir	0.051** (0.021)	0.039* (0.022)	0.047* (0.026)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.583*** (0.166)	-0.544*** (0.165)	-0.503*** (0.192)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.399**	0.383**	0.240

	(0.172)	(0.173)	(0.188)
Güvenmek		0.602***	0.402**
		(0.178)	(0.203)
Güvenmemek		-0.185	-0.077
		(0.146)	(0.159)
Güvenilir Çevre			0.133
			(0.176)
Politik Kurumlara Güven			0.155***
			(0.036)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.227***
			(0.057)
Toleranssızlık			-0.023
			(0.053)
Sabit 1	0.087	-0.139	-0.188
	(0.923)	(0.933)	(1.093)
Sabit 2	1.685*	1.449	1.469
	(0.924)	(0.931)	(1.079)
Sabit 3	3.162***	2.945***	3.127***
	(0.928)	(0.933)	(1.086)
Sabit 4	5.878***	5.689***	5.933***
	(0.938)	(0.943)	(1.088)
Gözlem	1202	1174	1061
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 15 ve Tablo 16'da sırasıyla gelişmekte olan ülkelerde kadın ve erkekler için regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Tablo 15'te model 3 doğrultusunda kadınlar için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısı -0.672*** iken Tablo 16'da erkekler için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısı -0.794*** bulunmuştur. Daha düşük nispi gelir algısı, gelişmekte olan ülkelerde erkekleri daha fazla etkilemektedir. Model 3 doğrultusunda "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenin katsayısı kadınlar için 0.390*** iken Tablo 14'te erkekler için "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenin katsayısı 0.281*** değerini vermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yüksek nispi gelir algısının yaşam memnuniyetine etkisi kadınlar için daha fazladır.

"Güvenmek" değişkenin katsayısı kadınlar için 0.268*** erkekler için 0.182*** değerlerine sahiptir. "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven" değişkenleri anlamlı olmakla birlikte gelişmiş ülkelere benzer bir şekilde kadın ve erkekler için ciddi bir fark yoktur. Sırasıyla kadınlar için 0.149*** ve 0.104*** değerlerine sahiptir. Erkekler için ise 0.184*** ve 0.108*** katsayıları bulunmuştur. "Güvenilir Çevre" değişkeni, kadınlar için 0.148*** katsayısına sahipken erkekler için bu katsayı 0.228*** olarak bulunmuştur. "Toleranssızlık" değişkeni ise kadınlar için anlamsızken erkekler için katsayı 0.043** değeri ile anlamlı bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerdeki toleransız olma eğiliminin yaşam memnuniyetini arttırması erkekler için geçerlidir. Veri seti erkek ve kadınlar için ayrıldığında bulgulara ciddi bir fark bulunmamaktadır. Bu durum bulguların sağlam olduğu şeklinde yorumlanabilir

Tablo 15: LITS III, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş 25-34	-0.182** (0.086)	-0.178** (0.088)	-0.042 (0.109)
Yaş 35-44	-0.289*** (0.088)	-0.294*** (0.090)	-0.158 (0.112)
Yaş 45-54	-0.413*** (0.090)	-0.412*** (0.092)	-0.298*** (0.115)
Yaş 55-64	-0.281*** (0.093)	-0.273*** (0.095)	-0.196 (0.120)
Yaş 65-Üstü	-0.056 (0.099)	-0.064 (0.101)	-0.060 (0.128)
Bekar	-0.154*** (0.059)	-0.146** (0.061)	-0.145* (0.079)
Boşanmış	-0.413*** (0.056)	-0.415*** (0.056)	-0.383*** (0.077)
Ayrı Yaşama	-0.302** (0.141)	-0.281* (0.145)	-0.447** (0.201)
Dul	-0.309*** (0.055)	-0.313*** (0.055)	-0.290*** (0.081)
İstihdam Durumu	0.199*** (0.045)	0.184*** (0.046)	0.193*** (0.057)
İlkokul Eğitimi	0.399* (0.209)	0.402* (0.205)	0.298 (0.216)
Ortaokul Eğitimi	0.432**	0.442**	0.227

	(0.207)	(0.203)	(0.214)
Lise Eğitimi	0.465**	0.463**	0.309
	(0.201)	(0.197)	(0.208)
Ön Lisans Eğitimi	0.482**	0.474**	0.339
	(0.204)	(0.200)	(0.214)
Lisans Eğitimi	0.676***	0.651***	0.503**
	(0.204)	(0.200)	(0.213)
Lisansüstü Eğitimi	0.835***	0.781***	0.685***
	(0.211)	(0.208)	(0.223)
Hanehalkı Sayısı	-0.014	-0.018	-0.021
	(0.015)	(0.015)	(0.020)
Tüketim	0.010	0.008	0.003
	(0.009)	(0.009)	(0.012)
Gelir	0.019***	0.015**	0.012
	(0.006)	(0.006)	(0.008)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.840***	-0.815***	-0.672***
	(0.042)	(0.042)	(0.055)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.440***	0.421***	0.390***
	(0.046)	(0.047)	(0.059)
Güvenmek		0.358***	0.268***
		(0.043)	(0.059)
Güvenmemek		-0.139***	0.038
		(0.044)	(0.056)
Güvenilir Çevre			0.148***
			(0.051)
Politik Kurumlara Güven			0.149***
			(0.017)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.104***
			(0.018)
Toleranssızlık			0.023
			(0.019)
Sabit 1	-2.559***	-2.754***	-2.745***
	(0.258)	(0.261)	(0.289)
Sabit 2	-1.021***	-1.209***	-1.182***
	(0.255)	(0.259)	(0.287)
Sabit 3	0.204	0.017	0.112
	(0.258)	(0.261)	(0.286)
Sabit 4	2.859***	2.701***	2.721***
	(0.260)	(0.263)	(0.291)
Gözlem	19406	18864	11631
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 16: LITS III, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş 25-34	-0.204** (0.083)	-0.189** (0.085)	-0.106 (0.108)
Yaş 35-44	-0.327*** (0.086)	-0.321*** (0.088)	-0.212* (0.113)
Yaş 45-54	-0.414*** (0.089)	-0.423*** (0.090)	-0.345*** (0.117)
Yaş 55-64	-0.277*** (0.092)	-0.278*** (0.093)	-0.194 (0.122)
Yaş 65-Üstü	0.009 (0.105)	0.013 (0.108)	0.000 (0.137)
Bekar	-0.208*** (0.057)	-0.212*** (0.058)	-0.149** (0.075)
Boşanmış	-0.454*** (0.087)	-0.433*** (0.089)	-0.244** (0.112)
Ayrı Yaşama	-0.499*** (0.149)	-0.506*** (0.152)	-0.249 (0.196)
Dul	-0.233*** (0.086)	-0.280*** (0.088)	-0.209* (0.113)
İstihdam Durumu	0.340*** (0.052)	0.312*** (0.053)	0.391*** (0.070)
İlkokul Eğitimi	0.211 (0.232)	0.307 (0.241)	0.541* (0.320)
Ortaokul Eğitimi	0.312 (0.226)	0.376 (0.233)	0.598* (0.310)
Lise Eğitimi	0.427* (0.224)	0.492** (0.232)	0.740** (0.308)
Ön Lisans Eğitimi	0.494** (0.227)	0.554** (0.234)	0.851*** (0.310)
Lisans Eğitimi	0.675*** (0.226)	0.699*** (0.234)	0.974*** (0.309)
Lisansüstü Eğitimi	1.065*** (0.238)	1.104*** (0.245)	1.368*** (0.326)
Hanehalkı Sayısı	-0.009 (0.015)	-0.007 (0.016)	0.003 (0.020)
Tüketim	0.015 (0.010)	0.009 (0.010)	-0.004 (0.013)

Gelir	0.007 (0.007)	0.005 (0.007)	0.004 (0.008)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.896*** (0.044)	-0.889*** (0.044)	-0.794*** (0.057)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.339*** (0.050)	0.323*** (0.051)	0.281*** (0.063)
Güvenmek		0.355*** (0.047)	0.182*** (0.058)
Güvenmemek		-0.106** (0.045)	0.033 (0.058)
Güvenilir Çevre			0.228*** (0.050)
Politik Kurumlara Güven			0.184*** (0.018)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.108*** (0.020)
Toleranssızlık			0.043** (0.018)
Sabit 1	-2.373*** (0.280)	-2.582*** (0.282)	-2.370*** (0.372)
Sabit 2	-0.867*** (0.279)	-1.057*** (0.281)	-0.764** (0.372)
Sabit 3	0.393 (0.280)	0.207 (0.282)	0.594 (0.374)
Sabit 4	3.124*** (0.281)	2.969*** (0.284)	3.351*** (0.376)
Gözlem	17199	16633	11101
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 17 ve 18'de sırasıyla geçiş ülkelerinde kadın ve erkekler için regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Tablo 17'de model üç doğrultusunda kadınlar için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısı -0.690***, Tablo 18'de erkekler için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısı -0.821*** değerini vermiştir. Daha düşük nispi gelir algısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin aksine geçiş ülkeleri için erkekleri daha fazla etkilemektedir. "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenin katsayısı kadınlar için 0.410***, Tablo 14'te erkekler için "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenin katsayısı 0.322*** değerini vermiştir.

Model 3'te "Güvenmek" değişkeninin katsayısı kadınlar için 0.303***, erkekler için 0.162*** değerini vermektedir. Geçiş ekonomileri için "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven" değişkenleri ise kadınlar için sırasıyla 0.132*** ve 0.120*** katsayılarına sahipken erkekler için 0.186*** ve 0.100*** katsayılarına sahiptir. "Güvenilir Çevrede Yaşamak" kadınlar için 0.144*** katsayısına sahipken erkekler için bu katsayı 0.226***'dir. Toleranssızlık değişkeni ise geçiş ülkeleri gibi kadınlar için anlamsızken erkekler için 0.034* katsayı değeri ile anlamlı bulunmuştur.

Tablo 17: LITS III, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş 25-34	-0.238*** (0.088)	-0.235*** (0.090)	-0.131 (0.111)
Yaş 35-44	-0.337*** (0.090)	-0.349*** (0.093)	-0.232** (0.115)
Yaş 45-54	-0.465*** (0.092)	-0.466*** (0.094)	-0.388*** (0.117)
Yaş 55-64	-0.302*** (0.093)	-0.299*** (0.095)	-0.230* (0.120)
Yaş 65-Üstü	-0.125 (0.100)	-0.145 (0.102)	-0.208* (0.126)
Bekar	-0.096 (0.061)	-0.081 (0.063)	-0.094 (0.082)
Boşanmış	-0.401*** (0.058)	-0.395*** (0.059)	-0.394*** (0.080)
Ayrı Yaşama	-0.339** (0.143)	-0.324** (0.144)	-0.575*** (0.180)
Dul	-0.262*** (0.051)	-0.258*** (0.052)	-0.185** (0.072)
İstihdam Durumu	0.201*** (0.047)	0.181*** (0.048)	0.200*** (0.059)
İlkokul Eğitimi	0.304 (0.197)	0.323 (0.198)	0.251 (0.248)
Ortaokul Eğitimi	0.279 (0.193)	0.303 (0.193)	0.057 (0.242)
Lise Eğitimi	0.388** (0.192)	0.399** (0.192)	0.257 (0.238)

Ön Lisans Eğitimi	0.387** (0.195)	0.391** (0.195)	0.248 (0.243)
Lisans Eğitimi	0.590*** (0.195)	0.579*** (0.195)	0.416* (0.242)
Lisansüstü Eğitimi	0.745*** (0.203)	0.696*** (0.202)	0.572** (0.249)
Hanehalkı Sayısı	-0.012 (0.015)	-0.015 (0.015)	-0.026 (0.021)
Tüketim	0.015* (0.009)	0.013 (0.010)	0.005 (0.012)
Gelir	0.011* (0.006)	0.005 (0.006)	-0.001 (0.008)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.839*** (0.042)	-0.813*** (0.042)	-0.690*** (0.055)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.444*** (0.047)	0.428*** (0.048)	0.410*** (0.061)
Güvenmek		0.350*** (0.044)	0.303*** (0.060)
Güvenmemek		-0.200*** (0.043)	-0.005 (0.055)
Güvenilir Çevre			0.144*** (0.051)
Politik Kurumlara Güven			0.132*** (0.017)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.120*** (0.018)
Toleranssızlık			0.007 (0.019)
Sabit 1	-2.667*** (0.254)	-2.889*** (0.260)	-2.958*** (0.313)
Sabit 2	-1.154*** (0.251)	-1.367*** (0.257)	-1.408*** (0.311)
Sabit 3	0.075 (0.251)	-0.135 (0.257)	-0.100 (0.310)
Sabit 4	2.726*** (0.255)	2.551*** (0.261)	2.498*** (0.316)
Gözlem	17813	17284	10658
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 18: LITS III, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş 25-34	-0.195** (0.087)	-0.182** (0.089)	-0.134 (0.112)
Yaş 35-44	-0.353*** (0.090)	-0.349*** (0.092)	-0.282** (0.118)
Yaş 45-54	-0.442*** (0.092)	-0.455*** (0.094)	-0.412*** (0.121)
Yaş 55-64	-0.298*** (0.096)	-0.298*** (0.098)	-0.226* (0.128)
Yaş 65-Üstü	-0.016 (0.108)	-0.009 (0.110)	-0.033 (0.142)
Bekar	-0.244*** (0.059)	-0.246*** (0.061)	-0.208*** (0.078)
Boşanmış	-0.498*** (0.094)	-0.474*** (0.095)	-0.267** (0.121)
Ayrı Yaşama	-0.573*** (0.169)	-0.574*** (0.170)	-0.355 (0.233)
Dul	-0.237*** (0.087)	-0.285*** (0.089)	-0.234** (0.111)
İstihdam Durumu	0.336*** (0.055)	0.315*** (0.056)	0.422*** (0.074)
İlkokul Eğitimi	0.248 (0.256)	0.375 (0.265)	0.664* (0.343)
Ortaokul Eğitimi	0.443* (0.248)	0.541** (0.255)	0.724** (0.325)
Lise Eğitimi	0.548** (0.247)	0.649** (0.254)	0.872*** (0.325)
Ön Lisans Eğitimi	0.587** (0.250)	0.681*** (0.257)	0.912*** (0.325)
Lisans Eğitimi	0.809*** (0.249)	0.864*** (0.256)	1.095*** (0.324)
Lisansüstü Eğitimi	1.142*** (0.259)	1.218*** (0.267)	1.443*** (0.343)
Hanehalkı Sayısı	-0.004 (0.015)	-0.002 (0.016)	0.003 (0.020)
Tüketim	0.024** (0.010)	0.017 (0.011)	0.004 (0.014)
Gelir	0.000	-0.003	-0.010

	(0.007)	(0.007)	(0.009)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.921***	-0.916***	-0.821***
	(0.045)	(0.046)	(0.060)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.355***	0.339***	0.322***
	(0.051)	(0.053)	(0.065)
Güvenmek		0.332***	0.162***
		(0.049)	(0.060)
Güvenmemek		-0.126***	0.003
		(0.047)	(0.059)
Güvenilir Çevre			0.226***
			(0.051)
Politik Kurumlara Güven			0.186***
			(0.019)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.100***
			(0.020)
Toleranssızlık			0.034*
			(0.019)
Sabit 1	-2.231***	-2.422***	-2.311***
	(0.303)	(0.306)	(0.393)
Sabit 2	-0.738**	-0.909***	-0.692*
	(0.302)	(0.305)	(0.392)
Sabit 3	0.521*	0.354	0.655*
	(0.302)	(0.305)	(0.394)
Sabit 4	3.252***	3.118***	3.413***
	(0.303)	(0.306)	(0.394)
Gözlem	15361	14817	9830
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Genel olarak tüm ülke kategorileri için, bireylerin yaşam memnuniyetini pozitif etkileyen en önemli değişkenler daha yüksek eğitim düzeyi ve daha yüksek nispi gelir konumudur. Düşük nispi gelir konumu ise yaşam memnuniyetini en olumsuz etkileyen değişkendir. Güven, güvenilir bir çevrede yaşam algısı, politik ve ekonomik kurumlara güven değişkenleri genellikle tüm ülke kategorilerinde yaşam memnuniyetini olumlu etkilemektedir. Ülke kategorilerinde "Güvenmek" değişkeni güvenilir bir çevrede

yaşam algısından, politik ve ekonomik kurumlara güvenden daha fazla yaşam memnuniyetini etkilemektedir.*

Çalışmanın bu bölümünde gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ülkelerinde toleranssızlığın yaşam memnuniyetini olumlu etkilediği yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara paralel şekilde, bazı olumsuz durumların yaşam memnuniyetini pozitif yönde etkilediği belirtilen başka çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Graham (2009), 1998–2008 Latinobarometro verisine dayanarak yolsuzluk değişkeninin mutlulukla olumlu yönde ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu olumlu ilişkiyi, bireyler işlerini halletmek için yolsuzluğa bulaşmak zorunda kaldıklarında davranışlarını daha az etik dışı düşünmelerine bağlamıştır. Yazar ayrıca bir suçun kurbanı olma olasılığının yüksek olduğu bir toplumda yaşamamanın, mağduriyetlerin olasılığını belirleyerek beklentileri şekillendirdiği için yaşam memnuniyeti üzerinde daha az olumsuz etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bu etkiyi, bireylerin toplumda daha az damgalanması ve olumsuz durumlara alışması ile açıklamıştır.³⁵⁸ Clark (2003), Britanya Hanehalkı Panel Araştırmasının verileri doğrultusunda istihdam edilen nüfusta yaşam memnuniyeti ve eşitsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Yazara göre, çalışanlar eşitlikten ziyade eşitsizliği daha olumlu bir durum olarak kabul etmektedir. Bu nedenle çalışanların eşitsizliği tersine çevirmek için bir çabada bulunmayacakları yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.³⁵⁹ Bu kapsamda farklı din, dil ve ırktan insanlarla bir arada yaşamama isteğinin, yani toleranssızlığın, yaşam memnuniyetini arttırsa da bir politika önerisi olarak sunulmadığı açıktır.

* LITS II-III için tekrarlı kesit verisinin analiz bulguları LITS III verisinin analiz bulguları ile aynıdır. Bu doğrultuda bulgular hem cinsiyete göre hem de zamana göre kontrol edildiğinde farklılaşmamaktadır. Bulguların aynı olması nedeni ile tekrarlı kesit verinin analiz sonuçları ekte sunulmuştur. Bkz, "Ek 4" Tablo: 99–102.

³⁵⁸ Graham, "Happiness Around the World: The Paradox of Happy Peasants and Miserable Millionaires", ss. 204–206.

³⁵⁹ Andrew Clark, "Inequality-aversion and Income Mobility: A Direct Test", **Delta**, 2003, s. numarasız.

7.1.10. WVS Analiz Bulguları

WVS'de bulunan tüm ülkeleri kapsayan analiz sonuçları Tablo 19'da sunulmuştur. Tablo 19'da yaşam memnuniyeti ve ilgili değişkenler arasındaki ilişki üç ayrı model kapsamında rapor edilmiştir.

Birinci sütunda sunulan model 1'e sadece cinsiyet yaş, medeni durum, istihdam durumu, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, sosyal sınıf ve nispi gelir değişkenleri eklenmiştir. Model 1'de cinsiyet değişkeninin katsayısı 0.072*** bulunarak kadınların erkeklere göre daha fazla yaşam memnuniyeti bildirdikleri gözlemlenmektedir. Medeni durum değişkenleri ise literatürle uyumlu olarak evli kişiler referans kabul edildiğinde negatif katsayılara sahiptir. Sırasıyla; birlikte yaşayan, boşanmış, ayrı yaşayan, dul ve bekar kişiler için katsayılar -0.164***, -0.521***, -0.479***, -0.387** , 0.202***'dir. Bu doğrultuda boşanmış kişilerin yaşam memnuniyeti evlilere kıyasla en düşüktür.

İstihdam durumu değişkeninde, tam zamanlı çalışanlara kıyasla öğrenciler 0.112*** katsayısı ile yaşamlarından daha memnun bulunmuştur. İşsizler, yarı zamanlı çalışanlar ve emekliler tam zamanlı çalışanlara göre daha düşük seviyede yaşam memnuniyeti bildirmektedirler. Tüm modellere göre çocuk sayısı arttıkça memnuniyet artmaktadır.

Modelde eğitim düzeyi, eğitimsizler referans seçilerek sırasıyla ilkokul terk, ilkokul, ortaokul terk, ortaokul, lise terk, lise, üniversite terk ve üniversite kategorisinde 0.144*** 0.339**, 0.155***, 0.156***, 0.142***, 0.123**, 0.166***, 0.082* ve 0.218*** katsayılarını vermiştir. Genel olarak eğitim düzeyi arttıkça yaşam memnuniyeti artmaktadır. Ancak LITS veri setinden farklı olarak modelde eğitim düzeyi, yaşam memnuniyetini etkileyen en yüksek katsayıya sahip değildir.

WVS'nin sonuçlarının en belirgin özelliği, yaşam memnuniyetini belirleyen değişkenler arasında en önemli etkinin sınıfsal yapıya ait olmasıdır. Genel olarak katılımcıların kendilerini algıladıkları sınıfsal yapı düştükçe yaşam memnuniyeti çok yüksek katsayılarla azalmaktadır. Üst sınıf referans kabul edildiğinde sırasıyla orta sınıfın üstü, orta sınıfın altı, çalışan, işçi, emekçi sınıfı ve alt sınıf değişkenleri sırasıyla -0.313***, -0.512***, -0.634*** ve -1.034*** katsayılarını vermiştir. Model 1'e son

olarak nispi gelir değişkenleri eklenmiştir. "Ekon Sıralaması (Yukarı)" 0.355*** katsayısı ile olumlu "Ekon Sıralaması (Aşağı)" -0.367*** katsayısı ile yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir.

Model 2'ye model 1'deki tüm değişkenlere ek olarak "Güven" değişkeni eklenmiştir. Bu modelde "Güven" katsayısı 0.240*** değerini vermiştir. Model 3'e ise "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven", "Örgütlere Güven", "Medya ve Dini Kurumlara Güven" ve "Toleranssızlık" değişkenleri eklenmiştir. Son model için yaşam memnuniyetini olumlu etkileyen en yüksek faktör 0.355*** katsayısı ile "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenidir. Yaşam memnuniyeti üzerinde ikinci derecede önemli etki 0.239*** katsayısı ile üniversite mezunu olmaktır. Üçüncü belirleyici etki 0.198*** katsayısı ile "Güven" değişkenine aittir. Sırasıyla "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven", "Örgütlere Güven" 0.076***, 0.027*** katsayılarına sahiptir. LITS 'ten farklı olarak toleranssızlık değişkenin katsayısı -0.050*** değeri ile negatif bulunmuştur. Bu sonuç, geliştirdiğimiz hipotezle tutarlıdır. Model 3'te "Alt sınıf" değişkeni -0.938*** katsayısı ile yaşam memnuniyetini en olumsuz etkileyen değişkendir.

Tablo 19: WVS, Tüm Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.072*** (0.015)	0.079*** (0.015)	0.076*** (0.017)
Yaş	-0.040*** (0.004)	-0.040*** (0.004)	-0.038*** (0.004)
Yaş ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.164*** (0.029)	-0.159*** (0.030)	-0.159*** (0.032)
Boşanmış	-0.521*** (0.035)	-0.508*** (0.036)	-0.482*** (0.043)
Ayrı Yaşama	-0.479*** (0.057)	-0.469*** (0.058)	-0.495*** (0.066)
Dul	-0.387*** (0.033)	-0.398*** (0.034)	-0.402*** (0.041)
Yalnız Yaşama	-0.202*** (0.027)	-0.203*** (0.027)	-0.194*** (0.031)
Yarı zamanlı çalışma	-0.072*** (0.027)	-0.077*** (0.027)	-0.088*** (0.031)
Kendi İşine Sahip	-0.018 (0.025)	-0.025 (0.025)	-0.008 (0.029)
Emekli	-0.135*** (0.032)	-0.141*** (0.032)	-0.122*** (0.037)
Ev Hanımı	0.013 (0.026)	0.013 (0.026)	-0.006 (0.029)
Öğrenci	0.112*** (0.038)	0.109*** (0.038)	0.094** (0.043)
İşsiz	-0.254*** (0.029)	-0.248*** (0.029)	-0.241*** (0.033)
İstihdam diğer	-0.042 (0.058)	-0.036 (0.059)	-0.003 (0.069)
Çocuk Sayısı	0.034*** (0.006)	0.033*** (0.006)	0.036*** (0.007)
İlkokuldan Terk	0.144*** (0.051)	0.127** (0.052)	0.108* (0.062)
İlkokul Mezunu	0.155*** (0.046)	0.156*** (0.047)	0.186*** (0.055)
Ortaokuldan Terk	0.156*** (0.048)	0.153*** (0.049)	0.180*** (0.057)
Ortaokul Mezunu	0.142*** (0.047)	0.138*** (0.047)	0.204*** (0.055)
Liseden Terk	0.123** (0.049)	0.126** (0.050)	0.161*** (0.058)

Lise Mezunu	0.166*** (0.047)	0.160*** (0.047)	0.228*** (0.056)
Üniversiteden Terk	0.082* (0.050)	0.064 (0.050)	0.088 (0.059)
Üniversite Mezunu	0.218*** (0.048)	0.200*** (0.049)	0.239*** (0.057)
Orta Sınıfın Üstü	-0.313*** (0.058)	-0.317*** (0.059)	-0.280*** (0.069)
Orta Sınıfın Altı	-0.512*** (0.059)	-0.510*** (0.059)	-0.497*** (0.069)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.634*** (0.061)	-0.626*** (0.062)	-0.585*** (0.071)
Alt Sınıf	-1.034*** (0.067)	-1.025*** (0.068)	-0.938*** (0.079)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.367*** (0.021)	-0.365*** (0.021)	-0.355*** (0.024)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.355*** (0.019)	0.351*** (0.019)	0.338*** (0.022)
Güven		0.240*** (0.020)	0.198*** (0.023)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.076*** (0.007)
Örgütlere Güven			0.027*** (0.007)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			0.014* (0.008)
Toleranssızlık			-0.050*** (0.007)
Sabit 1	-4.761*** (0.146)	-4.741*** (0.149)	-4.937*** (0.188)
Sabit 2	-4.157*** (0.147)	-4.145*** (0.150)	-4.298*** (0.190)
Sabit 3	-3.538*** (0.143)	-3.525*** (0.146)	-3.680*** (0.184)
Sabit 4	-2.995*** (0.142)	-2.980*** (0.144)	-3.118*** (0.181)
Sabit 5	-2.111*** (0.140)	-2.094*** (0.142)	-2.229*** (0.179)
Sabit 6	-1.487*** (0.140)	-1.471*** (0.142)	-1.586*** (0.178)
Sabit 7	-0.679***	-0.659***	-0.753***

	(0.139)	(0.142)	(0.178)
Sabit 8	0.367***	0.390***	0.322*
	(0.139)	(0.142)	(0.177)
Sabit 9	1.117***	1.143***	1.095***
	(0.139)	(0.142)	(0.177)
Gözlem	81651	79795	59723
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

WVS için de veri seti gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında üç kategoriye ayrılmıştır.* Tablo 20, 21 ve 22'de sırasıyla gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkelerinin regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Tüm ülke kategorileri için model 3 doğrultusunda gelişmekte olan ve geçiş ülkeleri için aşağı yönlü karşılaştırmalar yukarı yönlü karşılaştırmalara kıyasla yaşam memnuniyeti üzerinde daha fazla etkiye sahiptir. Gelişmiş ülkelerde ise yukarı yönlü karşılaştırmalar gelişmekte olan ekonomiler ve geçiş ekonomileri için daha düşük olsa da karşılaştırmalarda asimetrik bir etki söz konusu değildir.

"Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkenin katsayısı sırasıyla gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için -0.248***, -0.375***, -0.465*** değerlerine sahiptir. Nispi gelir değerlendirmelerinin yaşam memnuniyetine olumsuz etkisi en fazla geçiş ekonomileri için geçerlidir. "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkenin katsayısı sırasıyla gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için 0.284*** 0.350*** , 0.363*** değerlerine sahiptir. Yukarı yönlü karşılaştırmaların olumlu etkisi de en fazla geçiş ekonomileri için geçerlidir.

* **Gelişmiş Ülkeler:** ABD, Almanya, Avustralya, Güney Kore, Hollanda, Hong Kong, İspanya, İsveç, Japonya, Singapur, Yeni Zelanda. **Geçiş Ülkeleri:** Azerbaycan, Arjantin, Belarus, Çin, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Polonya, Romanya, Rusya, Slovenya, Özbekistan. **Gelişmekte Olan Ülkeler:** Azerbaycan, Bahreyn, Belarus, Brezilya, Cezayir, Çin, Ekvator, Ermenistan, Fas, Filipinler, Filistin, Gana, Güney Afrika, Irak, Kıbrıs, Kolombiya, Kuveyt, Libya, Lübnan, Meksika, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Peru, Polonya, Ruanda, Rusya, Şili, Tayland, Tayvan, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Ürdün, Zimbabve.

Tablo 20, 21 ve 22'de model 3'e göre gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için "Güven" değişkenin katsayısı sırasıyla 0.397***, 0.140*** ve 0.343*** değerlerini vermektedir. "Güven" değişkeni tüm ülke kategorileri için yaşam memnuniyetini olumlu etkilemektedir. Olumlu etki ise en fazla geçiş ülkeleri için geçerlidir.

"Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven" değişkeni gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için sırasıyla 0.120***, 0.069*** ve 0.072*** katsayılarına sahiptir. Modelde "Örgütlere Güven" ise gelişmiş ülkeler için anlamsız bulunurken, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için 0.024*** ve 0.041*** katsayılarını vermiştir. "Medya ve Dini Kurumlara Güven" ise gelişmiş ekonomiler ve geçiş ekonomileri için anlamsız bulunurken, gelişmekte olan ülkeler için 0.016* katsayısına sahiptir. Tüm ülke kategorilerinde bireyler için güven değişkeni, politik ve ekonomik kurumlara, örgütlere, medya ve dini kurumlara güvenden daha fazla yaşam memnuniyetini etkilemektedir.

Model 3 kapsamında toleranssızlık değişkeni gelişmiş ülkeler için -0.115*** gelişmekte olan ülkeler için -0.039*** ve geçiş ülkeleri için -0.041*** katsayı değerleri ile yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir. Oysa LITS verilerini kapsayan analizler doğrultusunda gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için toleranssızlığın yaşam memnuniyetini olumlu etkilediği değerlendirilmiştir. WVS'nin farklı ülkeleri kapsamı ve farklı bir zaman aralığını temsil etmesine bağlı olarak toleranssızlığın yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemiş olabilir.

Tablo 20: WVS, Gelişmiş Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.180*** (0.038)	0.179*** (0.038)	0.153*** (0.043)
Yaş	-0.061*** (0.008)	-0.063*** (0.008)	-0.062*** (0.010)
Yaş ²	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.199*** (0.076)	-0.194** (0.077)	-0.217*** (0.083)
Boşanmış	-0.676*** (0.088)	-0.666*** (0.087)	-0.640*** (0.102)
Ayrı Yaşama	-0.654*** (0.182)	-0.658*** (0.187)	-0.535*** (0.194)
Dul	-0.461*** (0.094)	-0.476*** (0.094)	-0.514*** (0.108)
Yalnız Yaşama	-0.599*** (0.068)	-0.590*** (0.068)	-0.578*** (0.077)
Yarı zamanlı çalışma	-0.104* (0.060)	-0.100* (0.060)	-0.063 (0.069)
Kendi İşine Sahip	-0.083 (0.089)	-0.092 (0.089)	-0.053 (0.095)
Emekli	-0.062 (0.072)	-0.060 (0.074)	-0.020 (0.080)
Ev Hanımı	0.128* (0.069)	0.147** (0.070)	0.147* (0.080)
Öğrenci	0.014 (0.093)	0.010 (0.091)	-0.053 (0.096)
İşsiz	-0.584*** (0.082)	-0.551*** (0.083)	-0.564*** (0.091)
İstihdam diğer	-0.198 (0.149)	-0.198 (0.153)	-0.089 (0.175)
Çocuk Sayısı	0.018 (0.018)	0.016 (0.019)	0.024 (0.020)
İlkokuldan Terk	-0.019 (0.209)	-0.015 (0.209)	-0.083 (0.213)
İlkokul Mezunu	0.110 (0.170)	0.119 (0.170)	0.132 (0.174)
Ortaokuldan Terk	0.274 (0.181)	0.276 (0.182)	0.309 (0.193)
Ortaokul Mezunu	0.210 (0.169)	0.198 (0.170)	0.218 (0.173)
Liseden Terk	0.395** (0.175)	0.376** (0.177)	0.395** (0.187)

Lise Mezunu	0.213 (0.171)	0.165 (0.171)	0.131 (0.178)
Üniversiteden Terk	0.111 (0.173)	0.036 (0.174)	-0.011 (0.180)
Üniversite Mezunu	0.203 (0.168)	0.134 (0.170)	0.096 (0.175)
Orta Sınıfın Üstü	-0.265 (0.173)	-0.278 (0.181)	-0.195 (0.168)
Orta Sınıfın Altı	-0.574*** (0.174)	-0.586*** (0.182)	-0.496*** (0.167)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.908*** (0.187)	-0.881*** (0.195)	-0.727*** (0.180)
Alt Sınıf	-1.675*** (0.213)	-1.616*** (0.220)	-1.361*** (0.213)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.230*** (0.056)	-0.218*** (0.056)	-0.248*** (0.062)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.263*** (0.054)	0.248*** (0.055)	0.284*** (0.060)
Güven		0.461*** (0.040)	0.397*** (0.043)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.120*** (0.019)
Örgütlere Güven			0.018 (0.020)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			-0.004 (0.023)
Toleranssızlık			-0.115*** (0.018)
Sabit 1	-7.073*** (0.337)	-6.957*** (0.345)	-6.837*** (0.360)
Sabit 2	-6.178*** (0.327)	-6.052*** (0.334)	-5.904*** (0.349)
Sabit 3	-5.252*** (0.321)	-5.116*** (0.328)	-4.978*** (0.342)
Sabit 4	-4.535*** (0.319)	-4.389*** (0.326)	-4.258*** (0.341)
Sabit 5	-3.658*** (0.318)	-3.506*** (0.324)	-3.367*** (0.339)
Sabit 6	-2.996*** (0.320)	-2.835*** (0.327)	-2.687*** (0.342)

Sabit 7	-1.953*** (0.318)	-1.777*** (0.325)	-1.618*** (0.339)
Sabit 8	-0.485 (0.318)	-0.291 (0.325)	-0.117 (0.340)
Sabit 9	0.736** (0.319)	0.934*** (0.327)	1.151*** (0.341)
Gözlem Ülke Sabit Etkisi	14150 ✓	13950 ✓	11369 ✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 21: WVS, Gelişmekte Olan Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.048*** (0.017)	0.055*** (0.017)	0.056*** (0.019)
Yaş	-0.033*** (0.004)	-0.033*** (0.004)	-0.029*** (0.005)
Yaş ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.161*** (0.033)	-0.155*** (0.033)	-0.145*** (0.036)
Boşanmış	-0.498*** (0.039)	-0.485*** (0.040)	-0.456*** (0.049)
Ayrı Yaşama	-0.448*** (0.060)	-0.437*** (0.061)	-0.486*** (0.070)
Dul	-0.360*** (0.036)	-0.372*** (0.037)	-0.363*** (0.044)
Yalnız Yaşama	-0.135*** (0.029)	-0.138*** (0.029)	-0.118*** (0.033)
Yarı zamanlı çalışma	-0.072** (0.031)	-0.079** (0.031)	-0.097*** (0.036)
Kendi İşine Sahip	-0.022 (0.026)	-0.029 (0.027)	-0.011 (0.030)
Emekli	-0.153*** (0.036)	-0.160*** (0.037)	-0.148*** (0.043)
Ev Hanımı	-0.021 (0.028)	-0.024 (0.028)	-0.039 (0.031)
Öğrenci	0.122*** (0.041)	0.118*** (0.041)	0.114** (0.047)
İşsiz	-0.214*** (0.030)	-0.211*** (0.031)	-0.204*** (0.035)
İstihdam diğer	-0.021	-0.014	0.011

	(0.064)	(0.065)	(0.076)
Çocuk Sayısı	0.038***	0.038***	0.040***
	(0.007)	(0.007)	(0.008)
İlkokuldan Terk	0.141***	0.125**	0.143**
	(0.054)	(0.055)	(0.065)
İlkokul Mezunu	0.140***	0.139***	0.196***
	(0.049)	(0.049)	(0.057)
Ortaokuldan Terk	0.109**	0.104**	0.159***
	(0.051)	(0.052)	(0.059)
Ortaokul Mezunu	0.115**	0.112**	0.207***
	(0.049)	(0.050)	(0.057)
Liseden Terk	0.052	0.055	0.112*
	(0.052)	(0.052)	(0.060)
Lise Mezunu	0.137***	0.135***	0.247***
	(0.049)	(0.050)	(0.058)
Üniversiteden Terk	0.053	0.042	0.102
	(0.053)	(0.054)	(0.062)
Üniversite Mezunu	0.219***	0.207***	0.285***
	(0.052)	(0.052)	(0.060)
Orta Sınıfın Üstü	-0.315***	-0.320***	-0.288***
	(0.060)	(0.061)	(0.073)
Orta Sınıfın Altı	-0.507***	-0.506***	-0.501***
	(0.061)	(0.061)	(0.073)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.593***	-0.592***	-0.558***
	(0.063)	(0.063)	(0.075)
Alt Sınıf	-0.935***	-0.930***	-0.862***
	(0.068)	(0.069)	(0.082)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.386***	-0.386***	-0.375***
	(0.023)	(0.023)	(0.027)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.374***	0.370***	0.350***
	(0.021)	(0.021)	(0.024)
Güven		0.189***	0.140***
		(0.024)	(0.028)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.069***
			(0.008)
Örgütlere Güven			0.024***
			(0.007)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			0.016*
			(0.008)
Toleranssızlık			-0.039***
			(0.007)
Sabit 1	-4.527***	-4.510***	-4.632***
	(0.153)	(0.156)	(0.195)

Sabit 2	-3.939*** (0.155)	-3.929*** (0.158)	-4.011*** (0.198)
Sabit 3	-3.345*** (0.151)	-3.335*** (0.154)	-3.421*** (0.191)
Sabit 4	-2.814*** (0.149)	-2.803*** (0.152)	-2.878*** (0.189)
Sabit 5	-1.923*** (0.147)	-1.912*** (0.149)	-1.984*** (0.185)
Sabit 6	-1.296*** (0.147)	-1.288*** (0.149)	-1.341*** (0.185)
Sabit 7	-0.528*** (0.146)	-0.518*** (0.149)	-0.555*** (0.185)
Sabit 8	0.429*** (0.147)	0.440*** (0.149)	0.421** (0.185)
Sabit 9	1.104*** (0.147)	1.117*** (0.149)	1.111*** (0.185)
Gözlem	66561	64937	48033
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 22: WVS, Geçiş Ülkeleri, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Cinsiyet	0.085*** (0.031)	0.088*** (0.031)	0.064* (0.038)
Yaş	-0.068*** (0.007)	-0.069*** (0.007)	-0.065*** (0.008)
Yaş ²	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.079 (0.061)	-0.077 (0.061)	-0.045 (0.073)
Boşanmış	-0.596*** (0.061)	-0.554*** (0.062)	-0.538*** (0.076)
Ayrı Yaşama	-0.373** (0.153)	-0.366** (0.156)	-0.453*** (0.166)
Dul	-0.470*** (0.059)	-0.486*** (0.061)	-0.462*** (0.072)
Yalnız Yaşama	-0.239*** (0.056)	-0.242*** (0.056)	-0.233*** (0.065)
Yarı zamanlı çalışma	-0.172***	-0.168***	-0.132**

	(0.058)	(0.059)	(0.066)
Kendi İşine Sahip	-0.074	-0.078	-0.029
	(0.062)	(0.064)	(0.073)
Emekli	-0.179***	-0.179***	-0.181**
	(0.063)	(0.064)	(0.074)
Ev Hanımı	-0.112*	-0.123**	-0.159**
	(0.062)	(0.062)	(0.069)
Öğrenci	0.177**	0.161*	0.158*
	(0.086)	(0.087)	(0.089)
İşsiz	-0.366***	-0.359***	-0.319***
	(0.059)	(0.059)	(0.068)
İstihdam diğer	0.123	0.115	0.220
	(0.208)	(0.211)	(0.304)
Çocuk Sayısı	0.066***	0.067***	0.074***
	(0.016)	(0.016)	(0.019)
İlkokuldan Terk	-0.251	-0.309	-0.513
	(0.237)	(0.248)	(0.347)
İlkokul Mezunu	-0.218	-0.209	-0.559*
	(0.181)	(0.187)	(0.293)
Ortaokuldan Terk	-0.177	-0.189	-0.537*
	(0.201)	(0.208)	(0.307)
Ortaokul Mezunu	-0.205	-0.228	-0.506*
	(0.188)	(0.194)	(0.293)
Liseden Terk	-0.254	-0.268	-0.588*
	(0.196)	(0.202)	(0.302)
Lise Mezunu	-0.146	-0.163	-0.438
	(0.188)	(0.194)	(0.293)
Üniversiteden Terk	-0.205	-0.238	-0.566*
	(0.192)	(0.199)	(0.297)
Üniversite Mezunu	-0.105	-0.146	-0.468
	(0.188)	(0.195)	(0.293)
Orta Sınıfın Üstü	-0.463***	-0.483***	-0.471***
	(0.131)	(0.131)	(0.138)
Orta Sınıfın Altı	-0.752***	-0.775***	-0.746***
	(0.132)	(0.132)	(0.140)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.896***	-0.913***	-0.859***
	(0.137)	(0.137)	(0.145)
Alt Sınıf	-1.453***	-1.470***	-1.441***
	(0.151)	(0.151)	(0.168)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.478***	-0.476***	-0.465***
	(0.041)	(0.042)	(0.048)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.382***	0.374***	0.363***
	(0.040)	(0.040)	(0.046)
Güven		0.365***	0.343***
		(0.032)	(0.037)

Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.072***
			(0.014)
Örgütlere Güven			0.041***
			(0.016)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			-0.011
			(0.017)
Toleranssızlık			-0.041***
			(0.013)
Sabit 1	-6.589***	-6.600***	-6.817***
	(0.285)	(0.295)	(0.374)
Sabit 2	-5.902***	-5.929***	-6.144***
	(0.285)	(0.293)	(0.374)
Sabit 3	-5.154***	-5.187***	-5.400***
	(0.281)	(0.290)	(0.371)
Sabit 4	-4.534***	-4.562***	-4.765***
	(0.279)	(0.288)	(0.368)
Sabit 5	-3.523***	-3.543***	-3.735***
	(0.279)	(0.287)	(0.367)
Sabit 6	-2.870***	-2.890***	-3.052***
	(0.278)	(0.286)	(0.366)
Sabit 7	-2.036***	-2.051***	-2.195***
	(0.277)	(0.285)	(0.365)
Sabit 8	-0.912***	-0.921***	-1.088***
	(0.276)	(0.285)	(0.362)
Sabit 9	-0.148	-0.153	-0.342
	(0.277)	(0.286)	(0.363)
Gözlem	16463	15994	11860
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.1.11. WVS Analiz Bulgularının Sağlamlığı

Bu bölümde, WVS için yapılan analiz bulgularının sağlamlığı, LITS verilerine benzer şekilde gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için veri setleri kadın ve erkekler için ayrılarak sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur.

Tablo 23 ve Tablo 24'te sırasıyla gelişmiş ülkelerde kadın ve erkekler için regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Tablo 23'te model 3 doğrultusunda kadınlar için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.280*** katsayısına sahipken Tablo 24'te erkekler için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.243*** katsayısına sahiptir. "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkeni kadınlar için 0.284*** katsayısına sahipken Tablo 24'te erkekler için "Ekon Sıralaması (Yukarı)" değişkeni 0.280*** katsayısına sahiptir. Kadınlar için "Güvenmek" değişkenin katsayısı 0.427*** erkekler için 0.378*** değerini vermiştir. "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven" değişkeni anlamlı olmakla birlikte kadın ve erkekler için ciddi bir fark gözlenmemektedir. Katsayı kadınlar için 0.104*** erkekler için 0.134*** bulunmuştur. "Örgütlere Güven" kadınlar için anlamsızken erkekler için 0.056** katsayısına sahiptir. "Toleranssızlık" değişkeni ise kadınlar ve erkekler için -0.135*** ve -0.100*** değeri ile yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 23: WVS, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş	-0.057*** (0.011)	-0.058*** (0.011)	-0.060*** (0.013)
Yaş ²	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.176 (0.112)	-0.162 (0.114)	-0.148 (0.123)
Boşanmış	-0.498*** (0.110)	-0.490*** (0.110)	-0.516*** (0.126)
Ayrı Yaşama	-0.483** (0.232)	-0.516** (0.233)	-0.497** (0.232)
Dul	-0.489*** (0.129)	-0.486*** (0.128)	-0.524*** (0.138)
Yalnız Yaşama	-0.477***	-0.459***	-0.456***

	(0.086)	(0.087)	(0.101)
Yarı zamanlı çalışma	-0.035	-0.045	-0.006
	(0.074)	(0.075)	(0.087)
Kendi İşine Sahip	0.122	0.108	0.096
	(0.118)	(0.121)	(0.133)
Emekli	0.193*	0.194*	0.178
	(0.101)	(0.103)	(0.115)
Ev Hanımı	0.221***	0.243***	0.234***
	(0.078)	(0.078)	(0.089)
Öğrenci	-0.101	-0.110	-0.136
	(0.132)	(0.126)	(0.136)
İşsiz	-0.512***	-0.460***	-0.468***
	(0.110)	(0.109)	(0.123)
İstihdam diğer	0.096	0.071	0.297
	(0.209)	(0.216)	(0.232)
Çocuk Sayısı	-0.010	-0.016	-0.012
	(0.023)	(0.023)	(0.026)
İlkokuldan Terk	-0.184	-0.224	-0.286
	(0.217)	(0.219)	(0.213)
İlkokul Mezunu	-0.056	-0.063	-0.111
	(0.195)	(0.196)	(0.192)
Ortaokuldan Terk	0.144	0.145	0.160
	(0.202)	(0.205)	(0.209)
Ortaokul Mezunu	0.022	-0.005	-0.030
	(0.193)	(0.195)	(0.194)
Liseden Terk	0.171	0.130	0.048
	(0.203)	(0.203)	(0.210)
Lise Mezunu	0.009	-0.057	-0.104
	(0.193)	(0.193)	(0.198)
Üniversiteden Terk	-0.074	-0.164	-0.233
	(0.198)	(0.200)	(0.204)
Üniversite Mezunu	0.025	-0.068	-0.143
	(0.192)	(0.194)	(0.198)
Orta Sınıfın Üstü	-0.144	-0.179	-0.157
	(0.262)	(0.267)	(0.261)
Orta Sınıfın Altı	-0.499*	-0.527*	-0.483*
	(0.263)	(0.269)	(0.259)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.773***	-0.760***	-0.653**
	(0.273)	(0.280)	(0.273)
Alt Sınıf	-1.384***	-1.314***	-1.101***
	(0.301)	(0.307)	(0.303)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.275***	-0.263***	-0.280***
	(0.077)	(0.078)	(0.086)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.256***	0.239***	0.284***
	(0.075)	(0.076)	(0.082)

Güven		0.475*** (0.055)	0.427*** (0.059)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.104*** (0.028)
Örgütlere Güven			-0.026 (0.030)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			0.013 (0.031)
Toleranssızlık			-0.135*** (0.027)
Sabit 1	-7.304*** (0.452)	-7.201*** (0.462)	-7.321*** (0.494)
Sabit 2	-6.463*** (0.438)	-6.377*** (0.446)	-6.404*** (0.475)
Sabit 3	-5.526*** (0.427)	-5.439*** (0.435)	-5.421*** (0.458)
Sabit 4	-4.749*** (0.424)	-4.652*** (0.432)	-4.619*** (0.453)
Sabit 5	-3.821*** (0.424)	-3.712*** (0.432)	-3.673*** (0.451)
Sabit 6	-3.143*** (0.427)	-3.024*** (0.434)	-2.987*** (0.455)
Sabit 7	-2.114*** (0.425)	-1.979*** (0.433)	-1.926*** (0.452)
Sabit 8	-0.674 (0.426)	-0.521 (0.434)	-0.450 (0.452)
Sabit 9	0.551 (0.428)	0.708 (0.437)	0.834* (0.455)
Gözlem	7319	7219	5769
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 24: WVS, Gelişmiş Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş	-0.061*** (0.012)	-0.064*** (0.012)	-0.060*** (0.013)
Yaş ²	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.221** (0.096)	-0.221** (0.097)	-0.277*** (0.104)
Boşanmış	-0.920*** (0.145)	-0.904*** (0.146)	-0.808*** (0.174)
Ayrı Yaşama	-0.856*** (0.251)	-0.832*** (0.261)	-0.581** (0.293)
Dul	-0.447*** (0.157)	-0.492*** (0.157)	-0.539*** (0.195)
Yalnız Yaşama	-0.725*** (0.090)	-0.726*** (0.091)	-0.696*** (0.098)
Yarı zamanlı çalışma	-0.051 (0.115)	-0.018 (0.116)	0.022 (0.127)
Kendi İşine Sahip	-0.203* (0.118)	-0.207* (0.118)	-0.138 (0.123)
Emekli	-0.206** (0.100)	-0.208** (0.101)	-0.136 (0.107)
Ev Hanımı	0.339* (0.198)	0.368* (0.202)	0.297 (0.219)
Öğrenci	0.204 (0.137)	0.208 (0.139)	0.078 (0.147)
İşsiz	-0.606*** (0.138)	-0.595*** (0.139)	-0.653*** (0.154)
İstihdam diğer	-0.453** (0.185)	-0.429** (0.189)	-0.430** (0.215)
Çocuk Sayısı	0.042 (0.026)	0.042 (0.027)	0.049* (0.029)
İlkokuldan Terk	0.307 (0.373)	0.364 (0.375)	0.236 (0.384)
İlkokul Mezunu	0.410 (0.277)	0.438 (0.282)	0.509* (0.292)
Ortaokuldan Terk	0.534* (0.296)	0.544* (0.299)	0.603* (0.311)
Ortaokul Mezunu	0.531* (0.274)	0.530* (0.280)	0.585** (0.289)
Liseden Terk	0.765*** (0.286)	0.771*** (0.293)	0.882*** (0.301)
Lise Mezunu	0.555*** (0.280)	0.525* (0.286)	0.489* (0.294)

Üniversiteden Terk	0.452 (0.282)	0.389 (0.288)	0.358 (0.294)
Üniversite Mezunu	0.525* (0.280)	0.474* (0.286)	0.456 (0.290)
Orta Sınıfın Üstü	-0.377 (0.242)	-0.373 (0.255)	-0.249 (0.241)
Orta Sınıfın Altı	-0.642*** (0.244)	-0.644** (0.257)	-0.524** (0.243)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-1.027*** (0.257)	-0.991*** (0.268)	-0.802*** (0.257)
Alt Sınıf	-1.986*** (0.286)	-1.952*** (0.295)	-1.640*** (0.291)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.209*** (0.077)	-0.200*** (0.077)	-0.243*** (0.085)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.269*** (0.072)	0.254*** (0.074)	0.280*** (0.082)
Güven		0.450*** (0.058)	0.378*** (0.064)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.134*** (0.027)
Örgütlere Güven			0.056** (0.028)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			-0.022 (0.031)
Toleranssızlık			-0.100*** (0.027)
Sabit 1	-6.833*** (0.490)	-6.697*** (0.506)	-6.419*** (0.526)
Sabit 2	-5.893*** (0.474)	-5.725*** (0.490)	-5.467*** (0.508)
Sabit 3	-4.966*** (0.463)	-4.782*** (0.478)	-4.564*** (0.497)
Sabit 4	-4.289*** (0.463)	-4.093*** (0.479)	-3.897*** (0.499)
Sabit 5	-3.450*** (0.460)	-3.253*** (0.475)	-3.042*** (0.494)
Sabit 6	-2.797*** (0.462)	-2.591*** (0.476)	-2.357*** (0.495)
Sabit 7	-1.731*** (0.459)	-1.513*** (0.473)	-1.271*** (0.491)

Sabit 8	-0.221 (0.460)	0.016 (0.475)	0.269 (0.494)
Sabit 9	1.002** (0.457)	1.243*** (0.472)	1.528*** (0.491)
Gözlem	6831	6731	5600
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 25 ve Tablo 26'da sırasıyla gelişmekte olan ülkelerde kadın ve erkekler için regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Tablo 25'te model üç doğrultusunda kadınlar için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.379*** katsayısına sahipken Tablo 26'da erkekler için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.370*** katsayısına sahiptir. Daha düşük nispi gelir algısı gelişmekte olan ülkelerde erkekleri daha fazla etkilemektedir. "Güvenmek" değişkeni sırasıyla kadın ve erkekler için yaşam memnuniyetini 0.131*** ve 0.144*** katsayıları ile etkilemektedir. "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven" değişkeni kadın ve erkekler için 0.067*** ve 0.072*** katsayıları ile yaşam memnuniyetini olumlu etkilemektedir. "Örgütlere Güven" kadınlar için 0.034*** erkekler için (0.010) anlamsız bulunmuştur. "Toleranssızlık" değişkeni ise kadınlar için - 0.035*** katsayısına sahipken erkekler için katsayı -0.042*** değerini vermektedir. WVS için gelişmekte olan ülkelerde toleransız olma eğilimi yaşam memnuniyetini erkek ve kadınlar için azaltmaktadır.

Tablo 25: WVS, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş	-0.030*** (0.005)	-0.029*** (0.005)	-0.025*** (0.006)
Yaş ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.208*** (0.045)	-0.206*** (0.046)	-0.221*** (0.049)
Boşanmış	-0.481*** (0.050)	-0.462*** (0.052)	-0.433*** (0.062)
Ayrı Yaşama	-0.446*** (0.075)	-0.437*** (0.077)	-0.494*** (0.089)

Dul	-0.338*** (0.042)	-0.345*** (0.043)	-0.351*** (0.052)
Yalnız Yaşama	-0.214*** (0.037)	-0.217*** (0.038)	-0.223*** (0.044)
Yarı zamanlı çalışma	-0.045 (0.042)	-0.058 (0.042)	-0.060 (0.048)
Kendi İşine Sahip	-0.080* (0.041)	-0.093** (0.042)	-0.100** (0.048)
Emekli	-0.174*** (0.052)	-0.178*** (0.053)	-0.199*** (0.062)
Ev Hanımı	0.003 (0.033)	-0.009 (0.033)	-0.056 (0.038)
Öğrenci	0.186*** (0.058)	0.170*** (0.059)	0.181*** (0.067)
İşsiz	-0.188*** (0.045)	-0.192*** (0.046)	-0.219*** (0.053)
İstihdam diğer	0.106 (0.097)	0.129 (0.100)	0.096 (0.116)
Çocuk Sayısı	0.029*** (0.009)	0.028*** (0.009)	0.032*** (0.010)
İlkokuldan Terk	0.108 (0.067)	0.079 (0.069)	0.055 (0.082)
İlkokul Mezunu	0.159** (0.063)	0.149** (0.064)	0.204*** (0.077)
Ortaokuldan Terk	0.106 (0.067)	0.085 (0.068)	0.149* (0.079)
Ortaokul Mezunu	0.128** (0.065)	0.113* (0.066)	0.221*** (0.076)
Liseden Terk	0.043 (0.070)	0.036 (0.071)	0.116 (0.083)
Lise Mezunu	0.085 (0.063)	0.072 (0.064)	0.176** (0.075)
Üniversiteden Terk	0.020 (0.072)	-0.010 (0.074)	0.051 (0.085)
Üniversite Mezunu	0.188*** (0.067)	0.162** (0.068)	0.214*** (0.079)
Orta Sınıfın Üstü	-0.348*** (0.091)	-0.351*** (0.091)	-0.366*** (0.117)
Orta Sınıfın Altı	-0.536*** (0.091)	-0.540*** (0.091)	-0.567*** (0.117)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.625*** (0.093)	-0.629*** (0.093)	-0.648*** (0.120)
Alt Sınıf	-0.971*** (0.100)	-0.968*** (0.101)	-0.931*** (0.130)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.392*** (0.031)	-0.390*** (0.031)	-0.379*** (0.036)

Ekon	Sıralaması	0.382***	0.375***	0.370***
(Yukarı)		(0.028)	(0.028)	(0.033)
Güven			0.177***	0.131***
			(0.031)	(0.037)
Politik ve Ekonomik				0.067***
Kurumlara Güven				(0.010)
Örgütlere Güven				0.034***
				(0.010)
Medya ve Dini				-0.007
Kurumlara Güven				(0.012)
Toleranssızlık				-0.035***
				(0.010)
Sabit 1		-4.455***	-4.486***	-4.682***
		(0.204)	(0.208)	(0.273)
Sabit 2		-3.886***	-3.924***	-4.065***
		(0.204)	(0.208)	(0.272)
Sabit 3		-3.305***	-3.344***	-3.473***
		(0.201)	(0.205)	(0.268)
Sabit 4		-2.786***	-2.827***	-2.936***
		(0.201)	(0.204)	(0.267)
Sabit 5		-1.885***	-1.923***	-2.048***
		(0.199)	(0.203)	(0.265)
Sabit 6		-1.256***	-1.297***	-1.403***
		(0.200)	(0.203)	(0.266)
Sabit 7		-0.500**	-0.539***	-0.622**
		(0.200)	(0.203)	(0.265)
Sabit 8		0.466**	0.426**	0.367
		(0.200)	(0.203)	(0.264)
Sabit 9		1.168***	1.129***	1.078***
		(0.200)	(0.203)	(0.264)
Gözlem		34433	33603	24370
Ülke Sabit Etkisi		✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 26: WVS, Gelişmekte olan Ülkeler, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş	-0.035*** (0.006)	-0.035*** (0.006)	-0.032*** (0.007)
Yaş ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.108** (0.048)	-0.097** (0.048)	-0.060 (0.054)
Boşanmış	-0.526*** (0.063)	-0.522*** (0.065)	-0.512*** (0.080)
Ayrı Yaşama	-0.433*** (0.100)	-0.418*** (0.100)	-0.495*** (0.115)
Dul	-0.393*** (0.077)	-0.418*** (0.078)	-0.374*** (0.091)
Yalnız Yaşama	-0.044 (0.040)	-0.046 (0.041)	-0.012 (0.046)
Yarı zamanlı çalışma	-0.111** (0.045)	-0.114** (0.044)	-0.143*** (0.052)
Kendi İşine Sahip	-0.004 (0.033)	-0.007 (0.034)	0.030 (0.038)
Emekli	-0.139*** (0.050)	-0.150*** (0.050)	-0.108* (0.058)
Ev Hanımı	-0.192* (0.109)	-0.183* (0.110)	-0.009 (0.125)
Öğrenci	0.055 (0.054)	0.059 (0.054)	0.042 (0.062)
İşsiz	-0.255*** (0.041)	-0.247*** (0.041)	-0.214*** (0.046)
İstihdam diğer	-0.160* (0.084)	-0.164* (0.084)	-0.093 (0.103)
Çocuk Sayısı	0.045*** (0.010)	0.044*** (0.010)	0.046*** (0.011)
İlkokuldan Terk	0.147* (0.081)	0.153* (0.081)	0.212** (0.098)
İlkokul Mezunu	0.088 (0.071)	0.105 (0.070)	0.162* (0.086)
Ortaokuldan Terk	0.083 (0.071)	0.100 (0.071)	0.141* (0.084)
Ortaokul Mezunu	0.069 (0.070)	0.085 (0.070)	0.164* (0.085)
Liseden Terk	0.029 (0.075)	0.049 (0.075)	0.081 (0.091)
Lise Mezunu	0.149** (0.075)	0.165** (0.075)	0.281*** (0.091)

	(0.071)	(0.071)	(0.087)
Üniversiteden Terk	0.052	0.067	0.118
	(0.076)	(0.076)	(0.092)
Üniversite Mezunu	0.215***	0.222***	0.321***
	(0.073)	(0.073)	(0.088)
Orta Sınıfın Üstü	-0.308***	-0.318***	-0.238**
	(0.082)	(0.083)	(0.096)
Orta Sınıfın Altı	-0.495***	-0.490***	-0.451***
	(0.082)	(0.083)	(0.096)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.579***	-0.574***	-0.488***
	(0.083)	(0.084)	(0.096)
Alt Sınıf	-0.918***	-0.914***	-0.817***
	(0.090)	(0.091)	(0.104)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.382***	-0.384***	-0.370***
	(0.032)	(0.032)	(0.037)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.365***	0.365***	0.331***
	(0.030)	(0.030)	(0.033)
Güven		0.199***	0.144***
		(0.032)	(0.037)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.072***
			(0.010)
Örgütlere Güven			0.015
			(0.010)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			0.038***
			(0.012)
Toleranssızlık			-0.042***
			(0.009)
Sabit 1	-4.661***	-4.603***	-4.659***
	(0.201)	(0.201)	(0.243)
Sabit 2	-4.050***	-4.001***	-4.034***
	(0.202)	(0.202)	(0.244)
Sabit 3	-3.441***	-3.390***	-3.444***
	(0.197)	(0.197)	(0.236)
Sabit 4	-2.898***	-2.844***	-2.892***
	(0.195)	(0.195)	(0.234)
Sabit 5	-2.016***	-1.962***	-1.989***
	(0.192)	(0.193)	(0.231)
Sabit 6	-1.388***	-1.338***	-1.346***
	(0.192)	(0.192)	(0.230)
Sabit 7	-0.605***	-0.553***	-0.552**
	(0.191)	(0.192)	(0.230)
Sabit 8	0.348*	0.403**	0.415*
	(0.192)	(0.192)	(0.230)

Sabit 9	0.997*** (0.192)	1.056*** (0.192)	1.087*** (0.230)
Gözlem	32128	31334	23663
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 27 ve Tablo 28' de geçiş ülkelerinde kadın ve erkekler için regresyon sonuçları rapor edilmiştir. Model 3 doğrultusunda kadınlar için "Ekon Sıralaması (Aşağı)" değişkeni -0.531*** erkekler için -0.384*** katsayı değerlerini vermektedir. "Güven" değişkeni kadınları 0.266*** katsayısı ile etkilerken erkekler için bu katsayı 0.437*** bulunmuştur. "Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven" değişkeni kadınları 0.065*** ve erkekleri 0.079*** katsayıları ile etkilemektedir. "Örgütlere Güven" değişkeni kadınlar için 0.058*** katsayısına sahipken erkekler için anlamsız bulunmuştur. "Toleranssızlık" değişkeni ise kadınlar için -0.068*** katsayısına sahipken erkekler için katsayı anlamsız bulunmuştur.

Tablo 27: WVS, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Kadın

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş	-0.056*** (0.009)	-0.058*** (0.009)	-0.053*** (0.010)
Yaş ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.091 (0.076)	-0.098 (0.077)	-0.117 (0.089)
Boşanmış	-0.583*** (0.078)	-0.549*** (0.080)	-0.564*** (0.098)
Ayrı Yaşama	-0.283 (0.176)	-0.280 (0.180)	-0.413** (0.183)
Dul	-0.510*** (0.069)	-0.524*** (0.071)	-0.515*** (0.085)
Yalnız Yaşama	-0.254*** (0.071)	-0.253*** (0.072)	-0.311*** (0.083)

Yarı zamanlı çalışma	-0.056 (0.078)	-0.063 (0.080)	-0.019 (0.087)
Kendi İşine Sahip	-0.185* (0.108)	-0.205* (0.110)	-0.121 (0.124)
Emekli	-0.067 (0.085)	-0.063 (0.086)	-0.055 (0.102)
Ev Hanımı	-0.043 (0.067)	-0.059 (0.068)	-0.125* (0.074)
Öğrenci	0.249** (0.110)	0.197* (0.112)	0.171 (0.126)
İşsiz	-0.258*** (0.092)	-0.260*** (0.093)	-0.235** (0.104)
İstihdam diğer	-0.020 (0.260)	-0.010 (0.259)	0.213 (0.399)
Çocuk Sayısı	0.080*** (0.020)	0.082*** (0.021)	0.080*** (0.024)
İlkokuldan Terk	-0.113 (0.314)	-0.250 (0.333)	-0.596 (0.452)
İlkokul Mezunu	-0.148 (0.253)	-0.152 (0.265)	-0.537 (0.381)
Ortaokuldan Terk	-0.289 (0.280)	-0.300 (0.290)	-0.688* (0.404)
Ortaokul Mezunu	-0.149 (0.260)	-0.191 (0.270)	-0.508 (0.382)
Liseden Terk	-0.381 (0.268)	-0.415 (0.278)	-0.762* (0.389)
Lise Mezunu	-0.148 (0.259)	-0.180 (0.270)	-0.501 (0.382)
Üniversiteden Terk	-0.187 (0.268)	-0.250 (0.278)	-0.644* (0.390)
Üniversite Mezunu	-0.115 (0.258)	-0.174 (0.269)	-0.584 (0.382)
Orta Sınıfın Üstü	-0.719*** (0.175)	-0.755*** (0.173)	-0.829*** (0.170)
Orta Sınıfın Altı	-0.961*** (0.175)	-1.013*** (0.174)	-1.042*** (0.173)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-1.091*** (0.178)	-1.121*** (0.177)	-1.168*** (0.175)
Alt Sınıf	-1.671*** (0.200)	-1.710*** (0.199)	-1.746*** (0.208)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.520*** (0.057)	-0.517*** (0.057)	-0.531*** (0.065)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.375*** (0.054)	0.352*** (0.054)	0.349*** (0.060)
Güven		0.306***	0.266***

		(0.044)	(0.049)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.065***
Örgütlere Güven			(0.019)
			0.058***
Medya ve Dini Kurumlara Güven			(0.021)
			-0.035
Toleranssızlık			(0.024)
			-0.068***
Sabit 1	-6.385***	-6.492***	(0.018)
	(0.391)	(0.402)	-6.950***
Sabit 2	-5.797***	-5.925***	(0.495)
	(0.391)	(0.402)	-6.335***
Sabit 3	-5.066***	-5.197***	(0.494)
	(0.388)	(0.399)	-5.589***
Sabit 4	-4.434***	-4.562***	(0.491)
	(0.386)	(0.396)	-4.948***
Sabit 5	-3.418***	-3.536***	(0.488)
	(0.385)	(0.395)	-3.917***
Sabit 6	-2.767***	-2.882***	(0.488)
	(0.384)	(0.395)	-3.223***
Sabit 7	-1.935***	-2.047***	(0.486)
	(0.383)	(0.393)	-2.365***
Sabit 8	-0.807**	-0.918**	(0.484)
	(0.384)	(0.394)	-1.240**
Sabit 9	-0.015	-0.123	(0.484)
	(0.385)	(0.396)	-0.477
			(0.485)
Gözlem	8955	8725	6498
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 28: WVS, Geçiş Ülkeleri, Cinsiyete Göre Sıralı Lojistik Tahminleri, Erkek

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Yaş	-0.083*** (0.010)	-0.082*** (0.011)	-0.079*** (0.012)
Yaş ²	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)
Birlikte Yaşama	-0.095 (0.095)	-0.078 (0.095)	0.013 (0.120)
Boşanmış	-0.634*** (0.103)	-0.572*** (0.103)	-0.514*** (0.124)
Ayrı Yaşama	-0.529** (0.260)	-0.517* (0.265)	-0.615* (0.323)
Dul	-0.296** (0.127)	-0.321** (0.128)	-0.295* (0.161)
Yalnız Yaşama	-0.240*** (0.080)	-0.241*** (0.081)	-0.169* (0.093)
Yarı zamanlı çalışma	-0.318*** (0.084)	-0.305*** (0.085)	-0.285*** (0.098)
Kendi İşine Sahip	-0.046 (0.078)	-0.039 (0.080)	0.003 (0.091)
Emekli	-0.338*** (0.083)	-0.349*** (0.084)	-0.356*** (0.105)
Ev Hanımı	-0.530* (0.301)	-0.561* (0.298)	-0.393 (0.337)
Öğrenci	0.124 (0.120)	0.146 (0.121)	0.189 (0.123)
İşsiz	-0.461*** (0.080)	-0.450*** (0.080)	-0.409*** (0.095)
İstihdam diğer	0.310 (0.303)	0.255 (0.312)	0.284 (0.522)
Çocuk Sayısı	0.045* (0.025)	0.043* (0.025)	0.057* (0.029)
İlkokuldan Terk	-0.539 (0.411)	-0.451 (0.406)	-0.527 (0.653)
İlkokul Mezunu	-0.414 (0.299)	-0.367 (0.291)	-0.660 (0.564)
Ortaokuldan Terk	-0.200 (0.321)	-0.178 (0.314)	-0.470 (0.571)
Ortaokul Mezunu	-0.366 (0.308)	-0.343 (0.300)	-0.589 (0.560)
Liseden Terk	-0.177 (0.323)	-0.146 (0.315)	-0.468 (0.572)
Lise Mezunu	-0.249	-0.226	-0.452

	(0.309)	(0.301)	(0.559)
Üniversiteden Terk	-0.314	-0.289	-0.544
	(0.313)	(0.306)	(0.560)
Üniversite Mezunu	-0.199	-0.196	-0.434
	(0.309)	(0.301)	(0.559)
Orta Sınıfın Üstü	-0.213	-0.212	-0.099
	(0.189)	(0.194)	(0.213)
Orta Sınıfın Altı	-0.552***	-0.539***	-0.438**
	(0.190)	(0.195)	(0.216)
Çalışan, İşçi, Emekçi Sınıfı	-0.716***	-0.718***	-0.544**
	(0.196)	(0.202)	(0.223)
Alt Sınıf	-1.232***	-1.220***	-1.119***
	(0.216)	(0.223)	(0.255)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.425***	-0.424***	-0.384***
	(0.059)	(0.060)	(0.070)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.391***	0.400***	0.378***
	(0.061)	(0.061)	(0.071)
Güven		0.430***	0.437***
		(0.048)	(0.057)
Politik ve Ekonomik Kurumlara Güven			0.079***
			(0.021)
Örgütlere Güven			0.024
			(0.023)
Medya ve Dini Kurumlara Güven			0.013
			(0.025)
Toleranssızlık			-0.010
			(0.018)
Sabit 1	-7.070***	-6.949***	-6.833***
	(0.438)	(0.439)	(0.656)
Sabit 2	-6.253***	-6.145***	-6.086***
	(0.435)	(0.435)	(0.659)
Sabit 3	-5.483***	-5.383***	-5.338***
	(0.434)	(0.434)	(0.656)
Sabit 4	-4.871***	-4.765***	-4.705***
	(0.433)	(0.433)	(0.656)
Sabit 5	-3.861***	-3.749***	-3.668***
	(0.429)	(0.429)	(0.650)
Sabit 6	-3.202***	-3.092***	-2.990***
	(0.429)	(0.429)	(0.649)
Sabit 7	-2.360***	-2.240***	-2.127***

	(0.427)	(0.427)	(0.648)
Sabit 8	-1.233***	-1.103***	-1.027
	(0.426)	(0.425)	(0.646)
Sabit 9	-0.498	-0.362	-0.296
	(0.428)	(0.428)	(0.648)
Gözlem	7508	7269	5362
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	4✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.2. Kurumlar, Güven ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi

Önceki bölümlerde sunulan ve ayrı başlıklar altında değerlendirilen kurumlar-güven, kurumlar-yaşam memnuniyeti ve güven-yaşam memnuniyeti ilişkisine dair literatürde ampirik kanıtlar sağlanmış olsa da kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel bağa bildiğimiz kadarı ile açıklık getirilememiştir.

Ampirik çalışmanın bu bölümünde, güven değişkeninin endojenliği değerlendirilerek, kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizma incelenecektir. Güvenin yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi birçok çalışmada test edilmesine rağmen, güvenin kurumsal mekanizmaya inanç üzerinden tahminlenen değerinin yaşam memnuniyetine etkisi incelenmemiştir. Bu değerlendirme, nedensellik bağının var olup olmadığını açıkladığı için politika uygulamalarına yön vermesi açısından önem arz etmektedir. Bu durumun değerlendirilmesi amacıyla öncelikle kullandığımız metodun açıklaması sunulacaktır.

7.2.1. Ampirik Strateji: Enstrüman Değişken Yaklaşımı

Mikroekonometrik analizlerde büyük sorunlardan biri endojen (içsel) değişkenler nedeniyle tutarsız parametre tahmin etme olasılığıdır. Bu durumda, regresyon tahminleri ile politika önerileri için gerekli olan neden sonuç ilişkisi yönünden değerlendirmeler yapılamamakta sadece katsayıların değeri ölçülmektedir. Enstrüman değişken yaklaşımı, tutarlı parametre tahminleri elde etmek için kullanılan farklı bir yöntemdir. Enstrüman değişken yaklaşımı, standart en küçük kareler (OLS) yönteminin hata terimi ile bağımsız değişkenler arasında ilişki olmaması varsayımının ihlal edildiği durumlarda kullanılabilir. ³⁶⁰

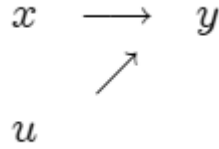
OLS regresyon modelinde denklem aşağıdaki gibi (1) numaralı şekilde kurulduğunda, u hata terimini ifade etmektedir. $\hat{\beta}$ katsayısı ise β 'nin tahminini değerini göstermektedir. ³⁶¹

$$y = \beta x + u \quad (1)$$

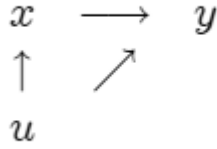
³⁶⁰ "Instrumental Variables" <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, s. 35, (19 Ekim, 2018)

³⁶¹ "Instrumental Variables" <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, s. 35, (19 Ekim, 2018)

Standart regresyon sonuçları, modelde bağımsız değişkenlerin hatalarla korelasyonlu olmadığı varsayımından yola çıkmaktadır. Bu durumda x 'in y üzerindeki tek etkisi βx terimi yoluyla direkt etkiyi ifade etmektedir. Aşağıdaki yol analizi bu durumu göstermektedir. x ve u arasında hiçbir ilişki yoktur.³⁶²

Bazı durumlarda bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında ilişki olabilir. x ve u arasındaki bu korelasyonun sonuçları önem arz etmektedir. (1) numaralı denklemde x , βx yoluyla hem direkt etkiyi hem de u üzerinden x 'i ve dolayısıyla y 'yi etkileyen dolaylı bir etkiyi içermektedir. Aşağıdaki yol analizi bu durumu göstermektedir.³⁶³

OLS yöntemi ile β 'nin tahminini değeri elde edilerek sadece ilk etki ölçülmektedir. Bu durum OLS tahmininin bu iki etkiyi birleştirerek $\hat{\beta} > \beta$ değerini vermesine neden olmaktadır. OLS tahmincisi bu nedenle yanlıdır. x ve u arasında bir ilişki olduğu sürece β için tutarsızdır.³⁶⁴

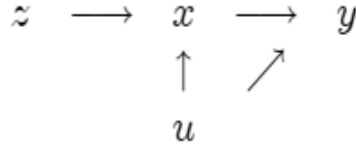
Bu tutarsızlık nedeni ile x ile ilişkili ancak u ile ilişkisiz olan bir z enstrümanın olması gerekmektedir. Bu durum aşağıdaki yol diyagramına yol açmaktadır. z ve y hala ilişkilidir, ancak bu ilişkinin tek kaynağı z 'nin x 'le ilişkili olması ve dolaylı yoldan y 'yi etkilemesidir. z 'nin daha doğrudan yolunun y 'ye ilişkin modelde bir bağımsız değişken

³⁶² "Instrumental Variables" <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, s. 35, (19 Ekim, 2018)

³⁶³ "Instrumental Variables" <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, s. 36, (19 Ekim, 2018)

³⁶⁴ "Instrumental Variables" <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, s. 36, (19 Ekim, 2018)

olması ihtimal dışı bırakılmıştır. Hata terimi u ile ilişkisiz olan z değişkeni enstrüman ya da araç değişken olarak adlandırılmaktadır.³⁶⁵

Bu doğrultuda enstrüman için gerekli koşullar aşağıdaki gibidir.³⁶⁶

1. Yapısal denkleme, bağımsız değişken olarak dahil edilmemelidir.
2. Yapısal denklemin hata terimi ile ilişkisiz olması gerekir.
3. Endojen değişkenle uygun şekilde ilişkilendirilmelidir.

Enstrüman değişkenlerin kullanıldığı regresyonlar iki aşamalı en küçük kareler (2SLS) yöntemi olarak da ifade edilmektedir.

7.2.2. Ampirik Çerçeve

Güven düzeyi ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki Eşitlik (1) ile sağlanmıştır. Burada LS_i i. kişinin yaşam memnuniyetini, T_i ise i. kişinin güven düzeyini göstermektedir. LS_i ve T_i değişkenleri 1–5 likert ölçeğinde sırasıyla 1 minimum güven ve minimum yaşam memnuniyeti düzeyini ifade etmektedir. 5 ise maksimum güven ve yaşam memnuniyetini düzeyini ifade etmektedir. X_i , kontrol değişkenler setidir.

$$LS_i^{OLS} = \sigma + \theta X_i + \beta T_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

Eşitlik (1) ayrıca ülkelerin sabit etkilerini kontrol etmektedir. Standart hatalar, bütün regresyonlarda ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenmiştir.

Bununla birlikte sonuçlar, yaşam memnuniyeti ve güven değişkenleri arasındaki ölçüm hataları veya ters nedensellik yüzünden yanlı olabilir. Bu durumu

³⁶⁵ "Instrumental Variables" <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, s. 37, (19 Ekim, 2018).

³⁶⁶ Jeffrey M. Wooldridge, "Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data", MIT Press, 2001, s. 83.

çözmek için, LITS III'de yer alan, kanun ve düzenin varlığına inancı temsil eden "Ülkenizde kanun ve düzenin varlığına ne derece katılıyorsunuz?" sorusu* enstrüman değişken olarak kullanılmıştır. Bu sorun, 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde kategorize edilmiştir. Literatür bölümünde sunduğumuz birçok çalışma kurumsal mekanizmanın güven oluşturduğunu savunmaktadır. Bu açıdan enstrüman değişkenimiz, kurumların güveni etkileyeceği varsayımı doğrultusunda seçilmiştir. Söz konusu enstrümanın etkisinin bağımlı değişken üzerinde doğrudan etkisinin olmaması gerekmektedir.³⁶⁷

Eşitlik (1)'de güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki, ampirik stratejide ifade edilen nedenlerden dolayı hatalı olduğu için, 2SLS tahmininin ilk aşaması Eşitlik 2 ile verilmektedir:

$$\hat{T}_i = \gamma + \rho X_i + \sigma Z_i + \mu_i \quad (2)$$

Eşitlik 2'de $\hat{T}_i$, güvenin kanun ve düzen üzerinden tahminlenen değeridir. Z kanun ve düzenin varlığına ilişkin inancı temsil eden kurum değişkenidir. Kanun ve düzenin güvene etkisi dışında, sonuçlar üzerinde doğrudan bir etkisi yoksa Eşitlik (2)'nin sonuçları 2SLS tahmininin ilk aşaması olarak kullanılabilir. Bu durumda Z değişkeni güven değişkeni için uygun bir enstrüman görevi görmektedir.

Kanun ve düzenin (sapmasız) etkisi Eşitlik 3'ü tahmin etmekle elde edilebilir:

$$LS_i^{2SLS} = \varphi + \delta X_i + \gamma \hat{T}_i + \varepsilon_i \quad (3)$$

Eşitlik 3, $\hat{T}_i$, güvenin kanun ve düzen üzerinden Eşitlik (2)'de tahminlenen değeri olan güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel ilişkiyi sunmaktadır. Geri kalan açıklayıcı değişkenler ve sağlam standart hataların kümelenmesi Eşitlik (2)'de olduğu gibidir.

* "Kanun ve Düzenin Varlığına İnanç" sorusuna verilen cevapların LITS II ve III için ülkeler bazında ortalamaları için bkz, "Ek 5" Tablo: 103.

³⁶⁷ Mustafa Özer ve Jan Fidrmuc, "Male Education and Domestic Violence in Turkey: Evidence from a Natural Experiment", **CESifo Working Paper**, No. 6526, 2017, s. numarasız.

7.2.3. Enstrüman Geçerlilik Testleri

2SLS analizi yapılmadan önce, ilgili enstrümanın geçerlilik testlerini sağlaması gerekmektedir. Enstrüman geçerlilik testlerinden öncelikle Hansen J istatistiği hesaplanmalıdır. Hansen J istatistiği hata terimi ve kullandığımız enstrüman değişken "Kanun ve Düzen" arasındaki ilişkiyi test etmek için uygulanmıştır.

Hansen J testinin hipotezi aşağıdaki gibidir.

H₀: Hata terimi ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında ilişki yoktur.

H₁: Hata terimi ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında ilişki vardır.

Bu test ışığında p olasılık değerinin 0'dan büyük çıkması gerekmektedir. H₀ hipotezi reddedilemediği için "Kanun ve Düzen" enstrümanı bu önkoşulu sağlamaktadır. Bu doğrultuda güven, yaşam memnuniyetini doğrudan değil kanun ve düzenin varlığına inanç üzerinden etkilemektedir.

İkinci aşamada Stok-Wright-Yogo kriteri kullanılarak F sınıfı istatistiklerin, 10'u aşması gerekmektedir.³⁶⁸ Modelin F testinin 10'dan büyük olması durumunda kullanılan enstrümanın güçlü olduğu yönünde karar verilmektedir. Üçüncü aşamada ise kurulan modelin doğrulama testleri yapılmaktadır. Doğrulama testleri, enstrümanın güven değişkeni ile ilgisiz olup olmadığını test etmektedir. Enstrümanın endojen değişkenle ilişkisi sınırlı olduğunda, modelin zayıf tanımlanmış olması durumu söz konusu olabilmektedir.³⁶⁹ Bu doğrultuda uygulanan ilk test eksik tanımlama (under identification) testidir. Bu testin hipotezi aşağıda verildiği gibidir. Testin olasılık değeri anlamlı çıkarak H₁ hipotezi reddedilemezse kurulan modelin doğru olduğuna karar verilebilir.

³⁶⁸ James H. Stock, Jonathan H. Wright ve Motohiro Yogo, "A Survey of Weak Instruments and Weak Identification in Generalized Method of Moments", **Journal of Business & Economic Statistics**, Vol. 20, No. 4, 2002, s. 522.

³⁶⁹ Laura Mayoral, "IV Estimation and its Limitations: Weak Instruments and Weakly Endogeneous Regressors", Barcelona GSE and University of Gothenburg, May 2015, http://mayoral.iae-csic.org/IV_2015/IVGot_lecture3.pdf, (18 Ekim, 2018)

H₀: "Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında korelasyon yoktur.

H₁: "Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında korelasyon vardır.

Stok vd. (2002), enstrümanların zayıflığını test etmek için Cragg-Donald istatistiklerinin minimum öz değerinin kritik değerlerini tablolastırmıştır.³⁷⁰ Zayıf tanımlama hipotezleri aşağıdaki gibidir.

H₀: "Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında korelasyon zayıftır.

H₁: "Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında korelasyon güçlüdür.

Tablo 29'da sunulan Stok-Yogo Zayıf ID testi sonuçları kritik % 10 değerinin 16.38 değeri ile diğer maksimal IV değerlerinden yüksek olması nedeniyle "Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasında korelasyonun güçlü olduğu sonucuna varılmıştır. Tablo 30'da enstrüman geçerlilik testlerinin sonucu sunulmuştur. Hansen J p olasılık değeri 0.2079 değerini vermektedir. Bu doğrultuda "Kanun ve Düzen" değişkeni ile hata terimi arasında ilişki yoktur hipotezi reddedilememiştir. F istatistiği, 10 kritik değerinden oldukça yüksek bulunarak (478,93) kullandığımız enstrümanın güçlü olduğu yönünde karar verilmiştir.

³⁷⁰ Stock, Wright ve Yogo, s. 522.

Tablo 29: Stok-Yogo Zayıf ID Testi Kritik Değerler

Weak identification test (Cragg-Donald Wald F statistic):	888.053
Stok-Yogo zayıf ID testi kritik değerler:% 10 maksimum IV	16.38
% 15 maksimal IV	8.96
% 20 azami IV	6.66
% 25 azami IV	5.53

Tablo 30: Enstrüman Geçerlilik Testleri

		P Değeri	Sonuç
Hansen J Testi Hipotezi	H ₀ : Hata terimi ile kanun ve düzen değişkeni arasında ilişki yoktur.	0.2079	H ₀ Reddedilemez
	H ₁ : Hata terimi ile kanun ve düzen değişkeni arasında ilişki vardır.		
Under İdentification Test (Eksik Tanımlama)	H ₀ :Güven değişkeni ile kanun ve düzen değişkeni arasında korelasyon yoktur.	0.0000	H ₁ Reddedilemez
	H ₁ : Güven değişkeni ile kanun ve düzen değişkeni arasında korelasyon vardır.		
Weak İdentification (Zayıf Tanımlama)	H ₀ : Güven değişkeni ile kanun ve düzen değişkeni arasında korelasyon zayıftır.		H ₁ Reddedilemez
	H ₁ : Güven değişkeni ile kanun ve düzen değişkeni arasında korelasyon yüksektir.		
F testi	Kriter F Değeri 10'dan büyük olmalıdır.	F Değeri	478.93

7.2.4. Enstrüman Değişken Yaklaşımı: İlk Aşama Sonuçları

"Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasındaki ilişki farklı kontrol değişkenlerinin ayrı ayrı ilave edildikleri üç ayrı model doğrultusunda incelenmiştir. Üç ayrı model, eklenen kontrol değişkenlerinin, kanun ve düzenin güven üzerindeki etkisini değiştirip değiştirmediğini belirlememize olanak sağlayacaktır. Tablo 31, 2SLS tahminlerinin ilk aşaması olarak hizmet eden "Kanun ve Düzen" değişkeninin "Güven" değişkenine etkisini göstermektedir. Model 1'e cinsiyet, yaş, medeni durum, hanehalkı sayısı, istihdam durumu, eğitim düzeyi değişkenleri eklenerek temel model oluşturulmuştur.

Temel modelin sonuçları Tablo 31'in ilk sütununda yer alan Model 1'de rapor edilmiştir. Model 1 doğrultusunda kanun ve düzenin varlığına inancı temsil eden "Kanun ve Düzen" değişkeni kişiler arası güven düzeyini temsil eden "Güven" değişkenini olumlu yönde etkilemektedir. Daha belirgin bir ifadeyle, kanun ve düzendeki bir birimlik artış, güveni yaklaşık olarak 0.15 birim (0.147***) artırmaktadır.

Literatürde gelirle birlikte güvenin artacağı ifade edilmektedir.³⁷¹ Gelirin etkisine rağmen kanun ve düzenin güveni etkileyip etkilemediğini değerlendirmek için model 2'ye gelir ve tüketim değişkenleri eklenmiştir. Model 2 doğrultusunda eklenen değişkenler kanun ve düzenin güvene etkisini değiştirmemiştir.

Literatürde, nispi gelir nedeniyle dezavantajlı hisseden kişilerin daha güvensiz olacağı yönünde bulgular mevcuttur.³⁷² Bu doğrultuda model 3'e nispi gelir değişkeni eklendiğinde kanun ve düzendeki bir birimlik artış, güveni yaklaşık olarak 0.14 birim (0.139***) artırmaktadır.*

³⁷¹ Delhey ve Newton, s. 6; Leigh, s. 2; Jorhal, s. 6.

³⁷² Fischer ve Torgler s. 7; Guven ve Sørensen, s. 439.

* Nispi gelirin etkisini değerlendirmek için nispi gelir algısını ölçen soru, 1–10 arası ölçekteki haliyle kullanılmıştır.

Tablo 31: Tüm Ülkeler, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Kanun ve Düzen	0.147*** (0.007)	0.147*** (0.007)	0.139*** (0.007)
Sabit	1.879*** (0.098)	1.825*** (0.101)	1.611*** (0.101)
Gözlem	38005	38005	37520
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.2.5. Enstrüman Değişken Yaklaşımı: İkinci Aşama Sonuçları

İlk aşama sonuçları doğrultusunda regresyonun ikinci aşaması için de üç farklı model oluşturulmuştur. Böylelikle güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki nedensel etkisinin eklenen değişkenlerle birlikte değişip değişmediği kontrol edilebilecektir. Tablo 32, 2SLS tahminlerinin ikinci aşaması olarak hizmet eden "Güven" değişkeninin "Yaşam Memnuniyeti" değişkeni üzerindeki nedensel etkisini göstermektedir.

Tablo 32'nin birinci sütununda rapor edilen model 1 doğrultusunda, kişiler arası genel güveni temsil eden "Güven" değişkeni yaşam memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir. Daha belirgin bir ifadeyle, güvendeki bir birimlik artış, yaşam memnuniyetini yaklaşık olarak 1.26 birim (1.260***) artırmaktadır. Model 2'ye gelir ve tüketim değişkenlerinin eklenmesi sonuçları (1.261***) değiştirmemiştir.

Kanun ve düzenin varlığına inanç üzerinden tahminlenen güven değişkenin yaşam memnuniyetine nedensel etkisini değerlendirmek için nispi gelir özellikle kontrol edilmelidir. Yaşam memnuniyetini etkileyen en önemli iktisadi değişkenlerden birinin nispi gelir olduğu literatürde genel kabul görmüş bir bulgudur. Bu doğrultuda model 3

nispi gelirin etkisini içermektedir. Model 3 doğrultusunda, güvendeki bir birimlik artış, yaşam memnuniyetini yaklaşık olarak 1.14 birim (1.144***) arttırmaktadır.

Tablo 32: Tüm Ülkeler, Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Güven	1.260*** (0.071)	1.261*** (0.071)	1.144*** (0.073)
Sabit	-0.022 (0.223)	-0.023 (0.223)	-0.204 (0.207)
Gözlem	37732	37732	37273
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.2.6. Gelişmiş Ülkeler, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Geçiş Ülkeleri için İlk ve İkinci Aşama Sonuçları

Literatürde, kurumsal mekanizmanın yaşam memnuniyetine etkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık gösterdiği değerlendirilmiştir. Özellikle bu değerlendirmeler gelişmiş ülkelerde, mülkiyet haklarının yaşam memnuniyetine olumlu etkisinin gelişmekte olan ülkelere kıyasla önemli ölçüde daha fazla olduğu yönündedir. Mülkiyet haklarının korunması hukukun üstünlüğüne bağlıdır. Enstrüman olarak kullandığımız "Kanun ve Düzen" değişkenin bu kapsamda mülkiyet haklarını ve hukukun üstünlüğünü bir derece temsil ettiği söylenebilir. Bu açıdan kanun ve düzenin varlığına inancın güvene ve dolaylı yoldan yaşam memnuniyetine etkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek literatüre katkı sağlayacaktır.

Tablo 33'te gelişmiş ülkeler için ilk aşama sonuçları raporlanmıştır. Model 3 doğrultusunda gelişmiş ülkelerde, kanun ve düzendeki bir birimlik artış, güveni yaklaşık olarak 0.08 birim (0.084***) artırmaktadır. Tablo 34'te gelişmiş ülkeler için ikinci aşama sonuçları raporlanmıştır. Model 3 doğrultusunda, gelişmiş ülkelerde, güvende bir birimlik artış, yaşam memnuniyetini yaklaşık olarak 1.13 birim (1.136***) artırmaktadır.

Tablo 33: Gelişmiş Ülkeler, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Kanun ve Düzen	0.084*** (0.020)	0.086*** (0.020)	0.084*** (0.020)
Sabit	2.009*** (0.194)	1.287*** (0.217)	1.251*** (0.239)
Gözlem	2364	2364	2327
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 34: Gelişmiş Ülkeler, Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Güven	1.123*** (0.381)	1.084*** (0.375)	1.136*** (0.383)
Sabit	-0.645 (0.938)	-0.011 (0.715)	-0.751 (0.721)
Gözlem	2363	2363	2326
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 35'te gelişmekte olan ülkeler için ilk aşama sonuçları raporlanmıştır. Model 3 doğrultusunda gelişmekte olan ülkelerde, kanun ve düzendeki bir birimlik artış, güveni yaklaşık olarak 0.14 birim (0.142***) artırmaktadır. Tablo 36'da gelişmekte olan ülkeler için ikinci aşama sonuçları raporlanmıştır. Model 3 doğrultusunda, gelişmekte olan ülkelerde, güven değişkeninde bir birimlik artış, yaşam memnuniyetini yaklaşık olarak 1.14 birim (1.144***) artırmaktadır.

Tablo 35: Gelişmekte Olan Ülkeler, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Kanun ve Düzen	0.151*** (0.007)	0.151*** (0.007)	0.142*** (0.007)
Sabit	1.847*** (0.102)	1.827*** (0.106)	1.608*** (0.106)
Gözlem	35641	35641	35193
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 36: Gelişmekte Olan Ülkeler, Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Güven	1.263*** (0.072)	1.264*** (0.072)	1.144*** (0.074)
Sabit	-0.016 (0.230)	-0.054 (0.231)	-0.202 (0.215)
Gözlem	35369	35369	34947
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Bulgular doğrultusunda, kanun ve düzenin varlığına inancın güvene etkisi gelişmiş ülkeler için 0.084, gelişmekte olan ülkeler için 0.14 birimlik bir artış meydana getirmektedir. Bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelerde kanun ve düzenin varlığına inanç, güveni gelişmiş ülgere kıyasla daha fazla etkilemektedir. Bu bulgu, yaşam memnuniyetini artırmak için gelişmekte olan ülkelerde kanunlara güvenin tesis edilmesinin zorunlu olduğunu göstermektedir. İkinci aşama sonuçlarında güvenin yaşam memnuniyetine nedensel etkisi, gelişmiş ülkeler için 1.136***, gelişmekte olan ülkeler için 1.144*** olarak yaklaşık aynı katsayı değerlerini göstermesi nedeni ile nedensellik bakımından farklılık bulunmamaktadır. Bu durumu güvenin her gelişmişlik seviyesinde katkısının olduğunu göstermektedir.

Rose Ackerman (2001), eski komünist ülkelerde geçiş sürecinin, bireysel ve kurumsal değişikliklerin etkisini değerlendirmek için iyi bir fırsat sağladığını belirtmektedir. Yazar, planlı ekonomilerde bireylerin işlevsiz bir sistemle başa çıkmanın yolu olarak aile ve arkadaşlar arasındaki işbirliği geliştirmeleri ile oluşan topluluk duygusunun, geçiş sürecinde fırsatçılığa neden olarak güven kaybına yol açtığını değerlendirmiştir.³⁷³ Bu açıdan, resmi kurumlarda kapsamlı değişiklikler yapan geçiş ülkelerinde kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti ilişkisi özellikle önemlidir.

Tablo 37, geçiş ülkeleri için kurumlar ve güven arasındaki ilişkiyi sunan ilk aşama sonuçlarını göstermektedir. Model 3 doğrultusunda, kanun ve düzendeki bir birimlik artış, güveni yaklaşık olarak 0.14 (0.140***) birim artırmaktadır. Tablo 38, geçiş ülkeleri için ikinci aşama sonuçlarını göstermektedir. Model 3 doğrultusunda geçiş ülkeleri için güvendeki 1 birimlik artış, yaşam memnuniyetini 1.248 (1.248***) birim artırmaktadır. Bulgular güvenin yaşam memnuniyetine nedensel etkisinin en fazla geçiş ülkelerinde geçerli olduğunu göstermektedir.

³⁷³ Susan Rose-Ackerman, "Trust and Honesty in Post-socialist Societies", s. 415.

Tablo 37: Geçiş Ülkeleri, Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Kanun ve Düzen	0.150*** (0.007)	0.150*** (0.007)	0.140*** (0.007)
Sabit	1.817*** (0.110)	1.783*** (0.115)	1.580*** (0.117)
Gözlem	32237	32237	31817
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.
Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 38: Geçiş Ülkeleri: Güvenin Yaşam Memnuniyetine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Güven	1.362*** (0.079)	1.366*** (0.080)	1.248*** (0.082)
Sabit	0.035 (0.239)	-0.004 (0.241)	-0.128 (0.224)
Gözlem	31970	31970	31576
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu	✓	✓	✓
Tüketim, Gelir		✓	✓
Nispi Gelir			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.
Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.2.7. Bulguların Sağlamlığı

Bu bölümde gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri kapsamında kadınlar ve erkekler için kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki mekanizma ayrı ayrı değerlendirilerek bir sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur. Tüm modellerde ilk aşama sonuçlarına dair kurum değişkeni için ve ikinci aşama sonuçlarını gösteren güven değişkenleri için benzer büyüklükteki katsayılar tahmin edilmiştir. Bu doğrultuda bulgularımız sağlam olduğu yönünde bir değerlendirme yapılabilir.

Tablo 39, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için ilk aşama sonuçlarını rapor etmektedir. Model 3 kapsamında, gelişmiş ülkeler için kanun ve düzende bir birimlik artış, güveni erkekler için 0.072 (0.072***) ve kadınlar için 0.082 (0.082***) birim arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için kanun ve düzende bir birimlik artış, güveni erkekler için 0.133 (0.133***) ve kadınlar için 0.15 (0.150***) birim arttırmaktadır. Geçiş ülkeleri içinse kanun ve düzende bir birimlik artış güveni erkekler için 0.131 (0.131***) ve kadınlar için 0.147 (0.147***) birim arttırmaktadır. Tüm ülke kategorilerinde regresyon sonuçları kanun ve düzenin kişiler arası güvene etkisi erkekler için kadınlara göre daha düşük seviyededir.

Tablo 40'ta, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için ikinci aşama sonuçları rapor edilmiştir. Gelişmiş ülkeler için güvendedeki bir birimlik artış yaşam memnuniyetini erkekler için 1.557 (1.557**), kadınlar için 0.956 (0.956**) birim arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için güvendedeki bir birimlik artış yaşam memnuniyetini erkekler için 1.692 (1.692***), kadınlar için 1.478 (1.478***) birim arttırmaktadır. Geçiş olan ülkeler için ise güvendedeki bir birimlik artış yaşam memnuniyetini erkekler için 1.236 (1.236***), kadınlar için 1.102 (1.102***) birim arttırmaktadır. Tüm ülke kategorilerinde ikinci aşama sonuçları, kişiler arası güvenin yaşam memnuniyetine nedensel etkisinin erkeklerde kadınlara göre daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 39: Cinsiyete Göre, Gelişmiş, Gelişmekte ve Geçiş Ülkeleri İlk Aşama Sonuçları**Tablo 39. 1. Gelişmiş Ülkeler İlk Aşama Sonuçları**

DEĞİŞKENLER	Erkek			Kadın		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Kanun ve Düzen	0.079*** (0.024)	0.076*** (0.024)	0.072*** (0.024)	0.077** (0.030)	0.084*** (0.030)	0.082*** (0.030)
Sabit	1.805*** (0.378)	1.282*** (0.423)	1.244*** (0.423)	1.915*** (0.279)	0.957*** (0.347)	0.972*** (0.356)
Gözlem	1,197	1,197	1,174	1,167	1,167	1,153
R kare	0.066	0.081	0.083	0.107	0.140	0.139

Tablo 39. 2. Gelişmekte Olan Ülkeler İlk Aşama Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Erkek			Kadın		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Kanun ve Düzen	0.141*** (0.010)	0.141*** (0.010)	0.133*** (0.010)	0.160*** (0.009)	0.160*** (0.009)	0.150*** (0.010)
Sabit	1.939*** (0.146)	1.940*** (0.152)	1.739*** (0.152)	1.739*** (0.131)	1.675*** (0.135)	1.461*** (0.135)
Gözlem	16,749	16,749	16,536	18,892	18,892	18,657
R kare	0.086	0.086	0.099	0.096	0.097	0.107

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.

Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 39. 3. Geçiş Ülkeleri İlk Aşama Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Erkek			Kadın		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Kanun ve Düzen	0.141*** (0.011)	0.140*** (0.011)	0.131*** (0.011)	0.158*** (0.010)	0.157*** (0.010)	0.147*** (0.010)
Sabit	1.964*** (0.157)	1.924*** (0.163)	1.722*** (0.160)	1.674*** (0.146)	1.629*** (0.152)	1.426*** (0.156)
Gözlem	14,927	14,927	14,729	17,310	17,310	17,088
R kare	0.080	0.081	0.094	0.089	0.090	0.099

Tablo 40: Cinsiyete Göre, Gelişmiş, Gelişmekte ve Geçiş Ülkeleri İkinci Aşama Sonuçları**Tablo 40. 1. Gelişmiş Ülkeler İkinci Aşama Sonuçları**

DEĞİŞKENLER	Erkek			Kadın		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Güven	1.518** (0.647)	1.508** (0.669)	1.557** (0.708)	0.863* (0.471)	0.811* (0.434)	0.956** (0.444)
Sabit	-1.980 (1.524)	-1.292 (1.306)	-1.726 (1.383)	0.411 (1.021)	0.958 (0.695)	-0.112 (0.719)
Gözlem	1,196	1,196	1,173	1,167	1,167	1,153

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.

Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 40. 2. Gelişmekte Olan Ülkeler İkinci Aşama Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Erkek			Kadın		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Güven	1.771*** (0.130)	1.771*** (0.130)	1.692*** (0.139)	1.588*** (0.101)	1.587*** (0.101)	1.478*** (0.106)
Sabit	-2.175*** (0.425)	-2.224*** (0.435)	-2.231*** (0.421)	-1.110*** (0.337)	-1.197*** (0.342)	-1.264*** (0.323)
Gözlem	16,628	16,628	16,428	18,741	18,741	18,519

Tablo 40. 3. Geçiş Ülkeleri İkinci Aşama Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Erkek			Kadın		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Güven	1.355*** (0.124)	1.358*** (0.124)	1.236*** (0.129)	1.237*** (0.093)	1.241*** (0.093)	1.102*** (0.094)
Sabit	-0.666* (0.373)	-0.655* (0.373)	-0.754** (0.347)	0.477* (0.275)	0.425 (0.279)	0.266 (0.255)
Gözlem	14,810	14,810	14,625	17,160	17,160	16,951

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.
Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.3. Güvenin Nispi Gelir Konumuna Etkisi

Nispi gelirin, yaşam memnuniyeti ve güven ile ilişkisini açıklayan çalışmalardaki ortak nokta, nispi gelir konumunun algılanan düzeye bağlı olarak değerlendirilmesidir. Algılanan nispi gelir konumu çeşitli nedenlerle gerçek gelir konumundan sapmalar gösterebilir.

LITS fırsat eşitsizliği raporunda, ankete katılanların kendilerini daha düşük konumlara yerleştirme konusunda orantısız bir eğilime sahip oldukları değerlendirilmiştir. Kendilerini geçiş sürecinin kaybedenleri olarak algılayan, diğer bir ifade ile eşitsizlik algısı yüksek olan bireyler gelir merdivenindeki nispi konumlarını diğer insanlara göre daha düşük görme eğilimindedir.³⁷⁴

Bu doğrultuda eşitsizlik, kötümserlik üzerinden gerçek nispi gelir konumundan daha olumsuz yönde değerlendirmelere neden olmaktadır. Bu düşüncenin farklı bir yorumu, gelecek hakkında iyimserliğin, nispi gelir konumu algısında pozitif yönde değişime neden olabileceğidir. Uslaner (2002), güvenin bireylerin iyimser görüşünü ve kendi kaderlerini kontrol edebilme inancını yansıttığına dair bulgular sunmuştur.³⁷⁵ Bu kapsamda güven, yarının dünyasının bugünden daha iyi olacağına dair bir inançtır.³⁷⁶ Güvensizlik ise kötümser ve karamsar kişilik yanlısımlarıyla ilgilidir.³⁷⁷

Önemli bir diğer unsur, yüksek güvenli toplumların aynı zamanda en adaletli toplumlar olduğu gerçeğidir. Bireylerin adalet algıları ile eşitsizlik algıları arasında korelasyon bulunmaktadır.³⁷⁸

Tüm bu değerlendirmeler kapsamında, adalet algısındaki artışların eşitsizlik algısında azalışlara neden olması, yüksek güven duygusunun adalet algısı ile belirlenmesi ve güven duygusunun bireylere iyimser bakış açısı kazandırması gibi nedenler, bireylerin nispi gelir konumu değerlendirmelerini olumlu yönde etkileyebilir. Bu olumlu etkiyi yakalamak için adalet algısı üzerinden tahminlenen güvenin, nispi

³⁷⁴ EBRD: Transition Report, s. 51.

³⁷⁵ Uslaner, "The Moral Foundations of Trust", s. 12.

³⁷⁶ Eric M. Uslaner, "Social Capital, Television, and the Mean World: Trust, Optimism, and Civic Participation", *Political Psychology*, Vol. 19, No. 3, 1998, s. 2.

³⁷⁷ Delhey ve Newton, s. 95.

³⁷⁸ EBRD: Transition Report, s. 51.

gelir konumuna etkisi değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, adalet algısına bağlı güven duygusu arttıkça bireylerin kendilerini gelir merdiveninde daha yüksek basamaklarda konumlandıklarını varsaymaktayız.

LITS III'te katılımcıların mevcut nispi gelir konumlarını, 4 yıl sonraki nispi gelir konumlarını ve 4 yıl önceki nispi gelir konumlarını belirlemelerini isteyen 3 farklı soru bulunmaktadır. Bireylerin gelir merdivenindeki konumlarını belirlemelerini isteyen bu sorular 1-10 arası ölçekte 1 en düşük, 10 en yüksek gelir konumunu gösterecek şekilde kategorize edilmiştir. Varsayımımızı test etmek için, üç farklı nispi gelir konumu algısının güven düzeylerine göre ortalaması hesaplanmıştır.

Tablo 41, güven düzeylerine göre mevcut nispi gelir ortalamasını sunmaktadır. Tabloda, güven düzeyi arttıkça bireylerin nispi gelir ortalamalarının arttığı gözlenmektedir. Tablo 42, 4 yıl sonraki dönem için, Tablo 43 ise 4 yıl önceki dönem için güven düzeylerine göre nispi gelir ortalamasını sunmaktadır. Her iki durum içinde güven düzeyi arttıkça bireylerin nispi gelir ortalamalarının arttığı gözlenmektedir. Güven düzeylerine göre nispi gelir ortalamalarında güvenin en çok gelecek dört yıl dönemde nispi gelir algısını etkilediği değerlendirilebilir. Bu durum literatürde ifade edildiği üzere, güvenin bireylerin geleceklerini daha iyi görmelerini sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 41: Güven Düzeylerine Göre Nispi Gelir Ortalaması

Güven Düzeyi	Gözlem Sayısı	Nispi Gelir Ortalaması	SD
1	6854	4.042165	1.888579
2	12306	4.388997	1.61401
3	14755	4.644798	1.629033
4	12927	4.799644	1.650704
5	1694	4.910272	1.872227

Tablo 42: Güven Düzeylerine Göre 4 yıl Sonraki Dönemde Nispi Gelir Ortalaması

Güven Düzeyi	Gözlem Sayısı	Nispi Gelir Ortalaması	SD
1	5498	4.492907	2.400815
2	10677	4.765384	2.048935
3	13101	5.067094	1.977739
4	11574	5.368153	1.997196
5	1544	5.735104	2.315752

Tablo 43: Güven Düzeylerine Göre 4 yıl Önceki Dönemde Nispi Gelir Ortalaması

Güven Düzeyi	Gözlem Sayısı	Nispi Gelir Ortalaması	SD
1	6788	4.385386	2.005364
2	12246	4.618978	1.740075
3	14664	4.867567	1.717695
4	12827	4.89678	1.725858
5	1681	4.916716	1.934083

7.3.1. Referans Grubu Tanımlanması

Kişiler arası güven düzeyinin algılanan ve gerçek nispi gelir konumlarına etkilerini test etmek için bireylerin kendilerini karşılaştırdığı referans grubunun tanımlanması gerekmektedir. Easterlin (1995), bireylerin kendilerini aynı ülkenin diğer vatandaşlarıyla karşılaştırdıklarını varsaymaktadır. McBride (2001), bireylerin, kendi yaşlarından beş yaş daha küçük ve büyük yaş grubundaki bireyleri referans kabul ettiğini belirtmiştir. Ferrer-i-Carbonell (2005) ise referans grupları olarak cinsiyet, yaş ve eğitimin farklı kombinasyonlarını test etmiştir.³⁷⁹ Bu çalışmada Easterlin (1995) tarafından belirtilen, bireylerin kendilerini aynı ülkenin diğer vatandaşlarıyla karşılaştırdıkları varsayımı referans grubu seçilmiş ve diğer yazarların referans grubunu belirlemek için kabul ettiği değişkenler kontrol edilmiştir.

Bu doğrultuda ilk aşamada veri setindeki her ülkenin ayrı ayrı ortalama geliri hesaplanmıştır. Her ülkenin bireyleri için ortalamanın altında, ortalamada ve ortalamanın üstünde hesaplanan gelir değerleri sırasıyla -1, 0, 1 olarak kodlanıp

³⁷⁹ Richard A. Easterlin, "Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All?", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 27, No. 1, 1995, ss. 35–47; Michael McBride, "Relative-Income Effects on Subjective Well-being in the Cross-section" **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 45, No. 3, 2001, ss. 251–278; Ada Ferrer-i-Carbonell, "Income and Well-being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect", **Journal of Public Economics**, Vol. 89, No. 5–6, 2005, ss. 997–1019.

"Ortalama Gelir" değişkeni oluşturulmuştur. Ancak veri setindeki gelir değişkeninin normal dağılım sergilememesi olasılığı doğrultusunda her ülkenin medyan geliri de hesaplanmıştır. Her ülkenin bireyleri için geliri, medyan gelirin altında, medyan gelirden ve medyan gelirin üstünde hesaplanan gelir değerleri sırasıyla -1, 0, 1 olarak kodlanıp "Medyan Gelir" değişkeni de oluşturulmuştur.*

Nispi gelir algısını 1–10 arası ölçeğinde değerlendiren gelir merdivenini sorusunda kendilerini 1–4 aralığında ifade edenler "-1", 5'te ifade edenler "0" ve "6–10" aralığında ifade edenler "1" olarak kodlanmış ve "Algılanan Nispi Gelir" değişkeni oluşturulmuştur.

Bireylerin gerçek gelir durumu ve algıladıkları nispi gelir arasındaki farkı belirlemek için "Ortalama Gelir" ve "Medyan Gelir" değişkenlerinden "Algılanan Nispi Gelir" değişkeni çıkartılarak "Nispi Gelir Yanılsaması" değişkeni oluşturulmuştur. Örneğin bireyin ortalama gelir değişkeni -1 olduğu durumda algıladığı nispi gelir konumu -1, 0 veya 1 olabilir. İlk durum için, bireyin ortalama geliri -1 algılanan nispi geliri de -1 ise nispi gelir yanılsaması değişkeni 0 değerini almaktadır. Ancak -1 gelir durumunda olan bir birey kendisini 0 veya 1 konumunda da görebilir. Bu durumda nispi gelir yanılsaması değişkeni 1 ve 2 değerlerini almaktadır. Aynı şekilde gerçek gelir durumu 0 olan bir birey kendisini -1'de, 0'da veya +1 konumunda görebilir. Bu durumda nispi gelir yanılsaması değişkeni -1, 0 ve 1 değerlerini almaktadır. Gerçek gelir konumu +1 olan bireyin ise nispi gelir algısı +1, 0 veya -1 olabilir. Bu durumda nispi gelir yanılsaması değişkeni, 0, -1 ve -2 değerlerini almaktadır. "Nispi Gelir Yanılsaması" değişkeni bu doğrultuda, -2, -1, 0, 1, 2, değerlerini almaktadır. Bu altı değer, bireylerin konumlarını gerçekte olduğundan daha yüksek değerlendirme durumunu göstermektedir.

7.3.2. Nispi Gelir ve Nispi Gelir Yanılsamasının Belirleyicileri

Güven düzeyi ve nispi gelir konumu arasındaki ilişkiyi test etmek için, nispi gelir yanılsaması ve nispi gelirin belirlenmesinde güvenin bir etkiye sahip olup olmadığını değerlendirmek gerekmektedir.

* Ülkelerin ortalama ve medyan gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, "Ek 6" Tablo: 103.

Bu doğrultuda, türettiğimiz "Nispi Gelir Yanılsaması" ve "Nispi Gelir" değişkenlerinin belirleyicilerini tespit etmek için değişkenler bağımlı değişken statüsünde sıralı lojistik yöntemi ile test edilmiştir. "Nispi Gelir Yanılsaması" değişkeni -2, -1, 0, 1, 2 değerleri ile analize tabi tutulurken, "Nispi Gelir" değişkeni, 1 minimum ve 10 maksimum nispi gelir konumunu ifade edecek şekliyle analiz edilmiştir.

Cinsiyet, yaş, medeni durum, istihdam durumu, tüketim, kişinin kendi ve ebeveyn eğitim düzeyi, kontrol değişkenler setinde yer almaktadır. Diğer ampirik analizlerde kullanmadığımız ebeveyn eğitim düzeyinin bu analizde kullanılma nedeni, ebeveyn eğitim düzeyinin bireylerin fırsat eşitsizliği algısını ve dolayısıyla nispi gelir konumunu belirlemede öncelikli etkiye sahip olmasıdır.³⁸⁰

Lyubomirsky ve Ross (1997), yaşam memnuniyeti yüksek bireylerin daha az karşılaştırma yapmaya meyilli olduğunu ve kişiyi mutsuz hale getiren karşılaştırmaları daha az yaptıkları yönünde bulgular elde etmiştir.³⁸¹ Bu nedenle analizlere yaşam memnuniyeti kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Nispi ekonomik dezavantaj, gerçek ve arzu edilen finansal durum arasındaki tutarsızlıktan duyulan rahatsızlıktan kaynaklanmaktadır.³⁸² Bu kapsamda finansal memnuniyet, bireylerin nispi gelir algılarını etkileyebilmektedir. Finansal memnuniyet de bu nedenle analizlere dahil edilmiştir.

Tablo 44'te yer alan Model 1'deki "Nispi Gelir" (NG) değişkeni, bireylerin standart olarak kendilerini gelir merdiveni basamaklarında 1–10 arası ölçekte nerede konumlandıklarını ifade eden nispi gelir konumlarının, Model 2, "Nispi Gelir Yanılsaması" (NGY) değişkeninin ortalama gelire göre türetilmiş halinin, Model 3 "Nispi Gelir Yanılsaması" değişkeninin medyan gelire göre türetilmiş halinin belirleyicilerini sunmaktadır.

Model 1 doğrultusunda, medeni durum değişkenlerini ifade eden bekarlar, boşanmış kişiler, ayrı yaşamaya devam edenler ve eşini kaybetmiş kişiler sırasıyla -

³⁸⁰ EBRD, Transition Report, s. 45.

³⁸¹ Sonja Lyubomirsky ve Lee Ross, "Hedonic Consequences of Social Comparison: A Contrast of Happy and Unhappy People", **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol. 73, No. 6, 1997, ss. 1141- 1157.

³⁸² Fischer ve Torgler, s. 2.

0.219***, -0.349***, -0.360***, -0.164*** katsayıları ile kendilerini evli insanlara göre daha düşük seviyelerde konumlandırmaktadır.

Model 2'de ise bekarlar, boşanmış kişiler, ayrı yaşamaya devam edenler ve eşini kaybetmiş kişiler sırasıyla 0.091*, 0.390***, 0.567***, 0.152*** katsayıları ile kendilerini evlilere göre olduklarından daha yüksek seviyede konumlandırmaktadırlar. Model 3'te söz konusu değişkenler için katsayılar 0.074*, 0.429***, 0.389*** ve 0.336*** olup medyan gelire göre türetilmiş nispi gelir yanılsaması değişkeni ile Model 2 arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır. Model 3 içinde evlilere göre diğer medeni durumdaki kişiler kendilerini daha yüksek basamaklarda konumlandırmaktadır.

Model 1 doğrultusunda istihdam değişkenin katsayısı 0.303*** bulunmuştur. Çalışanlar çalışmayanlara göre daha yüksek nispi gelir konumuna sahiptir. Model 2 ve 3'te istihdam değişkeni -0.452*** ve -0.459*** katsayılarına sahiptir. Bu doğrultuda çalışanlar kendilerini olduklarından daha düşük seviyede konumlandırmamaktadırlar.

Model 1'de nispi gelir konumuna en yüksek katkıyı yapan değişken bireyin eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyleri, eğitimsizler referans seçilerek sırasıyla ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, üniversite, lisansüstü kategorisinde 0.134, 0.359*, 0.514***, 0.634***, 0.837***, 1.063*** katsayılarını vermiştir. Eğitim düzeyi arttıkça bireylerin algıladıkları nispi konumları artmaktadır.

Model 2 için eğitimin nispi gelir yanılsaması değişkeni üzerindeki etkisi üniversite ve lisansüstü kategorisi için sırasıyla -0.351** ve -0.380** katsayılarını vermiştir. Model 3 için lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü katsayıları -0.329**, -0.375**, -0.449*** ve -0.477*** değerlerini vermektedir. Daha yüksek eğitim düzeyi bireylerin kendisini gelir merdiveninde gerçekte olduğundan daha yüksek seviyede konumlandırmalarını olumsuz etkilemektedir.

Model 1 için, annenin eğitim düzeyinin katsayıları ön lisans, lisans ve lisansüstü için sırasıyla 0.320***, 0.435*** ve 0.226* değerlerini vermektedir. Ebeveyn eğitiminde, annenin eğitim düzeyindeki artışlar nispi gelir konumunu arttırmaktadır. Bu etki en çok lisans düzeyi için geçerlidir.

Model 2 için ise annenin eğitim düzeyinin katsayıları ön lisans, lisans ve lisansüstü için sırasıyla -0.361***, -0.223* ve -0.462*** değerlerini vermektedir. Annenin eğitim düzeyindeki artışlar, daha yüksek konumlandırmayı olumsuz etkilemektedir. Model 3 için annenin eğitim düzeyinin katsayıları lise ve ön lisans, için -0.271*** ve -0.266** değerlerini vermektedir. Bu durum, literatürde ifade edilen, eğitimin beklentileri arttırarak yaşam memnuniyetini azaltabileceği argümanına nispi gelir konumu üzerinden ampirik kanıt sağlandığı şeklinde yorumlanabilir. Söz konusu durum bireyin kendi eğitim düzeyi ile ilgili olduğu kadar ebeveyn eğitimi ile de ilgilidir. Annenin eğitim düzeyi algılanan nispi gelir konumunu arttırırken bireylerin nispi gelir merdiveninde gerçekte olduğundan daha yüksek seviyede konumlandırmalarını olumsuz etkilemektedir. Başka bir ifade ile eğitim, bireyin gerçek konumundan daha düşük konumlarda olmasının belirleyicisi niteliğindedir.

Model 1, 2 ve 3 için, hanehalkı değişkenin katsayıları sırasıyla 0.033***, -0.270*** ve -0.256*** değerlerini vermektedir. Bu durum hanehalkı sayısının gelirin paylaşılması noktasındaki endişeyi belirterek, bireylerin nispi gelir merdiveninde gerçekte olduğundan daha yüksek seviyede konumlandırmalarına negatif etki ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

Model 1 için babanın eğitimi bireyin nispi gelir konumunu arttırırken model ve 2 ve 3 için herhangi bir değişiklik meydana getirmemektedir.

Model 1 için tüketim değişkeni anlamsızken model 2 ve 3 için -0.027** ve -0.052*** katsayılarına sahiptir. Tüketim, bireylerin kendilerini olduğundan daha düşük seviyede konumlandırmasının belirleyicisi niteliğindedir.

Yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyet ve güven değişkenlerinin katsayıları nispi gelir ve nispi gelir yanılsaması değişkenlerini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Model 1 için yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyet ve güven değişkenleri sırasıyla 0.266***, 0.531*** ve 0.110*** katsayılarını vermiştir. Nispi gelir konumunda en önemli etkiyi finansal memnuniyet yapmaktadır. Model 2 için yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyet ve güven değişkenleri sırasıyla 0.072***, 0.083*** ve 0.060*** katsayılarını vermiştir. Model 3

içinse yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyet ve güven değişkenleri sırasıyla 0.080***, 0.120***ve 0.052***katsayılarını vermiştir. Model 2 ve 3 için güven değişkeni, neredeyse yaşam memnuniyeti ve finansal memnuniyet kadar nispi gelir konumunu etkilemektedir.

Tablo 44: Sıralı Lojistik Tahminleri, Bağımlı Değişkenler: "Nispi Gelir" ve "Nispi Gelir Yanılsaması", (Eğitimsizlerin Referans Seçildiği Durum)

DEĞİŞKENLER	Model 1 NG	Model 2 NGY Ortalamaya Göre	Model 3 NGY Medyana Göre
Cinsiyet	-0.031 (0.027)	0.010 (0.029)	-0.010 (0.028)
Yaş 25-34	-0.011 (0.063)	-0.007 (0.076)	0.043 (0.071)
Yaş 35-44	-0.029 (0.064)	-0.019 (0.078)	-0.011 (0.074)
Yaş 45-54	-0.061 (0.066)	-0.210*** (0.081)	-0.183** (0.076)
Yaş 55-64	-0.145** (0.072)	-0.202** (0.083)	-0.225*** (0.077)
Yaş 65-Üstü	-0.160** (0.077)	-0.118 (0.090)	-0.146* (0.085)
Bekar	-0.219*** (0.039)	0.091* (0.048)	0.074* (0.045)
Boşanmış	-0.349*** (0.054)	0.390*** (0.052)	0.429*** (0.054)
Ayrı Yaşama	-0.360*** (0.114)	0.567*** (0.113)	0.389*** (0.116)
Dul	-0.164*** (0.049)	0.152*** (0.048)	0.336*** (0.051)
İstihdam Durumu	0.303*** (0.035)	-0.452*** (0.038)	-0.459*** (0.037)
<u>Eğitim Düzeyi (Eğitimsizler Referans)</u>			
İlkokul	0.134 (0.191)	0.184 (0.141)	-0.000 (0.138)
Ortaokul	0.359* (0.192)	0.092 (0.146)	-0.131 (0.143)
Lise	0.514*** (0.191)	-0.134 (0.147)	-0.329** (0.143)

Ön Lisans	0.634*** (0.192)	-0.207 (0.151)	-0.375** (0.147)
Lisans	0.837*** (0.191)	-0.351** (0.151)	-0.449*** (0.146)
Lisansüstü	1.063*** (0.197)	-0.380** (0.160)	-0.477*** (0.154)
<u>Annenin Eğitim Düzeyi</u>			
İlkokul	-0.007 (0.062)	-0.078 (0.060)	-0.047 (0.062)
Ortaokul	0.037 (0.073)	-0.216*** (0.074)	-0.144* (0.075)
Orta Üstü	0.179** (0.074)	-0.167** (0.080)	-0.120 (0.079)
Lise	0.160* (0.087)	-0.396*** (0.095)	-0.271*** (0.094)
Ön Lisans	0.320*** (0.099)	-0.361*** (0.105)	-0.266** (0.105)
Lisans	0.435*** (0.101)	-0.223* (0.118)	-0.082 (0.112)
Lisansüstü	0.226* (0.125)	-0.462*** (0.142)	-0.188 (0.135)
<u>Babanın Eğitim Düzeyi</u>			
İlkokul	0.140* (0.072)	0.061 (0.072)	0.081 (0.076)
Ortaokul	0.175** (0.081)	0.106 (0.084)	0.072 (0.086)
Orta Üstü	0.224*** (0.082)	0.153* (0.090)	0.131 (0.093)
Lise	0.359*** (0.092)	0.174* (0.099)	0.108 (0.100)
Ön lisans	0.345*** (0.101)	-0.054 (0.103)	0.021 (0.107)
Lisans	0.437*** (0.104)	-0.046 (0.117)	0.047 (0.117)
Lisansüstü	0.470*** (0.121)	0.172 (0.133)	0.186 (0.136)
Hanehalkı Sayısı	0.033*** (0.011)	-0.270*** (0.013)	-0.256*** (0.012)
Tüketim	0.002 (0.008)	-0.027** (0.012)	-0.052*** (0.012)
Yaşam Memnuniyeti	0.266*** (0.016)	0.072*** (0.017)	0.080*** (0.017)
Finansal Memnuniyet	0.531*** (0.016)	0.083*** (0.017)	0.120*** (0.016)
Güven	0.110*** (0.013)	0.060*** (0.013)	0.052*** (0.013)
Sabit 1	-0.363	-4.118***	-3.134***

	(0.236)	(0.233)	(0.227)
Sabit 2	0.915***	-2.878***	-1.970***
	(0.236)	(0.231)	(0.226)
Sabit 3	2.217***	-0.690***	0.292
	(0.237)	(0.230)	(0.226)
Sabit 4	3.291***	0.676***	1.550***
	(0.236)	(0.232)	(0.228)
Sabit 5	4.915***		
	(0.237)		
Sabit 6	6.005***		
	(0.238)		
Sabit 7	7.172***		
	(0.240)		
Sabit 8	8.602***		
	(0.251)		
Sabit 9	9.554***		
	(0.263)		
Gözlem	35927	29179	29179
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tüm modeller için eğitimin etkisi, şaşırtıcı bir şekilde nispi gelir yanılsaması değişkenleri için genellikle negatif bulunmuştur. Bu aykırı sonuçların farklı bir durumda geçerliliğini koruyup korumadığını değerlendirmek için analizler ayrıca bireyin lise eğitimi referans kabul edilerek yapılmıştır. Tablo 45'te bireylerin eğitimsiz, ilkokul ve ortaokul eğitim seviyelerine sahip olmaları durumunda kendilerini diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksek basamaklarda konumlandıkları gözlenmektedir. Eğitim seviyesi düştükçe, nispi gelir konumu daha yüksek basamaklarda gerçekleşmektedir.

Tablo 45: Sıralı Lojistik Tahminleri, Bağımlı Değişkenler: "Nispi Gelir" ve "Nispi Gelir Yanılsaması", (Lise Eğitiminin Referans Seçildiği Durum)

DEĞİŞKENLER	(1) NG	(2) NGY Ortalamaya Göre	(3) NGY Medyana Göre
Cinsiyet	-0.031 (0.027)	0.010 (0.029)	-0.010 (0.028)
Yaş 25-34	-0.011 (0.063)	-0.007 (0.076)	0.043 (0.071)
Yaş 35-44	-0.029 (0.064)	-0.019 (0.078)	-0.011 (0.074)
Yaş 45-54	-0.061 (0.066)	-0.210*** (0.081)	-0.183** (0.076)
Yaş 55-64	-0.145** (0.072)	-0.202** (0.083)	-0.225*** (0.077)
Yaş 65-Üstü	-0.160** (0.077)	-0.118 (0.090)	-0.146* (0.085)
Bekar	-0.219*** (0.039)	0.091* (0.048)	0.074* (0.045)
Boşanmış	-0.349*** (0.054)	0.390*** (0.052)	0.429*** (0.054)
Ayrı Yaşama	-0.360*** (0.114)	0.567*** (0.113)	0.389*** (0.116)
Dul	-0.164*** (0.049)	0.152*** (0.048)	0.336*** (0.051)
İstihdam Durumu	0.303*** (0.035)	-0.452*** (0.038)	-0.459*** (0.037)
<u>Eğitim Düzeyi (Lise Referans)</u>			
Eğitimsizler	-0.514*** (0.191)	0.134 (0.147)	0.329** (0.143)
İlkokul	-0.380*** (0.053)	0.318*** (0.061)	0.328*** (0.064)
Ortaokul	-0.155*** (0.043)	0.226*** (0.049)	0.198*** (0.050)
Üniversite	0.120*** (0.041)	-0.073 (0.046)	-0.046 (0.046)
Ön lisans	0.323*** (0.037)	-0.217*** (0.044)	-0.120*** (0.042)
Lisans Üstü	0.549*** (0.064)	-0.246*** (0.070)	-0.149** (0.065)

Annenin Eğitim Düzeyi

İlkokul	-0.007 (0.062)	-0.078 (0.060)	-0.047 (0.062)
Ortaokul	0.037 (0.073)	-0.216*** (0.074)	-0.144* (0.075)
Orta Üstü	0.179** (0.074)	-0.167** (0.080)	-0.120 (0.079)
Lise	0.160* (0.087)	-0.396*** (0.095)	-0.271*** (0.094)
Ön Lisans	0.320*** (0.099)	-0.361*** (0.105)	-0.266** (0.105)
Lisans	0.435*** (0.101)	-0.223* (0.118)	-0.082 (0.112)
Lisansüstü	0.226* (0.125)	-0.462*** (0.142)	-0.188 (0.135)

Babanın Eğitim Düzeyi

İlkokul	0.140* (0.072)	0.061 (0.072)	0.081 (0.076)
Ortaokul	0.175** (0.081)	0.106 (0.084)	0.072 (0.086)
Orta Üstü	0.224*** (0.082)	0.153* (0.090)	0.131 (0.093)
Lise	0.359*** (0.092)	0.174* (0.099)	0.108 (0.100)
Ön lisans	0.345*** (0.101)	-0.054 (0.103)	0.021 (0.107)
Lisans	0.437*** (0.104)	-0.046 (0.117)	0.047 (0.117)
Lisansüstü	0.470*** (0.121)	0.172 (0.133)	0.186 (0.136)
Hanehalkı Sayısı	0.033*** (0.011)	-0.270*** (0.013)	-0.256*** (0.012)
Tüketim	0.002 (0.008)	-0.027** (0.012)	-0.052*** (0.012)
Yaşam Memnuniyeti	0.266*** (0.016)	0.072*** (0.017)	0.080*** (0.017)
Finansal Memnuniyet	0.531*** (0.016)	0.083*** (0.017)	0.120*** (0.016)
Güven	0.110*** (0.013)	0.060*** (0.013)	0.052*** (0.013)
Sabit 1	-0.877*** (0.150)	-3.984*** (0.195)	-2.806*** (0.195)
Sabit 2	0.401*** (0.149)	-2.744*** (0.193)	-1.641*** (0.194)
Sabit 3	1.703*** (0.150)	-0.556*** (0.191)	0.621*** (0.194)

Sabit 4	2.777*** (0.151)	0.810*** (0.193)	1.879*** (0.195)
Sabit 5	4.401*** (0.152)		
Sabit 6	5.491*** (0.156)		
Sabit 7	6.658*** (0.158)		
Sabit 8	8.088*** (0.172)		
Sabit 9	9.040*** (0.187)		
Gözlem Ülke Sabit Etkisi	35927 ✓	29179 ✓	29179 ✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.3.3. Güven ve Nispi Gelir Arasındaki Nedensel Mekanizma

Bireylerin güven düzeyi arttıkça kendilerini gelir merdiveninin daha yüksek basamaklarında görüp görmediklerini belirlemek için güven düzeyi* ile nispi gelir yanılsaması arasındaki ilişki Eşitlik (1) ile sağlanmıştır. Burada *Nispigelir Yanılsaması_i* i. kişinin nispi gelirinin gerçek ve algısı arasındaki farkı belirleyen değişkendir. *T_i* ise i. kişinin güven düzeyini göstermektedir. *T_i* değişkenleri 1-5 likert ölçeğinde sırasıyla 1 minimum ve 5 maksimum güven düzeyini ifade etmektedir. *Nispigelir Yanılsaması_i* ise yukarıda ifade edildiği gibi -2, -1, 0, 1, 2 şeklinde kodlanmıştır.

$$Nispigeliryanılsaması_i^{OLS} = \sigma + \theta X_i + \beta T_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

Eşitlik (1) ayrıca ülkelerin sabit etkilerini kontrol etmektedir. Standart hatalar, ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenmiştir. "Nispi Gelir Yanılsaması" ve güven arasındaki ilişki, ölçüm hataları veya ters nedensellik yüzünden yanlış olabilir. Bu durumu çözmek için, güven değişkeni için enstrüman olarak atadığımız kanunların varlığına inancı temsil eden "Kanun ve Düzen" değişkeni kullanılmıştır. Bu doğrultuda, 2SLS tahmininin ilk aşaması eşitlik 2'de olduğu gibidir.

* Kanun ve düzenin enstrüman olabilme özelliği 2. ampirik bölümde sunulduğu için tekrarlanmamıştır.

$$\hat{T}_i = \gamma + \rho X_i + \sigma Z_i + \mu_i \quad (2)$$

$\hat{T}_i$ güvenin "Kanun ve Düzen" üzerinden tahminlenen değerdir. X_i ise kontrol değişkenleri setidir. Z kanun ve düzenin varlığına inancı temsil "Kanun ve Düzen" adlı kurum değişkenidir.

Enstrüman değişkenler yaklaşımında en önemli varsayım, seçilen enstrümanın eksojen olması gerekliliğidir. Bu doğrultuda, kanun ve düzenin varlığına inancın nispi gelir konumlandırması ile teorik olarak bir etkisinin olmaması gerekmektedir. Kanun ve düzenin güvene etkisi dışında nispi gelir yanılması üzerinde doğrudan etkisi yoksa Eşitlik (2)'nin sonuçları 2SLS tahmininin ilk aşaması olarak kullanılabilir.

Kanun ve düzenin (sapmasız) etkisi Eşitlik 3'ü tahmin etmekle elde edilebilir.

$$NispiGelirYanilmasa_i^{2SLS} = \varphi + \delta X_i + \gamma \hat{T}_i + \varepsilon_i \quad (3)$$

Eşitlik 3, $\hat{T}_i$, güvenin kanun ve düzen üzerinden Eşitlik (2)'de tahminlenen değerini göstermekte, güven ve nispi gelir yanılması değişkenleri arasındaki nedensel ilişkiyi sunmaktadır. Geri kalan açıklayıcı değişkenler ve standart hataların kümelenmesi Eşitlik (2)'de olduğu gibidir.

7.3.4. Nispi Gelir İçin: Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi

"Güven" değişkeni ile "Kanun ve Düzen" değişkeni arasındaki ilişkinin, yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyet ve ebeveyn eğitimi gibi unsurlardan etkilenip etkilenmediğini değerlendirmek için ikinci bölümde sunulana kanun ve düzenin güvene etkisini belirten 2SLS'nin ilk aşama sonuçları tekrar edilmiştir. İlk aşama için ilgili kontrol değişkenleri temel model kabul edilerek, yaşam memnuniyeti ve finansal memnuniyetin ayrı ayrı eklendiği üç farklı model kurulmuştur.

Tablo 46'nın ilk sütununda Model 1'de yaş, cinsiyet, medeni durum, Hanehalkı sayısı, istihdam durumu, eğitim düzeyi, ebeveyn eğitim düzeyi ve tüketim kontrol edilmiştir. Model 1 doğrultusunda, kanun ve düzendeki bir birimlik artış, güveni yaklaşık olarak 0.146 birim artırmaktadır. Hayatlarından daha memnun insanların daha

yüksek güven duygusuna sahip olduğu bulgusu³⁸³ doğrultusunda Model 2'ye yaşam memnuniyeti, Model 3'e finansal memnuniyet değişkenleri eklenmiştir. Model 2 ve 3 için katsayılar sırasıyla 0.127 ve 0.12 değerlerini vermektedir. Dolayısıyla, yeni kontrollerin modellere dahil edilmesi kanun ve düzenin güvene etkisini değiştirmemiştir.*

Tablo 46: Kanun ve Düzenin Güvene Etkisi (Nispi Gelir Yanılsaması için İlk Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Kanun ve Düzen	0.146*** (0.007)	0.127*** (0.007)	0.120*** (0.007)
Sabit	1.877*** (0.104)	1.646*** (0.105)	1.570*** (0.103)
Gözlem	36,284	36,034	35,850
R kare	0.090	0.101	0.106
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu, Ebeveyn Eğitimi, Tüketim	✓	✓	✓
Yaşam Memnuniyeti		✓	✓
Finansal Memnuniyet			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.
Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.3.1. Güvenin Nispi Gelir Yanılsamasına Nedensel Etkisi

Tablo 47, güvenin nispi gelir yanılsamasına etkisini gösteren ikinci aşama sonuçlarını sunmaktadır. Model 1 doğrultusunda, güvendeki 1 birimlik artış kişinin nispi gelir konumunu gerçekte bulunduğu konumdan 0.286 birim yüksek algılamasına neden olmaktadır. Model 2 ve 3'e sırasıyla yaşam memnuniyeti ve finansal memnuniyet değişkenleri eklendiğinde bu etki 0.232 ve 0.203 birim olmaktadır. Sonuç olarak, güven, nispi gelir konumunda yükselişlere neden olmaktadır.

³⁸³ Cahit Guven, "Are Happier People Better Citizens?", *Kyklos*, Vol. 64, No.2, 2011, ss. 178–192.

* Modellerin enstrüman geçerlilik testleri ikinci bölümde sunulan geçerlilik testleri ile aynı değerleri vermiştir.

Tablo 47: Güvenin Nispi Gelir Yanılsamasına Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Güven	0.286*** (0.050)	0.232** (0.057)	0.203* (0.060)
Sabit	0.635*** (0.164)	0.662*** (0.165)	0.680*** (0.164)
Gözlem	29,129	28,958	28,833
R kare	0.061	0.085	0.095
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu, Ebeveyn Eğitimi, Tüketim	✓	✓	✓
Yaşam Memnuniyeti		✓	✓
Finansal Memnuniyet			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir.

Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

7.3.2. Bulguların Sağlamlığı

Bu bölümde, güvenin nispi gelir konumuna nedensel etkisi "İki Aşamalı Probit" (IV Probit 2SLS) yöntemi ile de test edilerek sağlamlık kontrolü olarak sunulmuştur. Modellere aynı sosyodemografik kontrol değişkenleri eklenmiştir.

IV Probit 2SLS yöntemi için kanun ve düzenin varlığına inanç sorusu üç gruba ayrılarak yeniden kategorize edilmiştir. 1 ve 2. ölçeği seçenler "Kanunların Varlığına İnanmamak-", 3. ölçeği seçenler "Kanunların Varlığına İnanç Orta Nokta", 3 ve 5. ölçeği seçenler ise "Kanunların Varlığına İnanmak+" şeklinde kodlanarak yeniden isimlendirilmiştir. "Kanunların Varlığına İnanmak+" değişkeni enstrüman olarak kullanılmıştır. -2, -1, 0, 1, 2 şeklinde türetilmiş nispi gelir yanılsaması değişkeni ise üç gruba ayrılarak yeniden kategorize edilmiştir. -2 ve -1 ifadeleri kendi nispi konumlarını olduklarından daha düşük seviye algılayanları belirttikleri için "Nispi Gelir Negatif", "0" ifadesi kendi nispi konumlarını gerçekte oldukları seviyede değerlendirdikleri için "Nispi Gelir Ortalama", 1 ve 2 ifadeleri kendi nispi konumlarını olduklarından daha

yüksek seviyede algılayanları belirttikleri için "Nispi Gelir Pozitif" değişkenleri olarak isimlendirilmiştir.

"Kanunların Varlığına İnanmak+" enstrüman değişkeni ve "Nispi Gelir_ Pozitif" değişkeni iki seçenekli yapıya uygun hale getirildikleri için IV Probit yöntemi ile test edilebilir. Probit yönteminde "Güven" değişkeni 1 minimum ve 5 maksimum güveni ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu noktada önemli bir unsur, genellikle IV modelinin IV Probit modeline tercih edildiğidir. IV probit modelinin tüm enstrüman geçerlilik testlerini sağlaması daha zordur.³⁸⁴ Bu doğrultuda, IV probit modelin tüm enstrüman geçerlilik testlerini sağlaması önem arz etmektedir. "Kanunların Varlığına İnanmak+" enstrümanı için geçerlilik testlerinde, % 10 maksimum değeri, 16.38 değeri ile diğer maksimal IV değerlerinden büyük bulmuştur. Hesaplanan öz değer istatistikleri % 10 Stok ve Yogo'dan daha büyük olduğu için enstrümanın zayıf olmadığı doğrulanmıştır. "Kanunların Varlığına İnanmak+" ve güven değişkeni arasındaki korelasyon yüksektir. Hansen J istatistiği 0,9699 değeri ile anlamsız bulunarak, hata terimi ile "Kanunların Varlığına İnanmak+" arasında ilişki olmadığı yönünde karar verilmiştir. Enstrümanın zayıflığını test eden F istatistiğinin 10 kritik değerinden 132.47 değeri ile oldukça yüksek çıkması "Kanunların Varlığına İnanmak+" değişkeninin güçlü bir enstrüman olma özelliğini koruduğunu ifade etmektedir.

Tablo 48'de "Kanunların Varlığına İnanmak+" değişkeninin güvene etkisi Model 1, 2 ve 3 için sırasıyla 0.247, 0.209 ve 0.195 değerleri ile anlamlı bulunmuştur. Tablo 49, güven düzeyinin bireylerin bulunduğu konumdan daha yüksek basamaklarda kendilerini konumlandırıp konumlandırmadıklarını test eden IV Probit yönteminin ikinci aşama sonuçlarını sunmaktadır. Model 1'de yaş, cinsiyet, medeni durum, hanehalkı sayısı, istihdam durumu, eğitim düzeyi, ebeveyn eğitimi ve tüketim düzeyi kontrol edilmiştir. Model 1 için güven değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Model 2'ye yaşam memnuniyeti değişkeni eklendiğinde güven değişkeni 0.253 katsayısı ile yüzde bir olasılık düzeyinde anlamlı hale gelmektedir. Model 3'e finansal memnuniyet değişkeni eklendiğinde aynı anlamlılık düzeyinde katsayı değeri 0.322 bulunmuştur. IV Probit yöntemi ile de güvenin gelir merdiveni basamaklarında daha yüksek

³⁸⁴ Ivlevs, s. 16.

konumlandırmaya neden olduğu yönünde elde edilen sonuçlar, bulguların sağlamlığını desteklemektedir.

Tablo 48: Kanunların Varlığına İnancın (+) Güvene Etkisi (İlk Aşama Sonuçları)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
"Kanunların Varlığına İnanmak+"	0.247*** (0.015)	0.209*** (0.016)	0.195*** (0.016)
Sabit	2.227*** (0.103)	1.916*** (0.103)	1.816*** (0.104)
Gözlem	36,284	36,034	35,850
R kare	0.080	0.093	0.099
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu, Ebeveyn Eğitimi, Tüketim	✓	✓	✓
Yaşam Memnuniyeti		✓	✓
Finansal Memnuniyet			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 49: Güvenin, Nispi Gelir Pozitif Değişkenine Etkisi (İkinci Aşama Sonuçları, Marjinal Etkiler)

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Güven	0.115 (0.083)	0.253*** (0.092)	0.322*** (0.094)
Sabit	0.332 (0.239)	0.316 (0.243)	0.289 (0.242)
Gözlem	29,129	28,958	28,833
Kontrol Değişkenleri			
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓
Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Sayısı, İstihdam Durumu, Eğitim Durumu, Ebeveyn Eğitimi, Tüketim	✓	✓	✓
Yaşam Memnuniyeti		✓	✓
Finansal Memnuniyet			✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

8. SONUÇ

Genel olarak hayatın tüm yönlerinin değerlendirilmesini kapsayan yaşam memnuniyeti, bireysel açıdan medeni durum, istihdam durumu, eğitim düzeyi, nispi gelir konumu, sosyal statü gibi sosyodemografik ve ekonomik unsurlara bağlıdır. Bireylerin bu unsurlar kapsamında, diğer kişilere göre kendilerini olumlu yönde karşılaştırmaları hayatlarından daha memnun olmalarının belirleyicileri arasındadır. Olumlu yönde karşılaştırmalar, bireysel açıdan daha yüksek yaşam memnuniyetini belirlemekle birlikte, toplumsal memnuniyet düzeyi hakkında bir fikir vermemektedir.

Bireysel açıdan karşılaştırmaya bağlı olan yaşam memnuniyetinin toplumsal unsurları farklıdır. Genel olarak, en yüksek yaşam memnuniyetine sahip toplumlar, kurumsal etkinliğin sağlandığı ve kişiler arası güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlardır. Kişiler arası güven, mutlu bir toplum olmanın kilit unsuru olmakla birlikte, yaşam memnuniyetinin belirlenmesinde önemi bireyler tarafından genellikle göz ardı edilmektedir. Bu kapsamda çalışma, toplumsal memnuniyet unsuru olan kişiler arası güvenin aynı zamanda en önemli bireysel memnuniyet kaynaklarından biri olduğu temeli üzerine kurulmuştur.

Çalışmada öncelikle, Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketi'nin ikinci ve üçüncü dalgası için yaşam memnuniyetinin belirlenmesinde kişiler arası güven düzeyi, politik ve ekonomik kurumlara güven, güvenilir bir çevrede yaşamak ve toleranssızlığın yaşam memnuniyeti fonksiyonundaki önemi, sosyodemografik ve ekonomik değişkenler kontrol edilerek incelenmiştir. Uygulanan sıralı lojistik yöntemi ile oluşturulan modeller doğrultusunda değişkenlerin birbirini domine etkisi dikkate alınarak, her değişkenin net etkisi değerlendirilmiştir. Bu kapsamda tüm ülke kategorilerinde bireyler için kişiler arası güven, politik ve ekonomik kurumlara güvenmekten daha fazla yaşam memnuniyetini etkilemektedir.

Tüm modellerde yaşam memnuniyetini negatif etkileyen en önemli sosyoekonomik belirleyicilerden biri nispi gelir kapsamında olumsuz karşılaştırmalardır. Çalışmada, tüm ülke kategorileri için nispi gelir kapsamında olumlu karşılaştırmaların yaşam memnuniyetine pozitif etkisinin olumsuz karşılaştırmaların

negatif etkisinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Tüm ülke kategorileri için, nispi gelir karşılaştırmalarının yaşam memnuniyeti üzerindeki olumsuz etkisi kısmen de olsa güven artışı ile azalmaktadır. Toleranssızlık, Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketi verileri kapsamında geliştirdiğimiz hipoteze tezat bir şekilde, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkeleri için yaşam memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Çalışmada kullanılan bir diğer anket Dünya Değerler Araştırmasının altıncı dalgasıdır. Bu anketi kapsayan analizler doğrultusunda, bireylerin yaşam memnuniyetini etkileyen unsurlar arasında en önemli etkinin sınıfsal yapıya ait olduğu gözlenmektedir. Üst sınıf referans kabul edildiğinde bireylerin kendilerini orta sınıf, çalışan, işçi, emekçi sınıfı ve alt sınıfa mensubu olarak görmeleri yaşam memnuniyetini yüksek katsayılarla olumsuz etkilemektedir. Sınıfsal yapı, bireylerin yaşam memnuniyetini olumsuz etkileyen en önemli faktör olsa da hem güven değişkenlerinin hem de nispi gelir değerlendirmelerinin yaşam memnuniyetine etkisinin önemini azaltmamıştır. Dünya Değerler Araştırması için de yaşam memnuniyetini olumsuz etkileyen sosyoekonomik faktörlerden bir diğeri nispi gelir kapsamında olumsuz karşılaştırmalardır. Dünya Değerler Araştırması kapsamında yapılan analizlerde politik ve ekonomik kurumlara güvenin, çevre, kadın ve yardım kuruluşlarına güveni temsil eden örgütlere güvenin, medya ve dini kurumlara güvenin yaşam memnuniyetine etkisi olumlu olmakla birlikte oldukça sınırlı olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Kişiler arası güven ise her iki anket için yapılan analizlerde sosyodemografik ve ekonomik faktörlerle kıyaslanabilir ölçüde yaşam memnuniyetini arttırmaktadır.

Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketi ve Dünya Değerler Araştırması için yaşam memnuniyetinin güven kapsamlı belirleyicileri benzer olmakla birlikte, bulguların sağlamlık testlerine rağmen toleranssızlık, yaşam memnuniyetini Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketi veri seti için arttırırken, Dünya Değerler Araştırması verileri kapsamında azaltmaktadır. Bu durum, Geçiş Ülkelerinde Yaşam Anketi verilerinin daha güncel olması ve zamanla geçiş ülkelerinde yaşayan bireylerin, göçmenleri ve yabancı işçileri, farklı ırk ve dine mensup insanları ve farklı dilde konuşan kişileri tehdit olarak algılaması ile yorumlanabilir. Farklılıkları reddetmek, bireysel yaşam memnuniyetinde artış sağlasa da toplumsal huzurun sağlanamadığını da göstermektedir. Bir arada

yaşama kabiliyeti ve toplumsal memnuniyet, literatürdeki örnekler doğrultusunda kurumsal kalitenin sağlandığı ülkelerde gerçekleşmektedir. Geçiş ülkelerinde, kurumsal kalitenin artmasına bağlı olarak farklılıkları kabul ile yaşam memnuniyetinin artması son derece önemlidir. Nitekim toleranssızlık, politika önerisi olarak sunulamaz. Çalışmada, toleranssızlık dışında diğer unsurların da yaşam memnuniyetine olumlu katkısının dikkatle yorumlanması gerektiği önemi üzerinde durulmuştur. Örneğin bazı kurumlara ve kuruluşlara güven, yaşam memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir. Söz konusu güven türleri her zaman kurum ve kuruluşların performansı üzerinden değerlendirilmemektedir. Bireylerin değerler sistemi, inançlarını etkilemekte, inançlar güven duygusunu şekillendirmektedir. Bireylerin kurum ve kuruluşlarla aynı değerleri benimsediği durumlarda söz konusu kurumlara ve kuruluşlara karşı tarafsız bir değerlendirmenin her zaman mümkün olmadığı literatürde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, yaşam memnuniyetini arttırmasına rağmen bu güven türlerinin dikkatle yorumlanması ve belirleyicilerinin ayrıca değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Çalışmanın asıl amacı, yaşam memnuniyetine politika önerileri doğrultusunda katkılar sunmaktır. Bu kapsamda, çalışmanın ikinci ampirik analiz bölümünde, yaşam memnuniyetini etkileyen nedensel mekanizmalar incelenmiştir. Güvenin nedensel mekanizmayla oluşum sürecini açıklayan, toplum ve kurum merkezli yaklaşım, çalışmanın teorik çerçevesi olarak seçilmiştir. Toplum merkezli güven oluşum sürecinde güven, sivil toplum yoluyla gönüllü örgütlerden ve gruplardan üretilen bir değer olarak kabul edilmektedir. Toplum merkezli yaklaşımda, kurumsal yapının kişiler arası güveni etkileme mekanizması değerlendirilmemektedir.

Güvenin oluşumunda ikinci görüş, kurum merkezli yaklaşımdır. Bu yaklaşımda güven, kurumsal performans etkilemekten ziyade kurumsal performans ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma, bu kapsamda kurum merkezli bakış açısıyla, güven değişkeninin endojenliği değerlendirilerek, ilk defa kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensel mekanizmayı enstrüman değişken yaklaşımıyla incelemiştir. Kurumsal değişken olarak seçilen, kanun ve düzenin varlığına inanç, kişiler arası güvenin oluşumuna katkı sağlamakta, kanun ve düzenin varlığına inanç üzerinden tahminlenen güven düzeyi, yaşam memnuniyetini nedensel mekanizmayla

etkilemektedir. Bu durum, bireylerin kanunların varlığına inançla fırsatçı davranışlarını sınırlandırarak düzgün davranış normları kazanması ve bu davranışları diğer insanlardan da beklemesi doğrultusunda güvenin artış gösterebileceğini ifade etmektedir. Başka bir ifade ile kurumsal kalitenin var olduğuna dair inancın içselleştirilmesi, varlığına inanç duyulan adalet ya da daha genel anlamda hukukun, sosyal davranışları yönlendirerek kişiler arası güveni ve güven üzerinden yaşam memnuniyetini arttırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Bulgular doğrultusunda, gelişmekte olan ekonomiler ve geçiş ekonomileri için kanun ve düzenin varlığına inanç, kişiler arası güven düzeyini gelişmiş ülkelere kıyasla yaklaşık iki kat arttırmaktadır. Bu durum, maddi kaygıların ağırlıklı olduğu ülkeler için kurumsal kalitenin ekonomik büyümeye katkısı dışında, sosyal düzenin yapı taşı olan kişiler arası güven ve yaşam memnuniyeti artışı için de önemine dikkat çekmektedir.

Tüm ülke kategorilerinde kadınlar ve erkekler için yapılan kurumlar, güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki nedensellik analizlerinde ortak nokta kanunların varlığına inancın kişiler arası güveni erkekler için daha az etkilemesi, ancak güvenin erkeklerin yaşam memnuniyetinde daha fazla nedensel etkiye sahip olmasıdır. Bu bulgu, erkeklerin daha dışa dönük yaşantısı ve duyularının olması dolayısıyla hukukun elastikiyetine yönelik düşüncelerinin kadınlara göre daha fazla olması kapsamında değerlendirilebilir. Kişiler arası güvenin yaşam memnuniyetini erkekler için daha fazla etkilemesi ise söz konusu ülkelere çalışma hayatında işgücünün ağırlıklı olarak erkeklerden oluşması ve erkeklerin daha fazla kişi ile etkileşime girmeleri nedeniyle güvenin yaşam memnuniyetlerini daha fazla etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

Bulgular doğrultusunda, politika uygulayıcıların hukukun üstünlüğünü koruyan ve geliştiren politikalar uygulaması hem sosyal dokunun kalitesini hem de yaşam memnuniyetini arttıracaktır. Spruk ve Keşeljević (2016), gerçek bir ifade özgürlüğü ve yolsuzluk kontrolü olmadan hukukun yaşam memnuniyetine katkısının sınırlı olduğunu değerlendirdiği çalışmaya atıfla, ampirik analize dahil edilen ülkelere hukuksal yapının ifade özgürlüğünü sağlaması ve bu doğrultuda yaşam memnuniyetinde olumlu etkiler meydana getirmesi beklenebilir.

Politika uygulayıcıları, adalet algısının kişiler arası güvene etkisini değerlendirmek için mikro bazda da bazı politikalar uygulayabilir. Örneğin Lowndes ve Wilson'un (2001) çalışmalarından ilhamla halka açık mekanların tasarımı ve bu mekanlarda bireylerin örgütlenme özgürlüğü sağlanarak, sosyal sermayenin tüm unsurlarının gelişmesi için fırsatlar yaratılabilir. Kumlin ve Rothstein'in (2005), yardım ve hizmetlerin, vatandaşlara evrensel ilkelere uygun olarak dağıtıldığı adaletli uygulamaların, kişiler arası güveni olumlu yönde etkilediğini değerlendirdiği çalışma kapsamında da vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan yerel yönetimlerin halka hizmet için herkese eşit mesafede olmasını sağlayan kurumsal tasarımlar kişiler arası güveni artırabilir.

Ekonomik ve sosyal yapının sağlam temellere oturmasını belirleyen ana mekanizma kurumsal kalite olmasına rağmen, kurumsal reformların talep tarafı genellikle düşüktür. Genel olarak, kurumsal reformların kaybeden tarafı olanlar, bu reformları engellemektedir. Çalışma bu kapsamda, kurumsal reformların olmaması durumunu tüm bireyler için bir kayıp olarak değerlendirmiştir. Kurumsal kaliteye inanç üzerinden tahminlenen güvenin, yaşam memnuniyetini nedensel mekanizma ile etkilediği yöndeki bulgular, ortak bir değer olan kişiler arası güven düzeyinin düşük olmasının yaşam memnuniyetini olumsuz etkilediği şeklinde de yorumlanabilir. Güvensiz bir toplumda, sahip olunması gereken memnuniyet düzeyine ulaşılamayacağı için bu durum herkes için bir kayıp niteliğindedir.

Bu kayıp, çalışmada ampirik olarak farklı bir açıdan da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme için bireylerin gerçek gelir konumları ve nispi gelir konumları arasındaki sapmaların belirleyicileri test edilmiştir. Ampirik sonuçlar, bazı paradoksal durumlara işaret etmektedir. Bireyin evli olma ve çalışma durumu, eğitim düzeyi, ebeveyninin eğitim düzeyi, yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyeti ve kişiler arası güven düzeyi nispi gelir konumunda yükselişlerin belirleyicileri arasındadır. Yaşam memnuniyeti, finansal memnuniyeti ve güven seviyesi dışındaki sosyodemografik ve ekonomik unsurlar genel olarak bireylerin kendilerini gelir merdiveninin daha yüksek basamaklarında konumlandırmasını olumsuz etkilemektedir. Bu etkiler arasında en dikkat çeken unsur, eğitim seviyesindeki artışların nispi gelir kapsamında, bireylerin

gelir merdiveni basamaklarında daha yüksek seviyede bulunmalarını olumsuz yönde etkilemesidir. Eğitimsizler referans kabul edildiğinde, genel olarak eğitim düzeyindeki artışlar, bireylerin gelir merdiveni basamaklarında kendilerini daha düşük seviyelerde konumlandırmasının belirleyicileri arasındadır. Mutluluk ekonomisi literatüründe, eğitimin beklentileri arttırarak yaşam memnuniyetini azaltabileceği yönündeki değerlendirmeler kapsamında, bu etkinin nispi gelir üzerinden gerçekleştiği ampirik bulgular doğrultusunda ifade edilebilir. Eğitimin sağladığı bilgi ve sosyal çevre, karşılaştırma yapma imkanını arttırdığı için belki de bireyler eğitim düzeyi arttıkça daha fazla karşılaştırmaya başvurmakta ve bu karşılaştırma etkisi bireylerin kendilerini daha düşük nispi gelir konumunda değerlendirmelerine neden olmaktadır. Bu durumu daha iyi analiz etmek için lise eğitiminin referans seçildiği durumda ise eğitimsizlerin, ilkokul ve ortaokul mezunlarının diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksek nispi gelir konumuna sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu durum, bireylerin daha düşük eğitim seviyelerinde kendilerini başkaları ile karşılaştırmak için daha az bilgiye sahip olduğu varsayımı doğrultusunda nispi gelir konumunda olumsuz karşılaştırmaları daha az yaptıkları şeklinde yorumlanabilir.

Kişiler arası güven ise nispi gelir konumunu ve nispi gelir konumunda yükselişleri pozitif yönde etkilemektedir. Bu etkinin varlığı ise güvenin sağladığı iyimserlik ve güvenin adalet algısı tarafından belirlenmesi ile değerlendirilmiştir. Adalet algısına yönelik olumsuz değerlendirmeler, eşitsizliğin arttığına dair inancı beslemekte ve eşitsizlik algısı, nispi gelir kapsamında bireylerin gelir merdiveni basamaklarında kendilerini daha düşük seviyelerde konumlandırmalarına neden olmaktadır. Kişiler arası güven, adalet algısı ile belirlendiği ve güven duygusu iyimserliğe yol açtığı için kişiler arası güvenin, nispi gelir konumu değerlendirmelerini olumlu yönde etkileyebileceği yönündeki hipotez iki aşamalı regresyon ve iki aşamalı probit yöntemi ile analiz edilmiştir. Bulgular, güvenin nispi gelir konumundaki yükselişleri nedensel olarak etkilediği yönündedir. Bu açıdan güven, sadece yaşam memnuniyetini nedensel olarak etkilememekte bu etki nispi gelir konumu için de geçerli olmaktadır. Nispi gelir konumunda yükselişler ise tüketim düzeyinin azalmasına, nispi gelir ve sağlık ilişkisinin varlığını belirleyen çalışmalar kapsamında bireysel sağlık durumunda iyileşmelere yol açabilir.

Sonuçlar doğrultusunda çalışma, sadece politika uygulayıcıları için kurumsal reformların yapılma zorunluluğunu değil bireyler tarafından kurumsal reformların kendi yaşam memnuniyetleri için talep edilme zorunluluğunu belirtmektedir. Bu talep, kişiler arası güvenin sadece yaşam memnuniyetini her durumda arttırdığı ya da diğer sosyoekonomik değişkenler gibi paradoksal bir etkiye sahip olmadığı bulgusu ile değil, aynı zamanda güvensiz bir toplumda yaşamının bedelinin ağır sonuçlara neden olduğu gerçeğinin anlaşılması ile de sağlanabilir. Güven düzeyi düşük bir toplumda, bir suçun kurbanı olmak, psikososyal strese bağlı olarak daha sağlıklı olmak, güven ve ekonomi arasındaki ilişki göz önüne alındığında ekonomik kaygılara sahip olmak olağan bir süreçtir.

EKLER

Ek 1:

Tablo 50: Ülkeler Bazında Anketin Yapıldığı Tarih İtibari ile Kur Değerleri

ÜLKELER	PARA BİRİMİ	Kur (Euro)
Almanya	Euro	1
Arnavutluk	Albanian Lek	0,00738103
Azerbaycan	Azerbaijani New Manat	0,52746850
Belarus	BYN - Belarusian Ruble	0,48348548
Bosna	Bosnian Convertible Marka	0,51129188
Bulgaristan	Bulgarian Lev	0,51166998
Cyprus	Euro	1
Çek Cumhuriyeti	Czech Koruna	0,03700333
Ermenistan	Armenian Dram	0,00196376
Estonya	Euro	1
Gürcistan	Georgian Lari	0,35666729
Hırvatistan	Croatian Kuna	0,13335859
İtalya	Euro	1
Karadağ	Euro	1
Kazakistan	Kazakhstani Tenge	0,00284917
Kırgızistan	Kyrgyzstani Som	0,01373224
Kosova	Euro	1
Letonya	Euro	1
Litvanya	Euro	1
Macaristan	Hungarian Forint	0,00322937
Makedonya	Macedonian Denar	0,01633729
Moğolistan	Mongolian Tughrik	0,00038305
Moldova	Moldovan Leu	0,04786402
Özbekistan	Uzbekistani Som	0,00029286
Polonya	Polish Zloty	0,22702005
Romanya	Romanian New Leu	0,22030229
Rusya	Russian Ruble	0,01551163
Sırbistan	Serbian Dinar	0,00812534
Slovakya	Euro	1
Slovenya	Euro	1
Tacikistan	Tajikistani Somoni	0,12065665
Türkiye	Türk Lirası	0,26952354
Ukrayna	Ukrainian Hryvnia	0,03521082
Yunanistan	Euro	1

Ek 2:**Tablo 51: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Yaşam Memnuniyeti Düzeyi**

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1037	3.81	0.93	1499	3.91	0.77
Arnavutluk	1040	3.12	1.01	1482	3.23	0.97
Azerbaycan	987	3.17	1.03	1320	3.24	1.02
Belarus	918	3.37	0.98	1461	3.10	1.06
Bosna	1074	2.90	1.02	1480	3.10	1.07
Bulgaristan	1007	2.85	1.06	1481	2.86	1.15
Büyük Britanya	1500	3.61	1.01			
Çek Cumhuriyeti	996	3.45	0.91	1526	3.52	0.95
Ermenistan	968	2.51	1.05	1519	2.41	1.36
Estonya	989	3.31	1.05	1485	3.55	1.00
Fransa	1006	3.66	0.97			
Gürcistan	997	2.64	1.04	1479	2.80	1.16
Hırvatistan	977	3.17	1.18	1488	3.44	1.12
İsveç	895	4.20	0.77			
İtalya	1039	3.27	1.01	1490	3.16	1.04
Karadağ	997	3.16	0.95	1445	3.22	1.06
Kazakistan	973	3.25	1.00	1477	3.63	0.93
Kıbrıs				1497	3.23	1.04
Kırgızistan	1004	3.24	1.02	1482	3.73	0.94
Kosova	1075	3.31	1.08	1479	3.08	1.06
Letonya	1000	2.88	1.09	1493	3.46	0.98
Litvanya	992	2.93	1.02	1500	3.32	1.06
Macaristan	1046	2.46	1.18	1460	2.86	1.23
Makedonya	1062	2.85	1.14	1460	2.88	1.17
Moğolistan	958	3.37	0.91	1500	3.33	1.06
Moldova	995	2.84	1.00	1492	2.67	1.07
Özbekistan	1466	3.56	0.97	1493	4.19	0.66
Polonya	1601	3.44	0.91	1495	3.43	0.96
Romanya	1061	2.45	1.06	1474	3.09	1.12
Rusya	1544	3.14	1.05	1453	3.01	1.12
Sırbistan	1508	2.80	1.14	1466	3.16	1.09
Slovakya	1000	3.38	0.92	1527	3.31	0.95
Slovenya	983	3.55	0.91	1488	3.60	0.94
Tacikistan	1002	3.68	0.94	1471	3.89	0.89
Türkiye	988	3.27	1.13	1485	3.13	1.14
Ukrayna	1509	2.84	1.06	1483	2.76	1.09
Yunanistan				1503	2.54	1.07

Tablo 52: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Genel Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1001	2.93	0.90	1462	3.13	0.78
Arnavutluk	990	3.29	0.91	1369	2.55	1.05
Azerbaycan	994	2.40	1.27	1432	2.20	1.23
Belarus	941	3.12	1.00	1440	2.82	1.07
Bosna	976	3.03	0.96	1431	3.04	0.94
Bulgaristan	902	2.88	0.96	1370	2.53	1.10
Büyük Britanya	1501	3.14	1.01			
Çek Cumhuriyeti	1001	2.83	0.91	1517	2.64	0.94
Ermenistan	989	2.16	0.96	1524	2.11	1.14
Estonya	975	3.14	1.03	1489	3.13	1.07
Fransa	1003	2.78	1.04			
Gürcistan	987	2.83	0.96	1482	2.63	1.15
Hırvatistan	964	2.87	0.99	1450	2.88	0.99
İsveç	876	3.77	0.77			
İtalya	1046	2.79	0.95	1449	2.80	0.93
Karadağ	826	3.18	0.86	1299	2.83	1.06
Kazakistan	966	3.34	1.02	1439	2.85	1.11
Kıbrıs				1369	2.55	1.05
Kırgızistan	998	2.65	1.07	1458	2.81	1.16
Kosova	920	3.17	0.95	1355	2.80	1.06
Letonya	991	2.69	1.01	1486	2.77	1.05
Litvanya	981	2.81	0.90	1477	2.84	1.12
Macaristan	1048	2.86	1.01	1441	2.79	1.02
Makedonya	1062	2.57	1.08	1373	2.69	1.14
Moğolistan	943	3.04	1.11	1497	3.29	0.91
Moldova	893	2.97	1.09	1501	2.65	1.10
Özbekistan	1374	3.17	1.18	1444	2.82	1.31
Polonya	1585	3.09	0.91	1493	3.30	0.97
Romanya	946	2.67	1.07	1450	2.60	1.00
Rusya	1481	3.22	1.15	1448	2.87	1.14
Sırbistan	1438	3.05	0.98	1342	3.13	0.97
Slovakya	932	2.75	0.91	1510	2.72	0.93
Slovenya	959	3.02	0.90	1460	2.93	0.94
Tacikistan	968	3.24	1.15	1447	3.31	1.01
Türkiye	982	2.40	1.06	1497	2.94	1.12
Ukrayna	1500	3.21	1.04	1480	2.97	1.03
Yunanistan				1475	2.52	0.97

Tablo 53: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Güvenilir Çevre Yaşam Algısı

ÜLKELER	LITS II		LITS III	
	Örn.	Güvenilir Çevre %	Örn.	Güvenilir Çevre %
Almanya	1008	42.76	1423	27.69
Arnavutluk	1023	14.27	1455	15.12
Azerbaycan	931	53.6	1349	36.92
Belarus	926	14.47	1419	34.88
Bosna	1050	49.33	1410	64.47
Bulgaristan	957	31.24	1336	23.28
Büyük Britanya	1459	56.61		
Çek Cumhuriyeti	967	23.58	1501	39.57
Ermenistan	970	53.61	1483	30.55
Estonya	969	34.37	1411	47.27
Fransa	1003	66.8		
Gürcistan	871	32.49	1472	51.49
Hırvatistan	967	56.77	1399	54.9
İsveç	897	64.66		
İtalya	1033	35.04	1455	26.74
Karadağ	968	53.2	1358	44.7
Kazakistan	950	13.37	1450	38.9
Kıbrıs			1411	62.51
Kırgızistan	999	15.82	1474	38.2
Kosova	1070	51.4	1406	49.72
Letonya	984	18.9	1466	37.93
Litvanya	968	33.26	1465	44.16
Macaristan	1035	13.82	1447	30.48
Makedonya	1069	23.95	1388	38.4
Moğolistan	947	22.6	1496	21.93
Moldova	997	12.24	1468	25.27
Özbekistan	1439	21.33	1376	40.77
Polonya	1511	32.36	1423	31.41
Romanya	1022	18.4	1411	21.12
Rusya	1499	16.94	1452	23.69
Sırbistan	1462	45.08	1393	41.13
Slovakya	962	23.6	1476	29.07
Slovenya	997	48.24	1431	52.76
Tacikistan	959	23.04	1444	60.73
Türkiye	985	28.32	1462	39.74
Ukrayna	1506	17.07	1426	30.72
Yunanistan			1456	26.79

Tablo 54: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Cumhurbaşkanına Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	989	3.33	1.03	1488	3.21	0.96
Arnavutluk	995	3.01	1.09	1427	3.00	1.15
Azerbaycan	983	4.55	0.95	1457	4.28	1.05
Belarus	844	3.43	1.24	1392	2.95	1.25
Bosna	1071	2.24	1.08	1478	1.99	1.09
Bulgaristan	973	2.66	1.26	1421	2.36	1.23
Büyük Britanya	1425	3.48	1.10			
Çek Cumhuriyeti	993	3.35	1.02	1523	3.09	1.16
Ermenistan	914	2.68	1.44	1498	1.90	1.22
Estonya	945	3.63	1.20	1424	2.94	1.31
Fransa	1001	2.37	1.15			
Gürcistan	945	3.41	0.93	1414	2.79	1.06
Hırvatistan	981	3.21	1.17	1465	3.16	1.13
İsveç	841	3.44	1.23			
İtalya	1044	3.05	1.21	1473	2.80	1.13
Karadağ	959	3.27	1.14	1356	3.01	1.28
Kazakistan	928	4.07	1.04	1438	4.13	1.03
Kıbrıs				1458	2.36	1.28
Kırgızistan	966	2.41	1.26	1460	3.35	1.34
Kosova	1070	2.59	1.32	1408	2.48	1.21
Letonya	936	2.74	1.15	1415	3.38	1.16
Litvanya	979	3.71	1.05	1473	3.28	1.27
Macaristan	985	3.18	1.23	1421	3.12	1.28
Makedonya	1047	2.58	1.38	1391	2.76	1.49
Moğolistan	933	2.90	1.26	1493	2.50	1.18
Moldova	971	2.34	1.23	1498	1.66	0.96
Özbekistan				1475	4.91	0.40
Polonya	1547	3.08	1.03	1482	2.99	1.07
Romanya	1056	1.80	1.15	1466	2.61	1.23
Rusya	1511	3.43	1.30	1456	3.82	1.21
Sırbistan	1479	2.64	1.22	1426	2.98	1.23
Slovakya	956	3.07	1.02	1492	3.19	1.09
Slovenya	957	2.86	1.22	1442	2.43	1.19
Tacikistan	999	4.64	0.69	1499	4.72	0.63
Türkiye	976	3.60	1.32	1490	2.94	1.40
Ukrayna	1519	2.50	1.30	1483	2.06	1.01
Yunanistan				1408	2.48	1.20

Tablo 55: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Devlete Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1025	2.72	1.07	1492	3.16	1.00
Arnavutluk	1014	2.60	1.09	1464	2.98	1.09
Azerbaycan	957	3.52	1.33	1391	3.72	1.31
Belarus	839	3.34	1.19	1380	2.83	1.17
Bosna	1069	2.19	1.12	1477	1.97	1.06
Bulgaristan	979	2.48	1.18	1433	2.21	1.19
Büyük Britanya	1442	2.34	1.11			
Çek Cumhuriyeti	999	2.43	1.02	1518	2.52	1.00
Ermenistan	913	2.57	1.37	1509	1.84	1.19
Estonya	960	2.90	1.18	1444	2.62	1.17
Fransa	1002	2.38	1.12			
Gürcistan	929	3.24	0.93	1411	2.51	0.98
Hırvatistan	989	1.90	0.98	1461	2.60	1.03
İsveç	893	3.54	1.14			
İtalya	1043	2.23	1.07	1487	2.31	1.00
Karadağ	958	3.13	1.15	1359	2.91	1.26
Kazakistan	906	3.52	1.19	1422	3.64	1.16
Kıbrıs				1453	2.29	1.23
Kırgızistan	955	2.46	1.22	1454	2.82	1.26
Kosova	1070	2.41	1.27	1415	2.14	1.08
Letonya	959	2.13	1.02	1445	2.16	1.03
Litvanya	976	2.07	1.02	1463	2.77	1.15
Macaristan	1007	2.95	1.25	1441	2.76	1.32
Makedonya	1033	2.41	1.35	1388	2.60	1.42
Moğolistan	941	2.82	1.15	1486	2.30	1.07
Moldova	983	2.37	1.25	1496	1.64	0.94
Özbekistan	1358	4.40	0.93	1413	4.74	0.68
Polonya	1568	2.80	1.04	1479	2.75	1.03
Romanya	1061	1.59	0.96	1454	2.31	1.14
Rusya	1457	3.12	1.29	1442	3.02	1.23
Sırbistan	1489	2.12	1.07	1422	2.88	1.21
Slovakya	976	2.50	0.98	1483	2.66	1.06
Slovenya	964	2.25	1.10	1449	2.06	1.02
Tacikistan	976	4.30	0.92	1469	4.36	0.78
Türkiye	982	3.40	1.39	1485	2.91	1.41
Ukrayna	1523	2.37	1.25	1489	1.91	1.01
Yunanistan				1498	2.04	1.05

Tablo 56: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Bölgesel Hükümete Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1015	3.01	1.04	1483	3.24	0.96
Arnavutluk	999	2.73	1.09	1466	2.93	1.05
Azerbaycan	952	3.06	1.41	1362	3.60	1.34
Belarus	835	3.28	1.17	1386	2.82	1.14
Bosna	1066	2.24	1.11	1479	2.06	1.09
Bulgaristan	838	2.49	1.16	1349	2.42	1.19
Büyük Britanya						
Çek Cumhuriyeti	967	2.78	1.01	1384	2.82	0.97
Ermenistan	871	2.67	1.40	1484	2.08	1.33
Estonya	671	3.36	0.99	1049	3.14	1.10
Fransa	995	3.05	1.01			
Gürcistan	725	3.25	0.90	1364	2.55	1.00
Hırvatistan	962	2.25	1.07	1458	2.67	1.01
İsveç	856	3.27	1.04			
İtalya	1034	2.57	1.13	1476	2.58	1.04
Karadağ				1325	2.91	1.22
Kazakistan	890	3.42	1.11	1422	3.56	1.13
Kıbrıs				454	2.55	1.34
Kırgızistan	958	2.73	1.22	1461	2.98	1.26
Kosova				1213	2.31	1.09
Letonya						
Litvanya	723	2.46	0.95	1008	3.06	1.10
Macaristan				1234	3.07	1.19
Makedonya						
Moğolistan	859	2.99	1.15	662	2.32	1.19
Moldova	925	2.50	1.21	1486	1.90	1.08
Özbekistan	1355	4.34	0.94	1342	4.60	0.87
Polonya	1565	3.03	0.99	1474	2.99	0.98
Romanya	1035	2.22	1.17	1429	2.53	1.14
Rusya	1407	2.86	1.25	1436	2.78	1.24
Sırbistan	1270	2.27	1.09	1403	2.68	1.09
Slovakya	954	2.69	0.91	1432	2.81	1.00
Slovenya				1313	2.41	1.11
Tacikistan	911	4.13	0.97	1455	4.23	0.86
Türkiye	976	3.49	1.22	1484	2.97	1.36
Ukrayna	1499	2.49	1.19	1425	2.23	1.08
Yunanistan				1478	2.30	1.03

Tablo 57: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Yerel Yönetimlere Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1019	3.21	1.05	1482	3.29	0.95
Arnavutluk	1022	2.81	1.10	1478	2.97	1.09
Azerbaycan	966	3.14	1.37	1373	3.59	1.35
Belarus	870	3.23	1.21	1414	2.82	1.15
Bosna	1073	2.36	1.15	1479	2.16	1.15
Bulgaristan	965	2.65	1.25	1432	2.70	1.29
Büyük Britanya	1434	2.64	1.08			
Çek Cumhuriyeti	991	3.07	1.09	1496	3.17	1.04
Ermenistan	911	2.83	1.44	1501	2.32	1.45
Estonya	933	3.40	1.09	1396	3.33	1.16
Fransa	1004	3.41	1.06			
Gürcistan	915	3.21	0.98	1410	2.64	1.03
Hırvatistan	970	2.27	1.13	1468	2.66	1.05
İsveç	872	3.38	1.00			
İtalya	1044	2.69	1.18	1487	2.66	1.05
Karadağ	957	3.12	1.12	1361	2.95	1.23
Kazakistan	917	3.36	1.15	1445	3.43	1.16
Kıbrıs				1451	2.74	1.30
Kırgızistan	969	2.88	1.24	1467	3.02	1.29
Kosova	1067	2.79	1.31	1424	2.45	1.21
Letonya	952	2.84	1.10	1442	3.07	1.22
Litvanya	954	2.56	1.08	1449	3.20	1.14
Macaristan	1002	3.30	1.18	1454	3.36	1.23
Makedonya	1029	2.56	1.29	1380	2.55	1.35
Moğolistan	891	3.08	1.16	1469	2.80	1.17
Moldova	1003	2.63	1.25	1491	2.47	1.37
Özbekistan	1379	4.28	1.01	1365	4.52	0.96
Polonya	1568	3.08	1.00	1489	3.09	1.00
Romanya	1063	2.51	1.30	1468	2.68	1.25
Rusya	1467	2.79	1.30	1429	2.66	1.26
Sırbistan	1480	2.29	1.14	1417	2.65	1.10
Slovakya	977	2.87	0.94	1489	3.20	1.04
Slovenya	959	2.85	1.08	1438	2.66	1.16
Tacikistan	964	4.02	1.05	1476	4.06	0.94
Türkiye	980	3.45	1.21	1486	2.91	1.26
Ukrayna	1523	2.65	1.27	1472	2.45	1.12
Yunanistan				1496	2.46	1.10

Tablo 58: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Parlamenteoya Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1022	2.86	1.10	1487	3.18	0.99
Arnavutluk	1008	2.54	1.12	1468	2.77	1.11
Azerbaycan	948	3.16	1.35	1358	3.62	1.33
Belarus	825	3.39	1.15	1367	2.75	1.16
Bosna	1070	2.23	1.09	1477	2.05	1.09
Bulgaristan	973	2.14	1.05	1433	1.99	1.07
Büyük Britanya	1439	2.44	1.09			
Çek Cumhuriyeti	993	2.31	1.02	1503	2.33	0.96
Ermenistan	884	2.43	1.31	1496	1.79	1.16
Estonya	943	2.75	1.14	1415	2.60	1.15
Fransa	993	2.65	1.02			
Gürcistan	915	3.09	0.95	1410	2.44	0.96
Hırvatistan	986	1.88	0.97	1463	2.52	1.03
İsveç	619	3.60	0.95			
İtalya	1043	2.30	1.04	1490	2.20	1.02
Karadağ	957	3.05	1.05	1359	2.91	1.23
Kazakistan	879	3.45	1.16	1411	3.54	1.15
Kıbrıs				1443	2.14	1.12
Kırgızistan	912	2.56	1.15	1459	2.62	1.23
Kosova	1062	2.55	1.32	1406	2.06	1.06
Letonya	929	1.99	0.92	1447	2.21	1.05
Litvanya	969	2.00	0.94	1461	2.26	1.09
Macaristan	1010	2.78	1.13	1438	2.69	1.27
Makedonya	1038	2.30	1.20	1371	2.45	1.34
Moğolistan	852	2.73	1.15	1482	2.21	1.05
Moldova	986	2.29	1.19	1499	1.65	0.94
Özbekistan	1318	4.37	0.94	1299	4.72	0.70
Polonya	1554	2.73	1.01	1482	2.65	1.00
Romanya	1054	1.64	0.95	1458	1.97	1.08
Rusya	1247	2.74	1.22	1396	2.74	1.20
Sırbistan	1484	2.09	1.04	1427	2.72	1.10
Slovakya	981	2.41	0.97	1473	2.47	1.02
Slovenya	966	2.29	1.02	1439	1.95	0.96
Tacikistan	877	3.97	1.04	1411	4.11	0.99
Türkiye	962	3.33	1.23	1481	2.81	1.27
Ukrayna	1508	2.20	1.17	1485	1.95	0.98
Yunanistan				1497	1.90	0.97

Tablo 59: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Mahkemelere Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1017	3.63	1.01	1490	3.47	1.08
Arnavutluk	994	2.33	1.07	1478	2.56	1.17
Azerbaycan	936	3.05	1.31	1359	3.44	1.39
Belarus	868	3.42	1.20	1377	2.99	1.17
Bosna	1072	2.44	1.13	1481	2.19	1.17
Bulgaristan	904	2.16	1.09	1404	1.95	1.05
Büyük Britanya	1423	3.26	1.06			
Çek Cumhuriyeti	989	2.72	1.09	1474	2.73	1.03
Ermenistan	803	2.42	1.31	1429	1.92	1.22
Estonya	813	3.28	1.10	1221	3.42	1.20
Fransa	1004	2.78	1.18			
Gürcistan	804	3.03	0.95	1347	2.56	1.00
Hırvatistan	978	2.21	1.08	1463	2.61	1.06
İsveç	874	3.99	0.90			
İtalya	1033	2.73	1.09	1487	2.80	1.16
Karadağ	953	3.14	1.07	1353	2.92	1.22
Kazakistan	871	3.05	1.22	1408	3.35	1.24
Kıbrıs				1390	2.57	1.27
Kırgızistan	949	2.23	1.16	1447	2.42	1.27
Kosova	1049	2.53	1.34	1389	2.20	1.12
Letonya	854	2.75	1.11	1324	2.77	1.19
Litvanya	933	2.37	1.05	1386	2.71	1.15
Macaristan	968	3.05	1.18	1388	3.05	1.24
Makedonya	1044	2.25	1.20	1363	2.28	1.31
Moğolistan	847	2.66	1.21	1458	2.68	1.19
Moldova	927	2.28	1.20	1480	1.68	0.95
Özbekistan	1297	4.02	1.20	1262	4.49	1.00
Polonya	1540	3.09	1.05	1474	3.03	1.03
Romanya	1042	2.00	1.15	1450	2.54	1.22
Rusya	1363	2.68	1.29	1419	2.77	1.23
Sırbistan	1475	2.33	1.11	1424	2.78	1.11
Slovakya	977	2.66	1.06	1469	2.38	1.02
Slovenya	956	2.62	1.13	1406	2.08	1.08
Tacikistan	910	3.84	1.12	1399	3.88	1.12
Türkiye	969	3.43	1.22	1473	2.91	1.32
Ukrayna	1479	2.12	1.19	1432	1.91	1.02
Yunanistan				1491	2.89	1.18

Tablo 60: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Politik Partilere Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1019	2.40	1.01	1483	2.76	1.01
Arnavutluk	1014	2.42	1.10	1468	2.62	1.15
Azerbaycan	919	2.71	1.31	1297	3.13	1.45
Belarus	755	2.78	1.17	1274	2.38	1.10
Bosna	1073	2.13	1.05	1479	1.88	1.06
Bulgaristan	951	1.97	0.98	1431	1.92	1.04
Büyük Britanya	1435	2.30	0.94			
Çek Cumhuriyeti	994	2.17	0.97	1503	2.11	0.94
Ermenistan	821	2.42	1.31	1459	1.83	1.15
Estonya	864	2.57	1.10	1374	2.35	1.12
Fransa	1003	2.04	0.95			
Gürcistan	880	2.61	0.91	1383	2.39	0.93
Hırvatistan	971	1.81	0.91	1468	2.23	1.02
İsveç	883	3.08	1.02			
İtalya	1044	1.95	1.03	1489	1.86	0.94
Karadağ	954	2.79	1.05	1353	2.63	1.20
Kazakistan	837	3.07	1.17	1367	3.29	1.21
Kıbrıs				1450	1.71	0.99
Kırgızistan	945	2.54	1.15	1460	2.49	1.25
Kosova	1059	2.50	1.40	1397	2.01	1.06
Letonya	941	1.86	0.88	1422	1.91	0.98
Litvanya	932	2.05	0.93	1434	2.14	1.06
Macaristan	998	2.27	1.05	1430	2.32	1.18
Makedonya	1043	2.12	1.16	1376	2.21	1.29
Moğolistan	898	2.35	1.15	1480	2.05	1.03
Moldova	960	2.28	1.18	1478	1.66	0.95
Özbekistan	1243	4.02	1.16	1103	4.45	1.00
Polonya	1548	2.51	0.98	1483	2.39	0.99
Romanya	1046	1.59	0.90	1461	1.84	1.04
Rusya	1316	2.41	1.16	1405	2.49	1.20
Sırbistan	1490	1.87	0.98	1424	2.37	1.05
Slovakya	970	2.32	0.95	1474	2.16	0.96
Slovenya	960	2.27	1.02	1428	1.79	0.90
Tacikistan	873	3.43	1.25	1377	3.79	1.09
Türkiye	966	2.99	1.28	1462	2.73	1.30
Ukrayna	1494	2.21	1.11	1472	2.06	1.05
Yunanistan				1497	1.56	0.80

Tablo 61: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Orduya Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1007	3.44	0.97	1470	3.50	0.97
Arnavutluk	1001	3.22	1.12	1455	3.45	1.19
Azerbaycan	987	4.22	1.13	1450	4.48	0.94
Belarus	846	3.56	1.13	1399	3.29	1.23
Bosna	1072	2.91	1.21	1477	3.26	1.22
Bulgaristan	877	2.90	1.20	1342	2.89	1.29
Büyük Britanya	1437	4.16	0.88			
Çek Cumhuriyeti	967	3.23	0.98	1484	3.56	0.94
Ermenistan	939	3.78	1.43	1521	4.34	1.15
Estonya	898	3.96	0.99	1383	4.00	1.07
Fransa	988	3.45	1.10			
Gürcistan	945	3.70	0.81	1404	3.29	1.13
Hırvatistan	961	3.31	1.14	1471	3.76	0.95
İsveç	781	3.34	1.20			
İtalya	1039	3.63	1.02	1496	3.56	1.02
Karadağ	938	3.37	1.00	1372	3.47	1.14
Kazakistan	879	3.51	1.16	1419	3.68	1.11
Kıbrıs				1452	3.35	1.15
Kırgızistan	975	3.30	1.29	1469	3.18	1.32
Kosova	1043	3.79	1.20	1422	4.10	0.95
Letonya	884	3.26	1.13	1389	3.53	1.13
Litvanya	904	3.13	1.04	1410	3.45	1.17
Macaristan	977	2.99	1.13	1410	3.48	1.15
Makedonya	1035	3.14	1.36	1364	3.35	1.47
Moğolistan	899	3.72	1.08	1483	3.98	1.03
Moldova	948	3.03	1.25	1453	2.08	1.13
Özbekistan	1358	4.34	0.98	1413	4.83	0.57
Polonya	1539	3.46	0.91	1477	3.58	0.89
Romanya	1046	3.14	1.28	1460	3.65	1.10
Rusya	1458	3.25	1.35	1461	3.77	1.20
Sırbistan	1480	3.14	1.19	1480	3.72	1.01
Slovakya	967	3.31	0.99	1426	3.40	0.91
Slovenya	948	3.22	1.08	1376	3.32	1.15
Tacikistan	948	3.99	1.05	1468	4.02	0.98
Türkiye	988	3.80	1.23	1454	3.13	1.39
Ukrayna	1475	2.99	1.24	1454	2.94	1.28
Yunanistan				1502	3.83	1.00

Tablo 62: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Polise Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1028	3.80	0.94	1494	3.60	0.98
Arnavutluk	1024	3.25	1.10	1489	3.30	1.14
Azerbaycan	984	3.36	1.26	1429	3.77	1.36
Belarus	908	3.26	1.23	1421	2.98	1.19
Bosna	1072	2.98	1.19	1491	3.22	1.19
Bulgaristan	978	2.83	1.23	1450	2.67	1.22
Büyük Britanya	1449	3.65	1.04			
Çek Cumhuriyeti	1002	3.09	0.98	1523	3.40	0.93
Ermenistan	870	2.79	1.46	1481	2.98	1.50
Estonya	969	3.84	0.95	1448	3.93	1.02
Fransa	1004	3.31	1.10			
Gürcistan	956	3.66	0.84	1419	3.08	1.09
Hırvatistan	982	3.12	1.16	1482	3.52	1.02
İsveç	895	4.01	0.85			
İtalya	1044	3.70	0.97	1497	3.60	1.02
Karadağ	961	3.28	1.09	1407	3.23	1.22
Kazakistan	902	3.03	1.16	1449	3.17	1.24
Kıbrıs				1481	2.99	1.22
Kırgızistan	969	2.72	1.31	1468	2.78	1.28
Kosova	1067	3.82	1.20	1469	3.82	1.02
Letonya	956	3.17	1.10	1438	3.34	1.15
Litvanya	975	3.01	1.09	1475	3.58	1.11
Macaristan	1015	3.04	1.16	1477	3.52	1.13
Makedonya	1052	2.98	1.33	1423	3.09	1.46
Moğolistan	932	3.32	1.14	1488	3.22	1.14
Moldova	978	2.53	1.26	1476	1.94	1.10
Özbekistan	1350	3.92	1.22	1397	4.55	0.94
Polonya	1562	3.35	0.97	1485	3.40	0.96
Romanya	1050	2.86	1.29	1468	3.17	1.17
Rusya	1500	2.65	1.31	1464	2.93	1.21
Sırbistan	1497	2.95	1.19	1487	3.30	1.18
Slovakya	992	3.05	0.98	1504	3.07	0.96
Slovenya	975	3.08	1.11	1446	3.39	1.13
Tacikistan	958	3.61	1.22	1466	3.75	1.11
Türkiye	988	3.70	1.25	1456	3.05	1.37
Ukrayna	1525	2.31	1.25	1450	2.42	1.11
Yunanistan				1502	3.57	1.00

Tablo 63: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Bankalara Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1029	2.19	1.05	1489	2.51	1.11
Arnavutluk	968	3.34	1.09	1416	3.22	1.05
Azerbaycan	954	3.28	1.23	1374	2.83	1.51
Belarus	848	3.38	1.16	1418	2.80	1.15
Bosna	1065	2.73	1.10	1485	2.75	1.14
Bulgaristan	861	2.68	1.13	1414	2.69	1.25
Büyük Britanya	1441	2.40	1.17			
Çek Cumhuriyeti	997	3.20	0.97	1511	3.23	0.98
Ermenistan	746	3.13	1.39	1436	2.94	1.42
Estonya	946	3.68	1.00	1427	3.60	1.10
Fransa	1006	2.25	1.10			
Gürcistan	807	3.41	0.91	1399	2.62	1.09
Hırvatistan	968	2.64	1.11	1473	2.78	1.10
İsveç	891	3.31	1.14			
İtalya	1041	2.39	1.07	1486	2.25	1.02
Karadağ	962	3.24	1.04	1410	2.95	1.20
Kazakistan	893	3.04	1.14	1430	3.30	1.19
Kıbrıs				1474	1.69	1.02
Kırgızistan	913	3.34	1.39	1444	3.08	1.29
Kosova	1021	3.30	1.28	1374	3.28	1.07
Letonya	907	2.81	1.17	1395	3.20	1.14
Litvanya	929	3.00	1.05	1456	3.27	1.11
Macaristan	1004	2.27	1.15	1438	2.70	1.23
Makedonya	1033	3.02	1.25	1395	3.21	1.28
Moğolistan	896	3.57	1.04	1484	3.56	1.00
Moldova	822	2.70	1.25	1440	1.94	1.07
Özbekistan	1260	3.70	1.35	1297	4.32	1.13
Polonya	1552	3.13	1.00	1480	3.05	1.05
Romanya	1003	2.05	1.14	1387	2.56	1.18
Rusya	1405	2.79	1.29	1455	2.66	1.21
Sırbistan	1485	2.57	1.16	1469	3.00	1.07
Slovakya	986	3.26	0.96	1489	3.12	1.00
Slovenya	971	2.94	1.09	1457	2.60	1.16
Tacikistan	872	3.71	1.14	1421	3.75	1.03
Türkiye	956	2.88	1.30	1458	2.70	1.26
Ukrayna	1486	2.41	1.21	1437	2.30	1.05
Yunanistan				1496	1.94	1.00

Tablo 64: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Yabancı Yatırımcıya Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	993	2.14	0.95	1469	2.62	0.95
Arnavutluk	929	3.03	1.06	1411	3.11	1.05
Azerbaycan	858	2.92	1.19	1270	2.72	1.52
Belarus	682	3.07	1.12	1221	2.67	1.07
Bosna	1056	2.65	1.05	1475	2.64	1.12
Bulgaristan	744	2.59	1.07	1259	2.52	1.18
Büyük Britanya	1347	2.38	0.91			
Çek Cumhuriyeti	918	2.76	0.94	1364	2.79	0.99
Ermenistan	616	2.97	1.39	1275	3.10	1.40
Estonya	600	2.97	1.04	914	2.88	1.08
Fransa	972	2.00	0.93			
Gürcistan	683	3.10	0.95	1264	2.58	0.98
Hırvatistan	932	2.38	1.05	1429	2.79	1.00
İsveç	769	2.76	1.00			
İtalya	979	2.32	0.96	1442	2.46	0.98
Karadağ	946	3.00	1.09	1399	2.68	1.18
Kazakistan	795	2.85	1.21	1275	2.97	1.22
Kıbrıs				1320	2.24	1.14
Kırgızistan	794	2.85	1.23	1402	2.67	1.25
Kosova	983	3.17	1.24	1346	3.32	1.07
Letonya	694	2.40	1.11	1131	2.63	1.06
Litvanya	744	2.78	1.00	1164	3.11	0.95
Macaristan	931	2.18	1.09	1334	2.62	1.15
Makedonya	1014	2.83	1.19	1338	2.74	1.32
Moğolistan	724	2.88	1.19	1410	2.74	1.07
Moldova	724	2.92	1.24	1369	2.18	1.20
Özbekistan	1066	3.60	1.21	802	3.80	1.42
Polonya	1488	2.93	0.92	1418	2.83	0.95
Romanya	952	2.45	1.26	1314	2.54	1.16
Rusya	1057	2.40	1.16	1340	2.31	1.13
Sırbistan	1447	2.46	1.13	1448	2.77	1.08
Slovakya	913	2.88	0.93	1372	2.70	0.97
Slovenya	901	2.56	1.06	1276	2.33	1.05
Tacikistan	775	3.59	1.17	1350	3.53	1.11
Türkiye	932	2.70	1.30	1431	2.66	1.26
Ukrayna	1266	2.55	1.12	1300	2.44	1.13
Yunanistan				1461	2.21	1.06

Tablo 65: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Sivil Toplum Kuruluşlarına Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	989	3.08	0.92	1460	2.99	0.96
Arnavutluk	912	2.74	1.09	1421	2.90	1.05
Azerbaycan	830	2.80	1.18	1255	2.67	1.51
Belarus	694	2.92	1.10	1202	2.57	1.05
Bosna	1055	2.75	1.09	1477	2.68	1.13
Bulgaristan	712	2.42	1.04	1212	2.50	1.12
Büyük Britanya	1364	2.90	0.89			
Çek Cumhuriyeti	917	3.08	0.93	1389	2.89	1.02
Ermenistan	522	2.53	1.33	1315	2.86	1.33
Estonya	603	3.25	0.94	885	3.08	1.07
Fransa	983	3.03	1.03			
Gürcistan	677	3.00	0.89	1299	2.68	1.00
Hırvatistan	930	2.77	1.14	1444	2.89	1.02
İsveç	850	3.28	0.93			
İtalya	994	2.99	1.06	1454	2.87	1.04
Karadağ	952	3.21	0.99	1398	2.71	1.17
Kazakistan	762	2.92	1.15	1284	3.06	1.19
Kıbrıs				1335	2.69	1.17
Kırgızistan	758	2.77	1.16	1394	2.68	1.22
Kosova	998	3.39	1.24	1322	3.18	1.09
Letonya	669	2.90	1.07	1161	2.86	1.09
Litvanya	783	3.09	0.92	1246	3.19	0.98
Macaristan	911	2.55	1.09	1350	2.89	1.07
Makedonya	1009	2.91	1.18	1289	2.70	1.25
Moğolistan	753	2.98	1.11	1444	2.87	1.06
Moldova	656	2.76	1.18	1337	2.13	1.15
Özbekistan	1055	3.49	1.22	799	3.69	1.46
Polonya	1507	3.13	0.93	1432	3.17	0.93
Romanya	907	2.47	1.23	1259	2.52	1.13
Rusya	1046	2.49	1.17	1329	2.32	1.11
Sırbistan	1447	2.31	1.15	1432	2.65	1.14
Slovakya	894	2.88	0.92	1352	2.88	0.93
Slovenya	922	2.96	0.99	1324	2.71	1.14
Tacikistan	776	3.73	1.13	1335	3.53	1.06
Türkiye	916	3.13	1.18	1441	2.98	1.29
Ukrayna	1269	2.60	1.05	1303	2.51	1.11
Yunanistan				1452	2.52	1.09

Tablo 66: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Sendikalara Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	994	3.26	0.90	1455	3.11	0.91
Arnavutluk	940	2.61	1.15	1431	2.76	1.10
Azerbaycan	820	2.76	1.23	1254	3.01	1.56
Belarus	817	3.15	1.19	1346	2.75	1.12
Bosna	1032	2.63	1.07	1477	2.71	1.10
Bulgaristan	773	2.22	1.05	1259	2.40	1.14
Büyük Britanya	1372	2.88	1.03			
Çek Cumhuriyeti	923	3.15	0.98	1343	2.97	1.03
Ermenistan	556	2.55	1.35	1272	2.62	1.28
Estonya	635	3.22	1.09	891	3.20	1.11
Fransa	1000	2.74	1.11			
Gürcistan	604	2.92	0.95	1170	2.55	0.98
Hırvatistan	954	2.66	1.14	1444	2.68	1.07
İsveç	878	3.32	1.08			
İtalya	1031	2.58	1.13	1476	2.61	1.12
Karadağ	945	3.05	0.98	1359	2.68	1.16
Kazakistan	764	3.18	1.11	1326	3.32	1.15
Kıbrıs				1350	2.28	1.17
Kırgızistan	761	2.88	1.16	1359	2.67	1.27
Kosova	981	3.37	1.23	1301	3.15	1.06
Letonya	643	2.89	1.13	1127	2.98	1.12
Litvanya	779	3.08	0.94	1183	3.19	1.00
Macaristan	887	2.36	1.12	1253	2.78	1.21
Makedonya	1010	2.40	1.15	1301	2.33	1.25
Moğolistan	728	3.32	1.12	1425	3.06	1.16
Moldova	714	2.65	1.19	1328	1.99	1.09
Özbekistan	1155	3.79	1.15	981	4.25	1.14
Polonya	1445	3.01	0.93	1386	3.10	0.95
Romanya	934	2.31	1.17	1227	2.43	1.16
Rusya	1150	2.89	1.26	1330	2.64	1.16
Sırbistan	1404	2.32	1.08	1411	2.71	1.10
Slovakya	901	2.92	0.96	1341	2.96	0.94
Slovenya	940	2.75	1.02	1306	2.41	1.11
Tacikistan	735	3.30	1.28	1349	3.65	1.00
Türkiye	894	3.10	1.16	1439	2.86	1.24
Ukrayna	1331	2.78	1.16	1283	2.46	1.13
Yunanistan				1476	2.19	1.02

Tablo 67: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Dini Kurumlara Güven Düzeyi

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	991	2.83	1.10	1466	2.95	1.02
Arnavutluk	973	3.31	1.22	1360	3.28	1.17
Azerbaycan	868	2.78	1.29	1269	2.86	1.57
Belarus	749	3.32	1.22	1321	3.17	1.31
Bosna	1064	3.02	1.24	1477	3.09	1.20
Bulgaristan	871	2.73	1.16	1296	2.68	1.26
Büyük Britanya	1421	2.92	1.12			
Çek Cumhuriyeti	931	2.59	1.16	1390	2.55	1.14
Ermenistan	711	1.91	1.31	1440	2.75	1.57
Estonya	724	3.11	1.28	1044	3.00	1.32
Fransa	1001	2.64	1.14			
Gürcistan	847	3.57	0.92	1380	3.16	1.14
Hırvatistan	969	3.21	1.26	1476	3.21	1.17
İsveç	858	2.70	1.20			
İtalya	1040	3.02	1.13	1484	3.02	1.12
Karadağ	960	3.63	0.99	1389	3.27	1.36
Kazakistan	808	3.12	1.17	1259	3.15	1.26
Kıbrıs				1475	3.17	1.37
Kırgızistan	871	3.42	1.37	1408	2.95	1.45
Kosova	1048	3.98	1.10	1422	3.66	1.10
Letonya	852	3.14	1.23	1338	3.01	1.31
Litvanya	873	3.17	1.09	1395	3.23	1.25
Macaristan	967	2.95	1.31	1367	3.07	1.26
Makedonya	1045	3.34	1.29	1371	3.13	1.41
Moğolistan	839	2.99	1.25	1478	2.96	1.35
Moldova	964	3.48	1.36	1408	3.19	1.41
Özbekistan	1117	3.45	1.33	1026	3.56	1.63
Polonya	1535	3.19	0.98	1422	3.25	1.05
Romanya	1048	3.61	1.29	1454	3.28	1.30
Rusya	1176	2.92	1.31	1344	2.91	1.30
Sırbistan	1487	3.11	1.30	1456	3.42	1.16
Slovakya	918	2.91	1.07	1459	3.07	1.08
Slovenya	958	2.67	1.15	1395	2.49	1.19
Tacikistan	866	3.38	1.42	1303	3.73	1.06
Türkiye	961	3.61	1.19	1448	2.97	1.31
Ukrayna	1416	3.08	1.31	1324	2.87	1.22
Yunanistan				1499	3.03	1.21

Tablo 68: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Göçmenleri Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	LITS II		LITS III	
	Örn.	İsteme %	Örn.	İsteme %
Almanya	1035	83.38	1500	87.93
Arnavutluk	1055	95.64	1500	98.47
Azerbaycan	1002	83.03	1510	85.96
Belarus	1000	78.4	1504	70.15
Bosna	1084	92.25	1499	90.93
Bulgaristan	1006	89.56	1500	65.33
Büyük Britanya	1498	82.44		
Çek Cumhuriyeti	1007	72.59	1532	45.69
Ermenistan	999	87.79	1527	86.38
Estonya	999	76.48	1503	57.22
Fransa	935	93.58		
Gürcistan	999	91.89	1508	74.27
Hırvatistan	1000	92.7	1503	76.58
İsveç	880	97.61		
İtalya	1045	86.7	1501	81.88
Karadağ	1010	89.41	1503	93.95
Kazakistan	997	79.14	1505	65.65
Kıbrıs			1500	87.07
Kırgızistan	1014	85.5	1500	59.8
Kosova	1091	84.05	1500	97
Letonya	985	82.64	1500	55.13
Litvanya	1004	85.16	1501	73.08
Macaristan	1039	75.94	1501	55.23
Makedonya	1072	80.04	1499	75.12
Moğolistan	1000	68.7	1500	69.67
Moldova	1043	75.74	1512	81.81
Özbekistan	1498	81.64	1506	66.14
Polonya	1608	91.73	1500	70.87
Romanya	1065	90.7	1512	69.31
Rusya	1575	71.24	1507	61.91
Sırbistan	1510	91.19	1508	81.17
Slovakya	1009	88.21	1543	69.22
Slovenya	994	82.29	1501	77.08
Tacikistan	1005	89.45	1510	94.9
Türkiye	1004	69.12	1500	81.33
Ukrayna	1553	82.1	1507	88.92
Yunanistan			1503	86.96

Tablo 69: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Farklı Irktan Birini Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	LITS II		LITS III	
	Örn.	İsteme %	Örn.	İsteme %
Almanya	1035	87.92	1500	91.87
Arnavutluk	1055	87.3	1500	94.47
Azerbaycan	1002	72.85	1510	76.49
Belarus	1000	85.6	1504	78.66
Bosna	1084	89.76	1499	94.4
Bulgaristan	1006	85.69	1500	79.93
Büyük Britanya	1498	94.73		
Çek Cumhuriyeti	1007	76.27	1532	74.22
Ermenistan	999	67.67	1527	70.6
Estonya	999	91.49	1503	80.31
Fransa	935	95.72		
Gürcistan	999	86.69	1508	71.62
Hırvatistan	1000	93.6	1503	93.95
İsveç	880	98.07		
İtalya	1045	87.37	1501	91.21
Karadağ	1010	91.29	1503	94.68
Kazakistan	997	91.88	1505	81.93
Kıbrıs			1500	91.33
Kırgızistan	1014	80.18	1500	73.4
Kosova	1091	82.58	1500	94.33
Letonya	985	92.18	1500	81.4
Litvanya	1004	83.47	1501	83.21
Macaristan	1039	80.56	1501	87.28
Makedonya	1072	80.32	1499	91.66
Moğolistan	1000	76.4	1500	72.8
Moldova	1043	68.46	1512	88.62
Özbekistan	1498	87.38	1506	74.57
Polonya	1608	90.3	1500	86.8
Romanya	1065	92.21	1512	87.24
Rusya	1575	84.7	1507	78.04
Sırbistan	1510	92.38	1508	89.59
Slovakya	1009	89.49	1543	87.49
Slovenya	994	89.74	1501	88.87
Tacikistan	1005	78.51	1510	94.37
Türkiye	1004	69.52	1500	87.4
Ukrayna	1553	86.35	1507	88.39
Yunanistan			1503	91.28

Tablo 70: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Farklı Dinden Birini Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	LITS II		LITS III	
	Örn.	İsteme %	Örn.	İsteme %
Almanya	1035	95.85	1500	95.67
Arnavutluk	1055	95.64	1500	98.2
Azerbaycan	1002	75.75	1510	74.83
Belarus	1000	91.5	1504	87.83
Bosna	1084	92.62	1499	95
Bulgaristan	1006	92.94	1500	90.93
Büyük Britanya	1498	97.8		
Çek Cumhuriyeti	1007	89.18	1532	91.38
Ermenistan	999	72.17	1527	57.56
Estonya	999	95.5	1503	87.23
Fransa	935	98.18		
Gürcistan	999	86.79	1508	74.8
Hırvatistan	1000	97.6	1503	96.41
İsveç	880	98.3		
İtalya	1045	94.26	1501	94.8
Karadağ	1010	96.44	1503	97.94
Kazakistan	997	93.08	1505	85.71
Kıbrıs			1500	94.93
Kırgızistan	1014	77.32	1500	68.87
Kosova	1091	87.44	1500	98
Letonya	985	96.45	1500	91.67
Litvanya	1004	88.05	1501	87.28
Macaristan	1039	94.9	1501	97.34
Makedonya	1072	89.93	1499	94.33
Moğolistan	1000	82.4	1500	78.8
Moldova	1043	69.42	1512	87.63
Özbekistan	1498	91.52	1506	72.11
Polonya	1608	94.34	1500	95.67
Romanya	1065	95.02	1512	94.25
Rusya	1575	90.41	1507	87.72
Sırbistan	1510	94.7	1508	92.77
Slovakya	1009	97.13	1543	97.73
Slovenya	994	93.66	1501	93.27
Tacikistan	1005	73.63	1510	90.2
Türkiye	1004	75	1500	91.6
Ukrayna	1553	90.73	1507	90.98
Yunanistan			1503	94.15

Tablo 71: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Farklı Dil Konuşan Birini Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	LITS II		LITS III	
	Örn.	İsteme %	Örn.	İsteme %
Almanya	1035	92.08	1500	95.67
Arnavutluk	1055	97.25	1500	98.2
Azerbaycan	1002	96.61	1510	74.83
Belarus	1000	91.9	1504	87.83
Bosna	1084	95.57	1499	95
Bulgaristan	1006	96.62	1500	90.93
Büyük Britanya	1498	92.32		
Çek Cumhuriyeti	1007	90.76	1532	91.38
Ermenistan	999	91.69	1527	57.56
Estonya	999	96.7	1503	87.23
Fransa	935	97.01		
Gürcistan	999	95.6	1508	74.8
Hırvatistan	1000	98	1503	96.41
İsveç	880	99.2		
İtalya	1045	96.46	1501	94.8
Karadağ	1010	94.95	1503	97.94
Kazakistan	997	97.59	1505	85.71
Kıbrıs			1500	94.93
Kırgızistan	1014	87.28	1500	68.87
Kosova	1091	86.62	1500	98
Letonya	985	99.09	1500	91.67
Litvanya	1004	97.71	1501	87.28
Macaristan	1039	94.71	1501	97.34
Makedonya	1072	94.03	1499	94.33
Moğolistan	1000	82.5	1500	78.8
Moldova	1043	77.28	1512	87.63
Özbekistan	1498	91.32	1506	72.11
Polonya	1608	94.78	1500	95.67
Romanya	1065	94.93	1512	94.25
Rusya	1575	88.95	1507	87.72
Sırbistan	1510	96.23	1508	92.77
Slovakya	1009	96.63	1543	97.73
Slovenya	994	94.37	1501	93.27
Tacikistan	1005	91.24	1510	90.2
Türkiye	1004	76.29	1500	91.6
Ukrayna	1553	91.24	1507	90.98
Yunanistan			1503	94.15

Tablo 72: Dünya Değerler Anketi VI, Yaşam Memnuniyeti Düzeyi

Ülkeler	Örn.	Y.M.	S.D.	Ülkeler	Örn.	Y.M.	S.D.
ABD	2216	7.44	1.86	Kırgızistan	1490	6.96	2.17
Almanya	2043	7.39	1.91	Kolombiya	1512	8.39	1.79
Arjantin	1020	7.48	1.64	Kuveyt	1266	7.21	2.28
Avustralya	1462	7.38	1.98	Libya	2112	7.26	2.54
Azerbaycan	1002	6.74	2.24	Lübnan	1193	6.50	2.12
Bahreyn	1196	6.79	1.63	Malezya	1300	7.13	1.80
Belarus	1531	5.80	2.12	Meksika	2000	8.51	1.93
Brezilya	1483	7.85	2.20	Mısır	1523	5.01	2.85
Cezayir	1166	6.30	2.41	Nijerya	1759	6.26	2.33
Çin	2252	6.86	1.98	Özbekistan	1493	7.89	1.87
Ekvador	1202	7.92	1.74	Pakistan	1200	7.48	2.10
Ermenistan	1096	5.23	2.55	Peru	1206	7.13	2.18
Estonya	1527	6.20	2.08	Polonya	965	7.06	1.99
Fas	1173	5.94	2.48	Romanya	1490	6.64	2.39
Filipinler	1200	7.34	2.81	Ruanda	1527	6.47	1.61
Filistin	995	5.62	2.49	Rusya	2465	6.13	2.20
Gana	1552	6.42	2.35	Singapur	1971	6.97	1.60
Güney Afrika	3521	6.68	2.31	Slovenya	1061	7.35	1.94
Güney Kore	1189	6.61	1.87	Şili	988	7.27	1.82
Gürcistan	1200	5.45	2.43	Tayland	1196	7.57	1.94
Hindistan	5635	6.09	2.51	Tayvan	1216	6.89	2.07
Hollanda	1882	7.49	1.35	Trinidad ve Tobago	998	7.47	2.11
Hong Kong	997	6.85	1.84	Tunus	1198	5.58	2.60
Irak	1191	5.91	2.18	Türkiye	1601	7.27	2.07
İspanya	1168	6.77	1.76	Ukrayna	1500	5.90	2.46
İsveç	1204	7.62	1.67	Uruguay	991	7.60	2.02
Japonya	2381	6.91	1.98	Ürdün	1200	6.61	2.24
Katar	1059	8.01	1.93	Yemen	985	5.89	2.66
Kazakistan	1500	7.25	2.10	Yeni Zelanda	829	7.65	1.94
Kıbrıs	993	7.00	2.14	Zimbabve	1500	6.04	2.24

Tablo 73: Dünya Değerler Anketi VI, Güven Düzeyi

ÜLKELER	Güvenen		Ülkeler	Güvenen	
	Örn	%		Örn	%
ABD	1149	38.17	Kırgızistan	1300	38.04
Almanya	973	42.49	Kolombiya	1996	4.13
Arjantin	996	23.19	Kuveyt	1181	30
Avustralya	1466	54.43	Libya	1866	11.6
Azerbaycan	1176	16.65	Lübnan	819	10.91
Bahreyn	1085	34.18	Malezya	1759	8.54
Belarus	1475	35.17	Meksika	1154	12.42
Brezilya	1419	6.58	Mısır	1196	20.55
Cezayir	971	17.93	Nijerya	1196	14.78
Çin	2196	64.44	Özbekistan	945	14.09
Ekvador	1211	7.17	Pakistan	1059	23.92
Ermenistan	1501	10.14	Peru	1488	8.28
Estonya	989	39.57	Polonya	2350	22.75
Fas	1200	12.53	Romanya	1527	7.12
Filipinler	1491	2.84	Ruanda	1968	16.63
Filistin	1193	17.71	Rusya	1059	29.23
Gana	892	4.96	Singapur	3513	38.52
Güney Afrika	2017	23.63	Slovenya	1500	20.11
Güney Kore	1552	29.67	Şili	1153	12.77
Gürcistan	993	8.89	Tayland	1172	32.57
Hindistan	5393	22.27	Tayvan	1185	30.22
Hollanda	1126	67.42	Trinidad ve Tobago	994	3.22
Hong Kong	2265	48.34	Tunus	1169	16
Irak	1500	31.97	Türkiye	1521	12.43
İspanya	1200	19.51	Ukrayna	1403	24.95
İsveç	1193	64.85	Uruguay	1523	15.25
Japonya	1240	38.76	Ürdün	2211	13.25
Katar	1430	21.44	Yemen	905	40.4
Kazakistan	1082	38.8	Yeni Zelanda	1476	56.78
Kıbrıs	2008	9.1	Zimbabve	953	7.2

Tablo 74: Dünya Değerler Anketi VI, Devlete Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2194	3.19	0.77	Kırgızistan	1494	2.72	0.93
Almanya	1983	2.71	0.76	Kolombiya	1504	2.66	1.08
Arjantin	992	2.05	0.86	Kuveyt	1235	3.05	0.88
Avustralya	1449	3.17	0.68	Libya	2012	2.73	1.09
Azerbaycan	1002	3.03	1.05	Lübnan	1167	2.43	0.94
Bahreyn	0			Malezya	1299	3.04	0.74
Belarus	1532	2.94	0.81	Meksika	1991	2.76	1.04
Brezilya	1403	2.63	0.99	Mısır	0		
Cezayir	1129	2.76	1.04	Nijerya	1759	2.78	0.85
Çin	2077	3.29	0.64	Özbekistan	1464	3.73	0.56
Ekvador	1199	2.66	0.96	Pakistan	1187	3.22	0.84
Ermenistan	1092	3.44	0.78	Peru	1187	2.15	0.91
Estonya	1473	2.86	0.83	Polonya	895	2.77	0.70
Fas	1129	3.13	0.90	Romanya	1453	2.86	0.93
Filipinler	1198	2.86	0.83	Ruanda	1527	2.78	0.79
Filistin	955	2.47	0.85	Rusya	2373	2.75	0.84
Gana	1552	3.15	0.85	Singapur	1972	2.99	0.73
Güney Afrika	3377	2.50	0.95	Slovenya	1035	2.26	0.75
Güney Kore	1197	2.72	0.82	Şili	992	2.58	0.90
Gürcistan	1185	3.02	0.80	Tayland	1156	2.95	0.87
Hindistan	5410	3.32	0.82	Tayvan	1162	2.57	0.79
Hollanda	1689	2.53	0.70	Trinidad ve Tobago	950	2.44	0.86
Hong Kong	991	2.64	0.83	Tunus	1142	2.81	0.99
Irak	1192	2.72	0.93	Türkiye	1570	3.09	0.99
İspanya	1158	2.46	0.87	Ukrayna	1500	2.62	0.82
İsveç	1167	2.53	0.76	Uruguay	960	2.15	0.94
Japonya	2157	2.87	0.67	Ürdün	1193	3.52	0.74
Katar	1052	3.69	0.57	Yemen	916	2.32	0.94
Kazakistan	1500	2.87	0.83	Yeni Zelanda	778	3.02	0.69
Kıbrıs	992	3.00	0.89	Zimbabve	1500	2.69	0.89

Tablo 75: Dünya Değerler Anketi VI, Parlamenteoya Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2188	1.91	0.60	Kırgızistan	1493	2.44	0.85
Almanya	1982	2.06	0.70	Kolombiya	1494	1.72	0.81
Arjantin	994	1.80	0.72	Kuveyt	0		
Avustralya	1446	1.90	0.63	Libya	1890	1.43	0.73
Azerbaycan	1002	2.33	0.93	Lübnan	1120	1.97	0.94
Bahreyn	0			Malezya	1298	2.65	0.77
Belarus	1521	2.21	0.80	Meksika	1997	1.82	0.83
Brezilya	1470	1.58	0.79	Mısır	1501	1.86	0.85
Cezayir	985	1.87	0.97	Nijerya	1759	2.12	0.87
Çin	2005	3.15	0.71	Özbekistan	1321	3.30	0.87
Ekvador	1200	1.92	0.85	Pakistan	1157	2.12	0.88
Ermenistan	1048	1.91	0.81	Peru	1181	1.59	0.73
Estonya	1473	2.05	0.76	Polonya	906	1.70	0.62
Fas	1080	2.05	0.91	Romanya	1438	1.65	0.75
Filipinler	1200	2.44	0.79	Ruanda	1527	2.53	0.80
Filistin	907	1.95	0.81	Rusya	2316	2.00	0.83
Gana	1552	2.28	0.93	Singapur	1972	2.80	0.75
Güney Afrika	3403	2.24	0.93	Slovenya	1038	1.53	0.57
Güney Kore	1194	2.08	0.73	Şili	986	1.80	0.74
Gürcistan	1144	1.94	0.74	Tayland	1127	2.24	0.88
Hindistan	5317	2.28	0.99	Tayvan	1148	2.05	0.70
Hollanda	1800	2.02	0.61	Trinidad ve Tobago	943	2.05	0.78
Hong Kong	993	2.17	0.75	Tunus	1093	1.39	0.59
Irak	1151	1.60	0.75	Türkiye	1553	2.20	0.88
İspanya	1164	1.86	0.68	Ukrayna	1500	1.87	0.78
İsveç	1172	2.39	0.67	Uruguay	947	2.07	0.87
Japonya	2110	1.99	0.64	Ürdün	1015	1.53	0.78
Katar	0			Yemen	868	1.55	0.71
Kazakistan	1500	2.55	0.85	Yeni Zelanda	768	2.03	0.61
Kıbrıs	986	2.04	0.93	Zimbabve	1500	2.22	0.91

Tablo 76: Dünya Değerler Anketi VI, Politik Partilere Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2188	1.91	0.60	Kırgızistan	1493	2.44	0.85
Almanya	1982	2.06	0.70	Kolombiya	1494	1.72	0.81
Arjantin	994	1.80	0.72	Kuveyt	0		
Avustralya	1446	1.90	0.63	Libya	1890	1.43	0.73
Azerbaycan	1002	2.33	0.93	Lübnan	1120	1.97	0.94
Bahreyn	0			Malezya	1298	2.65	0.77
Belarus	1521	2.21	0.80	Meksika	1997	1.82	0.83
Brezilya	1470	1.58	0.79	Mısır	1501	1.86	0.85
Cezayir	985	1.87	0.97	Nijerya	1759	2.12	0.87
Çin	2005	3.15	0.71	Özbekistan	1321	3.30	0.87
Ekvador	1200	1.92	0.85	Pakistan	1157	2.12	0.88
Ermenistan	1048	1.91	0.81	Peru	1181	1.59	0.73
Estonya	1473	2.05	0.76	Polonya	906	1.70	0.62
Fas	1080	2.05	0.91	Romanya	1438	1.65	0.75
Filipinler	1200	2.44	0.79	Ruanda	1527	2.53	0.80
Filistin	907	1.95	0.81	Rusya	2316	2.00	0.83
Gana	1552	2.28	0.93	Singapur	1972	2.80	0.75
Güney Afrika	3403	2.24	0.93	Slovenya	1038	1.53	0.57
Güney Kore	1194	2.08	0.73	Şili	986	1.80	0.74
Gürcistan	1144	1.94	0.74	Tayland	1127	2.24	0.88
Hindistan	5317	2.28	0.99	Tayvan	1148	2.05	0.70
Hollanda	1800	2.02	0.61	Trinidad ve Tobago	943	2.05	0.78
Hong Kong	993	2.17	0.75	Tunus	1093	1.39	0.59
Irak	1151	1.60	0.75	Türkiye	1553	2.20	0.88
İspanya	1164	1.86	0.68	Ukrayna	1500	1.87	0.78
İsveç	1172	2.39	0.67	Uruguay	947	2.07	0.87
Japonya	2110	1.99	0.64	Ürdün	1015	1.53	0.78
Katar	0			Yemen	868	1.55	0.71
Kazakistan	1500	2.55	0.85	Yeni Zelanda	768	2.03	0.61
Kıbrıs	986	2.04	0.93	Zimbabve	1500	2.22	0.91

Tablo 77: Dünya Değerler Anketi VI, Mahkemelere Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2188	2.60	0.74	Kırgızistan	1494	2.43	0.91
Almanya	1993	2.79	0.77	Kolombiya	1489	2.12	0.95
Arjantin	1013	1.85	0.77	Kuveyt	1237	3.17	0.89
Avustralya	1440	2.70	0.79	Libya	1987	2.78	1.08
Azerbaycan	1002	2.61	1.02	Lübnan	1143	2.34	1.02
Bahreyn	1192	2.93	0.86	Malezya	1299	3.02	0.76
Belarus	1528	2.55	0.84	Meksika	1980	2.04	0.93
Brezilya	1481	2.37	0.97	Mısır	1519	2.62	1.03
Cezayir	1068	2.48	1.00	Nijerya	1759	2.45	0.88
Çin	2026	3.02	0.72	Özbekistan	1407	3.40	0.81
Ekvador	1199	2.14	0.89	Pakistan	1168	2.39	0.96
Ermenistan	1049	2.06	0.87	Peru	1193	1.78	0.83
Estonya	1479	2.71	0.83	Polonya	886	2.32	0.76
Fas	1130	2.72	1.00	Romanya	1412	2.15	0.89
Filipinler	1198	2.80	0.84	Ruanda	1527	2.70	0.78
Filistin	915	2.43	0.90	Rusya	2312	2.16	0.85
Gana	1552	2.68	0.96	Singapur	1971	3.06	0.70
Güney Afrika	3402	2.54	0.96	Slovenya	1019	2.06	0.75
Güney Kore	1196	2.72	0.71	Şili	985	2.05	0.77
Gürcistan	1091	2.22	0.81	Tayland	1139	3.06	0.93
Hindistan	5451	2.89	0.98	Tayvan	1151	2.46	0.75
Hollanda	1824	2.69	0.72	Trinidad ve Tobago	924	2.23	0.83
Hong Kong	992	3.22	0.73	Tunus	1123	2.54	1.04
Irak	1141	2.64	0.91	Türkiye	1558	2.85	0.96
İspanya	1165	2.33	0.80	Ukrayna	1500	1.96	0.82
İsveç	1172	2.95	0.72	Uruguay	943	2.46	0.92
Japonya	2189	2.98	0.63	Ürdün	1184	3.10	0.96
Katar	1049	3.59	0.66	Yemen	848	1.96	0.87
Kazakistan	1500	2.47	0.89	Yeni Zelanda	786	2.75	0.74
Kıbrıs	983	2.90	0.85	Zimbabve	1500	2.63	0.88

Tablo 78: Dünya Değerler Anketi VI, Orduya Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2187	2.22	0.73	Kırgızistan	1493	2.57	0.89
Almanya	2001	2.39	0.75	Kolombiya	1500	2.25	0.94
Arjantin	1010	2.10	0.92	Kuveyt	1253	2.88	0.95
Avustralya	1448	2.17	0.78	Libya	1972	2.03	1.06
Azerbaycan	1002	3.18	0.95	Lübnan	979	1.95	0.99
Bahreyn	1192	2.91	0.84	Malezya	1298	2.89	0.76
Belarus	1527	2.58	0.89	Meksika	1995	2.23	0.95
Brezilya	1471	2.15	0.93	Mısır	1520	2.31	0.97
Cezayir	1050	2.30	1.01	Nijerya	1759	2.22	0.92
Çin	2097	3.32	0.65	Özbekistan	1470	3.73	0.53
Ekvador	1199	2.52	1.00	Pakistan	1160	2.18	0.92
Ermenistan	1059	2.21	0.88	Peru	1188	1.89	0.83
Estonya	1512	2.47	0.82	Polonya	928	1.92	0.67
Fas	1116	2.50	1.02	Romanya	1453	1.83	0.84
Filipinler	1198	2.62	0.81	Ruanda	1527	2.78	0.81
Filistin	912	2.26	0.94	Rusya	2362	2.39	0.86
Gana	1552	2.70	0.93	Singapur	1972	3.00	0.72
Güney Afrika	3419	2.44	0.97	Slovenya	1040	1.69	0.64
Güney Kore	1197	2.44	0.77	Şili	985	2.14	0.86
Gürcistan	1149	2.14	0.83	Tayland	1142	2.54	0.96
Hindistan	5278	2.58	1.00	Tayvan	1170	2.39	0.81
Hollanda	1813	2.22	0.69	Trinidad ve Tobago	951	2.31	0.89
Hong Kong	995	2.69	0.85	Tunus	1113	1.78	0.92
Irak	1153	2.27	0.95	Türkiye	1564	2.65	1.01
İspanya	1171	1.93	0.76	Ukrayna	1500	1.93	0.82
İsveç	1185	2.65	0.77	Uruguay	967	2.63	0.95
Japonya	2166	2.13	0.68	Ürdün	1170	2.66	1.11
Katar	1053	3.34	0.78	Yemen	924	2.08	0.95
Kazakistan	1500	2.95	0.83	Yeni Zelanda	760	2.49	0.72
Kıbrıs	982	2.39	1.03	Zimbabve	1500	2.47	0.91

Tablo 79: Dünya Değerler Anketi VI, Polise Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2195	2.86	0.77	Kırgızistan	1495	2.54	0.93
Almanya	2025	3.01	0.70	Kolombiya	1507	2.38	1.00
Arjantin	1017	1.93	0.82	Kuveyt	1243	3.02	0.93
Avustralya	1452	3.12	0.69	Libya	2017	2.81	1.05
Azerbaycan	1002	2.65	0.99	Lübnan	1157	2.34	1.01
Bahreyn	1193	2.90	0.85	Malezya	1299	2.91	0.81
Belarus	1529	2.52	0.83	Meksika	1999	1.98	0.93
Brezilya	1480	2.22	0.95	Mısır	1520	2.49	0.98
Cezayir	1137	2.67	1.01	Nijerya	1759	2.05	0.90
Çin	2074	2.91	0.74	Özbekistan	1458	3.37	0.84
Ekvador	1202	2.43	0.97	Pakistan	1177	1.79	0.90
Ermenistan	1061	2.18	0.91	Peru	1203	2.00	0.88
Estonya	1519	2.93	0.75	Polonya	916	2.50	0.74
Fas	1130	2.81	1.00	Romanya	1476	2.34	0.92
Filipinler	1199	2.79	0.81	Ruanda	1527	2.74	0.77
Filistin	944	2.55	0.86	Rusya	2392	2.13	0.85
Gana	1552	2.63	0.99	Singapur	1971	3.01	0.72
Güney Afrika	3432	2.42	0.96	Slovenya	1047	2.37	0.76
Güney Kore	1196	2.59	0.72	Şili	989	2.75	0.86
Gürcistan	1162	2.46	0.83	Tayland	1149	2.46	0.95
Hindistan	5493	2.63	1.03	Tayvan	1188	2.69	0.69
Hollanda	1839	2.70	0.62	Trinidad ve Tobago	975	2.15	0.85
Hong Kong	997	3.02	0.73	Tunus	1148	2.79	1.01
Irak	1188	2.62	0.94	Türkiye	1584	3.00	0.97
İspanya	1172	2.59	0.79	Ukrayna	1500	2.06	0.84
İsveç	1199	2.91	0.69	Uruguay	982	2.52	0.89
Japonya	2299	2.80	0.69	Ürdün	1192	3.30	0.88
Katar	1053	3.72	0.55	Yemen	899	2.14	0.87
Kazakistan	1500	2.48	0.86	Yeni Zelanda	802	3.08	0.74
Kıbrıs	996	2.76	0.91	Zimbabve	1500	2.56	0.92

Tablo 80: Dünya Değerler Anketi VI, Bankalara Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2177	2.33	0.74	Kırgızistan	1493	2.81	0.92
Almanya	2011	1.96	0.80	Kolombiya	1496	2.49	0.98
Arjantin	997	2.06	0.84	Kuveyt	1221	2.75	1.03
Avustralya	1448	2.34	0.80	Libya	1977	2.85	1.05
Azerbaycan	1002	2.64	0.98	Lübnan	1144	2.46	0.97
Bahreyn	1196	2.95	0.86	Malezya	1299	3.03	0.75
Belarus	1519	2.50	0.86	Meksika	1993	2.40	0.97
Brezilya	1477	2.38	0.94	Mısır	1510	2.53	1.02
Cezayir	1001	2.38	1.04	Nijerya	1759	2.94	0.91
Çin	1975	3.05	0.62	Özbekistan	1398	3.24	0.89
Ekvador	1201	2.43	0.90	Pakistan	1148	2.77	0.99
Ermenistan	1031	2.60	0.95	Peru	1164	2.25	0.91
Estonya	1506	2.72	0.77	Polonya	894	2.37	0.75
Fas	1078	2.66	0.99	Romanya	1428	2.23	0.90
Filipinler	1200	3.00	0.80	Ruanda	1527	2.76	0.78
Filistin	926	2.15	0.91	Rusya	2329	2.23	0.87
Gana	1552	3.15	0.84	Singapur	1971	2.91	0.68
Güney Afrika	3343	2.65	0.96	Slovenya	1041	2.30	0.72
Güney Kore	1197	2.86	0.74	Şili	980	2.18	0.84
Gürcistan	1148	2.09	0.86	Tayland	1161	3.19	0.81
Hindistan	5362	3.30	0.86	Tayvan	1158	2.91	0.58
Hollanda	1796	2.09	0.70	Trinidad ve Tobago	962	2.54	0.86
Hong Kong	996	2.94	0.74	Tunus	1026	2.23	1.01
Irak	1090	2.61	0.90	Türkiye	1540	2.25	0.97
İspanya	1162	1.77	0.75	Ukrayna	1500	2.09	0.82
İsveç	1185	2.54	0.81	Uruguay	911	2.49	0.91
Japonya	2158	2.69	0.67	Ürdün	1135	2.33	0.90
Katar	1045	2.71	0.94	Yemen	657	2.25	0.97
Kazakistan	1500	2.54	0.87	Yeni Zelanda	781	2.66	0.74
Kıbrıs	990	2.72	0.87	Zimbabve	1500	2.90	0.91

Tablo 81: Dünya Değerler Anketi VI, Dini Kurumlara Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2195	2.70	0.90	Kırgızistan	1486	2.48	1.08
Almanya	1995	2.14	0.90	Kolombiya	1507	3.17	1.00
Arjantin	1018	2.44	1.01	Kuveyt	1242	3.26	0.89
Avustralya	1450	2.20	0.84	Libya	1954	2.61	1.15
Azerbaycan	1002	2.28	0.95	Lübnan	1149	2.37	1.04
Bahreyn	1189	2.97	0.87	Malezya	1299	3.39	0.69
Belarus	1528	2.96	0.86	Meksika	1999	2.92	1.02
Brezilya	1472	2.82	0.92	Mısır	1519	3.18	1.05
Cezayir	1121	3.08	0.96	Nijerya	1759	3.63	0.67
Çin	1560	1.97	0.90	Özbekistan	1412	3.30	0.86
Ekvador	1202	3.24	0.96	Pakistan	1189	3.86	0.45
Ermenistan	1081	3.21	0.88	Peru	1203	2.93	1.07
Estonya	1405	2.71	0.88	Polonya	945	2.69	0.89
Fas	1194	3.54	0.73	Romanya	1486	3.10	0.97
Filipinler	1199	3.67	0.61	Ruanda	1527	2.71	0.81
Filistin	967	2.88	0.92	Rusya	2337	2.78	0.92
Gana	1552	3.53	0.73	Singapur	1972	2.89	0.79
Güney Afrika	3495	3.15	0.92	Slovenya	1046	2.02	0.87
Güney Kore	1196	2.53	0.90	Şili	989	2.62	1.00
Gürcistan	1192	3.48	0.83	Tayland	1158	3.05	0.90
Hindistan	5621	3.56	0.77	Tayvan	1161	2.80	0.66
Hollanda	1755	1.97	0.85	Trinidad ve Tobago	973	2.95	0.92
Hong Kong	994	2.63	0.82	Tunus	1112	2.59	1.07
Irak	1189	3.14	0.85	Türkiye	1566	2.97	0.95
İspanya	1170	2.02	0.93	Ukrayna	1500	3.04	0.91
İsveç	1172	2.45	0.86	Uruguay	970	2.22	1.07
Japonya	2130	1.64	0.68	Ürdün	1179	3.12	0.91
Katar	1054	3.40	0.75	Yemen	972	3.28	0.88
Kazakistan	1500	2.65	0.95	Yeni Zelanda	755	2.41	0.87
Kıbrıs	991	2.87	0.99	Zimbabve	1500	3.42	0.79

Tablo 82: Dünya Değerler Anketi VI, Sendikalara Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2187	2.02	0.77	Kırgızistan	1493	2.54	0.92
Almanya	1873	2.48	0.77	Kolombiya	1474	1.80	0.85
Arjantin	981	1.80	0.74	Kuveyt	0		
Avustralya	1438	2.05	0.78	Libya	1742	2.02	0.93
Azerbaycan	1002	2.31	0.96	Lübnan	1112	2.14	0.98
Bahreyn	0			Malezya	1296	2.91	0.69
Belarus	1517	2.37	0.82	Meksika	1975	1.88	0.86
Brezilya	1400	2.14	0.96	Mısır	1470	1.97	0.88
Cezayir	939	2.12	0.97	Nijerya	1759	2.49	0.88
Çin	1433	2.72	0.78	Özbekistan	1203	3.14	0.91
Ekvador	1196	2.04	0.87	Pakistan	1147	2.32	0.90
Ermenistan	794	1.78	0.80	Peru	1150	1.79	0.84
Estonya	1296	2.56	0.78	Polonya	709	2.04	0.73
Fas	832	2.18	1.00	Romanya	1383	1.88	0.82
Filipinler	1198	2.49	0.86	Ruanda	1527	2.52	0.77
Filistin	850	2.10	0.81	Rusya	1986	2.11	0.86
Gana	1552	2.66	0.85	Singapur	1972	2.65	0.74
Güney Afrika	3282	2.39	0.95	Slovenya	986	1.91	0.72
Güney Kore	1194	2.27	0.72	Şili	916	2.36	0.82
Gürcistan	928	1.96	0.76	Tayland	1034	2.41	0.82
Hindistan	5085	2.84	0.97	Tayvan	1090	2.64	0.60
Hollanda	1699	2.34	0.66	Trinidad ve Tobago	884	2.03	0.81
Hong Kong	989	2.46	0.71	Tunus	1008	1.81	0.94
Irak	982	2.03	0.88	Türkiye	1476	2.33	0.87
İspanya	1147	1.92	0.76	Ukrayna	1500	2.24	0.84
İsveç	1132	2.48	0.75	Uruguay	935	2.03	0.92
Japonya	1743	2.33	0.67	Ürdün	980	2.16	0.91
Katar	0			Yemen	511	1.89	0.81
Kazakistan	1500	2.37	0.85	Yeni Zelanda	689	2.13	0.76
Kıbrıs	942	2.43	0.94	Zimbabve	1500	2.39	0.89

Tablo 83: Dünya Değerler Anketi VI, Şirketlere Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2178	2.27	0.66	Kırgızistan	1496	2.58	0.87
Almanya	1958	2.05	0.74	Kolombiya	1495	2.71	0.96
Arjantin	991	2.16	0.83	Kuveyt	1199	2.61	1.00
Avustralya	1434	2.46	0.70	Libya	1891	2.41	1.03
Azerbaycan	1002	2.55	0.96	Lübnan	1132	2.34	0.94
Bahreyn	1197	2.89	0.85	Malezya	1299	2.84	0.73
Belarus	1521	2.56	0.74	Meksika	1991	2.58	0.94
Brezilya	1444	2.56	0.86	Mısır	1506	2.27	0.97
Cezayir	1018	2.30	0.99	Nijerya	1759	2.80	0.88
Çin	1834	2.77	0.69	Özbekistan	1299	3.13	0.89
Ekvador	1198	2.53	0.89	Pakistan	1147	2.46	0.92
Ermenistan	915	2.25	0.82	Peru	1171	2.23	0.93
Estonya	1407	2.59	0.68	Polonya	786	2.41	0.68
Fas	1047	2.57	0.99	Romanya	1368	2.38	0.84
Filipinler	1197	2.74	0.80	Ruanda	1527	2.54	0.78
Filistin	891	2.06	0.85	Rusya	2131	2.21	0.81
Gana	1552	3.01	0.83	Singapur	1971	2.83	0.67
Güney Afrika	3336	2.53	0.95	Slovenya	1008	2.22	0.68
Güney Kore	1194	2.55	0.73	Şili	980	2.13	0.83
Gürcistan	1069	2.27	0.79	Tayland	1104	2.68	0.82
Hindistan	4975	2.63	1.03	Tayvan	1130	2.76	0.64
Hollanda	1728	2.36	0.63	Trinidad ve Tobago	882	2.35	0.81
Hong Kong	990	2.62	0.74	Tunus	967	2.09	0.96
Irak	1059	2.24	0.87	Türkiye	1516	2.49	0.95
İspanya	1149	2.15	0.81	Ukrayna	1500	2.27	0.79
İsveç	1152	2.51	0.69	Uruguay	875	2.38	0.91
Japonya	1953	2.52	0.64	Ürdün	1111	2.26	0.87
Katar	1031	2.97	0.85	Yemen	584	2.11	0.92
Kazakistan	1500	2.59	0.78	Yeni Zelanda	713	2.41	0.67
Kıbrıs	970	2.64	0.81	Zimbabve	1500	2.93	0.86

Tablo 84: Dünya Değerler Anketi VI, Devlet Memurlarına Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2178	2.27	0.66	Kırgızistan	1496	2.58	0.87
Almanya	1958	2.05	0.74	Kolombiya	1495	2.71	0.96
Arjantin	991	2.16	0.83	Kuveyt	1199	2.61	1.00
Avustralya	1434	2.46	0.70	Libya	1891	2.41	1.03
Azerbaycan	1002	2.55	0.96	Lübnan	1132	2.34	0.94
Bahreyn	1197	2.89	0.85	Malezya	1299	2.84	0.73
Belarus	1521	2.56	0.74	Meksika	1991	2.58	0.94
Brezilya	1444	2.56	0.86	Mısır	1506	2.27	0.97
Cezayir	1018	2.30	0.99	Nijerya	1759	2.80	0.88
Çin	1834	2.77	0.69	Özbekistan	1299	3.13	0.89
Ekvador	1198	2.53	0.89	Pakistan	1147	2.46	0.92
Ermenistan	915	2.25	0.82	Peru	1171	2.23	0.93
Estonya	1407	2.59	0.68	Polonya	786	2.41	0.68
Fas	1047	2.57	0.99	Romanya	1368	2.38	0.84
Filipinler	1197	2.74	0.80	Ruanda	1527	2.54	0.78
Filistin	891	2.06	0.85	Rusya	2131	2.21	0.81
Gana	1552	3.01	0.83	Singapur	1971	2.83	0.67
Güney Afrika	3336	2.53	0.95	Slovenya	1008	2.22	0.68
Güney Kore	1194	2.55	0.73	Şili	980	2.13	0.83
Gürcistan	1069	2.27	0.79	Tayland	1104	2.68	0.82
Hindistan	4975	2.63	1.03	Tayvan	1130	2.76	0.64
Hollanda	1728	2.36	0.63	Trinidad ve Tobago	882	2.35	0.81
Hong Kong	990	2.62	0.74	Tunus	967	2.09	0.96
Irak	1059	2.24	0.87	Türkiye	1516	2.49	0.95
İspanya	1149	2.15	0.81	Ukrayna	1500	2.27	0.79
İsveç	1152	2.51	0.69	Uruguay	875	2.38	0.91
Japonya	1953	2.52	0.64	Ürdün	1111	2.26	0.87
Katar	1031	2.97	0.85	Yemen	584	2.11	0.92
Kazakistan	1500	2.59	0.78	Yeni Zelanda	713	2.41	0.67
Kıbrıs	970	2.64	0.81	Zimbabve	1500	2.93	0.86

Tablo 85: Dünya Değerler Anketi VI, Üniversitelere Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2176	2.68	0.71	Kırgızistan	1491	2.66	0.85
Almanya	1870	3.04	0.64	Kolombiya	1492	3.01	0.93
Arjantin	996	2.86	0.78	Kuveyt	1219	2.82	0.99
Avustralya	1445	2.99	0.65	Libya	1968	2.59	1.05
Azerbaycan	1002	2.80	0.94	Lübnan	1138	2.49	0.90
Bahreyn	1197	2.87	0.83	Malezya	1299	3.04	0.71
Belarus	1523	2.90	0.75	Meksika	1988	3.10	0.93
Brezilya	1443	2.90	0.87	Mısır	1511	2.51	1.05
Cezayir	1065	2.53	1.08	Nijerya	1759	2.92	0.88
Çin	1972	3.13	0.61	Özbekistan	1414	3.45	0.75
Ekvador	1201	2.87	0.94	Pakistan	1151	2.69	1.01
Ermenistan	1015	2.57	0.86	Peru	1186	2.74	0.93
Estonya	1407	3.25	0.63	Polonya	819	2.84	0.65
Fas	985	2.92	0.96	Romanya	1372	2.79	0.84
Filipinler	1199	3.04	0.76	Ruanda	1527	2.67	0.75
Filistin	938	2.76	0.85	Rusya	2187	2.61	0.80
Gana	1552	3.31	0.77	Singapur	1971	3.04	0.66
Güney Afrika	3346	2.69	0.98	Slovenya	984	2.66	0.72
Güney Kore	1196	2.72	0.71	Şili	974	2.67	0.80
Gürcistan	1103	2.60	0.77	Tayland	1139	3.21	0.76
Hindistan	5097	3.13	0.91	Tayvan	1152	2.89	0.62
Hollanda	1732	2.85	0.57	Trinidad ve Tobago	918	3.02	0.80
Hong Kong	993	3.07	0.68	Tunus	983	2.41	1.07
Irak	1128	2.80	0.90	Türkiye	1534	2.82	0.87
İspanya	1142	2.88	0.72	Ukrayna	1500	2.67	0.78
İsveç	1135	3.08	0.64	Uruguay	926	2.98	0.90
Japonya	1945	2.67	0.62	Ürdün	1157	2.57	0.90
Katar	1048	3.20	0.88	Yemen	706	2.45	0.87
Kazakistan	1500	2.73	0.82	Yeni Zelanda	730	2.96	0.63
Kıbrıs	976	3.03	0.75	Zimbabve	1500	3.15	0.82

Tablo 86: Dünya Değerler Anketi VI, Televizyona Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2195	2.12	0.65	Kırgızistan	1498	2.78	0.85
Almanya	2025	2.41	0.72	Kolombiya	1504	2.23	0.90
Arjantin	1012	2.19	0.81	Kuveyt	1238	2.38	0.99
Avustralya	1444	2.04	0.64	Libya	2033	2.00	0.90
Azerbaycan	1002	2.63	0.91	Lübnan	1156	2.25	0.92
Bahreyn	1193	2.86	0.82	Malezya	1299	2.86	0.74
Belarus	1530	2.40	0.81	Meksika	1998	2.15	0.91
Brezilya	1477	2.17	0.90	Mısır	1522	2.67	0.98
Cezayir	1126	2.40	0.93	Nijerya	1759	2.92	0.85
Çin	2039	2.86	0.70	Özbekistan	1485	3.40	0.73
Ekvador	1201	2.39	0.87	Pakistan	1169	2.49	0.94
Ermenistan	1090	2.19	0.80	Peru	1196	2.18	0.88
Estonya	1523	2.68	0.67	Polonya	939	2.21	0.69
Fas	1107	2.47	0.95	Romanya	1481	2.21	0.88
Filipinler	1200	2.99	0.78	Ruanda	1527	2.48	0.77
Filistin	972	2.48	0.83	Rusya	2455	2.28	0.82
Gana	1552	2.95	0.82	Singapur	1972	2.65	0.75
Güney Afrika	3471	2.86	0.96	Slovenya	1060	2.28	0.66
Güney Kore	1196	2.65	0.73	Şili	989	2.58	0.81
Gürcistan	1187	2.12	0.72	Tayland	1158	2.56	0.84
Hindistan	5395	3.03	0.91	Tayvan	1189	2.26	0.70
Hollanda	1822	2.37	0.60	Trinidad ve Tobago	978	2.31	0.76
Hong Kong	996	2.46	0.71	Tunus	1120	1.90	0.89
Irak	1191	2.53	0.86	Türkiye	1581	2.38	0.88
İspanya	1175	2.15	0.72	Ukrayna	1500	2.52	0.78
İsveç	1193	2.46	0.70	Uruguay	979	2.28	0.91
Japonya	2336	2.72	0.61	Ürdün	1195	2.35	0.95
Katar	1054	3.19	0.83	Yemen	907	1.98	0.70
Kazakistan	1500	2.70	0.84	Yeni Zelanda	784	2.31	0.69
Kıbrıs	997	2.55	0.88	Zimbabve	1500	2.46	0.86

Tablo 87: Dünya Değerler Anketi VI, Basına Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2196	2.07	0.67	Kırgızistan	1491	2.56	0.85
Almanya	2023	2.37	0.74	Kolombiya	1504	2.21	0.92
Arjantin	987	2.23	0.79	Kuveyt	1235	2.20	0.93
Avustralya	1443	1.97	0.66	Libya	2000	1.95	0.89
Azerbaycan	1002	2.40	0.91	Lübnan	1152	2.22	0.91
Bahreyn	1193	2.90	0.83	Malezya	1299	2.83	0.74
Belarus	1530	2.28	0.78	Meksika	1992	2.02	0.91
Brezilya	1467	2.27	0.93	Mısır	1517	2.26	0.92
Cezayir	1100	2.19	0.95	Nijerya	1759	2.74	0.83
Çin	1963	2.82	0.70	Özbekistan	1470	3.27	0.82
Ekvador	1202	2.39	0.89	Pakistan	1170	2.32	0.87
Ermenistan	1066	2.09	0.79	Peru	1196	2.09	0.87
Estonya	1517	2.36	0.72	Polonya	927	2.16	0.70
Fas	1067	2.49	0.94	Romanya	1467	2.09	0.88
Filipinler	1197	2.82	0.80	Ruanda	1527	2.55	0.75
Filistin	948	2.30	0.79	Rusya	2440	2.16	0.79
Gana	1552	2.72	0.84	Singapur	1972	2.64	0.75
Güney Afrika	3437	2.62	0.96	Slovenya	1059	2.11	0.63
Güney Kore	1197	2.63	0.74	Şili	985	2.51	0.82
Gürcistan	1178	2.03	0.72	Tayland	1152	2.42	0.82
Hindistan	5322	2.98	0.93	Tayvan	1155	2.17	0.67
Hollanda	1829	2.27	0.63	Trinidad ve Tobago	976	2.23	0.74
Hong Kong	990	2.37	0.70	Tunus	1114	1.82	0.85
Irak	1147	2.14	0.78	Türkiye	1567	2.30	0.87
İspanya	1168	2.19	0.72	Ukrayna	1500	2.46	0.77
İsveç	1199	2.26	0.73	Uruguay	972	2.32	0.89
Japonya	2338	2.77	0.59	Ürdün	1179	2.22	0.89
Katar	1053	3.09	0.90	Yemen	743	1.71	0.67
Kazakistan	1500	2.50	0.83	Yeni Zelanda	786	2.14	0.69
Kıbrıs	987	2.45	0.90	Zimbabve	1500	2.27	0.77

Tablo 88: Dünya Değerler Anketi VI, Çevre Örgütlerine Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2155	2.45	0.78	Kırgızistan	1494	2.56	0.87
Almanya	1986	2.68	0.72	Kolombiya	1486	2.99	0.93
Arjantin	909	2.56	0.88	Kuveyt	1098	2.59	1.01
Avustralya	1442	2.60	0.77	Libya	1832	2.47	1.03
Azerbaycan	1002	2.36	0.91	Lübnan	1143	2.37	0.92
Bahreyn	1197	2.94	0.88	Malezya	1299	2.91	0.72
Belarus	1517	2.72	0.76	Meksika	1982	2.87	0.97
Brezilya	1429	2.64	0.89	Mısır	1495	1.92	0.90
Cezayir	941	2.20	0.97	Nijerya	1759	2.61	0.88
Çin	1623	2.92	0.66	Özbekistan	1298	3.27	0.80
Ekvador	1187	2.54	0.90	Pakistan	1139	2.23	0.85
Ermenistan	863	2.36	0.86	Peru	1151	2.53	0.99
Estonya	1401	2.84	0.69	Polonya	854	2.59	0.70
Fas	963	2.75	1.02	Romanya	1340	2.42	0.89
Filipinler	1197	3.11	0.77	Ruanda	1527	2.51	0.77
Filistin	875	2.25	0.86	Rusya	2056	2.53	0.83
Gana	1552	2.90	0.82	Singapur	1971	2.82	0.69
Güney Afrika	3273	2.54	0.97	Slovenya	993	2.47	0.71
Güney Kore	1195	2.72	0.73	Şili	966	2.77	0.73
Gürcistan	1078	2.55	0.77	Tayland	1075	2.80	0.87
Hindistan	4954	2.92	0.93	Tayvan	1147	2.90	0.62
Hollanda	1730	2.42	0.72	Trinidad ve Tobago	876	2.61	0.82
Hong Kong	993	2.88	0.66	Tunus	916	2.04	0.97
Irak	1057	2.39	0.95	Türkiye	1501	2.51	0.93
İspanya	1121	2.58	0.74	Ukrayna	1500	2.51	0.79
İsveç	1159	2.77	0.70	Uruguay	908	2.84	0.79
Japonya	1878	2.35	0.70	Ürdün	1073	2.33	0.87
Katar	1009	2.96	0.80	Yemen	559	2.15	0.90
Kazakistan	1500	2.57	0.84	Yeni Zelanda	742	2.61	0.72
Kıbrıs	980	2.87	0.79	Zimbabve	1500	2.82	0.90

Tablo 89: Dünya Değerler Anketi VI, Kadın Örgütlerine Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2183	2.52	0.71	Kırgızistan	1494	2.59	0.89
Almanya	1788	2.77	0.71	Kolombiya	1465	3.00	0.94
Arjantin	848	2.38	0.87	Kuveyt	1008	2.37	1.01
Avustralya	1446	2.72	0.71	Libya	1804	2.31	1.06
Azerbaycan	1002	2.43	0.99	Lübnan	1136	2.29	0.94
Bahreyn	1196	2.85	0.83	Malezya	1299	2.89	0.73
Belarus	1508	2.60	0.81	Meksika	1980	2.88	0.96
Brezilya	1397	2.66	0.89	Mısır	1485	1.98	0.95
Cezayir	976	2.10	0.97	Nijerya	1759	2.64	0.90
Çin	1546	2.96	0.67	Özbekistan	1306	3.43	0.74
Ekvador	1201	2.58	0.91	Pakistan	1143	2.29	0.91
Ermenistan	826	2.29	0.87	Peru	1148	2.59	0.95
Estonya	1191	2.78	0.75	Polonya	752	2.61	0.70
Fas	1005	2.73	1.06	Romanya	1298	2.45	0.89
Filipinler	1199	3.19	0.74	Ruanda	1527	2.62	0.78
Filistin	882	2.14	0.83	Rusya	1827	2.47	0.86
Gana	1552	2.95	0.85	Singapur	1971	2.77	0.71
Güney Afrika	3296	2.60	0.96	Slovenya	936	2.42	0.73
Güney Kore	1196	2.63	0.75	Şili	920	2.82	0.70
Gürcistan	1028	2.59	0.76	Tayland	1065	2.85	0.86
Hindistan	5087	3.03	0.93	Tayvan	1120	2.97	0.56
Hollanda	1545	2.42	0.67	Trinidad ve Tobago	845	2.69	0.81
Hong Kong	994	2.81	0.69	Tunus	901	1.74	0.87
Irak	1066	2.33	0.94	Türkiye	1495	2.65	0.92
İspanya	1092	2.42	0.79	Ukrayna	1500	2.50	0.80
İsveç	1094	2.70	0.75	Uruguay	880	2.95	0.80
Japonya	1692	2.26	0.68	Ürdün	1049	2.24	0.88
Katar	956	2.72	0.91	Yemen	596	2.16	0.96
Kazakistan	1500	2.60	0.88	Yeni Zelanda	615	2.47	0.77
Kıbrıs	952	2.84	0.82	Zimbabve	1500	2.81	0.93

Tablo 90: Dünya Değerler Anketi VI, Yardım Kuruluşlarına Güven Düzeyi

ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.	ÜLKELER	Örn.	Ortalama	S.D.
ABD	2180	2.69	0.70	Kırgızistan	1493	2.70	0.90
Almanya	1974	2.88	0.70	Kolombiya	1484	2.99	0.94
Arjantin	953	2.69	0.87	Kuveyt	1227	2.89	0.96
Avustralya	1452	2.86	0.74	Libya	1914	2.79	1.05
Azerbaycan	1002	2.32	0.93	Lübnan	1142	2.34	0.92
Bahreyn	1195	2.84	0.85	Malezya	1299	2.91	0.71
Belarus	1515	2.68	0.82	Meksika	1985	2.74	0.99
Brezilya	1433	2.62	0.89	Mısır	1502	2.63	1.12
Cezayir	1037	2.39	1.06	Nijerya	1759	2.71	0.88
Çin	1521	2.82	0.73	Özbekistan	1239	3.22	0.87
Ekvador	1194	2.49	0.90	Pakistan	1143	2.27	0.88
Ermenistan	912	2.50	0.89	Peru	1139	2.53	0.99
Estonya	1366	2.86	0.71	Polonya	890	2.79	0.71
Fas	1014	2.82	1.02	Romanya	1363	2.41	0.90
Filipinler	1200	3.11	0.78	Ruanda	1527	2.63	0.73
Filistin	923	2.42	0.86	Rusya	1963	2.45	0.85
Gana	1552	3.05	0.82	Singapur	1971	2.71	0.71
Güney Afrika	3271	2.53	0.95	Slovenya	1030	2.24	0.78
Güney Kore	1193	2.75	0.75	Şili	955	2.80	0.73
Gürcistan	1096	2.68	0.74	Tayland	1040	2.70	0.87
Hindistan	5026	2.90	0.98	Tayvan	1162	2.98	0.64
Hollanda	1751	2.38	0.71	Trinidad ve Tobago	874	2.74	0.85
Hong Kong	993	2.81	0.72	Tunus	1008	2.21	1.04
Irak	1136	2.74	0.94	Türkiye	1531	2.57	0.89
İspanya	1143	2.70	0.75	Ukrayna	1500	2.54	0.79
İsveç	1176	2.45	0.74	Uruguay	908	2.95	0.79
Japonya	1700	2.14	0.69	Ürdün	1098	2.41	0.93
Katar	1047	3.34	0.73	Yemen	760	2.54	0.97
Kazakistan	1500	2.61	0.85	Yeni Zelanda	723	2.74	0.73
Kıbrıs	984	2.85	0.85	Zimbabve	1500	3.07	0.91

Tablo 91: Dünya Değerler Anketi VI, Farklı Irktan Birini Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	Örn.	İsteme %	ÜLKELER	Örn.	İsteme %
ABD	1000	94.8	Kırgızistan	1500	71.93
Almanya	2042	85.6	Kolombiya	1512	96.76
Arjantin	1030	99.13	Kuveyt	1303	71.91
Avustralya	1477	95.26	Libya	2131	46.03
Azerbaycan	1002	43.51	Lübnan	1200	63.67
Bahreyn	1200	68.92	Malezya	1300	68.69
Belarus	1535	77.2	Meksika	2000	89.85
Brezilya	1486	98.12	Mısır		
Cezayir	1200	80.25	Nijerya	1759	79.02
Çin	2300	89.39	Özbekistan	1000	86
Ekvador	1202	65.47	Pakistan	1200	85.5
Ermenistan	1100	67.73	Peru	1210	90.83
Estonya	1533	74.23	Polonya	966	94.2
Fas	1200	86.25	Romanya	1503	76.45
Filipinler	1200	79.42	Ruanda	1527	96.53
Filistin	1000	56	Rusya	2491	82.98
Gana	1552	79.19	Singapur	1970	86.8
Güney Afrika	3531	80.43	Slovenya	1069	89.06
Güney Kore	1200	70.42	Şili	1000	94.4
Gürcistan	1202	67.89	Tayland	1200	60.17
Hindistan	5659	69.36	Tayvan	1238	91.03
Hollanda	1902	91.8	Trinidad ve Tobago	999	98.5
Hong Kong	1000	81.2	Tunus	1205	83.07
Irak	1200	72.33	Türkiye	1605	66.23
İspanya	1189	95.12	Ukrayna	1500	82.93
İsveç	1206	97.35	Uruguay	1500	98.4
Japonya	2443	77.73	Ürdün	1200	72.83
Katar	1060	91.23	Yemen	1000	66
Kazakistan	1500	88.6	Yeni Zelanda	841	97.15
Kıbrıs	1000	73.3	Zimbabve	1500	91.33

Tablo 92: Dünya Değerler Anketi VI, Farklı Dinden Birini Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	Örn.	İsteme %	ÜLKELER	Örn.	İsteme %
ABD	2232	97	Kırgızistan	1500	65.87
Almanya	2045	86.85	Kolombiya	1512	93.45
Arjantin	1030	97.38	Kuveyt		
Avustralya	1477	96.21	Libya	2131	45.61
Azerbaycan	1002	67.96	Lübnan	1200	66.25
Bahreyn	1200	66.58	Malezya	1300	69.69
Belarus	1535	82.28	Meksika	2000	84.45
Brezilya	1486	96.7	Mısır		
Cezayir	1200	57.33	Nijerya	1759	73.79
Çin	2300	90.96	Özbekistan	1500	84.93
Ekvador	1202	67.89	Pakistan	1200	77
Ermenistan	1100	42	Peru	1210	87.77
Estonya	1533	78.93	Polonya	966	95.45
Fas	1200	81.08	Romanya	1503	81.5
Filipinler	1200	84.42	Ruanda	1527	95.22
Filistin	1000	49.7	Rusya	2492	85.47
Gana	1552	77.13	Singapur	1970	89.24
Güney Afrika	3531	84.08	Slovenya	1069	91.49
Güney Kore	1200	72.67	Şili	1000	94.2
Gürcistan	1202	63.64	Tayland	1200	67.42
Hindistan	5659	64.71	Tayvan	1238	95.15
Hollanda	1902	97.27	Trinidad ve Tobago	999	97.1
Hong Kong	1000	82.8	Tunus	1205	70.29
Irak	1200	71.83	Türkiye	1605	65.23
İspanya	1189	96.89	Ukrayna	1500	84.73
İsveç	1206	96.6	Uruguay	1000	97.1
Japonya	2443	67.38	Ürdün	1200	71.25
Katar	1060	88.21	Yemen	1000	46.7
Kazakistan	1500	88	Yeni Zelanda	841	98.57
Kıbrıs	1000	75.6	Zimbabve	1500	91.93

Tablo 93: Dünya Değerler Anketi VI, Farklı Dil Konuşan Birini Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	Örn.	İsteme %	ÜLKELER	Örn.	İsteme %
ABD	2232	87.23	Kırgızistan	1500	74.07
Almanya	2042	86.73	Kolombiya	1512	92.46
Arjantin	1030	96.6	Kuveyt	1303	71.14
Avustralya	1477	91.74	Libya	2131	58.7
Azerbaycan	1002	75.15	Lübnan	1200	67.58
Bahreyn	1200	86.33	Malezya	1300	70.85
Belarus	1535	82.74	Meksika	2000	85.85
Brezilya	1486	95.02	Mısır	1523	79.97
Cezayir	1200	81.92	Nijerya	1759	77.26
Çin	2300	93.48	Özbekistan	1500	92.93
Ekvador	1202	65.81	Pakistan	1200	89
Ermenistan	1100	83.36	Peru	1210	89.17
Estonya	1533	83.3	Polonya	966	96.89
Fas	1200	88.67	Romanya	1503	83.63
Filipinler	1200	70.42	Ruanda	1527	92.27
Filistin	1000	60.8	Rusya	2494	80.99
Gana	1552	78.41	Singapur	1970	89.39
Güney Afrika	3531	85.33	Slovenya	1069	95.04
Güney Kore	1200	72.58	Şili	1000	94.6
Gürcistan	1202	79.78	Tayland	1200	71.5
Hindistan	5659	60.58	Tayvan	1238	92.25
Hollanda	1902	85.54	Trinidad ve Tobago	999	93.29
Hong Kong	1000	83.8	Tunus	1205	87.14
Irak	1200	72.17	Türkiye	1605	71.21
İspanya	1189	96.89	Ukrayna	1500	88.33
İsveç	1206	97.01	Uruguay	1000	97.5
Japonya	2443	80.07	Ürdün	1200	72.58
Katar	1060	89.91	Yemen	1000	68.7
Kazakistan	1500	88.8	Yeni Zelanda	841	94.53
Kıbrıs	1000	80.9	Zimbabve	1500	91.67

Tablo 94: Dünya Değerler Anketi VI, Göçmenleri Komşu Olarak İsteme

ÜLKELER	Örn.	İsteme %	ÜLKELER	Örn.	İsteme %
ABD	2232	85.89	Kırgızistan	1500	69.33
Almanya	2040	78.92	Kolombiya	1512	95.3
Arjantin	1030	96.89	Kuveyt	1303	62.78
Avustralya	1477	90.72	Libya	2131	41.53
Azerbaycan	1002	60.68	Lübnan	1200	59.58
Bahreyn	1200	69	Malezya	1300	40.31
Belarus	1535	66.38	Meksika	2000	88.45
Brezilya	1486	97.44	Mısır		
Cezayir	1200	72	Nijerya	1759	80.1
Çin	2300	88.26	Özbekistan	1500	87.73
Ekvador	1202	65.39	Pakistan	1200	80.42
Ermenistan	1100	81.36	Peru	1210	89.42
Estonya	1533	62.1	Polonya	966	92.44
Fas	1200	89.25	Romanya	1503	78.44
Filipinler	1200	86.67	Ruanda	1527	94.56
Filistin	1000	60.1	Rusya	2493	67.07
Gana	1552	79.12	Singapur	1970	64.26
Güney Afrika	3531	57.21	Slovenya	1069	86.44
Güney Kore	1200	59.42	Şili	1000	92.4
Gürcistan	1202	67.22	Tayland	1200	41.75
Hindistan	5659	51.72	Tayvan	1238	77.79
Hollanda	1902	80.39	Trinidad ve Tobago	999	93.19
Hong Kong	1000	78.9	Tunus	1205	81.16
Irak	1200	61	Türkiye	1605	69.66
İspanya	1189	92.43	Ukrayna	1500	80.47
İsveç	1206	96.6	Uruguay	1000	98.3
Japonya	2443	63.73	Ürdün	1200	62.75
Katar	1060	53.49	Yemen	1000	75.8
Kazakistan	1500	72.33	Yeni Zelanda	841	94.05
Kıbrıs	1000	60.6	Zimbabve	1500	87.73

Ek 3:

Tablo 95: LITS II-III Tekrarlı Kesit Veri, Kurumlara Güven Temel Bileşen Analizi

Değişkenler	Özdeğer	Fark	Oran	Kümülatif
Cumhurbaşkanına Güven	7.80703	6.38327	0.5576	0.5576
Devlete Güven	1.42376	0.558253	0.1017	0.6593
Bölgesel Hükümete Güven	0.86551	0.200178	0.0618	0.7212
Yerel Yönetimlere Güven	0.665333	0.171375	0.0475	0.7687
Parlamentoya Güven	0.493958	0.005232	0.0353	0.804
Mahkemelere güven	0.488726	0.045209	0.0349	0.8389
Politik Partilere güven	0.443516	0.075776	0.0317	0.8706
Silahlı Kuvvetlere Güven	0.36774	0.027706	0.0263	0.8968
Polise Güven	0.340035	0.058894	0.0243	0.9211
Banka ve Finansal Sisteme Güven	0.281141	0.020214	0.0201	0.9412
Yabancı Yatırımcılara Güven	0.260927	0.023168	0.0186	0.9598
Sivil Toplum Kuruluşlarına Güven	0.237759	0.059258	0.017	0.9768
Sendikalara Güven	0.178501	0.032442	0.0128	0.9896
Dini Kurumlara Güven	0.14606	.	0.0104	1

Tablo 96: LITS II- III Tekrarlı Kesit Veri, Kurumlara Güven Yüklemler

Bileşenler	Politik Kurumlara Güven	Ekonomik Kurumlara Güven
Cumhurbaşkanına Güven	0.3888	-0.0617
Devlete Güven	0.42	-0.0562
Bölgesel Hükümete Güven	0.3936	-0.0159
Yerel Yönetimlere Güven	0.3579	0.0046
Parlamentoya Güven	0.396	-0.0191
Mahkemelere güven	0.3136	0.0645
Politik Partilere güven	0.3092	0.0597
Silahlı Kuvvetlere Güven	0.1225	0.2285
Polise Güven	0.1325	0.246
Banka ve Finansal Sisteme Güven	0.0267	0.3772
Yabancı Yatırımcılara Güven	-0.0444	0.4595
Sivil Toplum Kuruluşlarına Güven	-0.0467	0.4666
Sendikalara Güven	0.0121	0.4045
Dini Kurumlara Güven	-0.0331	0.3703

Tablo 97: LITS II- III Tekrarlı Kesit Veri Toleranssızlık Temel Bileşen Analizi

Değişkenler	Özdeğer	Fark	Oran	Kümülatif
Toleranssızlık: Göçmen ve Yabancı İşçi	2.09927	1.36176	0.5248	0.5248
Toleranssızlık: Farklı Irk Mensupları	0.737514	0.12028	0.1844	0.7092
Toleranssızlık: Farklı Din Mensupları	0.617234	0.071257	0.1543	0.8635
Toleranssızlık: Farklı Dil Konuşanlar	0.545978	.	0.1365	1

Tablo 98: LITS II- III Tekrarlı Kesit Veri Toleranssızlık Yüklemeler

Bileşenler	Toleranssızlık
Toleranssızlık: Göçmen ve Yabancı İşçi	0.5267
Toleranssızlık: Farklı Irk Mensupları	0.4596
Toleranssızlık: Farklı Din Mensupları	0.5147
Toleranssızlık: Farklı Dil Konuşanlar	0.4965

Ek 4:

Tablo 99: LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Tüm Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Zaman	0.242*** (0.027)	0.275*** (0.028)	0.222*** (0.036)
Cinsiyet	0.128*** (0.021)	0.119*** (0.022)	0.075*** (0.028)
Yaş 25-34	-0.128*** (0.046)	-0.105** (0.047)	-0.036 (0.060)
Yaş 35-44	-0.273*** (0.047)	-0.261*** (0.048)	-0.160** (0.062)
Yaş 45-54	-0.312*** (0.048)	-0.309*** (0.049)	-0.258*** (0.065)
Yaş 55-64	-0.239*** (0.051)	-0.223*** (0.052)	-0.179*** (0.069)
Yaş 65-Üstü	-0.016 (0.055)	-0.007 (0.057)	-0.030 (0.075)
Bekar	-0.105*** (0.030)	-0.095*** (0.031)	-0.106** (0.043)
Boşanmış	-0.435*** (0.043)	-0.428*** (0.043)	-0.339*** (0.057)
Ayrı Yaşama	-0.373*** (0.096)	-0.348*** (0.100)	-0.322** (0.131)
Dul	-0.232*** (0.044)	-0.246*** (0.045)	-0.213*** (0.065)
İstihdam Durumu	0.194*** (0.025)	0.176*** (0.025)	0.237*** (0.034)
İlkokul Eğitimi	-0.025 (0.107)	0.003 (0.114)	0.266* (0.153)
Ortaokul Eğitimi	0.070 (0.106)	0.091 (0.112)	0.295** (0.149)
Lise Eğitimi	0.145 (0.103)	0.147 (0.110)	0.345** (0.147)
Ön Lisans Eğitimi	0.285*** (0.105)	0.283** (0.112)	0.501*** (0.149)
Lisans Eğitimi	0.450*** (0.106)	0.429*** (0.113)	0.654*** (0.150)
Lisansüstü Eğitimi	0.612***	0.583***	0.776***

	(0.113)	(0.119)	(0.156)
Hanehalkı Sayısı	0.007	0.006	0.002
	(0.008)	(0.009)	(0.011)
Tüketim	0.020***	0.017***	0.004
	(0.005)	(0.006)	(0.007)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.833***	-0.817***	-0.694***
	(0.024)	(0.025)	(0.034)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.437***	0.405***	0.389***
	(0.028)	(0.028)	(0.036)
Güvenmek		0.309***	0.167***
		(0.026)	(0.035)
Güvenmemek		-0.176***	-0.034
		(0.025)	(0.034)
Güvenilir Çevre			0.214***
			(0.031)
Politik Kurumlara Güven			0.172***
			(0.010)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.102***
			(0.011)
Toleranssızlık			0.039***
			(0.011)
Sabit 1	-2.363***	-2.449***	-2.371***
	(0.135)	(0.144)	(0.193)
Sabit 2	-0.803***	-0.878***	-0.736***
	(0.134)	(0.143)	(0.192)
Sabit 3	0.473***	0.399***	0.631***
	(0.135)	(0.144)	(0.193)
Sabit 4	3.154***	3.103***	3.356***
	(0.137)	(0.146)	(0.196)
Gözlem	49,828	48,000	29,509
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 100: LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Gelişmiş Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Zaman	0.889*** (0.106)	0.940*** (0.104)	0.842*** (0.118)
Cinsiyet	0.149* (0.089)	0.124 (0.091)	0.105 (0.104)
Yaş 25-34	-0.173 (0.130)	-0.156 (0.131)	-0.196 (0.173)
Yaş 35-44	-0.229 (0.154)	-0.259 (0.158)	-0.222 (0.197)
Yaş 45-54	-0.068 (0.146)	-0.035 (0.149)	-0.050 (0.197)
Yaş 55-64	-0.266 (0.170)	-0.261 (0.171)	-0.250 (0.220)
Yaş 65-Üstü	-0.627*** (0.204)	-0.572*** (0.204)	-0.599** (0.248)
Bekar	0.158 (0.125)	0.185 (0.131)	0.172 (0.163)
Boşanmış	-0.697*** (0.233)	-0.757*** (0.225)	-0.704*** (0.225)
Ayrı Yaşama	-0.927 (0.891)	-0.890 (0.881)	-0.572 (0.902)
Dul	0.076 (0.211)	0.026 (0.207)	-0.012 (0.213)
İstihdam Durumu	-0.093 (0.097)	-0.136 (0.100)	-0.019 (0.108)
İlkokul Eğitimi	0.651 (0.397)	0.879** (0.435)	0.621 (0.441)
Ortaokul Eğitimi	0.088 (0.384)	0.240 (0.416)	0.056 (0.400)
Lise Eğitimi	0.162 (0.370)	0.294 (0.409)	0.077 (0.395)
Ön Lisans Eğitimi	0.279 (0.384)	0.411 (0.419)	0.137 (0.392)
Lisans Eğitimi	0.700* (0.372)	0.847** (0.411)	0.691* (0.394)
Lisansüstü Eğitimi	0.902** (0.414)	1.132** (0.447)	0.727 (0.444)
Hanehalkı Sayısı	0.050	0.052*	0.045

	(0.031)	(0.032)	(0.034)
Tüketim	0.053**	0.053**	0.044*
	(0.021)	(0.021)	(0.023)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.745***	-0.694***	-0.632***
	(0.092)	(0.094)	(0.112)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.477***	0.471***	0.437***
	(0.106)	(0.110)	(0.120)
Güvenmek		0.167	0.133
		(0.107)	(0.116)
Güvenmemek		-0.186	-0.082
		(0.117)	(0.111)
Güvenilir Çevre			0.343***
			(0.099)
Politik Kurumlara Güven			0.059**
			(0.025)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.019
			(0.029)
Toleranssızlık			0.058**
			(0.025)
Sabit 1	-1.639***	-1.456***	-1.616***
	(0.459)	(0.481)	(0.500)
Sabit 2	0.175	0.386	0.211
	(0.456)	(0.478)	(0.491)
Sabit 3	1.505***	1.712***	1.574***
	(0.452)	(0.477)	(0.490)
Sabit 4	4.191***	4.410***	4.273***
	(0.461)	(0.489)	(0.505)
Gözlem	2,816	2,727	2,289
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 101: LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Gelişmekte Olan Ülkeler, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Zaman	0.194*** (0.028)	0.228*** (0.029)	0.148*** (0.037)
Cinsiyet	0.131*** (0.022)	0.122*** (0.022)	0.075** (0.029)
Yaş 25-34	-0.118** (0.047)	-0.093* (0.049)	-0.016 (0.063)
Yaş 35-44	-0.279*** (0.048)	-0.263*** (0.049)	-0.164** (0.065)
Yaş 45-54	-0.332*** (0.050)	-0.330*** (0.051)	-0.295*** (0.068)
Yaş 55-64	-0.239*** (0.053)	-0.223*** (0.054)	-0.191*** (0.073)
Yaş 65-Üstü	0.013 (0.057)	0.021 (0.059)	-0.003 (0.079)
Bekar	-0.122*** (0.031)	-0.114*** (0.032)	-0.141*** (0.045)
Boşanmış	-0.423*** (0.044)	-0.414*** (0.044)	-0.323*** (0.059)
Ayrı Yaşama	-0.366*** (0.096)	-0.341*** (0.100)	-0.310** (0.132)
Dul	-0.254*** (0.045)	-0.268*** (0.046)	-0.237*** (0.069)
İstihdam Durumu	0.220*** (0.026)	0.202*** (0.026)	0.262*** (0.036)
İlkokul Eğitimi	-0.077 (0.112)	-0.063 (0.119)	0.250 (0.165)
Ortaokul Eğitimi	0.055 (0.111)	0.067 (0.117)	0.335** (0.162)
Lise Eğitimi	0.134 (0.108)	0.127 (0.115)	0.394** (0.160)
Ön Lisans Eğitimi	0.265** (0.110)	0.253** (0.117)	0.541*** (0.162)
Lisans Eğitimi	0.412*** (0.111)	0.380*** (0.118)	0.660*** (0.163)
Lisansüstü Eğitimi	0.599*** (0.118)	0.554*** (0.125)	0.827*** (0.170)
Hanehalkı Sayısı	0.002	0.001	-0.006

	(0.009)	(0.009)	(0.012)
Tüketim	0.018***	0.015**	0.001
	(0.006)	(0.006)	(0.008)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.839***	-0.825***	-0.698***
	(0.025)	(0.026)	(0.035)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.430***	0.397***	0.386***
	(0.029)	(0.029)	(0.038)
Güvenmek		0.316***	0.166***
		(0.027)	(0.036)
Güvenmemek		-0.173***	-0.025
		(0.026)	(0.036)
Güvenilir Çevre			0.193***
			(0.033)
Politik Kurumlara Güven			0.183***
			(0.011)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.113***
			(0.012)
Toleranssızlık			0.036***
			(0.012)
Sabit 1	-2.428***	-2.524***	-2.435***
	(0.140)	(0.149)	(0.206)
Sabit 2	-0.880***	-0.964***	-0.808***
	(0.139)	(0.148)	(0.206)
Sabit 3	0.396***	0.313**	0.568***
	(0.140)	(0.149)	(0.206)
Sabit 4	3.083***	3.025***	3.311***
	(0.141)	(0.151)	(0.209)
Gözlem	47,012	45,273	27,220
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 102: LITS II ve III, Tekrarlı Kesitsel Analiz, Geçiş Ülkeleri, Sıralı Lojistik Tahminleri

DEĞİŞKENLER	(1) Model 1	(2) Model 2	(3) Model 3
Zaman	0.127*** (0.029)	0.157*** (0.030)	0.114*** (0.039)
Cinsiyet	0.142*** (0.023)	0.132*** (0.023)	0.076** (0.031)
Yaş 25-34	-0.109** (0.049)	-0.081 (0.051)	0.002 (0.064)
Yaş 35-44	-0.267*** (0.050)	-0.247*** (0.051)	-0.143** (0.067)
Yaş 45-54	-0.348*** (0.051)	-0.341*** (0.053)	-0.274*** (0.069)
Yaş 55-64	-0.257*** (0.055)	-0.237*** (0.056)	-0.180** (0.075)
Yaş 65-Üstü	0.021 (0.059)	0.032 (0.061)	0.036 (0.081)
Bekar	-0.132*** (0.032)	-0.122*** (0.033)	-0.152*** (0.046)
Boşanmış	-0.422*** (0.046)	-0.415*** (0.046)	-0.315*** (0.065)
Ayrı Yaşama	-0.362*** (0.097)	-0.340*** (0.101)	-0.287** (0.135)
Dul	-0.256*** (0.046)	-0.267*** (0.047)	-0.218*** (0.071)
İstihdam Durumu	0.257*** (0.026)	0.240*** (0.027)	0.290*** (0.037)
İlkokul Eğitimi	-0.043 (0.110)	-0.027 (0.117)	0.282* (0.163)
Ortaokul Eğitimi	0.084 (0.109)	0.099 (0.116)	0.359** (0.161)
Lise Eğitimi	0.155 (0.106)	0.151 (0.113)	0.412*** (0.158)
Ön Lisans Eğitimi	0.273** (0.109)	0.263** (0.115)	0.575*** (0.160)
Lisans Eğitimi	0.425*** (0.110)	0.393*** (0.116)	0.679*** (0.161)
Lisansüstü Eğitimi	0.629*** (0.117)	0.585*** (0.123)	0.878*** (0.169)
Hanehalkı Sayısı	-0.008	-0.009	-0.009

	(0.009)	(0.009)	(0.012)
Tüketim	0.018***	0.015**	0.003
	(0.006)	(0.006)	(0.008)
Ekon Sıralaması (Aşağı)	-0.849***	-0.833***	-0.695***
	(0.027)	(0.027)	(0.037)
Ekon Sıralaması (Yukarı)	0.421***	0.386***	0.370***
	(0.031)	(0.031)	(0.040)
Güvenmek		0.316***	0.157***
		(0.028)	(0.037)
Güvenmemek		-0.175***	-0.021
		(0.027)	(0.037)
Güvenilir Çevre			0.188***
			(0.034)
Politik Kurumlara Güven			0.181***
			(0.011)
Ekonomik Kurumlara Güven			0.117***
			(0.012)
Toleranssızlık			0.035***
			(0.012)
Sabit 1	-2.449***	-2.540***	-2.383***
	(0.139)	(0.149)	(0.205)
Sabit 2	-0.912***	-0.991***	-0.762***
	(0.138)	(0.148)	(0.204)
Sabit 3	0.355**	0.278*	0.590***
	(0.140)	(0.149)	(0.204)
Sabit 4	3.040***	2.986***	3.325***
	(0.141)	(0.151)	(0.207)
Gözlem	43,240	41,591	25,440
Ülke Sabit Etkisi	✓	✓	✓

Not: Standart hatalar ülke ve doğum tarihi etkileşimi ile kümelenerek parantez içinde rapor edilmiştir. Anlamlılık seviyeleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Ek 5

Tablo 103: Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi II ve III, Kanun ve Düzenin Varlığına İnanç

ÜLKELER	LITS II			LITS III		
	Örn.	Ortalama	S.D.	Örn.	Ortalama	S.D.
Almanya	1033	3.95	0.91	1497	4.12	0.84
Arnavutluk	1027	2.96	1.08	1463	2.86	1.15
Azerbaycan	996	3.16	1.17	1334	3.17	1.04
Belarus	908	3.44	0.97	1460	3.38	1.14
Bosna	1068	2.67	1.06	1477	2.89	1.18
Bulgaristan	988	2.61	1.05	1474	2.23	1.08
Büyük Britanya	1493	3.64	0.94			
Çek Cumhuriyeti	997	2.82	1.09	1525	3.09	0.96
Ermenistan	948	2.44	1.11	1512	2.13	1.24
Estonya	965	3.47	0.97	1459	3.55	0.97
Fransa	1005	3.72	0.94			
Gürcistan	975	3.40	0.87	1447	2.74	0.99
Hırvatistan	984	2.73	1.16	1462	3.08	1.12
İsveç	898	4.21	0.77			
İtalya	1046	3.24	1.17	1488	3.07	1.17
Karadağ	963	3.28	1.01	1404	3.00	1.09
Kazakistan	960	3.15	1.10	1456	3.46	0.99
Kıbrıs				1481	2.99	1.05
Kırgızistan	1000	2.33	0.98	1482	2.89	1.19
Kosova	1063	2.66	1.16	1428	2.43	1.07
Letonya	980	2.72	0.99	1459	2.96	0.98
Litvanya	986	2.58	1.04	1477	3.00	1.03
Macaristan	1035	3.13	1.19	1451	3.30	1.22
Makedonya	1059	2.53	1.12	1423	2.65	1.24
Moğolistan	925	2.62	1.07	1492	2.67	1.06
Moldova	963	2.75	1.10	1478	2.11	0.95
Özbekistan	1426	4.08	0.93	1470	4.27	0.62
Polonya	1584	3.29	0.99	1481	3.38	0.99
Romanya	1049	2.52	1.15	1451	2.64	1.16
Rusya	1536	2.61	1.14	1453	2.78	1.11
Sırbistan	1500	2.76	1.06	1474	3.14	1.18
Slovakya	988	3.13	0.99	1511	3.15	1.02
Slovenya	990	3.14	1.00	1453	2.80	1.06
Tacikistan	969	3.72	0.90	1498	4.16	0.89
Türkiye	979	3.89	1.01	1482	2.89	1.41
Ukrayna	1533	2.31	1.06	1494	2.06	1.00
Yunanistan				1502	3.39	0.96

Ek 6:**Tablo 104: Ülkelerin Ortalama ve Medyan Gelirleri**

Ülkeler	Gözlem Sayısı	Ortalama Gelir	Medyan Gelir
Almanya	761	34946.81	31200
Arnavutluk	1165	7643.339	4694.34
Azerbeycan	957	2976.629	2531.85
Belarus	1123	4548.033	4061.27
Bosna	991	6475.79	5583.31
Bulgaristan	1228	6024.569	4912.03
Çek Cumhuriyeti	1160	10932.03	9768.88
Ermenistan	1355	3353.118	2356.51
Estonya	1364	12743.51	9360
Gürcistan	1418	2899.861	1712
Hırvatistan	1141	11198.37	9601.82
İtalya	1278	26661.34	24000
Karadağ	1185	2.936042	2.3
Kazakistan	1226	4285.843	3419
Kıbrıs	1381	20348	16800
Kırgızistan	1348	2842.589	1977.44
Kosova	1200	6587.22	5604
Letonya	1317	9061.03	6600
Litvanya	1332	8446.568	6480
Macaristan	1126	7767.055	6975.45
Makedonya	1214	5717.351	4901.19
Moğolistan	1461	3722.767	2528.11
Moldova	1315	2241.323	1723.1
Özbekistan	1320	6953.443	4568.66
Polonya	890	9683.845	8172.72
Romanya	1197	5031.776	4229.8
Rusya	1151	7010.303	5584.19
Sırbistan	981	5773.288	4875.21
Slovak	1089	11139.31	9600
Slovenya	1116	15797.54	13200
Tacikistan	1175	2123.754	1737.46
Türkiye	987	8627.194	7115.42
Ukrayna	995	1712.009	1478.85
Yunanistan	1255	13593.62	12000

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Anielski, Mark. "The Economics of Happiness: Building Genuine Wealth", **New Society Publishers**, 2009.

Baron, Jonathan, "Trust: Beliefs and Morality" Economics", Avner Ben-Ner and Louis Putterman (Ed.), **Economics, Values, and Organization**, Cambridge University Press, 1998, ss. 408–418.

Bjørnskov, Christian. "Social Trust and Economic Growth", Eric M. Uslaner, (Ed.), **Handbook of Social and Political Trust**, Oxford University Press, 2018, ss. 535–555.

Diener, Ed ve Robert Biswas-Diener. "Happiness: Unlocking the Mysteries of Psychological Wealth", **Blackwell Publishing**, 2008.

Diener, Ed, Richard E. Lucas ve Christie Napa Scollon. "Beyond the Hedonic Treadmill: Revising the Adaptation Theory of Well-being", Ed Diener, (Ed.), **Social Indicators Research, The Science of Well-Being**, 37, 2009, ss. 103–118.

Easterlin Richard A. "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence," **Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramovitz**, P. David and M. Reder, (Ed.) , New York and London: Academic Press, 1974.

Edward C. Banfield, "The Moral Basis of a Backward Society", Free Press, 1958.

Frey, Bruno S. "Happiness: A Revolution in Economics", MIT Press, 2008.

Fukuyama, Francis. "Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity", Vol. 99, **New York, Free Press**, 1995.

Graham, Carol, Andrew Eggers ve Sandip Sukhtankar. "Does Happiness Pay?", Wolfgang Glatzer, Susanne Von Below and Matthias Stoffregen, (Ed.), **In Challenges for Quality of Life in the Contemporary World**, Dordrecht, 2004, ss. 179–204.

Graham, Carol. "Happiness Around the World: The Paradox of Happy Peasants and Miserable Millionaires", **Oxford University Press**, 2009.

Grenholm, Carl Henric. "Happiness, Welfare and Capabilities", John Atherton, Elaine Graham and Ian Steedman, (Ed.), **The Practices of Happiness Political Economy, Religion and Wellbeing**, 2010, ss. 42–53.

Hofstede, Geert, Gert Jan Hofstede ve Michael Minkov. "Cultures and Organizations: Software of the Mind" Vol. 3, **McGraw–Hill**, 2010.

Huysseune, Michel. "Institutions and Their Impact on Social Capital and Civic Culture: the Case of Italy", Marc Hooghe ve Dietlind Stoll, (Ed.), **Generating Social Capital: Civil Society and Institutions in Comparative Perspective**, Palgrave Macmillan US, 2003, ss. 211–230.

Ichiro Kawachi ve Lisa Berkman, "Social Cohesion, Social Capital, and Health", Lisa Berkman and Ichiro Kawachi, (Ed.), **Social Epidemiology**, 174. 7, 2000, ss. 179– 180.

Kesebir Pelin ve Ed Diener. "In Defense of Happiness: Why Policymakers Should Care about Subjective Well–Being", Luigino Bruni, Flavio Comim, and Maurizio Pugno, (Ed.), **Capabilities and Happiness**, Oxford University Press, 2008, ss. 60–80.

Layard, Richard, Guy Mayraz ve Stephen Nickell. "Does Relative Income Matter? are the Critics Right", Ed Diener, John F. Helliwell and Daniel Kahneman, (Ed.), **International Differences in Well–Being**, Oxford University Press, 2010, ss. 139–66.

Maddux, James E. "Subjective Well–being and Lifesatisfaction: An Introduction to Conceptions, Theories, and Measures" James E. Maddux, (Ed.), **Frontiers of Social Psychology: Subjective Well–Being and Lifesatisfaction**, Routledge, 2018, ss. 3–31.

Muilenburg–Trevino, Evie M., Megan, K. Pittman, ve Mary Guilfoyle Holmes. "Sense of Community and Income as Indicators of Lifesatisfaction", Matt Vassar, (Ed.), **Psychology of Lifesatisfaction**, Nova Science Publisher's, 2012, ss. 109–120.

North, Douglass. Cecil. "Institutions, Institutional Change and Economic Performance" **Cambridge University Press**, 1990.

Putnam, Robert D. "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community", **Simon and Schuster**, 1999.

Putnam, Robert D. , Robert Leonardi ve Raffaella Y. Nanetti. "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy", **Princeton University Press**, 1993.

Schyns, Peggy. "The Relationship between Income, Changes in Income and Life-satisfaction in West Germany and the Russian Federation: Relative, Absolute, or a Combination of Both?", Diener and Don R. Rahtz, (Ed.), **Advances in Quality of Life Theory and Research**, Springer Netherlands, 2000, ss. 83–109.

Seligman, Adam B. "The Problem of Trust", **Princeton University Press**, 1997.

Seligman, Martin EP. "Positive Psychology, Positive Prevention, and Positive Therapy", C. R. Snyder ve Shane J. Lopez, (Ed.), **Handbook Of Positive Psychology**, Oxford University Press, 2002, ss. 3–9.

Uslaner, Eric M. "The Moral Foundations of Trust" **Cambridge University Press**, 2002.

Veenhoven, Ruut. "Sociological Theories of Subjective Well-Being", Michael Eid and Randy J. Larsen, (Ed.), **The Science of Subjective Well-Being**, The Guilford Press, 2008, ss. 44–61.

Veenhoven, Ruut. "Freedom and Happiness: A Comparative Study in Forty-four Nations in the Early 1990s", Ed Diener and Eunkook M. Suh (Ed.), **Culture and Subjective Well-being**, 2000, ss. 257–288.

Weimann, Joachim, Andreas Knabe ve Ronnie Schöb. "Measuring Happiness: The Economics Of Well-Being", **MIT Press**, 2015.

Wooldridge, Jeffrey M. "Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data", **MIT Press**, 2001.

Yamagishi, Toshio. "Trust: The Evolutionary Game of Mind and Society", **Springer Japan**, 2011.

Süreli Yayınlar

Acemoglu, Daron, Simon Johnson ve James A. Robinson. "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", **American Economic Review**", Vol. 91, No. 5, 2001, ss. 1369–1401.

Acemoglu, Daron, Simon Johnson ve James A. Robinson. "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth", **Nber Working Paper Series, Working Paper** 2004, ss. 1–111.

Acemoglu, Daron ve James Robinson. "The Role of Institutions in Growth and Development" **Leadership and Growth**, Vol. 135, 2010, ss. 1–30.

Akay, Alpaslan ve Peter Martinsson. "Does Relative Income Matter for the Very Poor? Evidence from rural Ethiopia", **Economics Letters**, Vol. 110, No. 3, 2011, ss. 213–215.

Akçomak, I. Semih ve Bas Ter Weel. "Social capital, innovation and growth: Evidence from Europe", **European Economic Review**, Vol. 53. No. 5, 2009, ss. 544–567.

Alesina, Alberto ve Eliana La Ferrara. "Who Trusts Others?", **Journal of Public Economics**, Vol. 85, No. 2, 2002, ss. 207–234.

Alesina, Alberto, Rafael Di Tella ve Robert MacCulloch. "Inequality and Happiness: are Europeans and Americans Different?", **Journal of Public Economics**, Vol. 88, No. 9–10, 2004, ss. 2009–2042.

Algan, Yann ve Pierre Cahuc. "Trust, Growth, and Well-being: New Evidence and Policy Implications", **Handbook of Economic Growth**, Vol. 2, 2014, ss. 49–120.

Allik, Jüri ve Anu Realo. "Individualism–collectivism and Social Capital", **Journal of Cross –Cultural Psychology**, Vol. 35, No. 1, 2004, ss. 29–49.

Ambrey, Christopher L. ve Christopher M. Fleming. "The causal effect of Income on Lifesatisfaction and the Implications for Valuing Non–market Goods", **Economics Letters**, Vol. 123, No. 2, 2014, ss. 131–134.

Angeles Luis. "Children and Lifesatisfaction", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 11, No. 4, 2010, ss. 523–538.

Argyle, Michael. "Is Happiness A Cause of Health?", **Psychology and Health**, Vol. 12, No. 6, 1997, ss. 769–781.

Aron, Janine. "Growth and Institutions: a Review of the Evidence", **The World Bank Research Observer**, Vol. 15, No. 1, 2000, ss. 99–135.

Asadullah, M. Niaz, Saizi Xiao ve Emile Yeoh. "Subjective Well-being in China, 2005–2010: The Role of Relative Income, Gender, and Location", **China Economic Review**, Vol. 48, 2018, ss. 83–101.

Barceló, Joan. "Re-examining a Modern Classic: Does Putnam's Making Democracy Work Suffer From Spuriousness?", **Modern Italy**, Vol. 19, No. 4, 2014, ss. 457–471.

Bartolini, Stefano, and Francesco Sarracino. "The Dark Side of Chinese Growth: Declining Social Capital and Well-being in Times of Economic Boom", **World Development**, Vol. 74, 2015, ss. 333–351.

Bartolini, Stefano, Ennio Bilancini ve Maurizio Pugno. "Did the Decline in Social Connections Depress. Americans' Happiness?", **Social Indicators Research**, Vol. 110, No. 3, 2013, ss. 1033–1059.

Bartolini, Stefano, Małgorzata Mikucka ve Francesco Sarracino. "Money, Trust and Happiness in Transition Countries: Evidence From Time Series", **Social Indicators Research**, Vol. 130, No. 1, 2017, ss. 87–106.

Becchetti, Leonardo, Giovanni Trovato ve David Andres Londono Bedoya. "Income, Relational Goods and Happiness.", **Applied Economics**, Vol. 43, No. 3 2011, ss. 273–290.

Benamins, Maureen Reindl, Robert A. Hummer, Isaac W. Eberstein ve Charles B. Nam. "Self-reported Health and Adult Mortality Risk: An Analysis of Cause-Specific Mortality", **Social Science & Medicine**, Vol. 59, No.6, 2004, ss. 1297–1306.

Berggren, Niclas ve Henrik Jordahl. "Free to Trust: Economic Freedom and Social Capital", **Kyklos**, Vol. 59, No. 2, 2006, ss. 141–169.

Berggren, Niclas ve Therese Nilsson. "Does Economic Freedom Foster Tolerance?", **Kyklos**, Vol. 66, No. 2, 2013, ss. 177–207.

Berggren, Niclas. "The Benefits of Economic Freedom: A Survey", **The Independent Review**, Vol. 8, No. 2, 2003, ss. 193–211.

Bjørnskov Christian, "Social Capital and Happiness in the United States", **Applied Research in Quality of Life**, Vol. 3, No. 1, 2008, ss. 43–62.

Bjørnskov, Christian. "Determinants of Generalized Trust: A Cross-country Comparison", **Public Choice**, Vol. 130, No.1–2, 2006, ss. 1–21.

Bjørnskov, Christian. "Social Trust and the Growth of Schooling", **Economics of Education Review**, Vol. 28, No. 2, 2009, ss. 249–257.

Bjørnskov, Christian. "The Happy Few: Cross-country Evidence on Social Capital and Lifesatisfaction", **Kyklos**, Vol. 56, No. 1, 2003, ss. 3–16.

Boix, Carles ve Daniel N. Posner. "Social Capital: Explaining its Origins and Effects on Government Performance", **British Journal of Political Science**, Vol. 28, No. 4, 1998, ss. 686–693.

Borgonovi, Francesca. "The Relationship Between Education and Levels of Trust and Tolerance in Europe 1", **The British Journal of Sociology**, Vol. 63, No.1, 2012, ss. 146–167.

Boulila, Ghazi, Lobna Bousrih ve Mohamed Trabelsi. "Social Capital and Economic Growth: Empirical Investigations on the Transmission Channels", **International Economic Journal**, Vol. 22, No. 3, 2008, ss. 399–417.

Bradbury, Katharine ve Robert K. Triest. "Introduction: Inequality of Economic Opportunity", **RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences**, Vol. 2, No. 2, 2016, ss. 1–43.

Brehm, John ve Wendy Rahn. "Individual-level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital", **American Journal of Political Science**, 1997, ss. 999–1023.

Brockmann, Hilke, Jan Delhey, Christian Welzel ve Hao Yuan. "The China Puzzle: Falling Happiness in a Rising Economy", **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 10, No. 4, 2009, ss. 387–405.

Brülde, Bengt ve Krister Bykvist. "Happiness, Ethics, and Politics: Introduction, History and Conceptual Framework", **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 11. No. 5, 2010, ss. 541–551.

Campos, M. de Castro, M. C. Koola ve J. Muyskenb. "Private Saving Imbalances and Culture" **Working Paper, Utrecht School of Economics**, Netherlands, 2013.

Carroll, Nick. "Unemployment and Psychological Well-being", **Economic Record**, Vol. 83, No. 262, 2007, ss. 287–302.

Chang Eric CC ve Yun-han Chu, "Corruption and Trust: Exceptionalism In Asian Democracies?", **The Journal of Politics**, 68. 2, 2006, ss. 259–271, http://daais.sinica.edu.tw/download/publication_list/en/98.pdf, (23 Haziran 2019)

Chekola, Mark. "Happiness, Rationality, Autonomy and the Good Life" **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 8, No. 1, 2007, ss. 51–78.

Choi, Eunjung ve Jongseok Woo. "The Origins of Political Trust in East Asian Democracies: Psychological, Cultural, and Institutional Arguments", **Japanese Journal of Political Science**, Vol. 17, No. 3, 2016, ss. 410–426.

Clark, Andrew E., Paul Frijters ve Michael A. Shields. "Relative Income, Happiness., and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles", **Journal of Economic Literature**, Vol. 46, No. 1, 2008, ss. 95–144.

Clark, Andrew. "Inequality–aversion and Income Mobility: A Direct Test", **Delta**, 2003.

Clark Andrew E. ve Andrew J. Oswald, "Unhappiness and Unemployment", *The Economic Journal*, Vol. 104, No. 424, 1994, ss. 648–659.

Coston, Jennifer M. "Administrative Avenues to Democratic Governance: The Balance of Supply and Demand" **Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice**, Vol. 18, No. 5, 1998, ss. 479–493.

Cuadrado Francisco Alvarez ve Ngo Van Long. "The Relative Income Hypothesis", **Journal of Economic Dynamics and Control**, Vol. 35, No. 9, 2011, ss. 1489–1501.

Cusack, Thomas R. "Social Capital, Institutional Structures, and Democratic Performance: A Comparative Study of German Local Governments", **European Journal of Political Research**, Vol. 35, No. 1, 1999, ss. 1–34.

De Neve, Jan-Emmanuel, Ed Diener, Louis Tay ve Cody Xuereb. "The Objective Benefits of Subjective Well–being", **CEP Discussion Paper**, No. 1236, 2013, ss. 1–35.

De Prycker, Valérie. "Happiness on the Political Agenda? PROS and CONS", **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 11, No. 5, 2010, ss. 585–603.

Deaton, Angus. "Income, Health, and Well–being Around the World: Evidence From the Gallup World Poll", **National Bureau of Economic Research**, No. 13317, 2007, ss. 1–46.

del Mar Salinas–Jiménez, M, Joaquín Artés ve Javier Salinas–Jiménez. "Education as a Positional Good: A Lifesatisfaction Approach", **Social Indicators Research**, Vol. 103, No. 3, 2011, ss. 409–426.

Delhey, Jan ve Kenneth Newton. "Who Trusts? The Origins of Social Trust in Seven Societies", **European Societies**, Vol. 5, No. 2, 2003, ss. 93–137.

Devos, Thierry, Dario Spini ve Shalom H. Schwartz. "Conflicts Among Human Values and Trust in Institutions", **British Journal of Social Psychology**, Vol. 41, No. 4, 2002, ss. 481–494.

Di Tella, Rafael, Robert J. MacCulloch ve Andrew J. Oswald. "Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence From Surveys of Happiness.", **American Economic Review**, Vol. 91, No. 1, 2001, ss. 335–341.

Diener Ed ve Robert Biswas Diener, "Will Money Increase Subjective Well-Being? A Literature Review and Guide to Needed Research", **Social Research Indicators**, Vol. 57, 2002, ss. 119–169.

Diener, Ed ve Martin EP Seligman. "Beyond Money: Toward an Economy of Well-being", **Psychological Science in the Public Interest**, Vol. 5, No. 1, 2004, ss. 1–31.

Diener, Ed, Eunkook M. Suh, Richard E. Lucas ve Heidi L. Smith. "Subjective Well-being: Three Decades of Progress.", **Psychological Bulletin**, Vol. 125, No. 2 1999, ss. 276–302.

Diener Edward, Richard E. Lucas ve Shigehiro Oishi. "Subjective Well-being: The Science of Happiness. and Lifesatisfaction", **Handbook of Positive Psychology**, 2, 2002, ss. 63–73.

Dolan, Paul, Tessa Peasgood ve Mathew White. "Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-being", **Journal of Economic Psychology**, Vol. 29, No. 1, 2008, ss. 94–122.

Dorn, David, Justina A. V. Fischer, Gebhard Kirchgassner ve Alfonso Sousa-Poza. "Is it Culture or Democracy? The Impact of Democracy and Culture on Happiness.", **Social Indicators Research**, Vol. 82, No. 3, 2007, ss. 505–526.

Dumludağ, Devrim. "Satisfaction and Comparison Income in Transition and Developed Economies", **International Review of Economics**, Vol. 61, No. 2, 2014, ss. 127–152.

Easterlin, Richard A. "Does Money Buy Happiness?", **The Public Interest**, Vol. 30, 1973, ss. 3–10.

Easterlin, Richard A. "Life Cycle Happiness. and its Sources: Intersections of Psychology, Economics, and Demography", **Journal of Economic Psychology**, Vol. 27, No. 4, 2006, ss. 463–482.

Easterlin, Richard A. "Will Raising the Incomes of all Increase the Happiness of all?", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 27, No. 1, 1995, ss. 35–47.

Ermisch, John ve Diego Gambetta. "Do Strong Family Ties Inhibit Trust?", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 75, No. 3, 2010, ss. 365–376.

Ferrante, Francesco. "Education, Aspirations and Life Satisfaction", **Kyklos**, Vol. 62, No. 4, 2009, ss. 542–562.

Ferrer-i-Carbonell, Ada. "Income and Well-being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect", **Journal of Public Economics**, Vol. 89, No. 5–6, 2005, ss. 997–1019.

Fischer, Justina A. ve Benno Torgler. "The Effect of Relative Income Position on Social Capital", **Economics Bulletin**, Vol. 26, No. 4, 2006, ss. 1–20.

Florida, Richard ve Gary Gates. "Technology and Tolerance: The Importance of Diversity to High-technology Growth" **The City as an Entertainment Machine Emerald Group Publishing Limited**, 2003, ss. 199–219.

Frey, Bruno S. ve Alois Stutzer. "Happiness Economy and Institutions", **The Economic Journal**, Vol. 110, No. 466, 2000, ss. 918–938.

Friehe, Tim, Mario Mechtel ve Markus Pannenberg. "Positional Income Concerns: Prevalence and Relationship with Personality and Economic Preferences", **IAAEU Discussion Paper Series in Economics**, No. 11, 2014, ss. 1–32.

Gehring, Kai. "Who Benefits from Economic Freedom? Unraveling the Effect of Economic Freedom on Subjective Well-being", **World Development**, Vol. 50, 2013, ss. 74–90.

Gerdtham, Ulf-G. ve Magnus Johannesson. "The Relationship Between Happiness, Health, and Socio-economic Factors: Results Based on Swedish Microdata", **The Journal of Socio-Economics**, Vol. 30, No. 6, 2001, ss. 553–557.

Glaeser, Edward L., David Laibson, Jose Scheinkman ve Christine Soutter "Measuring Trust", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 115, No. 3, 2000, ss. 811–846.

Graham, Carol ve Stefano Pettinato. "Happiness., Markets, and Democracy: Latin America in Comparative Perspective", **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 2, No. 3, 2001, ss. 237–268.

Graham, Carol ve Stefano Pettinato "Frustrated Achievers: Winners, Losers and Subjective Well-being in New Market Economies" **Journal of Development Studies**, Vol. 38, No. 4, 2002, ss. 100–140.

Gravelle, Hugh ve Matt Sutton. "Income, Relative Income, and Self-reported Health in Britain 1979–2000", **Health Economics**, Vol. 18, No. 2, 2009, ss. 125–145.

Gruber, June, Iris B. Mauss ve Maya Tamir. "A Dark Side of Happiness? How, When, and Why Happiness. Is Not Always Good", **Perspectives on Psychological Science**, Vol. 6, No. 3, 2011, ss. 222–233.

Guardiola, Jorge, Francisco González–Gómez, Miguel A. García–Rubio ve Ángel Lendecky–Grajales. "Does Higher Income Equal Higher Levels of Happiness. in Every Society? The Case of the Mayan People", **International Journal of Social Welfare**, Vol. 22, No. 1, 2013, ss. 1–10.

Guiso, Luigi, Paola Sapienza ve Luigi Zingales. "The Role of Social Capital in Financial Development", **American Economic Review**, Vol. 94, No.3, 2004, ss. 526–556.

Guiso, Luigi, Paola Sapienza ve Luigi Zingales. "Does Culture Affect Economic Outcomes?", **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 20, No. 2, 2006, ss. 23–48.

Gur, Nurullah. "Trust and the Wealth of Nations", **Progress in Development Studies**, Vol. 15, No. 2, 2015, ss. 107–124.

Güven, Cahit ve Bent E. Sørensen. "Subjective Well-being: Keeping up with the Perception of the Joneses", **Social Indicators Research**, Vol. 109, No. 3, 2012, ss. 439–469.

Güven, Cahit. "Are Happier People Better Citizens?", **Kyklos**, Vol. 64, No. 2, 2011, ss. 178–192.

Guven, Cahit. "Reversing The Question: Does Happiness Affect Consumption and Savings Behavior?", **Journal of Economic Psychology**, Vol. 33, No. 4, 2012, ss. 701–717.

Gwozdz, Wencke ve Alfonso Sousa-Poza. "Ageing, Health and Lifesatisfaction of the Oldest Old: An Analysis for Germany", **Social Indicators Research**, Vol. 97, No. 3, 2010, ss. 397–417.

Hartog, Joop ve Hessel Oosterbeek. "Health, Wealth and Happiness: Why Pursue a Higher Education?", **Economics of Education Review**, Vol. 17, No. 3, 1998, ss. 245–256.

Hausman, Daniel M. "Trustworthiness. and Self-interest", **Journal of Banking & Finance**, Vol. 26, No. 9, 2002, ss. 1767–1783.

Helliwell, John F. "How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-being", **Economic Modelling**, Vol. 20, No. 2, 2003, ss. 331–360.

Helliwell, John F. ve Shun Wang. "Trust and Well-being". **International Journal of Wellbeing**, Vol. 1, No. 1, 2011, ss. 42–78.

Helliwell, John F. ve Robert D. Putnam. "Education and Social capital", **Eastern Economic Journal**, Vol. 33, No. 1, 2007, ss. 1–19.

Hommerich, Carola. "Trust and Subjective Well-being After the Great East Japan Earthquake, Tsunami and Nuclear Meltdown: Preliminary Results", **International Journal of Japanese Sociology**, Vol. 21, No.1, 2012, ss. 46–64.

Hudson, John. "Institutional Trust and Subjective Well-being Across. the EU", **Kyklos**, Vol. 59, No. 1, 2006, ss. 43–62.

Idler, Ellen L. ve Yael Benyamini. "Self-rated Health and Mortality: A Review of Twenty-seven Community Studies", **Journal of Health and Social Behavior**, 1997, ss. 21–37.

Inglehart, Ronald, Roberto Foa, Christopher Petersonve Christian Welzel. "Development, Freedom, and Rising Happiness: A Global Perspective 1981–2007", **Perspectives on Psychological Science**, Vol. 3, No. 4, 2008, ss. 264–285.

Ivlevs, Artjoms. "Happy Moves? Assessing the Impact of Subjective Well-being on the Emigration Decision", **University of the West of England Economics Working Paper Series**, No. 1402, 2014, ss. 1–23.

James, Jr, Harvey S. "Is the Just Man a Happy Man? An Empirical Study of the Relationship Between Ethics and Subjective Well-being", **Kyklos**, Vol. 64, No. 2, 2011, ss. 193–212.

Johnson, David R. "Using Weights in the Analysis of Survey Data", **Presentation Prepared for the Population Research Institute**, Pennsylvania State University, November, 2008, ss. 1–13.

Jolliffe, Ian T. ve Jorge Cadima. "Principal Component Analysis: A Review and Recent Developments" **Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences**, Vol. 374, No. 2065, 2016.

Kaase, Max. "Interpersonal Trust, Political Trust and non-Institutionalised Political Participation in Western Europe", **West European Politics**, Vol. 22, No. 3, 1999, ss. 1–21.

Kahneman, Daniel, Alan B. Krueger, David Schkade, Norbert Schwarz ve Arthur A. Stone. "Would You Be Happier If You Were Richer? A Focusing Illusion", **Science**, Vol. 312, No. 5782, 2006, ss. 1908–1910.

Kavanaugh, Andrea L. ve Scott J. Patterson. "The Impact of Community Computer Networks on Social Capital and Community Involvement" **American Behavioral Scientist**, Vol. 45, No. 3, 2001, ss. 496–509.

Kešeljević, Aleskandar. "Institutional Origins of Subjective Well-Being: Estimating the Effects of Economic Freedom on National Happiness.", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 17, No. 2, 2016, ss. 659–712.

Kilbourne, William ve Gregory Pickett. "How Materialism Affects Environmental Beliefs, Concern, and Environmentally Responsible Behavior", **Journal of Business Research**, Vol. 61, No. 9, 2008, ss. 885–893.

Kingdon, Geeta Gandhi ve John Knight. "Community, Comparisons and Subjective Well-being In a Divided Society", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 64, No. 1, 2007, ss. 69–90.

Knack, Stephen ve Philip Keefer. "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 112, No. 4, 1997, ss. 1251–1288.

Koivumaa-Honkanen, H. , Viinamäki, K. Heikkilä, J. Kaprio ve M. Koskenvuo, Self-reported Lifesatisfaction and 20-Year Mortality in Healthy Finnish Adults", **American Journal of Epidemiology**, Vol. 152, No.10, 2000, ss. 983–991.

Kumlin, Staffan ve Bo Rothstein. "Making and Breaking Social Capital: The impact of Welfare-State Institutions", **Comparative Political Studies**, Vol. 38, No. 4, 2005, ss. 339–365.

Kuroki, Masanori. "Does Social Trust Increase Individual Happiness in Japan?", **The Japanese Economic Review**, Vol. 62, No. 4, 2011, ss. 444–459.

La Porta Rafael, Florencio Lopez-de-Silanes, Andrei Shleifer ve Robert W. Vishny "Trust in Large Organizations", **National Bureau of Economic Research**, 1996.

Labarca, Claudia. "Identity and Institutionalisation as Trust Building Strategies: The Sino-Chilean Case" **Revista de Ciencia Política**, Vol. 33, No. 2, 2013, ss. 489–511.

Lederman, Daniel, Norman Loayza ve Ana Maria Menendez. "Violent Crime: Does Social Capital Matter?", **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 50, No. 3, 2002, ss. 509–539.

Leković, Vlastimir. "Interaction of Formal and Informal Institutions–Impact on Economic Success.", **Economics and Organization**, Vol. 8, No. 4, 2011, ss. 357–370.

Letki, Natalia ve Geoffrey Evans. "Endogenizing Social Trust: Democratization in East-Central Europe", **British Journal of Political Science**, Vol. 35, No. 3, 2005, ss. 515–529.

Lowndes, Vivien ve David Wilson. "Social Capital and Local Governance: Exploring the Institutional Design Variable", **Political Studies**, Vol. 49, No. 4, 2001, ss. 629–647.

Lucas, Richard E. , Andrew E. Clark, Yannis Georgellis ve Ed Diener "Unemployment Alters the Set Point for Lifesatisfaction", **Psychological Science**, Vol. 15, No. 1, 2004, ss. 8–13.

Luttmer, Erzo FP. "Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-being" **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 120, No. 3, 2005, ss. 963–1002.

Lyubomirsky, Sonja ve Lee Ross. "Hedonic Consequences of Social Comparison: A Contrast of Happy and Unhappy People", **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol. 73, No. 6, 1997, ss. 1141–1157.

Lyubomirsky, Sonja, Laura King ve Ed Diener. "The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness. Lead to Success?", **Psychological Bulletin**, Vol. 131, No. 6, 2005, ss. 803–855.

Macchia, Lucía ve Anke C. Plagnol. "Lifesatisfaction and Confidence In National Institutions: Evidence from South America", **Applied Research in Quality of Life**, Vol. 14, No. 3, 2018, ss. 721–736.

Mahon, Noreen E. , Adela Yarcheski ve Thomas J. Yarcheski. "Happiness as Related to Gender and Health in Early Adolescents", **Clinical Nursing Research**, Vol. 14, No. 2, 2005, ss. 175–190.

Mancini, Anthony, George A Bonanno ve Andrew Clark. "Stepping off the Hedonic Treadmill: Individual Differences in Response to Marriage, Divorce, and Spousal Bereavement", **Journal of Individual Differences**, Vol. 32, No. 3, 2011, ss. 144–152.

Marmot, Michael ve Richard G. Wilkinson. "Psychosocial and Material Pathways in the Relation between Income and Health: A response to Lynch et al", **BMJ**, Vol. 322, No. 1233–6, 2001, ss. 1233–1236.

McBride, Michael. "Relative–Income Effects on Subjective Well–being in the Cross.–section" **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 45, No. 3, 2001, ss. 251–278.

McCormick, Ken. "Duesenberry and Veblen: The Demonstration Effect Revisited", **Journal of Economic Issues**, Vol. 17, No. 4, 1983, ss. 1125–1129.

McGee, Daniel L., Youlian Liao, Guichan Cao ve Richard S. Cooper. "Self–reported Health Status and Mortality In a Multiethnic US Cohort" **American Journal of Epidemiology**, Vol. 149, No. 1, 1999, ss. 41–46.

Messner, Steven F. , Richard Rosenfeld, and Eric P. Baumer. "Dimensions of Social Capital and Rates of Criminal Homicide", **American Sociological Review**, Vol. 69, No. 6, 2004, ss. 882–903.

Mikucka, Malgorzata, Francesco Sarracino ve Joshua K. Dubrow. "When Does Economic Growth Improve Lifesatisfaction? Multilevel Analysis of the Roles of Social Trust and Income Inequality in 46 Countries, 1981–2012", **World Development**, Vol. 93 2017, ss. 447–459.

Morck, Randall ve Bernard Yeung. "Family Control and the Rent–seeking Society" **Entrepreneurship Theory and Practice**, Vol. 28, No. 4, 2004, ss. 391–409.

Morris, Stephen D. ve Joseph L. Klesner. "Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence from Mexico", **Comparative Political Studies**, Vol. 43, No. 10 2010, ss. 1258–1285.

Morrone, Adolfo, Noemi Tontoranelli ve Giulia Ranuzzi. "How Good is Trust? Measuring Trust and its Role for the Progress of Societies" **OECD Statistics Working Papers**, 2009.

Muller Edward N. ve Mitchell A. Seligson, "Civic Culture and Democracy: The Question of Causal Relationships", **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 3, 1994, ss. 635–652.

Nakosteen, Robert A. ve Michael A. Zimmer. "Men, Money, and Marriage: Are High Earners More Prone than Low Earners to Marry?", **Social Science Quarterly**, Vol. 78, No. 1, 1997, ss. 66–82.

Newton, Kenneth. "Trust, Social Capital, Civil Society and Democracy", **International Political Science Review**, Vol. 22, No. 2, 2001, ss. 201–214.

Nooteboom, Bart. "Social Capital, Institutions and Trust" **Review of Social Economy**, Vol. 65, No. 1, 2007, ss. 29–53.

Obloj, Tomasz ve Todd Zenger. "Incentives, Social Comparison Costs, and the Proximity of Envy's Object", **HEC Paris Research Paper**, 2015, ss. 1–35.

Olson, Mancur. "Dictatorship, Democracy, and Development", **American Political Science Review**, Vol. 87, No. 3, 1993, ss. 567–576.

Orviska, Marta, Anetta Caplanova ve John Hudson. "The Impact of Democracy on Well-being", **Social Indicators Research**, Vol. 115, No.1, 2014, ss. 493–508.

Osei-Tutu, Paul, Michael Pregernig ve Benno Pokorny. "Interactions between Formal and Informal Institutions in Community, Private and State Forest Contexts in Ghana", **Forest Policy and Economics**, Vol. 54, No. 2015, ss. 26–35.

Oswald, Andrew J. "Happiness and Economic Performance", **The Economic Journal**, Vol. 107, No. 445, 1997, ss. 1815–1831.

Oswald, Andrew J. , Eugenio Proto ve Daniel Sgroi. "Happiness and Productivity", **Journal of Labor Economics**, Vol. 33, No. 4, 2015, ss. 789–822.

Özer Mustafa ve Jan Fidrmuc. "Male Education and Domestic Violence in Turkey: Evidence from a Natural Experiment", **CESifo Working Paper**, No. 6526, 2017.

Palley, Thomas I. "The Relative Income Theory of Consumption: A Synthetic Keynes–Duesenberry–Friedman Model", **Political Economy Research Institute, Workingpaper Series**: 170, 2008, ss. 1–26.

Paxton, Pamela. "Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship", **American Sociological Review**, 2002, ss. 254–277.

Peiro, Amado. "Happiness, Satisfaction and Socio–economic Conditions: Some International Evidence", **The Journal of Socio–Economics**, Vol. 35, No. 2, 2006, ss. 348–365.

Pham–Kanter, Genevieve. "Social Comparisons and Health: Can Having Richer Friends and Neighbors Make You Sick?", **Social Science & Medicine**, Vol. 69, No. 3, 2009, ss. 335–344.

Pharr, Jennifer R. , Sheniz Moonie, and Timothy J. Bungum. "The Impact of Unemployment on Mental and Physical Health, Access to Health Care and Health Risk Behaviors", **International Scholarly Research Network**, 2012, ss. 1–7.

Piekalkiewicz, Marcin. "Money, Social Capital and Materialism Evidence from Happiness. Data", **Quaderni Del Dipartimento Di Economia Politica E Statistica**, No. 731, 2016, ss. 1–40.

Pierce, John C. , Nicholas P. Lovrich ve William W. Budd. "Social Capital, Institutional Performance, and Sustainability in Italy's Regions: Still Evidence of Enduring Historical Effects?", **The Social Science Journal**, Vol. 53 No. 3, 2016, ss. 271–281.

Powdthavee, Nattavudh. "How Much Does Money Really Matter? Estimating the Causal Effects of Income on Happiness.", **Empirical Economics**, Vol. 39, No. 1, 2010, ss. 77–92.

Putnam, Robert D. "Tuning in, Tuning out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", **Political Science & Politics**, Vol. 28, No. 4, 1995, ss. 664–683.

Qian, Guoqi ve Yuehua Wu. "Estimation and Selection in Regression Clustering", **European Journal of Pure and Applied Mathematics**, Vol. 4, No. 4, 2011 455–466.

Qian, Haifeng. "Diversity Versus Tolerance: The Social Drivers of Innovation and Entrepreneurship in US Cities", **Urban Studies**, Vol. 50, No.13, 2013, ss. 2718–2735.

Rode, Martin. "Do Good Institutions Make Citizens Happy, or Do Happy Citizens Build Better Institutions?", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 14, No. 5, 2013, ss. 1479–1505.

Rodrik, Dani, Arvind Subramanian ve Francesco Trebbi, "Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development", **National Bureau of Economic Research Working Paper**, 9305, 2002, ss. 1–44.

Rose-Ackerman, Susan. "Trust and Honesty in Post-socialist Societies", **Kyklos**, Vol. 54, No. 2-3, 2001, ss. 415–443.

Rose–Ackerman, Susan. "Trust, Honesty and Corruption: Reflection on the State–Building Process.", **European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie**, Vol. 42, No. 3, 2001, ss. 1–38.

Rosenfeld, Richard, Eric Baumer ve Steven F. Messner. "Social Trust, Firearm Prevalence and Homicide", **Annals of Epidemiology**, Vol. 17, No. 2, 2007, ss. 119–125.

Rothstein, Bo ve Dietlind Stolle. "The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust", **Comparative Politics**, Vol. 40, No. 4, 2008, ss. 441–459.

Rözer, Jesper ve Gerbert Kraaykamp. "Income Inequality and Subjective Well–being: A Cross.–national Study on the Conditional Effects of Individual and National Characteristics", **Social Indicators Research**, Vol. 113, No. 3, 2013, ss. 1009–1023.

Ryan, Richard M. ve Edward L. Deci. "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well–being", **Annual Review of Psychology**, Vol. 52, No. 1, 2001, ss. 141–166.

Sabatini, Fabio. "The Relationship between Happiness and Health: Evidence from Italy", **Social Science & Medicine**, Vol. 114, 2014, ss. 178–187.

Sampaio, Joelson Oliveira, Rodrigo De–Losso Da Silveira Bueno, Luciana Grosso Cunha ve Renan Gomes De Pieri. " Does the Concern About Local Crime Affect Trust in the Police?", **Department of Economics, Fea–Usp Working Paper Series**, No. 19, 2015.

Sander, Thomas H. ve Robert D. Putnam. "Democracy's Past and Future: Still Bowling Alone?–The Post–9/11 Split", **Journal of Democracy**, Vol. 21, No. 1, 2010, ss. 9–16.

Saravia, Antonio. "Institutions of Economic Freedom and Generalized Trust: Evidence from the Eurobarometer Surveys", **European Societies**, Vol. 18, No. 1, 2016, ss. 5–24.

Schoen, Robert, Nan Marie Astone, Kendra Rothert, Nicola J. Standish ve Young j. Kim. "Women's Employment, Marital Happiness., and Divorce", **Social Forces**, Vol. 81, No. 2, 2002, ss. 643–662.

Schoen, Robert, Stacy J. Rogers ve Paul R. Amato. "Wives' Employment And Spouses' Marital Happiness: Assessing the Direction of Influence Using Longitudinal Couple Data ", **Journal of Family Issues**, Vol. 27, No. 4, 2006, ss. 506–528.

Senik, Claudia. "When Information Dominates Comparison: Learning from Russian Subjective Panel Data", **Journal of Public Economics**, Vol. 88, No. 9–10, 2004, ss. 2099–2123.

Sirgy, M. Joseph. "Materialism and Quality Of Life", **Social Indicators Research**, Vol. 43, No. 3, 1998, ss. 227–260.

Sommerfeldt, Erich J. "The Civility of Social Capital: Public Relations in the Public Sphere, Civil Society, and Democracy", **Public Relations Review**, Vol. 39, No. 4, 2013, ss. 280–289.

Steijn, Sander ve Bram Lancee. "Does Income Inequality Negatively Affect General Trust. Examining Three Potential Problems with the Inequality–Trust Hypothesis", **Gini Discussion Paper 20**, 2011, ss. 1–39.

Stevenson, Betsey ve Justin Wolfers. "Trust in Public Institutions over the Business Cycle", **American Economic Review**, Vol.101, No. 3, 2011, ss. 281–87.

Stevenson, Betsey ve Justin Wolfers. "The Paradox of Declining Female Happiness.", **American Economic Journal: Economic Policy**, Vol.1, No. 2, 2009, ss. 190–225.

Stevenson, Betsey ve Justin Wolfers. "Economic Growth and Subjective Well-being: Reassessing the Easterlin Paradox", **National Bureau of Economic Research: Working Paper**: 14282, 2008, ss. 1–30.

Stock, James H. , Jonathan H. Wright ve Motohiro Yogo. "A Survey of Weak Instruments and Weak Identification in Generalized Method of Moments", **Journal of Business. & Economic Statistics**, Vol. 20, No. 4, 2002, ss. 518–529.

Stolle, Dietlind. "Bowling Together, Bowling Alone: The Development of Generalized Trust in Voluntary Associations", **Political Psychology**, 1998, ss. 497–525.

Stolle, Dietlind. "Trusting Strangers—the Concept of Generalized Trust in Perspective", **ÖZP**, Vol. 31, No. 4, 2002, ss. 397–412.

Stutzer, Alois ve Bruno S. Frey. "Does Marriage Make People Happy, or Do Happy People Get Married?", **The Journal of Socio-Economics**, Vol. 35, No. 2, 2006, ss. 326–347.

Stutzer, Alois. "The Role of Income Aspirations in Individual Happiness.", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 54, No.1, 2004, ss. 89–109.

Tabellini, Guido. "Institutions and Culture", **Journal of the European Economic Association**, Vol. 6, No. 2–3, 2008, ss. 255–294.

Talaş Emrah ve Fatih Çakmak. "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımlarının Kohort Analizi", **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, No.18, 2013, ss. 18–34.

Tarrow, Sidney. "Making Social Science Work Across Space and Time: A Critical Reflection on Robert Putnam's Making Democracy Work" **American Political Science Review**, Vol. 90, No. 2, 1996, ss. 389–397.

Tsou, Meng-Wen ve Jin-Tan Liu. "Happiness and Domain Satisfaction in Taiwan", **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 2, No. 3, 2001, ss. 269–288.

Uchida, Yukiko ve Shigehiro Oishi. "The Happiness of Individuals and the Collective", **Japanese Psychological Research**, Vol. 58, No. 1, 2016, ss. 125–141.

Uslaner, Eric M. "Producing and Consuming Trust", **Political Science Quarterly**, Vol. 115, No. 4, 2000, ss. 569–590.

Uslaner, Eric M. "Social Capital, Television, and the Mean World: Trust, Optimism, and Civic Participation", **Political Psychology**, Vol.19, No. 3, 1998, ss. 441–467.

Uslaner, Eric M. "Trust and Corruption Revisited: How and Why Trust and Corruption Shape Eachother", **Quality & Quantity**, Vol. 47, No. 6, 2013, ss. 3603–3608.

Veenhoven, Ruut. "Developments in Satisfaction–research", **Social Indicators Research**, Vol. 37, No.1, 1996, ss. 1–46.

Veenhoven, Ruut. "Is Happiness Relative?", **Social Indicators Research**, Vol. 24, No.1, 1991, ss. 1–34.

Verme, Paolo. "The Relative Income and Relative Deprivation Hypotheses: A Review of the Empirical Literature", **The World Bank, Policy Research Working Paper: 6606**, 2013, ss. 1–32.

Wallis, Joe, Paul Killerby ve Brian Dollery. "Social Economics and Social Capital", **International Journal of Social Economics**, Vol. 31, No. 3, 2004, ss. 239–258.

Welsch, Heinz. "The Social Costs of Civil Conflict: Evidence from Surveys of Happiness.", **Kyklos**, Vol. 61, No. 2, 2008, ss. 320–340.

White, Judith B. , Ellen J. Langer, Leeat Yariv ve John C. Welch. "Frequent Social Comparisons and Destructive Emotions and Behaviors: The Dark Side of Social Comparisons", **Journal of Adult Development**, Vol. 13, No. 1, 2006, ss. 36–44.

White, Nicholas. "Harmonizing Plato", **Philosophy and Phenomenological Research**, Vol. 59, No. 2, 1999, ss. 497–512.

Whiteley, Paul F. "Economic Growth and Social Capital", **Political Studies**, Vol. 48, No. 3, 2000, ss. 443–466.

Williams, Richard. "Understanding and Interpreting Generalized Ordered Logit Models", **The Journal of Mathematical Sociology**, Vol. 40, No.1, 2016, ss. 7–20.

Winkelmann, Liliana ve Rainer Winkelmann. "Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data", **Economica**, Vol.65. No. 257, 1998, ss. 1–15.

Winkelmann, Rainer. "Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-being", **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 10, No. 4, 2009, ss. 421–430.

Yamagishi, Toshio, Masako Kikuchi ve Motoko Kosugi. "Trust, Gullibility, and social Intelligence", **Asian Journal of Social Psychology**, Vol. 2, No. 1, 1999, ss. 145–161.

You, Jong Sung. "Social Trust: Fairness Matters more than Homogeneity", **Political Psychology**, Vol. 33, No. 5, 2012, ss. 701–721.

Zak, Paul J. ve Stephen Knack. "Trust and Growth", **The Economic Journal**, Vol. 111, No. 470, 2001, ss. 295–321.

Diğer Yayınlar

Acemoglu, Daron ve Simon Johnson. "Unbundling Institutions", 2005, <https://www.nber.org/papers/w9934.pdf>, (15 Mart, 2019)

Bardhan, Pranab. "Institutional Economics of Development: Some General Reflections" <https://eml.berkeley.edu/~webfac/bardhan/papers/InstCESifo-1.pdf>, 2006, ss. 1–38, (13 Mayıs, 2019)

Boix, Carles ve Daniel N. Posner. "Making Social Capital Work: A Review of Robert Putnam's Making Democracy Work, Civic Traditions in Modern Italy", <http://wcfia.harvard.edu/files/wcfia/files/96-04.pdf>, **The Weatherhead Center for International Affairs**, 1996, (23 Ekim, 2018)

Diener Ed, Eunkook Suh ve Shigehiro Oishi. "Recent Findings on Subjective Well-being", 1997, [https://intranet.newriver.edu/images/stories/library/Stennett Psychology Articles/Recent%20Findings%20on%20Subjective%20Well-Being.pdf](https://intranet.newriver.edu/images/stories/library/Stennett_Psychology_Articles/Recent%20Findings%20on%20Subjective%20Well-Being.pdf), ss. 1–24, (3 Şubat, 2018)

Esteban Ortiz Ospina ve Max Roser. "Trust", **OurWorldInData.org**, <https://ourworldindata.org/trust>, (3 Mart, 2018)

Ferrini, Luca. "The Importance of Institutions to Economic Development" E–International Relations Students, <http://www.e-ir.info/2012/09/19/the-importance-of-institutions-to-economic-development>, 2012, (9 Ekim, 2018)

"Instrumental Variables", <http://cameron.econ.ucdavis.edu/e240a/ch04iv.pdf>, (19 Ekim, 2018)

Jordahl, Henrik. "Inequality and Trust", **Research Institute of Industrial Economics**, <https://www.ifn.se/Wfiles/wp/wp715.pdf>, 2007, ss. 1–21, (18 Mayıs, 2019)

Langlois, Richard N. ve Geoffrey M. Hodgson. "Orders and Organizations: Toward an Austrian Theory of Social Institutions", [https://www. researchgate. net/publication/237706119_Orders_and_Organizations_Toward_an_Austrian_Theo ry of Social Institutions](https://www.researchgate.net/publication/237706119_Orders_and_Organizations_Toward_an_Austrian_Theory_of_Social_Institutions), 1992, ss. 165–192, (23 Ekim, 2019)

Leigh, Andrew. "Trust, Inequality and Ethnic Heterogeneity", <http://dx. doi. org/10. 2139/ss.rn. 539322>, 2006, ss. 1–16, (8 Eylül, 2018)

Mayoral, Laura. "IV Estimation and its Limitations: Weak Instruments and Weakly Endogenous Regress.ors", Barcelona GSE and University of Gothenburg, May 2015, http://mayoral. iae-csic. org/IV_2015/IVGot_lecture3. pdf, (18 Ekim, 2018)

Miller, Terry ve Anthony B. Kim. "Principles of Economic Freedom" **Heritage Foundation**, 2015, ss. 11–17, <https://www.heritage.org/index/pdf/2015/book/chapter1.pdf>, (15 Mart, 2018)

Newton, Kenneth ve Pippa Norris. "Confidence in Public Institutions: Faith, Culture or Performance?" <https://sites. hks. harvard. edu/fs/pnorris/Acrobat/NEWTON. PDF,>, 1999, ss. 1–33, (16 Kasım, 2019)

Rafferty, A. , P. Walthery ve S. King–Hele. "Analysing Change Over Time: Repeated Cross.sectional and Longitudinal Survey Data", <https://www. ukdataservice. ac. uk/media/455362/changeovertime. pdf>, 2015, ss. 1–23, (27 Eylül, 2017)

Rodrik, Dani. "Getting Institutions Right", <https://drodrik. scholar. harvard. edu/files/dani-rodrik/files/getting-institutions-right. pdf>, 2004, ss. 1–13, (18 Ağustos 2019)

Sipinen, Josefin ve Maria Bäck. "Generalised Trust and Perceptions of Immigration in Europe", <https://pdfs. semanticscholar. org/2dfe/53dad03992492df9d91f8f558ed8b567acc3. pdf>, 2016, ss. 1–30, (5 Aralık, 2019)

Singh, Thomas B. "A Social Interactions Perspective on Trust and its Determinants", 201. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1826002 ss. 1–38, (3 Mayıs, 2018).

Tang, Yen–Chen, "Institutional Trust and Democratic Support: From the Perspective of EastAsia", <https://pdfs. semanticscholar. org/d5e8/6db1f7cbbf579e02a1a3e8898da318d7aa46. pdf>, 2012, (20 Mart, 2018)

Uslaner Eric M," Trust as a Moral Value" https://www.researchgate.net/profile/Eric_Uslaner/publication/237268768_Trust_as_a_Moral_Value/links/540b85940cf2f2b29a342c51/Trust-as-a-Moral-Value.pdf, 2008, (13 Eylül, 2019)

Uslaner, Eric M. "Corruption, Inequality, and Trust", <http://gvptsites.umd.edu/uslaner/uslanersocialcapitalhandbookelgar.pdf>, (20 Haziran, 2019)

Yee, Julie L. ve Debbie Niemeier. "Advantages and Disadvantages: Longitudinal vs. Repeated Cross-section Surveys", <https://rosap.ntl.bts.gov/view/dot/13793>, 1996, (12 Eylül, 2018)

Raporlar

EBRD: Transition Report 2016–17. "Transition for all: Equal Opportunities in an Unequal World", <https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-201617.html>, (28 Mart, 2018)

Layard, Richard. "Promoting Happiness Ethics: The Greatest Happiness Principle" **World Happiness Report**, 2016, ss. 50–55.

Nunn, Alex. "Fostering Social Mobility as a Contribution to Social Cohesion". **Council of Europe, European Committee Of Social Cohesion**, 2011.

Sachs Jeffrey. "Investing in Social Capital", John Helliwell, Richard Layard and Jeffrey Sachs, (Ed.), **World Happiness Report**, 2015, ss. 152–166.

Smith, Lindsay I. "A Tutorial on Principal Components Analysis", <https://ourarchive.otago.ac.nz/bitstream/handle/10523/7534/OUCS-2002-12.pdf>, Technical Report, 2002, ss. 1–26, (16, Ekim, 2018)

Unesco. "Declaration of Principles on Tolerance", **Culture of Peace Programme**, 1995, ss. 1–12.

Ansiklopediler

Grilli, Leonardo ve Carla Rampichini. "Ordered Logit Model", **Encyclopedia of Quality of Life and Well-being Research**, Alex C. Michalos (Ed.), 2014, ss. 4510–4513.

Kuperman Alan J. "Relative Income Hypothesis", **International Encyclopedia of the Social Sciences**, Second Edition, 2008, ss. 153–154.

Yayınlanmamış Tezler

Akhaabi Hilary. "Relative Income and Consumer Debt: Evidence From the US Survey of Consumer Finance", Order No. 3427219, ProQuest Dissertations & Theses Global, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Walden University, 2010.

Börner, Kira Astrid. "Political Institutions and Incentives for Economic Reforms" https://edoc.ub.uni-muenchen.de/3165/1/Boerner_Kira_Astrid.pdf, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ludwig-Maximilians-Universität München, 2005. (23 Mart, 2018)

Dumludağ, Devrim. "Foreign Direct Investment In Developing Economies and Turkey; The Role of Institutions" **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Boğaziçi Üniversitesi, 2007.

James J. Hadden. "A Study of the Consumption Function in Canada", Order No. 3051776, ProQuest Dissertations & Theses Global, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Assumption University of Windsor, 1965.

McBride, Michael Thomas. "The Relative Income Hypothesis and Income Redistribution", Order No. 1387826, ProQuest Dissertations & Theses Global, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. University of Southern California, 1997.

Nakajo, Miwa. "Civic Engagement and Trust in National and Local Governments", Order No. 3731154, ProQuest Dissertations & Theses Global, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Texas A&M University, 2015.

Robbins, Blaine Gary. "On the Origins of Trust", Order No. 3641622, ProQuest Dissertations & Theses Global, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. University of Washington, 2014.

Web Siteleri

Acemoglu, Daron. "Inclusive Institutions Key for Economic Growth", 2016, <https://www.symposium.org/inclusive-institutions-key-economic-growth/>, (7 Aralık, 2019)

Türk Aile Şirketleri Kritik Virajda" https://www.itohaber.com/haber/guncel/210108/turk_aile_sirketleri_kritik_virajda.html, (7 Temmuz, 2019)

<https://www.princeton.edu/~otorres/Logit.pdf>, (12 Eylül, 2018)

<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

LITS II ve III veri seti:

<https://www.ebrd.com/what-we-do/economic-research-and-data/data/lits.html>

WVS veri seti:

<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>

